

П Р А В Н И Ф А К У Л Т Е Т
У Н И В Е Р З И Т Е Т А У Н И О Н
У Б Е О Г Р А Д У

О П Ш Т А Т Е О Р И Ј А К А У З Е
Д О К Т О Р С К А Д И С Е Р Т А Ц И Ј А

Кандидат: Мр. Јосип Чувардић
Ментор:

Београд, 2016.
Садржај:

I D E O

§ 1. У В О Д

1. Разлози за обраду каузе,4
2. Полазна хипотеза,7
3. Предмет и ред излагања,16
4. Метод рада,16

II DEO

§ 2. НАЈШИРЕ МЕТОДОЛОШКЕ ПРЕТПОСТАВКЕ НОВОГ КОНЦЕПТА КАУЗЕ

1. Статус и методологија научне спознаје,18
2. Правна логика,27
3. Реалност функционалног јединства филозофије и психологије,30
4. Реалност функционалног јединства идеалних и реалних појава,36
5. Материјални идентитет врсте,41

§ 3. НЕНОРМАТИВНИ КОНЦЕПТ КАУЗЕ У ОСНОВАМА ТУМАЧЕЊА РЕЛЕВАНТНИХ ПОЈМОВА

1. Уводна и општа одређења, 42
2. Појам права и видови права, 46
3. Појам државе,56
4. Легалитет и легитимитет,67
5. Каузалитет и каузалност,77
6. Слобода,85
7. Однос целине и дела, 93

§ 4. НЕНОРМАТИВНИ КОНЦЕПТ КАУЗЕ У ОСНОВАМА ТУМАЧЕЊА КЛАСИЧНИХ ИНСТИТУТА И ТЕРМИНА УГОВОРНОГ ПРАВА

1. Кауза и циљ уговора,98
2. Ненормативни концепт каузе, *differentia specifica*,106
  - 2.1. Основи ненормативног тумачења каузе у праву,106
  - 2.2. Посебности ненормативног концепта каузе,108
3. Кауза код уговора о поклону,119
4. Основ (кауза) и правни основ (титулус),137
  - 4.1. Титулус и норма,146
  - 4.2. Кауза и однос слободне воље и приватне аутономије,149
5. Кауза и предмет уговора,168
6. Кауза и синалагма, 177
7. Кауза и *animus contrahendi*,182
8. Кауза и начело еквиваленције, 182
9. Кауза и тумачење,185

10. Да ли је кауза чињенично или правно питање, 186
11. Кауза и пракса, 189

§ 5. КОНОТАЦИЈЕ НЕНОРМАТИВНОГ КОНЦЕПТА КАУЗЕ

1. Кауза и правичност, 190
2. Идеја толеранције, 195
3. Грађанска достојност, 204
4. Кауза и проблем правне одговорности, 218

III DEO

§ 6. ЗАКЉУЧАК, 228

I DEO

§ 1.УВОД

1. Разлози за обраду каузе

Институт каузе у домаћој и светској цивилистици једно је од најделикатнијих питања. Деликатност питања потиче од сасвим неуједначеног теоријског третирања института каузе. Из тога произлазе и сасвим различите практичке и позитивноправне последице. Очигледна различитост последица које институт као такав производи, објективне је природе. Упитност теоријског идентитета каузе, у питање доводи и њену практичку универзалност.¹

Изостанак универзалности озбиљно прети коначном и финалном губитку функционалног идентитета каузе у праву, чак и на локалноправним нивоима. То већ постаје и забрињавајућа пракса. Одређени правни пореци који су некада нормирали каузу, у својим новим кодификацијама је изостављају.² Осим тога, кауза се изоставља и у различитим међународним конвенцијама.³ У једном броју европских правних поредака кауза јесте позитивно нормирани институт,⁴ док у другом делу правних поредака она то није.⁵

Третирања каузе толико су различита да без обзира на озбиљан научни приступ попримају одлике субјективизма. Различитост приступа толико је бројна да се разлике

---

1 Радишић, Ј., *Облигационо право*, Номос, Београд 2004, стр. 84: „Основ или кауза уговора, није општеприхваћена категорија у данашњем праву.”

2 Нпр. грађански законици Холандије, Мађарске, Израела, Мексика.

3 Sacco, R.-Nova, G. *Il Contratto*, том I и II, Utet, Torino 2004, стр. 782-I и стр. 812-I. „Каузе нема у принципима UNIDROIT. Кауза се не спомиње у принципима европског уговорног права које је израдила комисија предвођена данским правником *Оле Ландом.”

*Lando, Clive, Prumm, Zimmermann, *Principles of European contract law*, Kluwer Law International, Hague 2003, Part III

4 То су на пример правни пореци Француске, Италије, Шпаније, Белгије, Пољска, Луксембурга, Румуније, Мексика, који чине романски правни круг, али и правни поредак Аустрије (!?) која припада германском правном кругу.

5 Осим у Немачкој, кауза није позитивноправни институт и у скандинавским земљама.

појављују и код аутора који по општеприхваћеној селекцији припадају истоврсним школама или теоријама.⁶ Разлике се појављују у оквирима теорија које се називају каузалистичким, али нејединство критеријума влада и у супротном табору антикаузалиста.⁷ У оквирима тзв. савремених теорија евидентна је подела на субјективисте и објективисте.⁸ Напоследку, јављају се и мешовите теорије каузе, али и између заступника таквих мишљења постоје неуобичајено велике разлике.⁹

Поларизација се очитује и у опреци између цивилистике романског и германског правног круга. Романска цивилистика, на челу са Француском, утемељује се 1804. године, доношењем чувеног грађанског законика *Code civil*. Параграфом 1108 уводи се кауза као четврти услов ваљаности уговора. Модерна цивилистика германског правног круга пак, заузима став да је кауза сувишан институт у уговорном праву и да су за ваљаност уговора довољне уобичајене три претпоставке, пословна способност, сагласност слободних воља и предмет уговора.¹⁰

Даље, камен спотицања свих наведених учења је тумачење и поимање каузе код доброделиних уговора у односу на каузу теретних уговора.

У неким правним системима, иако кауза јесте формални правни институт, она то није под својим именом односно називом.¹¹

Стање не разрешава ни модерна домаћа ни страна цивилистика. Новији радови који за предмет имају каузу, само разрађују већ постојеће дилеме. Шаролика решења красе и нове грађанске законике. На пример, нови словеначки Зоо прихвата објективну теорију каузе у погледу теретних уговора, а субјективну у погледу доброделиних. Хрватски кодекс о облигацијама прихвата само субјективну теорију каузе.

---

6 Нпр. разлика између учења Жана Доме, Роберта Поттијеа и Жан Етијена Порталиса, иако су њихова учења сврстана у класичну теорију каузе.

-Упор., Оливер Антић, *Облигационо право*, Службени гласник, Београд 2008, стр. 252-256

7 Нпр. Разлике између Ернста и Планиола, иако су оба антикаузалисти.

-Упор., Антић, О., *Ibid*, стр. 257-258

8 Упор., Антић, О., *Ibid*, стр. 259-265

9 Упор., Антић, О., *Ibid*, стр. 265-267

10 Иако је *Code civil des Francais* по свом доношењу био прихваћен (као и кауза) и примењивао се за време важења тзв. Општег права у немачким државама све до доношења Грађанског законика. Упор., Windscheid, В., *Lehrbuch des Pandektenrecht*, II deo, VIII izdanje, Frankfurt 1900, § 318

11 У Србији, ЗОО РС не спомиње назив кауза. -*прим.а.*

Сумњу у веродостојно тумачење каузе појачава пракса правних поредака у којима кауза није позитивни институт.¹² Тамо се ипак признаје потреба за функционалним дејствима нечега, што би по нама било најсличније дејствима каузе. У тим случајевима правна мисао није успела да одређене функционалне потребе у целости надомести учинцима неких других правних института, на пример институтом неоправданог обогаћења или институтом предмета уговора.

Упоредо са каузом, у Енглеској стасава институт consideration, који би се у одређеним елементима могао упоређивати са каузом. Дакле, и common law систем, као и системи романског правног круга, траже једну додатну претпоставку за ваљаност уговора.¹³

Свим узроцима објективне неуниверзалности института каузе погодује изостанак њене јединствене дефиниције. Сматрамо да је јединствену дефиницију немогуће поставити без изналажења јединственог основа каузе који би омогућио и изналажење доследног критеријума за једнако третирање каузе и у погледу теретних и у погледу добротних уговора.

Кауза је наимае, због своје нормативне институционализације, најочљивија у праву. Стога се поставља питање дефинирања права, али и свих односа који би се могли, и у којој мери, назвати правним, у односу на друштво и друге односе у друштву.¹⁴ Издвајање и

---

12 Никшић С., *Кауза обавезе и сродни институти у поредбеном праву*, Зборник Правног факултета у Загребу 56 (4), 2005, стр.1072-1078. „Реформом немачког облигационог права из 2001. године институт Geschäftgrundlage поново се враћа као позитивноправни институт BGB-а. Иако Geschäftgrundlage не постаје претпоставка ваљаности уговора, сличност са каузом је у томе што се и код једног и другог института ради о утицају одређених чињеница на правни посао, иако те чињенице ни у једном ни у другом случају не чине садржај правног посла, већ се налазе изван њега.”

13 Common law системи за утуживост обавезе из уговора захтевају consideration. Consideration означава побуду односно пресудни разлог обеју страна за закључење уговора. -*прим.а.*

14 Лукић Радомир, *Методологија права*, Научна књига, Београд 1983, стр.70 :„Оваквим поступком сазнаје се право у својој целокупности ... . При томе се избегава свака једностраност и искључивост, што је иначе особено за оне који његовом правном природом сматрају само један вид или страну права. Тако се превазилазе такве једностраности као што је нормативизам и социологизам и сл., које су дуго времена заузимале скоро сву пажњу правника и изазивале непотребне и у основи неплодне расправе. ... данас ... све већи број научника сматра да је управо овакав сложени, мултидисциплинарни приступ изучавању права једини исправан.”

ограничавање права из, и од укупности друштвене основе и друштвене паксе, рађа осећај који нас упућује на сасвим одређени однос права и друштва.

Сматрамо да у смислу научне објективности, сагледавање права, из нормативних оквира и основа самога права, не даје ни задовољавајући, а још мање легитимно одржив резултат. Консеквентно, сагледавање каузе из нормативних оквира и основа самога права имплицира и нормативно поимање института. Кауза међутим, као нормативни институт у праву, како је то представљено, не даје ни задовољавајући, нити легитимно одржив практички резултат. Мислимо да се кауза највероватније заснива на основи која је много шира од нормативне основе права.¹⁵ Логички посматрано, у интересу самога права је изналажење и дефинисање управо те основе. Изналажење те основе, наметнути ће и сасвим другачије одређење каузе. Определивши се за фундаментално третирање каузе, и циљ овога рада је изнаћи тај универзални основ на коме би се могла засновати нова визија каузе.

Право дакако, није могуће поистовећивати са свим односима у друштву. С друге стране није га могуће сагледавати ни као апсолутно аутономну и издвојену друштвену дисциплину.

Очигледно је да сагледавање каузе из чисто нормативног контекстуалитета права производи и искључивост нормативног третирања каузе. То доводи до неуједначеног, па и произвољног тумачења института. Неуједначено тумачење опет доприноси нефункционалности института који је у француској цивилистици и установљен, између осталог, и да „поправи” функционалност приватног права с обзиром на ескалацију идеје грађанских слобода.

Појам каузе, спутан нормативном основом права, не даје објективно задовољавајући резултат, ни у ужем правнонормативном смислу, ни у ширем друштвеном смислу. Из преуске основе не може се постићи валидан закључак о ширини самога института. Напротив, шира основа пружа бољу перспективу за изналажење валидног закључка о суштини института каузе.

Захтеван је стога један покушај ширег поимања института каузе.

---

¹⁵ Лукић, Р., *ibid*, стр.72 : „...без синтетичке методологије није могуће добро објаснити ни један вид права, као ни његову суштину - његов нормативни вид. То најбоље показује Келзенов пример, који је и сам морао признати да се нормативни вид не може објаснити чисто нормативном методом ...”

2. Основна хипотеза

Сматрамо да је ради спознаје различитости свих постојећих поимања каузе потребно утврдити један јединствени узрок који све те различитости заснива таквима какве оне евидентно и објективно јесу.

Након тога, потребно је утврдити нову и ширу основу за јединствени концепт каузе. Нова и ширира основа јединственог концепта каузе мораће се доказати у појединачној расправи, између осталог, о држави и праву, о класичним институтима и терминима уговорног права, у односу на постојећи утицај нормативног концепта каузе на дефиницију тих појмова.

Шире поимање каузе покушавамо изнаћи у оквирима полазне тезе да кауза можда није искључиво правни појам. Предмет овога рада је изналажење ширег основа који би омогућио постављање и саме дефиниције каузе. Под ширим основом поимања каузе мислимо одређену ширину која ће превазилазити нормативност самога права.

Мислимо да је управо нормативно биће права, а тиме и нормативно појмљено биће каузе, онај узрок и оно заједничко што повезује све различитости у концептима и доктринама каузе у класичној и модерној цивилистици. Из чисто нормативног и тиме нужно партикуларног и аутономног бића права, непостојањем универзалног ослоња или основа, неминовно следи, у крајњој линији, могућа произвољна различитост, неуниверзалност и недоследност каузалних концепата. Како смо рекли, њихова назочност објективне је природе и опште је место савремене теорије каузе. Оријентација овога рада не потребује упуштање у појединачно доктринарно расправљање. Допушта међутим, потребује и захтева појединачну расправу о појмовима које изравно везујемо за каузу, као и расправу о класичним институтима и терминима уговорног права, посматраних са нових позиција каузе.

Заведени спознајом права као дисциплине чија је суштина нормативна,¹⁶ цивилисти су се бавили, управо и једино, нормативном суштином као бићем каузе. Сматрамо да је то пресудни и јединствено повезујући узрок који је резултирао неуједначеним третманом каузе у домаћој и европској цивилистици.

Разрешење каузе међутим, не налазимо у искључивости њене нормативне суштине. Сматрамо да кауза, као крунски појам у уговорном (и ином) праву, уопште није нормативни појам у ужем смислу. Иако није нормативни појам, кауза је појам који је у основи, и на коме се темељи нормативна правност самога права. За разлику од нормативног основа каузе, основ ненормативног поимања каузе могао би се, и морао би се темељити на нечему што би се дало описивати једино епитетима легитимне правичности. Такав основ, близак свима и близак сваком правном и друштвеном субјекту, нужно би био универзалан. Сматрамо да би тако заснована кауза била крунски појам и свих друштвених односа који би се због своје најуже везе са самим правом, могли назвати правним. Што више, мислимо да би легитимност универзалног основа саме каузе могла представљати и сам извор облигаторности у праву, како приватном и уговорном, тако и јавном и објективном. Још шире, исти основ би био универзално облигаторан за све видове друштвених, јавних и приватних релација.

На крају, с обзиром на представљене карактеристике, који би то основ каузе задовољио све тражене услове и критеријуме и где би га као таквог требало тражити?

Сматрамо да се универзални основ каузе може тражити само у ономе што једино, по мишљењу свих, јесте универзално. То је, и по нама, објективни легитимитет универзалних афирмација људског духа, сувереног друштвеног субјекта. Ми га називамо константом или аутономосом.

Међутим, објективитет категоријалних афирмација људског духа, идентификује заједнички и збирни идентитет врсте, управо основном мноштва афирмативних дејстава појединачних субјеката. Стога, ако се жели да у новом концепту кауза буде легитимна, њен тражени универзални основ не може занемарити чињеницу индивидуалних креативних дејстава сваког појединачног субјекта. Нови концепт каузе заснива се на чињеници да сваки појединачни и разумни субјект, практички специфицира сопствени идентитет креацијом ваљане и афирмативне каузе у односу на одређени предмет (релацију или

---

¹⁶ Лукић, Д. Р., *ибид*

однос), у сталној тежњи да се у основама сваке своје активности поистовети са својом спознајом универзалних и објективних афирмација свог врсног идентитета. Кауза је тако објективно, дакле разложно, заснована субјективна спознајна разумног субјекта коју он, као основ и разлог властите слободе, претпоставља основу правног нормирања непосредне узрочности правног посла у питању.

Основ каузе, и саму каузу легитимном чине, објективност универзалних и свима доступних спознаја највиших и категоријалних афирмација људског духа, с једне стране, а са друге стране, то је лични субјективни став и одлука појединца формирана на основи универзалне спознаје, у односу на одређени предмет, односно у односу на неку непосредну узрочност (нпр. правног посла у питању). При томе, универзална спознаја легитимног објективитета категоријалних афирмација људског духа, облигаторна је по основи разумске спознајности сваког субјекта, која и јесте разумска јер је по мишљењу свих способна да спозна сопствене категоријалне вредности. Када је већ способна спознати, она је то и дужна. Спознаја опет, јесте моћ која обавезује по себи. Кауза је изворна функционална интеграција спознаје и предмета спознаје, и практичка материјализација таквог стања као тачке ослонаца даљих спознајних активности које, како су одраз идентитета одређене личности (у праву, друштву, науци, уметности) имају моћ и да идентификују ту личност.¹⁷ Тако представљамо главну тезу овога рада.

Сматрамо стога да је објективност универзалних спознаја идентификационих категорија властитите врсте, идеални основ реалног идентитета сваког друштвеног субјекта који он, као своју изворну и легитимну тежњу и убеђење, слободно практички функционализира у афирмативностима кауза свих својих релација. За разлику од таквог поимања, нормативни концепт каузе начелно се ослања на претпостављене вредности присиле у праву.

У искључиво нормативном концепту права, присила је у самом идентитету права.

У ненормативно заснованом концепту каузе, слобода је у самом идентитету права.

Потребно је указати и на разлику коју у поимању самога права чини нови концепт каузе.

---

¹⁷ Важно на пример за тумачење уговорних норми односно одредби.

„Откад право постоји увек је везивано за неке норме, нека правила понашања, неке заповести, нешто што се човеку у друштву намеће као обавеза и дужност.”¹⁸

У нормативном концепту права управо се о томе и ради: о наметању правила понашања. Оно што неку појаву, нпр. право, чини нормативном појавом јесте да одређено, уређено и описано правило понашања, је описано и уређено по вољи аутора и као такво се намеће осталима. Могуће и против њихове воље. Да би се поштовало тако засновано правило (норма), да би било облигаторно, њега мора да прати и одређен, уређен и описан, организован и институционализован систем правила о присили као санкцији, такођер одређен од стране аутора.

У ненормативно заснованом концепту права (и каузе) ради се о сасвим различитом начину заснивања облигаторности створене норме. Наиме, и нормативни систем права је заснован на спознаји и у њему важи правило (*nullum crimen ...*) да је обавезујуће само оно што је нормирано, односно што је засновано на нормативној спознаји. То правило у логици аналошке супротности гласи: не обавезује оно што није правом нормирано. У тој интерпретацији се по нашем мишљењу исказује материјална неистинитост правила.

Опште је место, не само у правној теорији, да човека, и као правног субјекта, примарно обавезују (ненормативно су обавезујуће), управо универзалне духовне вредности човека које, као такве, као универзалне и најинтимније спознаје, уопште нису или нису изравно нормиране правом. Овај став је угаони камен Опште теорије каузе. С друге стране, нема никаквих рационалних основа да се тврди да односне вредности нису у никаквој вези са правом. Суштина Опште теорије каузе је управо у томе да путем другачијег тумачења каузе укаже на ново разрешење и операционализује постојање реалне и практичке везе тих спознаја са правом и нагласи практички и функционални значај тих веза, у првом реду по достојанство личности друштвеног и правног субјекта које ће се изравно конотирати и на друштво и право које ће бити достојно таквог субјекта.

Основом указаних разлика између нормативног и ненормативног концепта заснивања права, видљиво је да се и један и други концепт заснивају на спознајности као идентификационој карактеристици друштвеног субјекта. Оно што их разликује је то што је спознаја у ненормативном концепту легитимна, објективна и универзална и што поштује

---

¹⁸ Лукић, *ибид*, стр. 71

креативни субјективитет и слободу сваког појединца. На тај начин, и у нормативном поретку права, примарно и универзално обавезује (облигаторна је ...) разложност спознаје, а затим на њој заснована узрочност правне норме.

У нормативном концепту заснивања права, спознаја која се нормира и која обавезује, не мора бити легитимна. Стога, у том случају, и због тога, и обавезује спознаја норме, а не сама спознаја. У хијерархији вредности универзална спознаја је легитимнија категорија у односу на нормативну спознају.

Ради се отоме да свако разумно лице (нпр. уговорна страна или законодавац), лице које може да спозна објективне афирмације властите врсне духовности, је дужно да то и учини, односно дужно је да те афирмације и практички спозна. Другачије, да свако лице са моћи спознаје, ту моћ и употребљава, првенствено у спознавању објективних афирмација властите врсне духовности. То је основна претпоставка на којој ће, по одређеном предмету, релацији или односу, субјект моћи да гради креативну субјективност свог властитог (појединачног) идентитета. На тај начин, свако лице у ствари спознаје универзални основ „нормативне правилности” свога непосредног понашања и слободно одлучује да ли ће се, код такве спознаје, понашати афирмативно (у правилу) или неафирмативно (у изузетку од правила). У сваком случају, субјект је свестан свог избора и његових последица и, у правилу, непосредна узрочност одређеног предмета који се нормира, не требају никакву присилу. Стога, присила није иманентна и пресудна карактеристика ненормативно заснованог права.

Основом ненормативно заснованог концепта каузе могли би рећи да оно што неку појаву, нпр. право, чини нормативном појавом јесте да одређено, уређено и описано правило понашања има свој универзални основ у разложној спознаји слободе свих (и да стога то правило понашања није пожељно само у односу на аутора, био он приватни или јавни), већ је пожељно у односу на све субјекте, и да ту спознају као спознају универзалног идентитета врсте, слободном вољом свих прати и одређен, уређен и описан, организован и институционализован систем правила о санкцијама. Примена правила о санкцији стога, примарно је одређена разлогом свесног кршења спознаје универзалног (ненормативног и неправног) основа правног правила (спознаје сопствене слободе и слободе свих, односно слободе сопствене спознаје и слободне спознаје свих), а

непосредни узрок примене правила о санкцији је у свесној и непосредној повреди конкретне узрочне последичности описане правном нормом, нпр. правног посла.

Оно што је најважнија и генерална последица новог одређења је што кауза, излазећи из искључивог и непосредног захвата нормативног бића права, сама није и не може бити норма. Отуда опадају све хијерархијске и структуралне дилеме о каузи у искључиво нормативном систему права.

Како се види, одређење новог концепта каузе пресудно вежемо за спознају изворног, оригиналног и сувереног друштвеног и правног субјекта. Његову сувереност темељи управо институт каузе.

Ако се тако одредимо, ако субјекта поматрамо као суверено биће, његова сувереност се протеже и над друштвом и над правом, али не и над каузом.

Кауза је функционални институт легитимитета субјекта или институт легитимног функционалитета субјекта који заснива његову сувереност. Легитимитет управо каузом заснива функционалну сувереност друштвеног субјекта над самим друштвом.

Легитимишуће вредности друштвеног субјекта заснивају каузу на универзалном разлогу који легитимно заснива сувереност субјекта над друштвом и над правом. Сувереност субјекта се заснива на, али не и над вредностима разлога (смисла), практички чинећи каузу која субјекта и реално чини таквим какав он заправо¹⁹ јесте.

Сувереност је појам који примарно вежемо за појединачног друштвеног субјекта. Секундарно, основом ваљане каузе засноване на афирмацијама легитимног разлога, друштвени субјект овлашћења из своје суверености делегира властитој држави, и праву на коме ће се она заснивати.

Статус ненормативно заснованог нормативног концепта каузе је двозначан. С једне стране, сам се концепт употпуњује постојећим знањима о субјекту и знањима о праву. С друге стране и истовремено, концепт употпуњује знања о субјекту и знања о праву и издиже их на један функционално легитимнији ниво.

---

¹⁹ У игри речима, када би реч *заправо* писали одвојено за *право*, у контекст реченице би тачно изразио основни концепт рада, да се шире поимање каузе заснива на легитимним вредностима човека које су и најпогодније за *право*. (ЈЧ)

Основом објективно прихватљиве дефиниције субјективитета субјекта, лакше утврђујемо објективност његових легитимних потреба. Легитимним потребама субјекта мора одговарати и тип друштва и врста права. Да би друштво и право могли одговорити објективним потребама субјекта, морају бити саздани уз помоћ ваљане каузе. Другим речима, и само друштво и само право, као појавности властитог и сувереног субјекта, морају имати ваљану каузу. Како се вредностима које чине каузу субјект легитимише као суверени друштвени и правни субјект, исто тако, кауза и друштво и право субјекта представља легитимним или нелегитимним творевинама у односу на суверенитет друштвеног субјекта. Тим начином субјект практички потврђује или оспорава реалност властите суверености над државом и правом.

Друштвени субјекти својом слободном вољом, правним нормирањем узрочности одређених предмета, првенствено штите своје категоријалне духовне вредности (које су у основи правног нормирања), на начин заштите непосредно нормиране узрочности. То међутим не могу и не желе чинити било каквим правом. Вредности које субјекте легитимишу као мислене, хумане и креативне, вредности су које су у основи суверености слободног друштвеног субјекта и нужно морају функционално егзистирати у основама, и самога друштва, и самога права. Тада и друштво и право на прави начин репрезентују сувереност, односно суверене и универзалне вредности властитог субјекта. Те вредности с друге стране, граде и функционалну неодвојивост правног од друштвеног идентитета субјекта.

Мислимо да објективни идентитет легитимишућих вредности људског духа, као универзални основ непосредне и нормативно изражене каузе одређеног случаја, чине каузу нечим вишим до универзалног основа и темеља целокупног права. Те вредности, и кауза која их непосредно представља, бивају основом, не само права, већ истовремено и његове правичности. Правичност је идентитет његовог легитимитета, било право приватног или јавног порекла. Правичност практички идентификује легитимно право и разликује га од наметнутог, насилног, на сили заснованог и нелегитимног права.

Супротно претходном, сматрамо да је искључиво нормативни концепт каузе оптерећен начелним недостатком: исцрпљује се у, такођер нормативном, појму правде.

Могућности ненормативно заснованог нормативног концепта каузе су неограничене и отворене. Састоје се у трајној, креативној и субјекту примереној изградњи што свеобухватнијег и универзалнијег појма правичности. У држави највеће могуће мере правичности, грађани ће у највећој могућој мери практички остваривати врхунске акциденције властите духовности и реално их материјализирајући, уживати слободу у слободи, спокоју, миру и срећи.

Грађанин конституише сопствену друштвену и правну грађевину по угледу на самога себе, као спознају легитимног и функционалног јединства индивидуалне и креативне субјективности и објективитета заједничких категоријалних вредности.²⁰ То чини спознајући вредности које га чине оним што он јесте, са којима се он истовремено сам може идентификовати, и са којима се он истовремено свима може легитимисати.

Због категоријалних посебности универзалне људске духовности, у правилу, између суверености човека као појединца и суверености човека као универзалног друштвеног субјекта, у легитимном друштвеном поретку ствари, не може (по)стојати ни једна друштвена творевина, ни само право, ни сама држава, која би била у супротности са универзално-спознајном, односно сазнајном, осећајном и креативном моћи човека, а да истовремено претендује на своју ненасилност.

Ни једна појединачна и фрагментарна друштвена творевина, коју зовемо држава, не може претендовати на универзалност правичне правде и ненасилну облигаторност сопствених ставова, по било којој другој основи, осим основи темељеној на универзалној спознаји идентификационих вредности духа свог сувереног субјекта.

Због категоријалних посебности универзалне људске духовности, између суверености човека као појединца и суверености човека као универзалног друштвеног субјекта, у легитимном друштвеном поретку ствари, не може ваљано егзистирати, нити бити нормативно институционализована, ни једна појединачна делатна манифестација субјекта или мањине субјеката, која би била у супротности са универзално-спознајном и сазнајном моћи човека о легитимној „природности” друштвених основа, а да претендује

---

20 Слично основама религијског концепата хришћанства, где Бог ствара човека по угледу на себе самога. -*прим.а.*

на своју ненасилност. Легитимација једне друштвене и цивилизоване врсте заснована је на већинској и квантитативној (у смислу-глобалној) спознаји универзалног квалитета своје сопствености.

Функционално, везано за претходну тезу, каузу тражимо у домену који би на један слободан, ненасилни и унутарсубјективни начин одређивао и штитио укупно понашање друштвених субјеката.

За разлику од тога, нормативно поимање каузе се ослања на присилност закона.²¹ У том случају, закон на спољашњи и присилни начин условљава понашање друштвених субјеката.

Правни пореци романског правног круга каузу формално смештају у само право, у саме норме, не спорећи потребу везе правних норми са врхунским вредностима друштвеног субјекта.

Пореци германског правног круга не признају каузу као правни институт. Основне вредности друштвеног субјекта остављају тамо где оне по себи јесу - изван свих, па и правних норми, али не споре њихов неформално функционалан утицај на саме норме и на само право.

Управо у опречности истости таквих поимања уочавамо и налазимо легитимни домен новог, ненормативног појмљења саме каузе.

Предмет новог виђење каузе намеће мисао да у оквирима нормативних система, и преко њих, као легитимност њихове универзалне основе, егзистира одређени ред духовних вредности друштвених субјеката које, саме по себи, иако нису норме, обавезују. Вредности су универзалне и универзално спознатљиве. Представљају стога и универзалност општих основа које темеље, не само нормативност, већ изравно утичу на правичност самога нормирања.

Нужно је стога на крају овога поглавља и указати на (свега) неколико универзалних и идентификационих вредности људског духа које заснивају ваннормативни односно наднормативни основ статуса саме непосредне каузе у питању.

---

21 Присилност закона на овоме месту третирамо у најширем смислу који обухвата и облигаторну присилност уговора, на примеру правне максиме „уговор је закон за странке.” - *прим.а.*

Циљ нам је указати да су тих неколико врхунских духовних вредности друштвених субјеката сасвим објективне категорије у свести, спознаји и осећају друштвених субјеката.

Циљ нам је указати да је спознаја неколицине врхунских акциденција људског духа универзална и да као таква чини вредности слободног људског духа објективном.

Те вредности, као врхунско добро,²² назвали смо акциденцијама људског духа. Реч је о изворним и оргиналним вредностима људског духа, насталих реалношћу спознајних пракси²³ свих друштвених субјеката. Истовремено се јављају и као универзална основа те исте друштвене праксе. Легитимитет универзалних вредности није само сазнајни. Он је истовремена функционална обједињености афирмација урођеног осећаја и стеченог сазнања. Зовемо га спознаја.²⁴ Спознаја је заснована на легитимности функционалног и рационалног омера осећаја и знања свих друштвених субјеката по сваком предмету њихових промишљања. Због тога су врхунске вредности субјективног људског духа у реалностима рационалне стварности - објективне. Ако претходна тврдња изгледа противречно,²⁵ она то и јесте, и јесте не само на први поглед. Противречност је нужна тензија која омогућава разрешење које са собом носи слободу као примарну афирмацију и

22 Emanuel Kant, *Kritika praktičkog uma*, BIGZ Beograd 1979, str. 132: „Највише добро, без обзира на привидну **противречност** практичког ума самом себи, јесте нужна највиша сврха морално одређење воље, истински објект практичког ума; јер оно је, практички могуће, а максиме воље које се, што се тиче њихове материје, односе на њ, имају објективну реалност за коју се у почетку чини да је угрожена антиномијом што се налазила у повезаности моралности са срећом према неком свеопштем закону ... . Када видимо да смо приморани да могућност највишег добра, тог свим умним бићима постављеног циља свих њихових моралних жеља, тражимо у таквој удаљености, наиме у повезаности с интелегибилним светом онда мора бити чудновато што су филозофи, како старих тако и нових времена, могли открити да се срећа налази у приличној размери с врлином, већ у овом животу (у чулном свету), или што су себе могли убеђивати да су је свесни.”

23 Kant, E., *Ibid*, str. 135: „Одавде се може разумети како код човека свест о тој моћи чистог практичког ума помоћу дела (врлине) може да произведе свест о надмоћи над човековим склоностима, а тиме, дакле свест о независности од њих ... то јест задовољеност која је, у свом извору, задовољеност својом особом. На такав начин (наиме индиректно) сама слобода постаје подобна за ужитак који се не може звати срећа јер не зависи од позитивног уплитања неког **осећања**, а истину говорећи, не може се звати ни блаженост, јер не садржи потпуну независност од склоности и потреба; но тај ужитак је ипак сличан блажености, уколико се, бар његово одређење воље може сматрати слободним од његовог утицаја, те је, према томе, бар према свом пореклу, аналоган самодовољности која се може придавати само највишем бићу.”

24 Kant, E., *Ibid*, str. 134: „То је нешто веома узвишено у људској природи да непосредно помоћу чистог закона ума буде одређена за радње и да чак варку, оно субјективно те интелектуалне одредљивости воље, сматра нечим естетским и последицом неког посебног чулног **осећаја** (јер би интелектуално осећање значило противречност). Такође је веома важно да се обрати пажња на ту особину наше личности и да се, што се најбоље може култивише дејство ума на то осећање.”

25 Упор. фуснота бр. 20

универзални и нужни основ даљих афирмација. Опрека, противречност или тензија између субјективног и објективног, у рационалном и разложном људском уму и спознаји, доводи до афирмативног разрешења (каузе) у корист јединствено објективног, као универзалне основе легитимности свега субјективног.

Објективна заснованост врхунских вредности субјективног људског духа у реалностима рационалне стварности људског ума, потиче од свима доступне спознаје свима разумљивих, блиских и интимних вредности свих субјеката, у свако време, на сваком простору, по сваком предмету. Вредности су универзалне и интимне, и слободно (ненасилно) обавезују управо због универзално спознатог идентитета, односно због постојања универзалне сагласности спознаја о објективној константи свих појединачних субјективних манифестација ума.

3. Предмет рада и ред излагања

У првом делу рада наводимо разлоге који опредељују обраду каузе и постављамо основну хипотезу да кауза није само правни појам, односно да је основ нормативног бића каузе, сам по себи, ненормативан.

Други део рада, у складу са ширином основне тезе, започињемо и најширим оквиром разматрања потребним за разумевање и утемељење новог концепта каузе. У том делу говоримо о статусу и методологији саме научне спознаје која је подобна да кроз намеравана разматрања расправу доведе и до очекиваних исхода.

Затим прелазимо на поимање кључних појмова и термина чије би тумачење изнашло аргументе утемељења ширег и ненормативно заснованог нормативног бића каузе.

У другом делу рада реч је и о поимању различитих видова и суштине права, тумачењу интензитета функционалних веза видова права са његовим нормативним бићем, као и утицају тако схваћеног права на поимање каузе.

У складу са ненормативним поимањем основа саме каузе, и ради тога, даље разматрамо поимање државе и појма легитимитета. У другом делу још дајемо мишљење о суштинској разлици каузалитета и каузалности.

На крају другог дела рада, ненормативни концепт каузе стављамо у однос, тачније у основ класичних института и термина уговорног права.

У трећем делу рада, основном аргумената из другог дела, потврђујемо постављену дефиницију каузе. На крају, дајемо и коначни закључак о ненормативно засниваном концепту каузе.

Предмет рада одређује и адекватан методолошки аспект обраде.

4. Метод рада

Сматрамо да сваки, научне вере достојан предмет, да свака креативна идеја изражена у виду хипотезе, по себи садржи и по себи упућује и на најадекватнији метод. Мера специфичности и посебности методолошких приступа, захтевана је посебношћу и специфичношћу, али и веродостојном основаношћу сопственог предмета. Ако је предмет научно интригантан указује на, по себи проистичућу посебност метода као природне и логичне мере омера упућивања између „материје” идеје и припадајућег јој метода обраде и експликације. Ако се мера упућивања не уочи, указаће на озбиљне недостатке у основама саме идеје као хипотезе о одређеном предмету. Ако се пак та указаност обостране мере упућивања предмета и метода не постигне, или се не испоштује, хипотеза ће као неверодостојна, или остати недоказана или ће бити контрадикторна самој себи. Тада ће надвладати изворно незаснована и усиљена методологија која се неће темељити на спецификуму и суштини свога предмета, па је неће успети ни оправдати. Идеја о датом предмету, као и сам предмет, наставиће свој живот као неверодостојни, нереални, пуко субјективни, утопијски и неприхватљиви осталима.

Сматрамо да идеја и настаје као последица критичких увида у традиције објективизације изворних и одличних субјективних спознаја и сазнања, али и као легитимна реакција на одређене постмодерне трендове објективизације, чак и нормативне институционализације, неизворних и нелегитимних спознаја, сазнања и митова који се супротстављају легитимним друштвеним и хуманистичким традицијама. Постмодерни и популистички трендови нелегитимно и незасновано анахронизирају легитимне и афирмативне друштвене и хуманистичке традиције, представљају их привидима,

злоупотребљавају их, систематски иманентно корумпирају и обезвређују, желећи се наметнути као једна нова друштвена традиција.

Управо претходни разлози јесу чињенице које мотивишу и рађају потребу која нас је определила за шире и неконвенционално разматрање бића каузе. Изучавање каузе не указује само на контрадикцију термина „нова традиција,” већ указује на нелегитимност узрока, начина и практичних последица таквих друштвених појава. Како право јесте најучинковитије средство за заштиту друштвених вредности, очито нам је било да постоји простор за покушај да се оно само учини ефикаснијим.

Како год, нећемо се одрицати ширих термилолошких и појмовних разјашњења, поготово уобичајених модуса праксе, понекад и научне мисли, да се под неким традиционалним термином некритички подразумевају и садржаји који му нису својствени и који би пре били одлика неких других термина. Или, да одређени, уобичајени и устаљени термин, и нема адекватну и јединствену дефиницију.

Научност, по себи, као авангардност заснованих мисли, с једне стране и претпоставља релативизацију одређених устаљених и институционализованих термина који се свима чине ваљаним. С друге стране, наука и јесте наука јер је способна да снагом и озбиљношћу својих аргумената све убеди у постојање нечега што већини није видљиво, али је свима разумљиво. Поготово када након увида у легитимност властитих потреба, увиде начине задовољавања тих потреба на које упућује наука, а који су им веома блиски и разумљиви.

Аргумент објективне подељености мишљења о каузи као предмету, довољан нам је разлог њене обраде. Основни метод је логичка, теоријска и филозофска анализа угаоних појмова и термина релевантних за поимање каузе. Затим следи синтетизовање спознаја у нови концепт каузе. При свему, у разматрања основа новог концепта каузе, и ради њега, полазимо од ширих поимања, ка ужим, да би напоследку дошли и до сасвим посебних и специфичних ставова који одређују ненормативну заснованост каузе. Нови концепт би основом упоредбе са постојећим концептом и основом стављања у основе класичних уговорних института, требао да пружи своје најбоље научне препоруке.

II DEO

§ 2. НАЈШИРЕ МЕТОДОЛОШКЕ ПРЕТПОСТАВКЕ НЕНОРМАТИВНОГ КОНЦЕПТА КАУЗЕ

1. Статус и методологија научне спознаје

Када се крећемо у подручјима вероватних научних знања, дух творца тих знања, није самостојан. Он даје само лични и критички печат креативном духу традиције многих претходних идеја. У неку руку, ради се о објективности легитимне основе сопствених (субјективних) научних исхода.

Ако су слобода научног и уметничког стваралаштва, као идентификационо људско право и урођена му слобода, загарантовани уставом, легитимна је претпоставка да је до тих вредности слободног субјекта, свим субјектима и стало, као што је до тих вредности стало и најкомплекснијој организацији тих субјеката коју називамо државом. Од тих вредности које, какве год реално да јесу, јесу status quo, не одваја се слобода научне и уметничке критике.

Ипак, слобода научне и уметничке критике, каква год да јесте, никада није status quo. А то је већ ставља у врло неповољан положај. У начелу, status quo је увек етаблиран и од свих штићен, и када није вредност, а критика је напротив, иако сама напада, од свих по инерцији нападана, и када је вредност.

Друго „ипак,” односи се на чињеницу да критика, колико год била аргументована и садржајна, изворна и оргинална, увек се користи објективним наслеђем афирмативне мисли. То је већ елементарни део status quo. То је већ оно есенцијално у постојећем стању ствари. У то се уздаје свака критика.

Функционална објективност се очекује од науке која неће бити условљена искључивошћу својих позитивистичких премиса. Искључиво позитивистички оријентисана наука некритички је рестриктивна по свим вредносним судовима. Чак и у доменима где су вредносни судови неизбежни и нужни. То не може да значи ништа друго

до рестрикције и многих легитимних димензија самога ума.²⁶ Управо је то оно против чега устаје основна мисао водиља овога рада.

„На почетку XVII века, у саму зору модерне науке, десио се догађај који ће имати далекосежне последице. Галилео Галилеј поставља темеље научне методе целокупне модерне науке. Метод је оштро раздвојио науку, не само од сваке теологије и метафизике, већ и од свега вредносног, укључујући и етичко. Ништа више није могло бити прихваћено као чињеница, што није опажено и добијено као резултат опита. Ништа више није могло бити прихваћено као закључак, што није било логички и математички доказано.”²⁷

На овоме месту, направићемо нужну дигресију поводом задње реченице претходног цитата академика Марковића. Ригидност позитивистичког императива „да више ништа није могло бити прихваћено као закључак, што није било логички и математички доказано,” премошћавамо идејом да постоје одређени друштвени предмети о којима, због њихове саме природе, постоје спознаје односно знања која која нису и не могу бити извесна, али за која сви основано верују да то, пре свега у функционалном смислу, јесу.

Позитивистички ум, каквим год се он сматрао и каквим год га сматрали, по нашем мишљењу исказује пресудна обележја једне аутономне спознаје или једне субјективна воље. Сасвим аутономно, он не признаје спознаје ни једне друге аутономије. Позитивистичком уму, у властитој мери субјективног, недостаје доступна мера туђег субјективног, као мере објективног. Управо би се борбом мноштва субјективитета указало да је доминантност позитивистичког субјективитета, мера његове саме објективности. Показује се дакле, да је и сам позитивизам само једна субјективна теорија која, без обзира на број својих присталица, сасвим извесно, није извесна. Самим тим, подалеко је од легитимног објективитета разума. Или, смисао позитивистичких премиса је, најблаже речено, врло упитан.

Иако аналитичан и апстрактан, како каже академик Марковић, разум у наше искуство и мишљење уноси ред и правилност и зато нужно има формални карактер.

---

26 Академик Михаило Марковић, *Ум и ethos: последице њиховог раздвајања и неопходност њиховог јединства*; www.komunikacija.org.rs/komunikacija/casopisi/fid/XXI/d03/html-ser-lat: „Према данашњој емпиријско-аналитичкој филозофији ethos је из науке потпуно елиминисан, а од ума је остао само торзо.”

27 Марковић, М., *ibid.*

Објективна форма људског разума, осим што заснива субјективно функционални ум, истовремено има моћ ненасилног и слободног уноса функционалних умних манифестација (инпута), које је засновала, у објективност свог формалног реда, ради своје суштинске правилности (легитимности). По нама, разум је легитимно функционалан, управо стога што није само пука форма.

„Енглески филозоф Дејвид Хјум²⁸, представник емпиризма и позитивизма, сматрао је „... да ум може да служи за откривање истине или заблуде које су производ слагања или неслагања. Све што није подобно за такво слагање или неслагање, не може бити ни истинито ни лажно. У складу са тим, то никада не може бити ни предмет нашег ума. Ако је тако, ум може да спозна шта јесте, али не и шта треба да буде. Основом таквог учења, правни, политички и морални живот, не могу се објаснити умом.” Хјум признаје да су право, политика, морал, заједно са страшћу и емоцијама, могући покретачи нашег деловања, али у погледу таквог деловања он упућује на проучавање психологије и искључује могућност моралне филозофије.

Хјумово учење за последицу је имало став „да принципи морала и свега што је обухваћено практичном филозофијом, не могу бити рационално засновани.”²⁹

Сматрамо да су и озбиљни судови вредности, рационални судови стварности. Они су озбиљни, јер су егзистенцијално нужни у свести рационалних друштвених субјеката. Као такви, предмет су нашег ума који у погледу њих увек изналази слагања која, и када нису истинита, нису ни лажна. Као озбиљни егзистенцијални одраз рационалног ума, судови вредности увек теже истини и никада не теже лажи. Никада намерно нису лажни, и никада нису у функцији без неког вида међузаснивања са извесним судовима стварности. Као такви, довољни су субјекту за веру у сопствену моћ спознаје и сопствену моћ одлуке.

И у оскудици извесних знања и искустава, ако су вера и осећај појединца неподељени у његовом друштву, функционално се надограђују на извесност постојећих

---

28 Hume, David *Traite de la nature humaine*, trad.A. Leroj, Paris, Aubier 1946, стр.573

29 Јасминка Хасанбеговић, *Перелманова правна логика као нова реторика*, Београд 1986, стр. 22

знања и искуства и чине ваљано и функционално заснивање реалне стварност сопствене и заједничке егзистенције, легитимном.

Хјумов став, иначе заслужан за развој укупне људске мисли, на садашњем нивоу развоја те исте мисли, више није прихватљив. Разлози и последице неприхватљивости сажето и минуциозно изнео је Хаим Перелман.³⁰

„Овакви ставови укидају сваку практичну филозофију, свако размишљање о принципима исправног делања, сваки дијалог међу људима и друштвима који пристају уз различите критеријуме исправног делања. Такво схватање своди морални, политички и правни живот на конформизам, додуше пружајући алтернативу: побуну, али у сваком случају само ирационално пристајање или непристајање уз оно што је затечено или усвојено, без могућности да ма какво расуђивање изврши и најмањи утицај на наш избор и правила понашања, јер оно што није засновано ни на једном разлогу, ни један разлог не може ни да уздрма.

... Препушта се ирационалним факторима и, у крајњој линији, сили и насиљу, индивидуалном или колективном, решавање конфликта који се тичу праксе. Друго, пориче се и сваки смисао појму разумног, тако да су изрази разуман избор, разумна одлука, разумна делатност, само привиди. Искључена је могућност да се разговори и расправе заврше другачије, до прибегавању сили, будући да је разлог најјачег увек најбољи.

Због тога су, читаво образовање, морал, сва практична филозофија (лаичке или религиозне инспирације), говори о етици, праву или политици, само идеологије и лукава легитимација сила и интереса у сукобу.

Рушењем практичне филозофије, негирањем вредности укупног практичног расуђивања, све практичне вредности, као правда, правичност, опште добро, разумност, постају само празне речи које ће свако моћи да испуни смислом у складу са својим интересима.”³¹

Основне, и за овај рад најважније, последица Теорије сазнања која вредност признаје само неспорном знању заснованом на искуству и демонстративном доказу, јесте да доводи до тога да се институцијама изграђеним у сврху заштите појединца и унапређења општег

---

30 Хасанбеговић Ј., *ibid.*, стр.24

31 Хасанбеговић Ј., *ibid*

добра, признаје својство апсолутне непогрешивости. То свакако искључује могућност суштинске и садржајне критике тих истих институција. Осим тога елиминишу се из научне утакмице све неегзактне науке, доследно, у ретроактивном смислу и сва њихова неспорна достигнућа (!?). Тиме се под знак питања стављају и све филозофске основе научних почетака.

Констатација, по свему судећи, више говори о недостатку саме теоретске основе, него ли о реалним и функционалним последицама саме теорије. Пракса људске умности и духовности и њени неспорни учинци, упућује на сасвим другачију теоретску основу.

„Позитивно знање, без икаквог етоса, лишено је и било какве критичке самосвести о сврси самога знања, о томе како се (и где све - *прим.а.*) оно све може употребити, и као добро и као зло.

Да научна истина треба да служи моћи, основна је предрасуда модерне културе, оперисане од етоса.”³²

На такав начин, позитивност егзактних знање може постати и инструмент самога зла. То нам је давно и недвосмислено назначио и сам Огист Конт: „Знај, да би могао да предвиђаш, предвиђај да би стекао моћ! “

Негативне последице „прогреса”³³ у коме је ум лишен етоса, према академику Марковићу су:

1. Искориштавање заједничких виталних и природних ресурса, на нелегитиман и нелегалан начин, у појединачне, мањинске, а не и опште интересе.
2. Глобално сиромаштво, и материјално и духовно.
3. Пасивизам, до крајњих граница људске издржљивости.
4. Уместо масовне употребе знања, јавља се масовна, медијска и комерцијална злоупотреба незнања .

---

³² Марковић, М., *ibid*

³³ Под наводне знаке ставио ЈЧ. На овом месту негативне последице наведене су у основи по запажању академика Марковића. Аутор је извршио само незнатну редакцију и делимично проширење, вођен потребама овога рада.

Упор. оригинал на www.komunikacija.org.rs/komunikacija/casopisi/fid/XXI/d03/html-ser-lat

5. Комерцијално креирање комерцијалне свести.
6. Загађеност и засићеност јавног простора огромном масом безвредних, пристрасних, лажљивих и непотребних информација, изопштава нормална и афирмативна знања и информације из масовне употребе, што дезоријентише укупну грађанску популацију и безузорно манипулише њиховим аспирацијама.
7. Потпуна етичка дезоријентација, побркана религија, морал и осећајност (емотивност), који су потпуно елиминисани и из науке.
8. Морал се тумачи као искључива субјективност, као веома упитна, несигурна, неинституционализована, ненаучна и емоционална категорија.
9. Целокупна филозофија, после Хјума, до Мура, Ејера и Стивенсена, јесте само серија покушаја да се оправда елиминација морала из сфера објективног знања.
10. Лишеност науке сваког унутрашњег умног ресурса који би јој омогућио да се одупре субординацији нелегитимних сфера економске и политичке моћи.

„Ревитализација науке и културе уопште, мора бити утврђење да и морал има објективни карактер и да експлицитно и имплицитно присуство моралне сврхе, мора бити неопходни услов прихватања било које друштвено релевантне теорије, међу осталим, понајчешће стручним неопходностима.

Објективитет моралне свести и моралних исказа, није у одражавању или означавању било каквих објективних предмета, већ у слагању моралних доживљаја појединачних или груписаних субјеката који су се нашли у одређеној и морално захтевној ситуацији. Та ситуација, на нивоу етоса, непосредне моралности, јесте реакција на неки доживљени или описани догађај. Ако велика већина људи осети огорчење и потребу за моралном осудом, онда је то једна непосредна објективна чињеница која се битно разликује од било које искуствене чињенице, за обичног нормалног човека (којих и јесте највећи број - *прим.а*).

Слично се дешава и на нивоу мета-етоса, односно етике. Ако бисмо питали групу људи да ли би, под осталим једнаким условима,³⁴ претпоставили мир рату, слободу неслободи, креативност деструкцији, толеранцију нетолеранцији, добили бисмо несумњиво акламативне одговоре. Како бисмо врло лако постигли сагласност у погледу листе општих вредности, у том смислу можемо их сматрати објективним.

---

34 У основи људи по себи нису различити. Различитима их чине околности и релације у које ступају (ЈЧ).

У ствари, људи се разликују када остали услови нису једнаки, када треба да се успостави хијерархија вредности. Као што у области емпиријских наука постоје разне теорије на основи истих чињеница, тако и у овом случају постоје разне хијерархије вредности и разне врсте морала, чак и ако се сви слажу у погледу листе објективних моралних вредности.

Ако морални судови имају објективни карактер, они могу бити легитимни конституент науке и давати морални смисао научним теоријама.

Данас је наука претежно разумска и аналитичка. Међутим ум у својој основи је синтетички и органски, и тежи ка целовитости знања, а то је у инцидентији са тежњом данашње науке да као позитивна, буде вредносно неутрална. Треба развијати критичку науку која ће, поред осталог испитивати унутрашња ограничења друштвених институција и формација и утврђивати могућности њиховог превазилажења. Данашња наука, по природи своје аналитичности, тежи да своје предмете посматра статички. Најзад, данашња наука раздваја производњу знања од његове примене, што омогућава научницима да са себе скину сваку одговорност за његову примену (али и да лако прихвате све користи које би од примене знања имали - прим.а).”³⁵

Морални судови по себи имају објективни карактер, иако нису домен чистог знања. И као осећај бивају легитимни конституент науке и дају и науци морални смисао најбољих људских начина. Они су најдиректнији израз објективних посебности друштвених субјеката назначених појмом врхунских духовних акцидентија.

Ако људи и незнају шта је правда и правичност, ако незнају шта је држава, ако незнају шта је право, ако не знају шта је политика, морални судови се увек и у сваком појединачном случају представљају врсти и појединцу, урођеним осећајем за легитимност, као универзалним осећајем свог духовног интимитета. Тај легитимни интимитет, науке о друштву не смеју игнорисати, већ као, у првом реду хуманистичке и људске, а уз то науке, уважавати.

Извесност научних дефиниција, правило је само код начелне извесности природних предмета. Међутим, и у том случају, сасвим је приметно мање или веће присуство и елемената вероватних знања и спознаја у самим основама егзактности извесних

---

35 Марковић, М., *ibid*

дефиниција природних предмета. Стога, и извесност сваке дефиниције природног предмета, само је одраз укупне мислене моћи човека, која је по себи, увек и сазнајна и спознајна (осећајна), и у крајњем (или у почетном), ипак само релативна.

И *vice versa*, само вероватна истинитост дефиниција правило је код начелно „неизвесне извесности” друштвених предмета. Међутим, и тада, сасвим је приметно, мање или веће присуство и елемената извесних знања у самим основама објективности научних вероватности дефиниција друштвених предмета. Стога, и вероватност сваке научне дефиниције друштвеног предмета, само је одраз укупне мислене моћи човека, која је по себи, увек и спознајна (осећајна) и сазнајна, у крајњем (или у почетном), ипак, као и код дефиниција природних предмета, само релативна.

То је управо оно универзално, она универзална противречност која чини и даје моћ човековог поимања и друштвених и природних предмета. То и омогућава човеку да извеснији део његових спознаја буде легитимни и универзални основ оних, мање извесних, али такођер нужних спознаја.

Међузаснивање и међусобно прожимање и произилажење између „релативно извесних” знања и спознаја, претежно из домена природних наука, с једне стране, и „апсолутно вероватних” знања и спознаја, претежно из домена друштвених и хуманистичких наука, на основама легитимне укупности универзалног људског каузума, најчешће представља прави пут ка крајњој материјалној истинитости и објективитету људске стварности.

На тај начин превазилазе се недостаци, претензије и терминолошке недоумице дескриптивних (емпиријских, лексичких) и нормативних (стипулационих, постулационих) дефиниција друштвених предмета и појава.

И природна и друштвена наука, као неодвојиви делови истоврсног каузума, при томе, имају једну сасвим извесно произилазећу етичку основу. Универзални етички кодекс науке, незаобилазна је, трајна и непремостива основа и претпоставка њеног научног објективитета као ауторитета посебности њеног легитимног универзализма.

Мислимо да је природа са човеком еволуирала на начин да је у свој поредак ствари уврстила универзалну претпоставку свести, једино способну и слободну да се даље сама остварује и развија, остварујући и развијајући даље и природу саму, основом критичких

спознаја и увида у основе свих природних начина, као универзалне основе посебности начина природних наука, тако и основе посебности специфичних начина друштвених наука у неподељеном интегруму посебности природне људске егзистенције као друштвене.

Сагледавши све недостатке, наметнуло се решење у виду једне шире концепције ума у виду дијалектичког, логичког и реторичког расуђивања у циљу постизања опште сагласности о одређеним вредностима и њиховој примени. За тако постигнуту сагласност може се рећи да је објективна и да је као таква, и сама могућа истина о предмету у питању.

Аргументовано и засновано досегнути слојеви и нивои истинитости, путем опште, стручне и моралне сагласности, путем праксе и њеног рефлексивног вредновања сопствених полазних основа, одражавају у реалном времену и простору крајње могућности човека, али у исто време и ажурирају људска сазнања и дижу лествицу која разграничава истинита људска сазнања од оних која уживају у привидима своје истинитости.

2. Правна логика

Ако аналитичка расуђивања са својим нужним или несумњиво истинитим премисама, путем правилног закључивања воде ка истим таквим закључцима, заувек остајемо у сфери нужног. Заувек посматрамо само једну раван животности. Из једног облика нужног тежимо правилном извођењу другог облика нужности, из једне извесности изводимо другу. Баратајући познатим елементима закључујемо о другим познатим и сасвим извесним елементима. Реч је о вештини протоколарног, задатог и чистог логичког повезивања која остаје у сфери познатог, сигурног и проверљивог.

Људска животност и друштвеност није заснована само на извесностима сопствене појавности. Прво се намеће мисао да формалну логику, због извесности њених премиса, вежемо за адекватна аналитичка расуђивања, а специфичну правну логику за дијалектичка расуђивања. Елементи и могуће премисе правне логике, много су сложеније и у сваком случају не остварују формално препознатљив карактер. Једно је међутим, сигурно: правној

логици итекако су потребна и правила и начела исправног мишљења. Правна логика може да користи силогизам, али проблем настаје код препознавања и утврђивања истинитости елемената таквог силогизма. Чак и тада, на основи дијалектички упарених елемената који су битни, засновани и аргументовани, али не обавезно и не трајно истинити, постављени као премисе, прелаз на закључак није прелаз на изванзакључак, као код аналитичких расуђивања, него прелаз на одлуку, која има и своје алтернативе, дакле, која може бити и другачија од донете.

Ипак, ако је реч о промишљеној и заснованој одлуци, другачија одлука може бити донета ако је заснована на истој или већој мери аргумената који темеље постојећу одлуку. Егзистенцијалним потребама исходовано и уозбиљено промишљање, као начин рационалног заснивања одлуке, искључује произвољности код доношења одлука. Заснована одлука обезбеђује и гради време као општу и апредметну релацију односно функцију сопственог трајања. Рационална одлука о сопственој егзистенцији, у одређеном времену заснована на одређеним аргументима, у правилу се не може оспоравати истим тим аргументима и у истом том времену. У најгорем случају, у питању је барем оно време које је потребно да се изнађу, сазнају и употребе јачи и бољи аргументи од постојећих који већ заснивају постојећу одлуку. Због тога је заснована одлука и вредна, и због тога је и разликујемо од невредности „било какве” произвољно тренутне одлуке.

Неутемељене одлуке незасноване врсте, истовремено и увек могу бити, не само другачија од донетих, већ могу бити и дијаметрално супротне од већ донетих одлука.

Код заснованих одлука, у правилу, није тако. Досегнута истинитост као вредност засноване одлуке, у ланцу вредности, налази се тик уз вредност извесности егзактних аналитичких закључака. Оно што надомешта егзактност доказа у концепту вредносних одлука, јесте заснована вера (поверење) и осећај субјекта у сопствене и заједничке способности о предмету одлуке, која не морају бити неистинита само зато што нису апсолутно извесна. Заједничка друштвена пракса указује на најбоља појединачна решења за одређене случајеве, објективизираће их и, као поопштине вредности, представити свима, као узор за сваки наредни случај појединачног поступања.

Између вероватног и извесног не може постојати безимени и безвредни празни простор. Такав простор би значао нарушавање нечега што се нарушавати не сме, значао би функционално нарушавање кретања друштвеног континуитета. Кретање у друштвеном

континуитету се управо заснива на међузависној функционалности вероватних и извесних знања.

Наизглед, појму извесности и истинитости закључка, нема се шта приговорити. Његове премисе су истините, научно и егзактно доказане, па је и изведени закључак нужен и истинит. Но, да ли је безизнимно и сваковремено апсолутно истинит, или је и претпоставка егзактне научности ипак, и у крајњој линији, само релативна. Одређеном истинитом закључку, у наведеном смислу, може се, након дуговременске владавине и неоспоривости, ипак, барем као изузетак, оспорити његова истинитост, када ће он изгубити обележја закључка и постати само одлука. И таква одлука, као и сам „закључак” који је оборен, представке су само релативне истине.

Свака научна истина нама познатог света, у основи је само релативна. Први принципи сваке науке не спадају у област аналитике, већ у област дијалектике. То нам, као мотив, као првопозванима и онима којих се то најнепосредније тиче, као врхунском ауторитету и врхунској хијерархији, даје изворну и праведну моћ као могућност и дужност, коју смо ми као моћност назвали легитимитетом, а као дужност претворили у норму. Између легитимитета и норми мора стога постојати сасвим извесна функционална веза. То нас мотивише да најзаснованија знања називамо истинама, верујемо им, и понашамо се у складу са њима.

Дијалектичко расуђивања није изналажење свих средстава за постизање било какве одлуке. Оно је функционални акт изазван потребом за најзаснованијом одлуком. Дијалектичко расуђивање у основи представља сасвим обично и нормално, али егзистенцијално расуђивање разумних појединаца и представља рационално изналажење свих потребних средстава за постизање најистинитије и најисправније одлуке.

Таква одлука, произилази из највишег степена објективно признатих начина заснивања, и начелно бива најзаснованијом одлуком о одређеном предмету у датости реалног времена и простора. И таква одлука може бити и другачија. У правилу, тек након одређеног времена. Начин њене заснованости квалификује је као истину и обезбеђује време и простор њенога трајање.

Ако је једна истина и свргнута другом истином, не значи да је свргнута истина погубљена. То само значи да нова истина, управо захваљујући дометима старе истине,

поседује заснованију рефлесију на праксу мишљења и мишљење праксе релевантног аудиторијума, у погледу свога квалитета и у погледу свога квантитета.

Сасвим видљиво, претходна знања помажу у одабиру претпостављених вредности, појава, стања или дешавања и елиминишу фактор насумичности или произвољности при дијалектичком расуђивању. Ту чињеницу уважавамо, уз инсистирање на тзв. критичкој традицији и историчности. При дијалектичком расуђивању насталом ради утврђивања највишег степена веровања, функција истинитости у предности је у односу на форму истинитости. При томе, увек се постављати и питање вештине употребе и повезивања доступних знања.

Док се принципи и начини формалне логике могу побројати и научити, код принципа правне логике и дијалектичког расуђивања, то није могуће. Напросто из разлога што као такви, ти принципи и не постоје³⁶. Постоје само, мање или више, уопштени описи дијалектичких поступања. Уосталом, и практично правничко поступање и теоретско образлагање назива се правничком вештином.

Закључујемо да правна логика у ствари не постоји као самостална дисциплина. Оно што постоји, посебност је логике у праву.

3. Реалност функционалног јединства психологије и филозофије

Сматрамо да разматрања ненормативне основаности каузе нужно изискује и преглед учења о људској психи и нераскидивост њене функционалне повезаност са филозофијом из које је и настала и којој се, на крају крајева, опет нужно и враћа. Стога ову тему уврштавамо у одељак о методу. Уосталом, послушаћемо Хјума који упућује у изучавање психологије.

У првом делу одељка износимо афирмативну традицију психолошке мисли, од њених самих почетака, па до учења савремених психолошких теорија.

Овај одељак рада, у делу у коме се наводе психолошки правци, по природи свога предмета, није ауторски. Користимо се достигнутим знањима о основним учењима и

---

36 Постоји ли уџбеник дијалектике или правне логике?

представницима тих основних учења. У њему, у елементарном смислу преносимо етаблиране мисли самих школа психологије.

Ширина општих места психолошке (и филозофске) мисли релевантна је за легитимност ширине наше полазне тезе да кауза није чисти нормативни институт права. У том смислу је и коначни закључак и мишљење.

- Прилог

Психологија је настала издвајањем из филозофије, па су и њени почеци везани за саму филозофску мисао.

„Платон, антички филозоф из IV века пр.н.е., сматрао је да су душа и тело раздвојени и да се душа стога, може спознати кроз самопосматрање или интроспекцију.

Аристотел, антички филозоф из III века пр.н.е., сматрао је, за разлику од Платона, да су душа и тело спојиви кроз повезивање чулног сазнања и мишљења, и да се душа може спознати кроз спољно посматрање.

Рационализам (Рене Декарт), сматрају да је душа доминантна, док су чула склона обманам. Сазнање је могуће само кроз интроспекцију.

Емпиризам и (Џон Лок), смата да су душа и тело међусобно условљени. Дете се рађа као *tabula rasa*, по којој се током живота испишу искуства настала на основи посматрања.

Емануел Кант, каже да нису довољни ни рационализам ни емпиризам, већ њихова синтеза. Искуство се мора организовати у знање, кроз основна правила и чисте концепте разумевања.

Основне премисе од којих полази структурализам (Вилхелм Вунт, Едвард Тиченер), тичу се основних елемената сазнања, осећаја и мисли. Њиховим проучавањем, могуће је спознати структуру ума у целости. Посредно истраживање целине, основна је замерка која се приписује методу структурализма.

Функционалисти (Вилијам Џејмс и Џон Дјуи) оснивају властити правац- прагматизам. Основна идеја функционализма каже да су људи у процесу обраде и реаговања на стимуланс, активни. Свест мора да се разуме у целини. Она има практички и еволуциони значај и омогућава човеку да се прилагоди и, самим тим, преживи. Токови свести су мисли, виђења и осети. Прагматизам каже да је добра свака метода која доноси резултате.

Асоцијационизам (Ебингхаус, Торндајк, Павлов) својеврсна је спона између дотадашњих сазнања и нове дирекције која ће се касније отелотворити у идеји бихејвиоризма. Ебингхаус проучава начине на које се идеје и мисли повезују у уму, и како основом таквога повезивања

долази до учења. Торндајк уочава да се дражи и одговори асоцирају на основи задовољства, а не просторне и временске блискости. Павлов ради на асоцијацији различитих дражи, које спаја идеју асоцијационизма са идејом бихејвиоризма. За то, 1904. год. добија и Нобелову награду.

Бихејвиоризам (Дон Вотсон и Б.Ф. Скинер), упориште за сопствену мисао проналазе у Павловљевом истраживању. Ту мисао одликује радикалан став да психологија као наука, може и сме да се бави, искључиво објективно мерљивим понашањима. Мисли, жеље, осећања, свест, као идејом и емоционалним искуством, њима нека се бави филозофија. Правац је заслужан за чувену С-Р шему, касније С-О-Р шему, у којој С, јесте стимуланс, О јесте организам, и Р, јесте реакција. То је све: однос између стимуланса и реакције, уз посредовање физиолошких и менталних варијабли. Иако на први поглед ригидан и искључив, правац је имао, и има изузетан утицај на психологију и све друштвене науке. Захвањујући њему, дефинисани су и појмови методолошке ригорозности, мерења и објективности.

Гешталт психологија (Макс Вертхајмер, Курт Кофка и Волфганг Келер). Сама реч „гешталт“ значи облик, форма или склоп. Историјски, ова школа представља противтежу структурализму. Сматрају да се у први план мора ставити целина, јер њено опажање утиче и на опажање делова. Такав начин опажања има и своје законе који диктирају услове под којима се дражи групишу, као што су близина, сличност, заједничка судбина, симетрија, прошло искуство, континуитет и сл. Школа се бави вишим менталним процесима, и њен се допринос огледа у проучавању појмова перцепције, учења, емоције, мишљења и личности.

Психодинамска психологија (Сигмунд Фројд). Овај психолошки правац поставља питање: шта ћемо са несвесним? Исто тако, поистовећују га са психоанализом, иако је шири појам од ње. Фројд изазива и низ контроверзи по приступу разним концептима сексуалности, омашки, досетки исл. Он каже да је свесни део личности, само врх леденог брега, док људским понашањима у највећој мери управљају несвесни процеси. Личност се, према Фројду састоји од три инстанце;

- 1) Id, нагонски је део личности, који је у потпуности несвестан.
- 2) Ego, свесни је део личности, који прави компромисе између Ego и Superego.
- 3) Superego, несвесни је део личности, и представља скуп усвојених вредносних норми.

Когнитивна психологија (Улрих Најсер). Коренима овога правца сматрају се структурализам, гешталт и бихејвиоризам. Захваљујући овом правцу, настале су научне области као што су кибернетика, психоллингвистика и ергономија. Когнитивисти сматрају да психички живот почиње чулним осетима, а не свесним или несвесним мотивима. Уместо термина свесни, употребљавају израз когнитивни процеси. Прихватају и друге менталне процесе, попут мишљења, жеље, и мотива, али се самопосматрање девалвира као валидна научна метода. Најистакнутија обележја

когнитивног научног метода су потрага за узрочно-последичним односима коришћењем истраживања и мерења. У својим строгим захтевима, слични су бихејвиоризму.

Хуманистичка психологија (Карл Роџерс и Абрахам Маслов), држи се мота „Човек је најважнији!” За разлику од свих досадашњих праваца, хуманизам у сам центар проучавања ставља човека који је центар воље. Маслов је упамћен по чувеној Теорији хијерархије мотива. На дну су физиолошке потребе, а на самом врху жеља за самоактуелизацијом. Према Роџерсу, човек је биће које је способно да се развија и мења. У центру пажње мора бити човек као целина, са потенцијалима које има и која треба да научи како да их реализује. Роџерс је и творац сада већ устаљених термина психолошке теорије и праксе, као нпр. самоактуелизација и селф концепт.”³⁷

Хуманизам, у преводу на српски језик значи људскост. Изворно, јесте давнопостојећа дисциплина изворног начина размишљања обичног човека, толико важног за начин егзистенције тог истог човека, да је такав начин размишљања постао и његова изворна филозофија уобличена у филозофски правац или филозофски начин размишљања о самом човеку, на начин тога човека.

Касније се из оваквог начина размишљања издвојио и посебан психолошки начин размишљања о самој психи, односно издвојила се и осамосталила и наука о људској психи, или психологија. Кроз афирмативну традицију психологије, коју смо у најосновнијем прегледу представили у прилогу, од њених најранијих филозофских основа, све до савремених психолошких праваца, замећујемо једну врло значајну чињеницу.

Традиција психологије почиње, у основи као филозофија о психи, а завршава као психа (са додатком логос) о филозофији. Спајају се два метода о истом предмету.

Мислимо да је то, колико добро, толико и сасвим очекивано од две рационалне дисциплине, када оне говоре о истом предмету, свака на свој начин. То подупире и нашу основну идеју о истом предмету о ком говоре и филозофија и психологија.

---

37 Пољак Ина, www.psihoverzum.com/kako-je-sve-počelo/ jul 2015.

Цитиран је ауторски текст о психолошким правцима који је уступљен за објављивање од аутора Ине Пољак (сада Бореновић). Уз нужно скраћивање.

О истом предмету о коме говоре и филозофија и психологија, говоримо и ми. Оно што и ми поимамо сопственим предметом, што је и предмет филозофије и психологије, јесте да сматрамо да афирмативну традицију психолошке мисли, без обзира о којем год се представљеном правцу или школи радило, у основи чини систем компатибилних и међузаснованих и функционално произилазећих знања с помоћу којих и ми градимо филозофски и психолошки профил каузе. Кауза тако, постајући онаквом каква она јесте (сада), заузима све потребне и нужне прерогативе сопствене будућности.

Само условно можемо прихватити искључивости у мишљењима и идејама одређених психолошких праваца у односу на неке друге психолошке правце или школе. Сматрамо да су сви правци, из својих позиција, представили веома комплексно богатство људске личности.

Све представе су стога *bona fide* у функцији истините представе људске психе. По нама, једна представа људске психе не искључује другу. Делимо мишљење и основни став хуманистичке психологије и оправдавамо га идејом да, ниједан психолошки правац не постоји ради себе, већ ради свог предмета. Ако и један од тих праваца претендује на своју изоловану универзалност (аутономност), његова претензија не би била легитимна, без обзира на научност примењених метода и постигнутих резултата. Основа сваког психолошког правца, увек и сасвим извесно, темељена је на корпусу стручног наслеђа, општа је и друштвена, и у интересу је свог предмета односно субјекта. Чак и када би претпоставили неистинитост психолошког или филозофског става, та неистинитост била би само релативна. Разлог релативитета, њена је негативна иницијација афирмације која је заслужна за истинитост неког новог става.

Иако делимо мишљење хуманистичке психологије, она сама није у моћи да објасни комплексну психу човека. То може да учини, колико је то у људској моћи, само укупна афирмативна традиција мисли о психи човека из које је и настала хуманистичка и све остале психологије. Како ће то учинити, не знамо тачно, али је сигурно да ће од велике помоћи бити и сама филозофија, која ће се и сама ослањати на достигнућа психолошке науке којима је била и основа. Друштвени циркулум и међузаснивање рационалних људских знања о човеку, у функцији је истините спознаје једног тако комплексног и сложеног феномена који је у основи сопствене друштвености. Тако се и ново поимање каузе нужно ослања, и на филозофију човека, и на укупна достигнућа психолошке мисли.

4. Реалност функционалног јединства идеалних и реалних појава

Расправом о идеалним и реалним појавама желимо ставити акценат на реалност њихове међусобно функционалне условљености, што често остаје заклоњено и не довољно видљиво из њихових посебних анализата.

„Идеалне појаве су по филозофским гледиштима појаве надискуственог света. Међутим, са научног гледишта оне постоје у искуственом свету и као такве састоје се из творевина људског духа - то су духовне творевине. ... Овакве појаве немају ни просторну ни временску димензију, али ипак постоје у вези са реалним појавама у простору и времену. ... Једна битна разлика између идеалних, с једне, и реалних (материјалних и психичких), с друге стране, лежи у чиниоцу времена и, у вези с тим, бивања односно мењања.

Наиме идеалне појаве као ванвременске, опстоје непромењиво, статично, док су материјалне и психичке појаве променљиве и динамичке. Другим речима, постоји материјално и психичко, али не и идеално збивање, догађање. Идеална творевина (мисао) се ствара психичким актом ... али она постоји тек када је створена, када је завршен психички процес којим је створена, смишљена. Ово опет значи да између идеалних творевина могу да постоје само статичке, а не и динамичке везе, што пак значи да идеалне творевине не могу да стоје у временски сукцесивним него само у симултаним везама. То опет значи да идеалне појаве не могу да стоје у узрочно последичним, него само у неким другим везама. ... Да би се променила идеална појава потребна је нова интервенција духа и психе. ... Идеалну творевину мењају психички процеси. Али она сама није променљива по себи и сама собом. Још тачније, између једне идеалне творевине и промењене „исте” творевине нема никаквог духовног континуитета него само психичког.”³⁸

Ако у објективним сферама људског знања егзистирају две врсте појава, идеалне и реалне, опште је место да је друштвеност појава „мешовитог” карактера. Истовремено и суверени субјект „друштвености” има и идеалну и реалну појавност. Ако под друштвеношћу, као реалном појавом, уочавамо њен материјални и психички вид, следи да

---

38 Лукић, Р., *ibid*, стр. 100-102

се у оквирима друштвености као појаве могу запазити поред елемената обе врсте реалних, и идеални видови или елементи те појаве.

Сматрамо да су идеалне појаве најближи ентитет универзалне посебности и основе реалне структуре изворног, оргиналног, универзалног и сувереног субјекта друштвености. Мисао као идеалну појаву и мисленост као идеалну карактеристику, пресудно вежемо само за једну једину врсту бића. Ако желимо концепт каузе темељити на реалности функционалне неодвојивости идеалног и реалног домена практичке егзистенције друштвеног субјекта, претходно морамо разрешити супротност коју садржи тврдња: да идеалне појаве као ванвременске, опстоје непромењиво, статично, док су материјалне и психичке појаве као реалне појаве, променљиве и динамичке. Другим речима, постоји материјално и психичко, али не и идеално збивање, догађање.

Оно што карактерише човека у непрекинутом континуитету трајања времена, у укупном простору и реалности његове материјалне пролазности са евидентном реалношћу његовог нематеријалног трајања у времену, јесте реалност да је, од свих идеалних творевина (мисли), само спознаја идеје врхунских духовних афирмација, универзална, објективна и трајна константна, односно аутономос сваке каузе.

Реалност друштвеног субјекта по себи, искључује искључивост његове идеалне егзистенције. Чињеница је да идеалне творевине настају у реалниј егзистенција и пракси друштвеног субјекта. Исту чине таквом каква она јесте и на исту се наслањају у свом настанку. Нису међутим све идеалне творевине због своје идеалне форме, обавезно и афирмативне. У већинском броју случајева оне то јесу. Као идеалне форме, успевају да се реализују као основе материјалних садржаја реалне друштвене праксе. На тај начин идеалне форме материјализују своју истинитост у друштвеној пракси у којој су и настале. У оквирима њихове материјалне истинитости, кватификацијом њиховог квалитета у односу на легитимну меру њихове афирмативности, друштвена пракса посредно хијерархизује идеалне творевине. Најафирмативније идеалне творевине (мисли), тако творе своју сопствену реалност и своје трајање у времену. У тој реалности, неафирмативне идеалне творевине егзистирају као пуке, бесадржајне и нефункционалне форме.

Сматрамо да исто тако, мада не и тако изричито, тврди и проф. Лукић на крају цитата обележеног бројем 38. Нека нам буде допуштено да изразимо наше тумачење професорове реченице. Каже:., Да би се променила (афирмативна - прим. а.) идеална

појава потребна је нова интервенција духа и психе. ...(неафирмативну - прим.а.) идеалну творевину мењају (само - прим.а.) психички процеси. Али она сама није променљива по себи и сама собом. Још тачније, између једне (неафирмативне - прим.а.) идеалне творевине и промењене „исте” творевине нема никаквог духовног континуитета него само психичког.

Неафирмативне идеалне творевине су ванвременске, непромењиве и статичне и изван су континуитета и тока реалног времена јер немају практичку и функционалну моћ да успоставе тај ток и одрже његов континуитет. Напротив.

Афирмативне идеалне творевине су ванвременске, непромењиве и статичне, али, због моћи своје афирмативности, практички и функционално успостављају и одржавају сопствени ток и континуитет времена.

Субјект као реално биће, у својој реалности има материјални и нематеријални (духовни) вид егзистенције. Укупна друштвена егзистенција субјекта одређена је реалношћу нераскидиве функционалне међузависности материјалног и, с друге стране, нематеријалног односно духовног и идеалног вида. При томе, специфичност субјекта, специфичност његове друштвености, односно његов сам идентитет, је у томе што је материјални вид и начин његове егзистенције, функционално темељен универзалном вредносном основом својих објективних идеалних творевина (основом сваке каузе) у основама сваковрсне³⁹ облигаторности појединачног вида субјективног поступања.

Универзални и ненормативни основ нормативности или кауза је, материјалном и нематеријалном праксом утемељени објективни легитимитет категоријалних афирмација духовног, нематеријалног и идеалног вида егзистенције као идеални и ненормирани основ, на овај или онај начин, нормиране реалности укупне егзистенције човека.

Мисао као идеална појава, по дефиницији је један статички и стога авремени и акаузални супстрат који би, сам за себе, одражавао егзистенцију неког имагинарног објективитета неког надискуственог света.

Мисаоност напротив, већ јесте једна карактеристика која назначавача или бар асоцира на неки одређени свет, одређену реалност и на моћ неког одређеног бића. Моћ или

---

39 Правне, друштвене, научне, политичке, културне ...

могућност, вежући је за појам трајања, мора се остварити путем реалности, неког света и неког субјекта способног да реалне психичке процеса мишљења основом којих мисао настаје, заснује на врхунским афирмацијама тих истих мисли.

Природом дата могућност или потенцијал једног природног бића, сасвим извесно, неће се остварити у само једној мисли. Ако мисао, и да јесте једна једина, мора настати неким процесом, ако се процес или могућност, не остварују у само једној мисли, то у претпоставку људског кауз(ум)а, уз нужну категорију реалности психичког процеса настанка мисли, уводи и категорију трајања. Категорија трајања назначава време. Време лоцира свој простор. Тада већ говоримо о основним претпоставкама узрочне последичности.

Реални процеси основом којих настају идеалне појаве (мисли), психолошки су процеси мишљења који су, као реалне појаве, и реално узроковане потребама актуелне реалности. Предметност процеса мишљења, и када је мишљење само себи предмет, лоцира и време и простор. Тако и функционално неодвојиви продукт процеса мишљења, мисао, као објективну и идеалну творевину, вежемо за идеални објективитет сасвим одређеног простора и времена. Уз све консеквенце које из тога произлазе.

Процес мишљења има свој реални и егзистенцијално функционални повод изван себе самога. Вањски повод је предмет о коме је мишљење, па је о томе и резултат мишљења односно његова идеална последица (мисао).

Предметност мишљења је и предметност мисли. Мисли су увек предметне, чак и када су саме предмет мишљења. То је идентификациони одраз рационалности реалног мисленог субјекта. Мисао увек верификује мисао по критеријумима вредности које је сама створила у сопственој пракси, увек по одређеним предметима. Мисао, као резултат психичког и реалног процеса мишљења, неиздвојива из те реалности јер је то њена једина реалност, једина реалност ње (мисли) и једино њој позната реалност.

Функционалност се заснива на узрочној последичности. Мисао, као и процес који јој претходи, делови су реалности једне комплексне функције.

Временски сукцесивне везе несумњиво, на један специфичан и неизраван начин обухватају и подразумевају и симултане везе идеалних појава.

Реалност психолошких процеса мишљења заснована је на реалностима њихове узрокованости реалним потребама реалних предмета реалне друштвене праксе, као реалности егзистенције универзалног друштвеног субјекта. Та чињеница егзистенцијално оживотворује и идеалитет самих мисли. Мисли се, путем реалне динамике процеса узрочно последичних начина уз помоћ којих су и саме настале, и практички реализују као идеалне основе следећућих реалности узрочно последичних начина друштвене праксе. Мисли се и материјализују том праксом. Тако стичу и статус материјалне истинитости.

Мисли се релативизују реалношћу узрочно последичних начина егзистенције властитих предмета властите друштвене праксе. На тај начин, потребе реалне праксе иницирају и динамичке процесе мишљења који резултирају одређеном мишљу о тим процесима, као статичком и у времену релативно трајном супстанцијалном и менталном резултатом претходећих им процеса мишљења о одређеном друштвеном предмету у одређеном времену и одређеном простору. Мисао је основа и предмет будућих процеса мишљења. Тиме се мисао као идеална творевина посредно⁴⁰(посредовањем своје реалности) узрокује новом мишљу о потребама реалитета друштвене праксе.

Мисао као идеална творевина практички је и функционално неизоставни део реалности. Најнепосредније формира, не простор и време, већ нашу спознају простора и времена, као основних категорија узрочне последичности.

У таквом концепту могли би тврдити да идеалне појаве, за које се иначе тврди да немају просторну и временску димензију, унаточ томе, нису изван просторно временске димензије, захваљујући афирмативној креацији спознаје свог простора и свог времена као властите реалности.

Реалност идеалних појава, с друге стране, реалност је субјекта процеса мишљења и материјалног носиоца (творца) нематеријалних мисли и једина је реалност за коју он зна.

Неки вид простора и неки вид времена вероватно егзистира изван мисли. Ни тада мисао није беспредметна, већ је апсолутно слободна да самостално ствара визију тих простора и времена који нису њен реални предмет. Предмет такве мисли је сама мисао.

---

40 У том смислу и Лукић, Р., *ibid*, стр. 102: „Може се, дакле говорити само о посредном узроковању једне духовне творевине другом, а никако о непосредном.”

Мисао одређени простор и време чини реалним, јер управо њих одређује, а одређени простор и време мисао чине реалном јер их је управо одређена мисао одредила.

Оно чиме се задовољавамо, спознаја је реалности нашег времена и нашег простора. Та спознаја, или афирмативна мисао као идеја, као идеална творевина, функционална је и разазнаје узрок и последицу и има моћ да им претпостави властити разлог. Стога, у укупностима нашег времена и простора, и идеалне појаве су реалне и делатне.

Мисао је последица претходних и основа будућих процеса мишљења узрокованих спознајом (мишљу) потреба друштвеног субјекта у реалитету неуниверзалних друштвених пракси. Основе начина саме мисаоности односно мишљења, не могу се стога тражити у тој неуниверзалној пракси. Основе универзалне односно легитимне друштвене праксе налазе се у духовној структури субјекта која је универзална и када је предмет мишљења сама мисао. Основе универзалности реалне друштвене праксе, иако су у реалности, нису материјалне, већ су у идеалном, духовном и нематеријалном делу реалности који и као такав, функционално је реалан. Проблем је у томе што етаблирана легитимност идеалне духовне структуре субјекта (по нама основ каузе), још увек практички не ужива универзални статус. То је препрека функционалне материјализације идеалне духовне структуре субјекта, да на једној јединој и универзалној основи (константи или аутономосу саме каузе), поступи у креативности сваког посебног случаја нормираног основом каузе посебног случаја.

5. Материјални идентитет врсте

Иако је целина рада у ствари посвећена духовном идентитету врсте, сматрамо потребним за ту нематеријалну везу осврнути се и на њен материјални основ.

Материјални идентитет врсте, уз духовни, као део интегралног идентитета врсте и сваког понаособног субјекта, доказује се и чисто материјалним средствима као карактеристикама врсте и, осим очигледних материјалних манифестација јединствене материје субјекта, путем његовог физичког изгледа и форме, подразумева и тзв. крвни идентитет и тзв. телесни идентитет (ДНК фактора идентификације). Крвни и телесни

геном, недвосмислено и истинито дистанцирају врсту од свих осталих врста, као што дистанцирају и субјект од субјекта у оквирима врсте, само одређеним специфичностима телесних и крвних маркера, уједињујући врсту као врсту и уједињујући све врсте у једну глобалну егзистенцију природе људских бића. Основом специфичности универзалних врских карактеристика, утврђују се све ужи и ужи кругови врских произилажења, све до најближих крвних веза и, напослетку, недвосмислене идентификације самога и појединачног субјекта. Недвосмисленост и извесност појединачне идентификације одређеног субјекта, квалификује га као сасвим извесног припадника врсте (или сродника у одређеном степену), без обзира на све остале карактеристике. За Општу теорију каузе је битно да и материјални идентитет врсте, као и духовни, почиње и завршава са тачно одређеним лицем.

И по тој основи, и најгори човек на свету, јесте, у форми саме материјалне основе, припадник своје врсте. Чињеница материјалне форме и садржаја, као минималних обележја врсте, гарантује таквом лицу основни односно елементарни материјални, духовни и нормативни третман, достојан грађанске врсте, од стране свих осталих припадника његове врсте. Оно што се може поставити као питање јесте, да ли се и у овом случају ради о идеји толеранције?

Мислимо да се ради о идеји толеранције. Наиме, идеја толеранције јесте једна рационална и сврховита идеја, најнепосредније повезана са идејом смисла. Другим речима, идеја толеранције манифестација је идеје смисла у одређеним доменима сврховите и рационалне егзистенције и, како назначавача поља нормалне људске егзистенције, исто тако, назначавача и границе изласка из тих поља и уласка у поља нерационалне и безосећајне, као ненормалне егзистенције.

И тада међутим, и у тим духовно безвредним доменима одређеног субјекта, још увек је реч о цивилизованој друштвености људске егзистенције, макар то био крајње сведени и прости пуки материјални облик те егзистенције.

Изостанак нормалних духовних вредности, основом идеје смисла, нормативно је санкционисан. Идеја смисла људске егзистенције налаже да се и те, преостале елементарне материјалне карактеристике врсте, због вредности те врсте, а не вредности односног субјекта, имају сматрати елементарном вредношћу, и толерисати.

§ 3. НЕНОРМАТИВНИ КОНЦЕПТ КАУЗЕ У ОСНОВАМА ТУМАЧЕЊА РЕЛЕВАНТНИХ ПОЈМОВА

1. Уводна и општа одређења

Ради приказа института каузе онаквим за каквог га основано сматрамо да јесте, потребно је изнети и основе виђења права и државе, онакве каквим их заснива ненормативни основ нормативног концепта опште теорије каузе.

Основни друштвени, политички и правни појмови, попут државе, права, правде, слободе, власти, силе демократије, иако уживају статус друштвеног (са)знања, још увек поседују сасвим извесни степен спорности у оквирима својих универзално прихваћених дефиниција.

С друге стране, нешто што не ужива статус званичног и формално прихваћеног друштвеног сазнања, нешто што је само свеприсутни и универзални осећај о истим предметима тј. појмовима, непогрешиво садржи њихову неутралну, неспорну и универзалну бит, односно суштину или есенцију.

С треће стране, очити несклад се јавља када ту бит, када тај интимни осећај свих субјеката, упорно и опетовано настојимо изразити одређеном свеобухватном научном дефиницијом, а то нам никако не полази за руком.

То не може да значи ништа друго, већ да владајуће дефиниције односних појмова јесу сазнајне и стручне, али нису увек и легитимно афирмативне. Нису легитимне јер запостављају интуитивни осећај као примарну спознају основе друштвеног субјекта. То истовремено значи и да су те дефиниције само у одређеној мери сазнајне и да је њихова сазнајност само релативна. Као преовлађујуће сазнање, дефиниције често не постижу склад са преовлађујућим осећајем који је у основи легитимитета њихове научне конститутивности.

И сам друштвени субјект није, ни само сазнајно, ни само осећајно, већ функционално - спознајно мислено биће које спознаје мислећи, а мисли, и осећајући, и сазнавајући. Ако друштвени субјект спознаје мислећи, а мисли, и осећајући и сазнавајући, његова спознаја бива легитимно афирмативна. Мишљење и осећај јесу само његови, али резултат субјективног мишљења егзистира у форми која није само његова. Та (идеална) форма или мисао по себи је објективна творевина. Како је увек и предметна, објективна форма спознаје одређеног друштвеног предмета предочена је свима. Поседовање спознаје свима прихватљивог објективитета значи да се функционално спаја квантитет и квалитет спознаје одређеног предмета. Ако је тако, а тако би у правилу требало да јесте, идеално мишљене врхунске акциденције људског духа, као објективност одређеног предмета, бивају универзалном и општом основом посебне основе за нормативну уређеност одређеног предмета.

Иако наука увиђа и одређене закономерности друштвених појава које нису видљиве свима, то у исто време не значи да наука сме превиђати нешто што је очигледна и основна иманенција свих. Управо то није сваки пут видљиво науци.

Дијалектика спознаје друштвеног предмета је у томе, да меру сопствене извесности темељи и заснива на објективној вероватности сопствених универзалних основа. Као таква, осим сопствене научне егзактности, уживаће веру и осећај легитимитета и бити поистовећена са објективитетом материјалне истине.

Сматрамо легитимним, функционално јединство осећаја и сазнања, у термину спознаја.

Свака заједничка мисао друштвених субјеката, да би уживала у легитимности примарног и основног квалитета себе, као свог примарног својства, да би била слободна, нужна је и дужна оправдати се квантитетом свог убеђења као потврдом властитог функционалног квалитета.

То подразумева да истовремено, у легитимитету вероватности сваке појединачне спознаје или извесности самог сазнања, путем заједничких основа, партиципирају и вероватне спознаје и извесна сазнање свих осталих.

Истовремено, исто тако, и у легитимитету извесности сваког заједничког друштвеног сазнања и легитимитету вероватности сваке друштвене спознаје, партиципира сазнање и спознаја свих (односно већине) појединачних друштвених субјеката.

Веродостојност одређене научне мисли стога, као највиши степен објективности и материјалне истинитости стручног мишљења, у крајњем, истина је и по друштвеној конвенцији која потврђује аутономни квалитет спознаје.

Први степен објективне истинитости, степен је извесности научног знања. Други степен објективне истинитости, степен је вероватности научног знања.

И један и други степен, путем општих основа, универзални су и међузасновани и назначавају континуитет интегритета људских моћи.

И као интегрисане, људске моћи само су релативне. Као врста, човек јесте и идеално и нематеријално биће у једном виду своје егзистенције. Сасвим је стога легитимна његова стална тежња ка апсолутуму тога вида његове егзистенције.

Као врста, човек јесте и реално и материјално биће у једном виду своје егзистенције. Сасвим је стога легитимна његова стална тежња ка апсолутуму тога вида његове егзистенције.

Заједничке, опште и универзалне основе интегритета каузума људске егзистенције, легитимишу и посебности тога каузума. У њему, идеално није ограничено реалним условима своје практичке егзистенције, већ је његов интегрално функционални део.

Свака научна дефиниција одређеног друштвеног предмета у одређеном времену, због своје научности, мора тежити исказу који би изналазио и представљао објективитет универзалних основа у легитимној и стручној спознаји тога предмета.

Тако заснована научна дефиниција, увек је етичка. Стога је и свим незнајућим највероватнија, јер одражава најбоље људске начине који су увек морални и ненормативни. Објективна истинитост једне универзално прихватљиве и могуће мере моралности, најлегитимнији је основ саме нормативности. Уласком у основ правне норме, моралне вредности стичу и нормативни вид заштите.

Одређена правна материја и правна процедура, по одређеној фактичности у питању као свом предмету, два су елемента једне интегралне друштвене појавности која није заснована ни на једном том претходећем елементу, већ на јединственом разлогу због ког оба елемента постоје.

Субјект тежи међусобном складу и сврсисходности створених претпоставки које и ствара својом непосредном и промишљеном делатношћу. Налази их у самом смислу свога делатног супостојања примереног себи као себи, и себи као врсти. Тај смисао сопствене

врсте налази у спознаји свега неколико универзалних и идентификационих вредности заједничког духа врсте.

Да би се задржао духовни идентитет врсте, интимна дужност сваког слободног субјекта је, да свима доступна и сасвим објективна спознаја највиших заједничких духовних акциденција, буде и универзални, стални и константни темељ (аутономос или универзална константа сваке каузе) на коме би сваки појединачни субјект у сваком појединачном случају заснивао слободу своје креативне субјективности и изразио је у слободно заснованом основу (каузи) на коме ће се темељити и норме правног посла у питању, односно на коме ће темељити нормативно биће своје слободне воље исказане формом приватог правног посла.

Слободна и истовремено објективизирана воља субјекта тако изравно улази у нормативно биће права и бива њиме заштићена.

2. Појам права и видови права

Концепт ненормативног заснивања (нормативног) бића каузе својом логиком повлачи за собом и адекватно сагледавање права. На том подручју међутим „повезаност факата и вредности, не омогућава постизање апсолутно неспорних знања. ...Појмови и закони о свом објективно датом предмету ... требало би да буду исти или приближно исти у науци о држави и праву. Но, те истоветности нема. Штавише, нема још увек ни пуне сагласности о основним појмовима државе и права.”⁴¹

Идеју грађанског права поставили смо као окосницу рада. Укупност права и његова грађанска односно имовинскоправна посебност, као систем, најуређеније и најсвеобухватније настоји изразити и заштитити легитимитет општег смисла људске егзистенције и исказати га у сваком појединачном случају размене добара.

Ако се на основама заједничке спознаје објективног и универзалног духовног индентитета сувереног друштвеног субјекта заснива укупност права, логично је да тај

---

41 Лукић-Кошутин, *Увод у право*, Центар за публикације Правног факултета у Београду, Београд 2005. стр. 13-14

универзални смисао егзистира и као универзални основ свих правних појединачности (нпр. правних послова).

Ако је материја на којој се гради правни систем, изворна и легитимна, право као трансмисиони механизам или средство, треба да са што мање моралних губитака и са што мање нарушавања легитимних вредности субјекта, проведе све прерогативе суверености друштвеног субјекта до стварности њихове реалне и функционалне егзистенције.

На том подручју нови концепт каузе пружа универзални основ за критеријуме легитимног и функционалног повезивање факата, вредности и норми. То би требало да спорност знања о држави и праву сведе на сасвим подношљиву меру.

„Правом у ужем смислу речи назваће се једна идеална појава, тј. скуп норми одређене врсте (оних које су санкционисане државном принудом). Отуд излази да се право мора изучавати идеалним методима. ... Ако тако одредимо право у ужем смислу, морамо узети у обзир да оно има и своје друге стране или видове, односно везе са другим појавама које други називају такођер правом. Тако право има своју материјалну страну, као и своју психичку, друштвену и политичку страну ... у ширем смислу право се заиста може сматрати и идеалном, али и материјалном, психичком појавом. ... с обзиром на различитост ових појава, право се може сматрати и реалном и идеалном појавом, иако, строго се држећи предложене терминологије, не треба рећи тако, него само да је оно у тесној вези с реалним (материјалним и психичким појавама). Ово опет значи да се право не може потпуно сазнати без изучавања тих веза. ... знатан и све већи број научника сматра да је управо сложени мултидисциплинарни приступ изучавању права једини исправан.”⁴²

„Откад право постоји увек је везивано за неке норме, нека правила понашања, неке заповести, нешто што се човеку у друштву намеће као обавеза и дужност. ... Из свега излази да је најбоље назвати правом скуп норми које санкционише држава - дакле, једну у основи нормативну појаву која има и своју друштвену, психичку итд. страну ... ”⁴³

„Али, може се говорити о праву као чисто идеалној појави какво је на пример природно право.”⁴⁴

---

42 Лукић, Р., *ibid*, стр. 70

43 Лукић, *ibid*, стр. 71

44 Лукић, *ibid*, стр. 72

Даље се професор Лукић, по решењу терминолошког проблема посвећује суштинском питању: чиме се право као нормативна, друштвена и психичка појава разликује од других појава исте врсте. Он закључује: „Тако ће се применом адекватних метода добити и одговарајуће различите врсте наука о праву: нормативна наука о праву (правна догматика, нормативна теорија права), социолошка (правна социологија), психолошка (правна психологија) итд.”⁴⁵

Ми би у горњу тврдњу уврстили и правну филозофију.

Сматрамо да су начела односно идеје природног права, заједничка и универзална, и датост и стечевина свих, која као идеална појава у реалностима друштвених пракси живи као спознаја (урођени осећај и стечено сазнање), односно мисао властитог идентитета сваког појединачног субјекта (не мисли се на мисао „о” идентитету). Легитимна, од свих слободних субјеката спозната (јер је и део свих) и објективна идеја и мисао природних права, слободом позитивноправног нормирања (и у свим другим областима друштвеног живота) треба да конституише и легитимну објективност позитивног права, било оно приватно или јавно.

Универзалну основу процеса функционалне трансформације природног у позитивно право чини кауза. У неком начелном смислу, идеје природног права чине универзални, константни и по себи ненормативни, али обавезујући основ свих кауза посебних случајева у питању. Тако заснована кауза сваког посебног случаја у питању, представља неправни основ на коме се темељи правна нормираност случаја у питању.

Кауза тако, носећи у себи противречности ненормативног и општег у односу на нормативно и индивидуалног (посебно, субјективно), представља претходно спознајно и вољно разрешење, односно одлуку појединачног субјекта која ће увек у својој индивидуалној креативности, тежити основама свог врсног и објективног идентитета.

Разрешење (одлука, спознаја) ће имати моћ да буде, ако је афирмативна, основ слободног правног нормирања. Чиниће слободно биће позитивних норми које ће, и поред правне запрећености, првенствено обавезивати слободно, по себи, односно по слободном уверењу субјекта.

---

45 Лукић, *ibid*

Разрешење противречности састоји се у спознаји да увек постоји легитимна и функционално искористива афирмативна веза између елемената у опреци. У крајњем, код доношења одлуке, субјект није сам, иако је самосталан и слободан. При доношењу одлуке, субјект увек може и треба (што више, дужност му је...) да се ослони на доступну му спознају легитимне традиције идентификационих духовних вредности своје врсте.

При томе, спознају идентификационих духовних вредности своје врсте, које су идеалне појаве и спадају у домен природних права и слободе човека, по аналогiji стављамо у раван са универзалном дужношћу спознаје и свих осталих природних закона.

И природни закони, као и природни и ненормативни основ каузе, обавезују (облигаторни су) и санкционишу по себи, а не по томе што су евентуално нормирани и представљају неку од норми друштвеног закона.

Ненормативно засновани нормативни концепт каузе, функционално хомогенизира ненормативну и легитимну идеју природног права са легитимном нормативношћу позитивног права (јавног и приватног). Тада и закон, третиран легитимношћу моралне основе, и сам делује основом универзалне спознаје своје моралне и хуманистичке основе која и облигаторност његовог нормативног бића, којој је у основи, заснива на слободном убеђењу свих разумних субјеката у вредности које су свима блиске и интимне.

Идеја или мисао природног права се посредством реалних психичких процеса мишљења врхунских акциденција духа, као свом примарном предмету, јавља универзалном основом слободног⁴⁶ обавезивања у нормативној идеји, структури и процесима позитивног права.

Нови концепт каузе, као једна идеја или једна мисао, када је та мисао сама себи предмет мишљења, и сама има ваљану каузу. И сама представља разрешење своје врсте. Концепт на својеврстан начин, између осталог, и својим схваћањем идеалних и реалних појава, багателизује јаз настао противречном појавношћу природног права као идеалне и ненормиране појаве, и позитивног права као реалне нормативне појаве.

---

46 Консеквентно проведена идеја слободног обавезивања универзална је за домен укупног права. И тамо где би то на први поглед могло чудно изгледати, наиме за домен кривичног права. И тамо је у крајњој линији у питању слободна одлука субјекта који се као разуман (ако је утврђено да јесте), свестан идентификационих карактеристика своје врсте, слободно опредељује да се обавезе правилом о санкцији правне норме, свестан природе и мере свога индивидуалног чињења које му је унапред и формално описано као инкриминисано дело. У противном кривична дела би чинила само неразумна и несвесна лица. - *прим.а.*

У прилог новог концепта каузе иде аргументација практичке узрочнопоследичне међузависности као реалне функције идеалних и реалних појава. Што више, сматрамо да узрочнопоследична интеракција идеалних и реалних појава није реална, она сам појам реалности гради. Реалност дакле није нешто што постоји по себи, независно од спознаје. Реално је само оно што је спознато, а спознато је управо функционално међузависном, узрочнопоследичном интеракцијом идеалних и реалних појава у разумној свести друштвеног субјекта. Стварност дакле постоји по својој спознаји, а не сама по себи самој. Стварно је само оно што је спознато. Стварност је у ствари спознаја.

Оно што не иде у прилог таквој изворној и оргинарној реалности, јесте усидрени status quo (са свим предностима стеченог статуса), темељен на сопственој теорији нормативне односно циљне реалности, по којој управо научна аналитика покушајем апсолутног поимања идеалних и реалних појава, превиђа значај релативне и релационе стране њиховог бића која управо њиховом међусобно заснованом функционалношћу гради сам појам реалности.

О претходном говори и Вилхем Вунт: ⁴⁷„Разлика између телеолошког и каузалног посматрања није стварна, која раздваја садржаје искуства у два диспаратна подручја, већ су оба начина посматрања формално различита и то тако што свакој сврховној повезаности припада по један каузални спој као њена допуна, али обрнуто, и сваком каузалном споју може се за сваки случај дати телеолошка форма.”

О претходном посредно, и шире о основи самога концепта, говори и Карл Густав Јунг.⁴⁸ Како је од интереса за укупну идеју концепта, наводимо га у целисти: „ Опште је позната чињеница да се физичка збивања могу посматрати са два гледишта, наиме са механицистичког и енергетског гледишта. Механицистичко гледиште је чисто каузално и збивање схвата као последицу узрока, наиме на тај начин што непроменљиве супстанције своје међусобне односе мењају према устаљеним законима. Насупрот томе енергетско гледиште је у суштини финално, и збивање схвата из последице одређеног узрока и то на начин да се у основи промене појава налази енергија (кауза као енергија - прим. а.) коју

---

⁴⁷ Карл Густав Јунг, *Динамика несвесног*, Матица Српска, Нови Сад, 1996, стр. 72, фусн. бр.7 (Wundt, 1.s., III, r.737)

⁴⁸ Јунг, *Ibid*, стр.71

ове промене константно садрже и коначно ентропично доводе до стања опште равнотеже (разрешења - прим. а.). Енергетски ток има одређени правац (циљ), при чему овај непроменљиво следи потенцијски пад. Енергија није предочена супстанција која се креће у простору, већ појам апстрахован из односа кретања. Њене основе нису сама супстанција, већ њени односи, док су основи механицистичког појма супстанција која се креће у простору. ...Финалност није само логички могућа, већ је и неопходни принцип објашњења, пошто ни једно објашњење природних појава не може бити само механицистичко. Да, када би нашој представи биле дате само покретљиве супстанције, онда би постојало само каузално тумачење. Али нашој представи су дати исто тако и кинетички односи који нас присиљавају на енергетски начин посматрања. Када не би било тако, онда се никада не би појавила потреба за стварањем појма енергије. Превага једног или другог начина посматрања мање зависи од објективног понашања ствари, колико управо од психолошког става истраживача. Уживљавање води у механицистичко, а апстракција у енергетско посматрање. Оба правца су склона да почине мислену грешку и да своје принципе остваре помоћу такозваних објективних искуствених предмета и да прихвате да је субјективно гледиште идентично са понашањем ствари, дакле да се каузалност онаква какву је налазимо у нама, среће и објективно у понашању ствари. Ова заблуда је сасвим уобичајена и доводи до непрестаних конфликта са супротним принципом. ...Принцип каузалности подноси без противречности свој логички преображај, али чињенице не. Због тога се финалност и каузалност морају искључити у објекту. Према уобичајеном начину анализирања најчешће се прави компромис, који је уосталом са теоријског становишта недозвољен, на тај начин што се један део посматра каузално а други финално, при чему се јављају свакакви теоријски мешовити производи који међутим, то се не може порећи, пружају релативно верни одраз стварности.”

При свему, стечени статус поимања идеалних и реалних појава који несумљиво иде у прилог чисто и искључиво нормативном (догматичком ?) поимању права (па и каузе), представља и својеврсну, намерну или ненамерну конвенцију. Иза конвенције увек стоје интереси одређених доминантних друштвених група. То је опет у противречности са новим концептом каузе који се у начелу заснива, или на нечему што је уже од било какве

друштвене групе (оригинарном интересу појединца), или нечему што превазилази све парцијалне друштвене групе и јесте хипотеотички појам укупног друштва.

На овом месту морамо размотрити и могуће шире практичке и друштвене конотације новог концепта каузе које зависе од укупно достигнутог степена друштвене свести, односно од стицаја повољног друштвеног контекста.

Начелно, лоша перспектива новог концепта каузе је што његову идеју неће подржати ни једна интересно заснована друштвена група и, нити један интересно опредељен појединац.

Начелно, добра перспектива новог концепта каузе јесте у његовом разрешењу и ваљаној му каузи: његову идеју подржаће сваки појединац и свака друштвена група која све своје интересно опредељење жели заснивати на универзалној основи спознаје⁴⁹ слободе као спознаји властитог идентитета (Ко сам у ствари Ја? Ко смо у ствари Ми?) као универзалној основи свих легитимних интереса.

Идеја или кауза (идеални вид права или његова универзална основа) се путем психичких манифестација (реалног психичког вида права), материјализује у свакој друштвеној релацији (материјализовани мешовити друштвени вид права).

Кауза је дакле онај универзални и ненормативно засновани нормативни институт у праву који функционално увезује све видове права као вид јединствено функционалног друштвеног живота.

Ненормативно заснована нормативност каузе легитимише функционално јединство нормативних наука о праву (правне догматике, нормативне теорије права), правне социологије, правна психологије, у крајњем на начин филозофије човека. То чини у интересу, ни права, ни друштва, већ у интересу сувереног субјекта и друштва и права.

---

49 Јунг, *Ibid*,

Изводи из предговора др. Стевана Влајковића (Приступ делу К.Г.Јунга):

- стр. 54: „Човек је у спољашњем свету одређен чињеницама, појавама и природним законима. Уочавањем и откривањем тих закона он овладава њима.”

Изводи из предговора др. Владете Јеротића о мисли К.Г.Јунга:

- стр. 36: „Поново морам да нагласим да ниједан морални закон, нити појам бога, нити било која религија није извана, с неба спопала људе, већ све то има човек *in pise* у себи, због тога човек све то и ствара из себе.”

- стр. 37: „Једном речи, нема напретка у индивидуацији без препознавања своје Сенке.”

У вези старе расправе о природи права - да ли је право оно што је праведно или што је наређено, основом ненормативног поимања каузе могли би рећи да је право оно што је правично. Шта је правично, универзална је и идентификациона спознаја која је облигаторна већ основом универзално урођеног осећаја свих субјеката. У том смислу, границе између права и морала своде се на нормативне карактеристике и организоване врсте санкција. У самој вредносној основи нема разлике. Она је универзална и константна.

Оно што егзистира као универзална мисао (идеална појава), нису елементи појединачних структура друштвених и правних норми, већ универзални и природно обавезујући основ укупне друштвене релације субјекта, односно сваког елемента појединачне структуре друштвене и правне норме који је стога, слободно опредељеном вољом одређеног субјекта,⁵⁰ и нормативно облигаторан.

То је универзална мисао о каузи или мисао о универзалним вредностима које кауза представља и које слободно опредељују свест и вољу сваког субјекта за онакав начина понашања за који је он слободно одлучио да се и нормира правном нормом. Тада је основ слободног опредељења и основ правног основа диспозиције у непосредној узрочности правне норме у питању - универзалан.

Субјект слободно прихвата, не заповест и не диспозицију (правне норме), већ своју слободну и легитимну одлуку (коју, због тога што је афирмативна, прихватају и сви остали).

Универзални идентитет понаособног субјекта у сваком виду његовог појединачног поступања, чини спознаја легитимног функционалног јединства, с једне стране категоријалних врских акциденција духа, а са друге стране, на тој основи слободно исказана лична духовна креација појединачног субјекта у начинима нормирања непосредне узрочности правног посла.

Темеље разложне каузалности такве везе (каузе), субјект слободно претпоставља власитој нормативности правног посла (титулусу).

50 Упор. другачије у смислу „колективног” третирања друштвеног субјекта:

Visković, Nikola, *Država i pravo*, Birotehnika CDO, Zagreb 1995, стр. 116 и даље;

Теорија државе и права, Birotehnika CDO, Zagreb 2001, стр. 117

Лукић, Р., *Теорија државе и права*, Београд 1965, стр. 113-124;

Лукић-Кошутин, *Увод у право*, Београд 2005. стр. 75, пас. 1

„Општа функција друштвених норми је у принудном утицању на адресате да се у одређеним односима понашају уједначено, тј. да поступе на начин предвиђен нормом,”⁵¹

Применом ненормативне заснованости каузе рекли би да је општа функција друштвених норми у афирмацији слободног опредељења адресата да се у одређеним односима понашају уједначено, тј. да поступе на начин који је њихова слободна воља и нормирала.

Свест о дужности одраз је рационалне спознаје слободе и проистиче из универзалног осећаја и спознајних моћи субјекта да универзални основ (кауза) ваљаности и облигаторности друштвених и посебно правних релација и послова, представља истовремено и легитимни и функционални основ материјалне истинитости његовог грађанског идентитета.

Задатак је норме да у складу са каузом нормативно опише конкретан облик пожељног понашања по конкретном предмету и предвиди врсту заштите.

У новом концепту каузе друштвене и правне норме увек и безизнимно теже заштити легитимних, општих и заједничких интереса сваког појединца, управо стога што су ти највиши и најпречи заједнички интереси, категоријалне и идентификационе вредности и самога појединца. Оне чине основ који темељи каузу као универзални основ слободног обавезивања субјекта у свим његовим делањима.⁵²

Без сумње се може тврдити да право, у најужем смислу, чини скуп норми које санкционише држава. Право је стога нормативна појава.⁵³ С друге стране, право је истовремено и од друштва неодвојива појава. Стога и има своју друштвену и психичку страну. С треће стране, право је и једна чисто идеална појава.⁵⁴

Нормативну страну или нормативну суштину права није могуће спознати без спознаје његове друштвене, психолошке или филозофске стране, као што ни друштвену,

---

51 Упор., Лукић-Кошуткић, *Ibid*, пас.2

52 Упор. супротно: Лукић-Кошуткић, *Ibid*

53 Лукић, *ibid*, стр.71: „Из свега произлази да је најбоље назвати правом скуп норми које санкционише држава-дакле, једну у основи нормативну појаву ... ”

психолошку или филозофску страну права није могуће спознати без спознаје нормативног бића права.⁵⁵ Исто тако, право као реалну појаву, немогуће је спознати без спознаје права као идеалне појаве, као што је и право као идеалну појаву немогуће спознати без спознаје права као реалне појаве. Легитимност синтетичке спознаје правних укупности, основ је спознаје легитимне функционалности права.

При свему, мислимо да су сви видови права, у смислу универзалног захтева за његовом легитимном функционалношћу, много зависнији један од другог и међусобно уже повезани - до нивоа неиздвојивости појединог вида права, а да то није на изравну штету његове легитимне функционалности.

На овом месту за сходно сматрамо разјаснити наше стајалиште везано за поимање посебног социологистичког учења да је право психичка појава. Лав Петражицки⁵⁶ спада у мали број научника који, између осталог тврде да је право психичка појава. Правом назива ту свест и признаје да постоје норме, док други називају правом норме, а не свест.

„Сходно томе не би било тачно тврдити да је схватање Петражицког нетачно” тврди професор Лукић - „то је само један начин изражавања који је другачији од уобичајеног. Али нетачно је када он тврди да су правне норме само фантазма психе, јер оне постоје независно од ове. ... Тачно је да је право повезано са много психичких појава. Но није тачно да је та веза узрочна, тј, није тачно да су психичке појаве узрок права. ... Насупрот многих схватања која као чиниоце права узимају ирационална својства људи, друга учења сматрају да је човеков ум, односно разум, главни чинилац права јер човек својим разумом ствара право. Пошто, наравно то нико и не пориче, то рационалисти под стварањем права разумом мисле у ствари нешто друго, они мисле да је разум самостални творац права, а не само оруђе којим човек увиђа и урачунава све, првенствено друштвене околности које захтевају да се оно створи.”⁵⁷

---

54 Лукић, *ibid*, стр.72: „Овде се дакле јасно заузима став за синтетичко научно проучавање права и реалним и идеалним методима, а против чисте науке о праву и уопшт против чистих (тј. искључивих) метода проучавања права, без обзира да ли је реч о нормативним методима ... или о социолошком методу који сасвим занемарује нормативну страну права ... или психолошком итд.”

55 Лукић, *ibid*, : ... да се ни друштвена страна права не може разумети без његове нормативне стране... .”

56 Петражицкий, Л., *Теория права и государства в связи с теорией правственности*, I-II, С. Петербург, 1907

57 Лукић, *ibid*, стр. 81

Даље се каже⁵⁸, „Када би ова схватања била тачна, право би увек и свуда постојало и било исто, пошто су и ове људске особине у основи исте.”

Томе је контрадикторна тврдња дата у фусноти бр. 39. Подсетимо, тамо се између осталог каже: „Појмови и закони о свом објективно датом предмету ... требало би да буду исти или приближно исти у науци о држави и праву.”

Делимо мишљење са тврдњом из фусноте бр. 39. Већ смо претходно напоменули да, основом ненормативног поимања каузе у концепту опште теорије, сматрамо да су видови права уже функционално повезани са нормативном суштином права, него ли то теорија права наглашава.

У делу о идеалним и реалним појавама смо били детаљнији, те на овом месту само наглашавамо да је мисао увек предметно опредељена, чак и када је она сама предмет мишљења. Разум, вежући га за субјекта, примарна је појава у односу на властити предмет (односно предмет практичког ума).

Према таквом одређењу, раз(ум) као предметан по себи, може се сматрати, не самосталним, већ јединим и примарним творцем права. Друштвене околности јесу узрок, али је раз(ум) оличење разлога стварања права. Иза разлога увек стоји субјект, а иза узрока стоји само непосредни безсубјектни природни или друштвени каузалитет. Примаран је субјект у односу на свој објект, и у односу на себе као објект.

Друго, што посебно желимо нагласити, односи се на последњу реченицу цитата означеног фуснотом бр. 59. Она управо у негативној аналогiji доказује основну идеју опште теорије каузе која тежи да докаже да су сва схватања о томе да је опредељени раз(ум) самостални творац права тачна, да између ума(идеје) и права, преко предмета постоји разумна узрочна веза и да би основом тога, управо и требало да „увек и свуда постоји исто право.”⁵⁹⁻⁶⁰ Пошто су и особине човека у основи исте, и човек је у основи универзална категорија.

---

58 Лукић, *ibid*

59 Упор. са фуснотом бр. 53

60 Шире о проблему „преузимања права,” Alan Watson, *Legal Transplants: An Approach to Comparative Law*, University Press of Virginia, Charlottesville, USA

3. Појам државе

Сагледавање права којему је у основи ненормативни концепт каузе, најнепосредније се тиче и нових полазних позиција за сагледавање државе.

„У уводу у право, односно науци о држави и праву уопште, спорно је да ли је могуће уопште утврдити квалитете који би били општи и за предмодерну политичку заједницу и модерну државу односно за традиционално обичајно и модерно право.⁶¹ Указује се наиме, да је разлика у суштини античке политичке заједнице и модерне државе, односно обичајног права и прописаног позитивног права толико дубока да искључује могућност изградње квалитета који би били заједнички за те различите политичке заједнице и нормативне системе.”⁶²

Иако су иза тврдње да могућности за утврђивање квалитета заједничких за све државе и за сва права стојали многи угледни аутори, предвођени и самим Келзенем,⁶³ очигледно је да до потребног консензуса није дошло. Томе вероватно доприноси и чињеница „... да језик у политици и праву није само језик комуникације, већ и политичко оружје ... није необично што се тврди да су основни правни и политички појмови (држава, право, правда, слобода, демократија) суштински спорни и да никада неће бити могуће утврдити њихову неутралну или општеприхваћену дефиницију.”⁶⁴

У својој дугој иторији човечанство је дуже живело у бездржавном него ли у државном друштву. На одређеном степену развоје појављују се и форме организованих заједница људи на одређеном територију које ми данас именујемо (предмодерним) државама. Неспорно је да те форме упражњавају неке од елементарних функција и, мање или више, задовољавају неке од формалних и неке од суштинских претпоставки нужних да се нека организација људи назове државом.

---

61 Љубомир Тадић, *Наука о политици*, Завод за уџбенике, Београд, 1988, стр. 225;
Wilhelm Henke, *Recht und Staat*, Tübingen - Stuttgart, 1988, str. 298 i dalje

62 Лукић-Кошутуић, *Увод у право*, Београд 2005. стр.13

63 Према: Лукић-Кошутуић, *Ibid*

64 Лукић-Кошутуић, *Ibid*, стр.14

У исто време међутим, такве творевине и произвољно манипулишу истим елементарним функцијама, формалним претпоставкама и суштином свога постојања. Тако се те организације практички дефинишу као организације које бивају саме себи најважнији предмет, суштински се разилазећи од својих формалних прокламација. Државе уз помоћ својих класичних прерогатива (монопола силе, територија, суверености, безличне структуре власти) и комплексне структуре (и основом ње), аутономно саме за себе, уређују само себе, стварајући основом тога легитимитет саме себе. На том степену развоја „држава” основом истог прерогатива силе, у захтеву за сопствено признање, има исти однос, и према напоље, према другим истоврсним творевинама, као и према унутра, према властитим поданицима. „Држава” је тако, легитимна творевина у мери властите силе.⁶⁵

Од половине XIV до XVI века настаје културни покрети (ренесанса) који, освештавањем духовне идеје старе антике (идеје старих Грка да је народ највиши извор власти) потпомаже развој научних погледа на интелектуални и естетски аспект коме је у средишту сам човек. XVII и XVIII век консолидује глобалне друштвене релације успоставом елемената шире духовне просвећености. Идеје о субјекту, до тада занемареном елементу државе, добијају на важности.⁶⁶

Основом идеје која успоставља ненормативни концепт каузе, сматрамо да се о форми коју би могли називати модерном државом, може говорити само од онога тренутка од када функције државе почињу уважавати личност и достојанство човека. С друге стране, формална држава бива „правом” државом у мери стварно и реално функционалног интензитета тога уважавања.

Суштини ненормативног концепта каузе, када је он основа поимања државе и права, најближи је Јирген Хабермас.⁶⁷ Према његовом мишљењу „ политичка власт у модерном

---

65 Упор., Peter Graf Kielmanseg, *Volkssoveränität*, Ernst Klett Verlag, Stuttgart, 1977, str. 99-230

66 Упор. Henke, W., *Ibid*, стр. 299-338

67 Jürgen Habermas, *Remarks on Legitimation through Human Rights, The Postnational Constellation*, Political Essays, Polity Press in association with Blackwell Publishers Ltd. Cambridge-Oxford, стр. 113-129

друштву остварује се кроз позитивно право и отуда легитимитет те власти проистиче из легитимности права. Легитимност права претпоставља не само да му његови адресати дају *de facto* признање, већ и да сматрају да право заслужује то признање.” Хабермас је указао „да се модерно позитивно право (као људска а не божанска творевина) може легитимизовати кроз народну сувереност и људска права.”⁶⁸

Сматрамо да тек држава која практички и функционално (стварно) уважава идентификационе вредности духа властитог субјекта, поседује атрибут државности који називамо легитимна власт. Тада се моћ државе заснива на легитимним основама легитимних друштвених и правних норми, за разлику од пуке моћи државе да своју вољу силом наметне својим грађанима, без посебног осврта на њихову вољу.

Суштину ненормативног заснивања каузе изражава и Повеља Уједињених нација у којој се каже „Народи Уједињених нација одлучни су да васпоставе веру у фундаментална људска права, у достојанство и вредност људске личности, у једнака права мушкараца и жена и држава великих и малих.”

Нови концепт каузе поједностављује политичкоправну теорију лоцирајући једну и јединствену сувереност у функционалност легитимних афирмација универзалног духовног идентитета једног јединственог и сувереног друштвеног субјекта. Стога су сложени или збирни појмови суверености као нпр. сувереност државе, сувереност парламента (Велика Британија) или устава (САД), народа или нације, само сложене форме легитимних привида.⁶⁹

За разлику од збирних концепата народне⁷⁰ или националне суверености, концепт ненормативно засноване каузе успоставља сувереност универзалне спознаје категоријалних духовних вредности једног јединственог субјекта, у име свих субјеката,

---

68 Лукић-Кошуткић, *Ibid*, стр. 41-42

69 Став назначавачу сувереност појединачног субјекта и није у складу са тврдњом изнетом према, Лукић-Кошуткић, *ibid*, стр. 63: „ да нација као посебан културни ентитет у коме се изражава осећање језичког, верског, етничког или историјског јединства, нуди перспективу културне кохезије и политичког јединства.”

Упор. orig.: Geoffrey Stern, *The structure of International Society*, London and Washington 1999, стр. 94 I даље; Andrew Heywood, *Political Ideas and Concepts*, An Introduction, The Macmillan Press Ltd. London 1994, стр. 56-77 према Лукић-Кошуткић, *ibid*, стр. 63

70 Упор. Тадић, Љ., *Наука о политици*, Београд, 1988, стр.136: „На тај начин, концепцијом народне суверености успоставља се и одговарајући склад између силе и правде, тако што сила даје праву обавезну снагу, а право даје таквој сили легитимност.” /према Лукић-Кошуткић, *ibid*, стр. 59

као универзалне основе њиховог поимања државе, нације, вере, религије или какве друге секундарне различитости. Држава, нација, вера или религија, само су у начелу афирмативне стечевине, формално настале у име праксе универзалних духовних акциденција, али практички не и њиховом основном као својом суштином. Универзални основ духовних истости свих субјеката, пречи је (као спознаја) од свих неосновано заснованих различитости истих друштвених субјеката. Начин разрешење противречности намеће универзални основ (каузу) као универзални критеријум.

Кауза утемељена на легитимним афирмацијама универзалног духовног идентитета, успоставља одговарајући склад између универзалне силе спознаје (осећаја и сазнања) и правичности права. Сила универзалне спознаја као сила универзалног духовног идентитета човека даје праву силу правичних облигација, а право таквој суштини без форме гарантује суштинску формалну заштиту.

У односу на тзв. збирне концепте суверености разлика је суштинска. Код нпр. народног суверенитета успоставља се „одговарајући склад између силе (физичке силе којом располаже право, односно држава путем права - *прим.а.*) и правде, тако што сила даје праву обавезну снагу, а право даје таквој сили легитимност.”⁷¹

Код концепта народног или националног суверенитета, обавезујућа снага права лежи искључиво у физичкој сили. Њом право располаже у име формално сувереног народа или нације, јер силом располаже за рачун државе. Право опет, на својеврсно таутолошки начин, таквој физичкој сили даје легитимност коју ни само нема. Изостаје одговор, одакле самом праву легитимитет? Примена силе у име народа, а за рачун државе, може се објаснити само формалним, а тиме и нефункционалним поимањем суверенитета. Формалност у поимању суверенитета заснована је на отвореном одговору на питање, по којој основи се утврђује легитимитет народа?

У новом концепту каузе, снага права је у сили универзалне и свима доступне спознаје, као универзалној основи правичности свих правних норми.

Спознаја слободног субјекта (или слободна спознаја субјекта) о универзалним основама права, у праву гарантује правило правичне, ненасилне и слободне обавезности (облигаторности) његових норми. Субјекту гарантује правило његове функционалне суверености. Финално, сила легитимне диспозиције брани се легитимном силом санкције правне норме.

---

71 Тадић, Љ., *Ibid*

Примена силе спознаје у праву јесте правило правилности правног правила, односно правило које је у основи правилности правила диспозиције правне норме. Примена силе спознаје као основ правилности правила диспозиције, јесте и право, и обавеза и дужност.

Примена физичке силе није могућа у правилу диспозиције правног правила, али је могућа у правилу о санкцији правне норме.

„Посебна групна грађанска права могу бити практичан пут довођења у питање „природности” конструисаних националних идентитета као део преображаја грађанских права у постнационалном глобалном свету.”⁷²

Основом новог концепта каузе, за нас је констатација опстојна, уз нужан прелазак са групних грађанских права на грађанска права појединачног и универзалног субјекта. На пример, слобода кретања и настањивања за све људе, сасвим разумно звучи док год посматрамо све људе у националном оквиру одређене државе. Губи међутим смисао у погледу појединца када га посматрамо глобално.

Из перспективе новог концепта каузе, за друштвене и правне субјекте, за објективитет њихове науке, питање саме државе, иако јако важно, није и најважније питање. Најважније питање, је питање универзалног и трајног основа самога удруживања у државу. Оно би морало наћи своје конотације у свакој дефиницији државе која претендује на објективитет своје научност.

Ако пружимо одговор на питање о универзалним основама људског удруживања, стећи ћемо и легитимитет научних основа за објективно дефинисање посебно комплексног облика удруживања који зовемо држава.

Није стога ни мало чудно што са становишта саме науке, није постигнут један универзалан одговор на питање шта је то држава. Тај одговор је и тражен у оквирима универзалности института државе, а не на томе претходно претпостављеној основи универзалности субјеката који се удружују, чији је држава само један од историјских облика и начина удруживања.

За сада, државни облик и начин удруживања, још увек је у раскораку са универзалном идејом својих суверених субјеката као легитимном основом начина

---

⁷² Лукић-Кошутих, *ibid*, стр. 69;

Упор.: Kymlicka, W., *Multicultural Citizenship: a Liberal Theory of Minority Rights*, Oxford, 1995;

Kate Nash, *Contemporary Political Sociology*, Massachusetts - Oxford, 2000;

Миодраг Јовановић, *Колективна права у мултикултуралном друштву*, Београд, 2002.

удруживања. То ће бити и надаље, за све оно време док год држава, управо основном универсализма и универзалне спознајности својих неприкосновених субјеката, своје класичне прерогативе суверености, неограничене власти, монопола силе и права, не легитимизује идејом универзалних посебности својих субјеката у њиховим основама. Тада ће и постати, односно опстати, као легитимна посебност универзалности својих субјеката.

И, у праву је Хејвуд⁷³ када констатује да „модерна држава, која је узела облик система централизоване власти, успела је да подвргне себи и све друге институције и групе, и световне и духовне.”

Додали би, успела је да подвргне и прилагоди себи и своје властите субјекте и њихове сазнајне моћи. Треба међутим да се деси управо супротно, да субјекти подвргну себи државу. То сви још увек очекују.

У складу са претходним ставовима, држави је успело подвргавање, али је то успело и недржавним и надржавним економским и финансијским институцијама.

Сви досадашњи облици државног удруживања успели су подвргнути себи сазнајне моћи својих субјеката, институционализовати их и нормативизовати по својој вољи. Подвргавање при томе, увек подразумева некакав облик насиља. Насиље, какво год било, неиманентно је универзалним основама и тежњама људских бића па, сасвим извесно, и не делује на осећајну и емотивну страну њихове личности.

Нови концепт каузе инсистира на спознаји као слободи универзалне личности, и нормативно изостављеној, осећајној, емотивној и креативној страни људске личности. Та страна људске личности безпримерно, неоправдано и нелегитимно је протерана из већине позитивних општости права, било оно јавно или приватно.

Захваљујући осећају, недостацима сопственог сазнања, страховима и другим потребама које нису могле самостално задовољити, први људи се удружују да би заједно са осталима, истима себи, брже, сигурније и организованије задовољили своје потребе. У њиховој оргиналној идеји, држава је требала бити средство, а они су требали бити субјекти.

---

73 Andrew Heywood, *Political Ideas and Concepts*, An Intoduction, The Macmillan Press Ltd., London 1994, str. 36-37

Задовољавање комплексних потреба удружених људи захтевало је и комплексну организацију. Организација је временом, управо због своје комплексности, постала организам по себи. Сама је постала субјект, а све остало је сматрала објектима.

Удруженим субјектима то није промакло - стално су имали осећај, за који се испоставило да их није варао, да је веродостојан, да нешто са њиховим удруживањем није онако како су они одувек претпостављали да би то требало да буде. Осећали су да нешто у свему томе није легитимно. Много касније су то и сазнали. Тада је већ њихова држава постала прејака за њих саме. Физичком силом јој се више нису могли супротставити. Преостао је само аргумент силе универзалне спознаје.

Ако је претходни концепт вере достојан, практичке консеквенце су такве да се критичка спознајност традиције људске егзистенције може темељити само на легитимним основама афирмација властите универзалности. Те основе налажу преиспитивање основних друштвених термина који данас представљају објективитет појединих научних истина о држави, праву, политици и друштву уопште.

На самом почетку ових разматрања, назначили смо кључне политичке и правне термине: држава, право, монопол физичке силе, правда, слобода, власт, демократија. Основом концепта израженог у претходном тексту рада, дајемо краће мишљење неких кључних термина.

Монопол физичке силе којим евидентно и легитимно располаже држава и користи га путем права, није ни пресудни ни идентификациони квалитет, ни права, ни правне норме, ни правног акта, ни државе. Тиме ни правног посла. Тврдња је адекватна поставци новог концепта каузе јер физичка сила није аргумент идентификационог квалитета друштвеног и правног субјекта. Стога се ни један вид друштвених и правних облигација не заснива на аргументу (при)силе. У таквом контексту, имати монопол над нечим непресудним, анахроним, споредним или мање важним, не прави од државе организацију застрашујуће силе.

Државом може да влада само монопол силе спознаје. А он није на страни државе. Правна норма је основна честица права којом се уређују видови друштвено правилног и пожељног понашања. Понашање одређеног појединца, без обзира да ли је уређено

нормама јавног или приватног права, има јединствени, универзални и ненормативни основ, односно каузу. Кауза представља универзалну спознају правичности, како правног основа (titulusa), био то приватни правни посао или закон, тако и сваке правне норме темељене одређеном врстом правног основа.

Ако је правна норма основна честица права, и само право је систем правила понашања који своју облигаторност темељи на слободи заједничке спознаје и убеђењу у легитимну објективност и универзалну заснованост спознаје. Право стога, у правилу, није насилно.

Легитимни правни поредак прави сасвим евидентну разлику између силе своје обавезности по убеђењу већине, и своје обавезности по основи присиле на мањину.

Обавезивање већине одређеним правом, резултат је слободног убеђења већине. Убеђење се заснива слободном спознајом, односно сазнањем и осећајем.

Оно што међутим сматрамо пресудним дејством универзалних основа свакога права, очитује се у последицама спознаје и сазнања тих основа од стране највећег дела неафирмативне мањине веродостојних и селектованих друштвених субјеката. Њихове су спознаје и сазнања универзалних основа, такођер веродостојне, али су опредељења њихове делатне воље ирационално заснована на свесној намери о практичкој нелегитимности и нелегалности њихових реалних делања. Само у мањем, граничном делу, у односу на суштински нелегалну вољу ка само формалној нелегалности воље, делатна воља је последица афективних или трајних тешкоћа у самом расуђивању појединог субјекта.

Практичке последице претходне тврдње су, да је велика већина неафирмативне друштвене мањине субјеката који су ирационално определили своју делатну вољу само њеним практичким и формалним нелегалитетом, сасвим свесна свога опредељења и осећа га као асоцијалног и адруштвеног. Циљ је искључивост, правним начинима, недозвољене личне афирмације уз пуну свест о тој нелегалности. Тада се и сасвим нормално поима асоцијалност и адруштвеност властитих поступања и разумно прихвата мера присиле права као социјални и друштвени изузетак, односно као друштвено правило за адруштвено и нелегално деловање мањине.

Адруштвена мањина свесна је ирационалног опредељења своје слободне воље, доживљава присилност легитимног права као правило права само у односу мањину, а не

правило права уопште. Стога, присилност права у поимању друштвене већине, не може да буде општи и универзални квалитет права.

Присила у праву јесте легитимизована вољом већине, али је као неафирмативна и мањинска карактеристика права изнуђена мера нормативне заштите афирмативних карактеристика легитимне већине.

Само је примена присиле у унапред предвиђеним и маркираним случајевима деловања мањине друштвених субјеката, универзална.

Непримереност силе универзалној структури људске личности, основ је легитимитета одлуке свих личности да се евентуална употреба силе делегира на друштвену заједницу тих личности и организује у њеним оквирима, искључиво у односу на све врсте претњи које би долазиле изван те друштвене заједнице или се спорадично јављале у њеним оквирима, примарно претећи појединачним егзистенцијама субјеката, а не заједници. Увидима у врлине основа таквога начина удруживања, друштвени субјекти су легитимисали и саму своју заједницу, јер им је управо њено постојање уливало наду и веру у ненасиље, мир, спокој и срећу.

Једини термин који би стајао уз реч сила, који би од ње могао направити афирмативну категорију, јесте реч спознаја. Сила спознаје је увек легитиман термин. У новом концепту каузе, сила спознаје се практички читује као дужност сваког друштвеног и правног субјекта.

Никада међутим, ни један знани облик удруживања није добио легитимацију да присилно намеће и успоставља већинске начине мишљења својих субјеката, већ само да их образује, организује и координира, односно испитује и проверава. Управо се на слободи већинског начина мишљења темељи идеја односно кауза постојања легитимитета друштвене заједнице, а не обрнуто.

Мишљење одређене институционализоване друштвене заједнице, легитимише се основном већине универзално заснованих мишљења оргиналних и суверених субјеката који су основном сплета различитих историчности, само дуговременски захваћени одређеним простором, односно територијом одређене државе. Већински начин мишљења одувек је изграђиван кроз природну структуру, заједничке потребе и интересе у првим међусобним релацијама удружених субјеката, без обзира на просторе сопствене егзистенције. Одувек је

за основну идеју својих реалних чињења субјект имао, макар и рудиментарну, идеју слободе, добра, недобра и среће. По нашем мишљењу, оваква основа удруживања, универзална је и трајна основа и карактеристика свих познатих облика удруживања друштвених субјеката.

Несклад између легитимитета универзалне идеје универзалних субјеката и реалности њихових појединачних друштвених пракси, нарочито државних пракси, рађа појам власти.

Појам власти, нарочито државне власти, као мањинске организације способне за манипулацију спознајама и сазнањима већине, у интересу мањине, у крајњем случају брањеном повереном и злоупотребљеном силом. Управо у овом друштвеном домену је степен отуђења државне организације, као институције, од њене изворне и неинституционализоване суштине, и највећи.

Државна, политичка и правна власт, управо основом поверене силе самостално легитимизују њену употребу и отуђено диспонира њом, не само у односу на евентуалну вањску опасност или асоцијалну и адруштвену мањину, већ и у односу на већину својих субјеката. Држава, политичка власт и право користе предности сопствене организованости и насилно издејствованог права на монопол физичке присиле, као позиције, противно легитимним основама и субјектима саме организације, као опозиције.

Држава постаје организација по себи и за себе, претварајући суштинске субјекте у формалне објекте, остварајући формалне привиде сопственог легитимитета, не остварујући суштински легитимитет грађана. Разне форме и облици демократских изјашњавања и партиципације грађана представљају реалну форму привида легитимне суштине.

Спознајом и сазнањем моћи своје отуђене и мањински интересно организоване структуре, држава се више не користи простом очигледношћу силе. Она постепено, континуирано и ненасилно идеологизира саме основе, кључне термине и најважније појмове друштвене свести, основом нелегитимних идеологија утицајних, организованих у државу својих интереса. У ту сврху негира се и прекида континуитет традиције већинског (глобалног) начина мишљења. Свим средствима протурају се и намећу општи привиди. С друге стране међутим, савремени друштвени тренутак, способностима глобалних комуникација универзалних друштвених субјеката, универзализацијом спознаја и сазнања,

разоткрива континуитет и глобалитет свих појединачних и партикуларних државних нелегитимитета. Утврђује се, да су у име државе, мањински власници њене власти, експозитуре, политичка и управна подручја једне глобалне мањине са сасвим евидентним већинским моћима.

Глобалној светској властодржачкој мањини, свесно или несвесно, формално или неформално, мање или више, слободно или неслободно, организовано или чак неорганизовано, припадају и властодржачке мањине неких држава. Реалност је истоветна тежња за одржањем мањинске власти, истоветним начинима, ради заштите својих истоветних интереса. Реална идентичност начина указује и на универзалност нелегитимне идеје као општег основа.

Нека нова, али не и модерна и савремена државе, у моћи је других да одреде њену егзистенцију, без обзира на егзистенцију њених грађана. Као таква, може да сву своју пажњу, енергију и организацију посвети осигурању трајања своје отуђене егзистенције, на начин да постепено, системски и пажљиво, суштински отуђи и све своје грађане од њих самих, и од свих осталих, отуђујући их од универзалне идеје њихове легитимне посебности, намећући им партикуларну идеологију мањинског универзализма, заклоњену привидима и формама демократских процедура.

4. Легалитет и легитимитет

Легалитет се углавном описује као деловање или стање које је на закону основано. Нормативним концептима каузе појам легалитета главна је упоришна тачка. Ненормативно заснована кауза међутим, под упитник ставља и сам закон. Деловање каузе се не зауставља код закона, и у самом закону. Код постављања питања легалитета, у основ правичности ставља се питање легитимитета. При томе, појам „закон” мишљен је у најширем мишљењу. Оно обухвата, осим јавног и државног, и приватни закон, односно норму приватних уговора.

Питање легалитета, може се поставити као питање оправдања и прихватања неког на закону (или правном послу) основаног деловања или стања.

У нормативним концептима основна претпоставка је праведност самог закона.

У ненормативном заснованом концепту норми не претпоставља се ништа. Само се указује на нешто што већ сви знају, што им је интимно и блиско. Указује се на дужност спознаје универзалних основа свих норми. Спознаја тих објективних основа, темељ је легитимне субјективности и универзални основ (кауза) креирања нормативних посебности непосредних узрочности предмета приватног или јавног права. Такав континуитет је мера најближа извесности и гаранцији правичног закона или правичног правног посла.

Примена новог концепта каузе претпоставља утврђивање да ли и сам закон, такав какав јесте, има ваљану каузу. Процес утврђивања састоји се из неколико етапа:

Прво, утврђује се да ли је при доношењу закона, јавни или приватни законодавац имао спознају аутономоса као константе и универзалног основа сваке каузе. Таква спознаја је универзалан захтев и дужност сваког законодавца.

Укратко, да ли код законодавца постоји адекватна спознаја.

Друго, да ли је претходна спознаја универзалног основа (константе, аутономоса), као објективни разлог, определила слободну вољу законодавца у каузи, као креативном основу нормативне посебности непосредне узрочности одређеног предмета.

Укратко, да ли је код законодаца адекватна спознаја адекватно и определила његову вољу.

Треће, да ли је, на претходни начин формирана кауза разложни основ правног нормирања непосредне узрочности одређеног предмета. Односно, да ли кауза јесте основ правног основа (*titulus*).

Укратко, да ли је адекватна спознаја и адекватно опредељење воље и адекватно употребљено као основ нормирања непосредне узрочности закона (или уговора).

Четврто, да ли се непосредни *titulus* нормиране узрочности одређеног предмета може оправдати својом основом (каузом).

Укратко, између каузе и титулуса мора егзистирати логичка веза.

У приватном контексту правних послова, појам легитимности доводи се у везу са оправданошћу (прихватљивошћу) промишљања и поступања правног субјекта.

У јавном правном контексту појам легитимности доводи се у везу са оправданошћу (прихватљивошћу) и промишљеношћу законодавне делатности. Да би утврдили да ли је одређена законодавна делатност или стање легитимно, нужна је процена њене промишљености и оправданости.

У јавном политичком контексту, појам легитимности доводи се у везу са оправданошћу (прихватљивошћу) и промишљеношћу политичке владавине. Да би утврдили да ли су одређено политичко деловање, стање или акт легитимни, нужна је процена њихове промишљености и оправданости.

Суд оправданост опет, доноси се промишљањем (субјеката, тумача, корисника) о промишљању (аутора политичког акта, деловања или стања). Оба промишљања, по нашем мишљењу, деле исти универзални и објективни основ. Тај основ је темељ легитимног разрешења (спознаје) свих субјективних противречности. Тај основ темељи каузу. И термилошки, имамо субјективну реч против субјективне речи, али нема субјективне речи против објективне основе. Објективна основа је универзална и свима знана.

Томас Хобс каже да је власт нужна због укидања „природног стања” и да људи основом трајног „уговора” оправдавају власт. Жан Жак Русо, у складу са начелима Француске револуције, каже да легитимност власти произлази из воље сувереног народа и да је такав облик власти најбољи јер му је сврха општа добробит.

По нашем основном ставу, човек као појединац и као врста, изворни је, оригинални и суверени имаоц легитимитета који заснива његову оригиналну стварност. Легитимитет представљају оне вредности и карактеристике човека којима он може тврдити властити идентитет.

Своју легитимацију човек заснива, оправдава и темељи на природном извору ствари и спознаји свог оригиналног статуса врхунског мисленог и моралног бића у свом

аутохтоном културном контексту. Под културом подразумевамо све оно афирмативно што човек ствара, што сазнаје и што осећа, што као такво није наследство природе. Таквом поимању културе, неодвојиво је њено прворазредно хуманистичко значење. Код таквог значења креативне и стваралачке снаге универзалног људског духа, Општа теорија каузе, у исту раван са уметношћу, филозофијом или науком, ставља и само право.

Прва легитимна идеја је о приоритетној потреби сваког појединца за одржањем просте материјалне егзистенције и репродукције, и заштитом од природних сила властитог постања.

Остваривши први егзистенцијални приоритет путем своје идеје, човек брзо увиђа и спознаје да њему као мисленом бићу, није примерен само основни материјални облик живота. Спознајући себе, човек спознаје своје комплексније потребе. Спознајући комплексне потребе, човек опет све више спознаје себе. Све више спознајући себе, више спознаје друге, спознајући себе у другима и спознајући друге у себи. Егзистенцијална угроженост човека тада више није од стране природних сила и услова, већ од стране појединаца или мањине из редова своје врсте. Ти појединци и у оквирима рудиментарних, али и развијених облика друштвених поредака и свог положаја у њему, још увек, или немају спознају властите културе, или ту спознају и културу игноришу и користе атрибуте силе и нецивилизације природног поретка ствари. Не користе се својим врским карактеристикама и културом афирмативне мислености. Истом се не користе, већ је само употребљавају. Употреба афирмативне датости у неафирмативне сврхе, јесте зла употреба (злоупотреба) од стране сасвим свесног и разумног бића.

Тиме крше заједничка, у интересу свих успостављена правила друштвеног закона и моралност као основу његовог културног и креативног начина. Врсту тако репрезентују они појединци или групе, који немају изграђене или изражене легитимне одлике те врсте, односно они појединци који те одлике својевољно и свесно игноришу. Већина грађана увиђа, сазнаје и осећа да таква друштвена поставка нема смисла примереног човеку. Као продукт мањине и мањинског начина мишљења, таква поставка друштва нема, нужно заједничку, легитимацију.

Не имајући заједничку легитимацију, таква друштвена структура се ослања на аргумент силе.

Као други егзистенцијални приоритет, рађа се спознаје и потреба већине да се мањинском (ненормалном) начину мишљења и деловања супротстави већински начин мишљења и деловања. Већински начин мишљења је легитиман и одражава заједнички културни идентитет. Такав друштвени концепт има каузу. Као такав, одржив је и у времену и у простору.

Егзистенцијална потреба за друштвеношћу, мисленим и рационалним бићима намеће потребу изградње општеприхватљивог политичког и правног поретка, као темељног ослоњања друштва. Тада се пред све судионике поставља питање практичне provedбе идеје легитимитета.

Суверени субјекти изградње, критеријума и метода вредносних процена, и саме вредносне процене, оправданост постојања и начина деловања изведених вршилаца политичке власти, као повлаштени, на сагласан начин бирају за политичке представнике оне појединце за које верују (знају и осећају) да ће их репрезентовати на адекватно легитиман начин. Овлашћују их, и дају им прерогативе, могућности и средства политике. Давањем већинског налога, утврђују и начелне основе, садржај или оквире политичке и правне власти.

Публиковањем легитимних политичких концепата, претенденти за изведене представнике грађана исказују своје поимање универзалног идентитета.

Субјективни квалитет спознаје субјеката о свом мишљењу као предмету свог мишљења квантитативно се објективизира мишљењем других о мишљењу појединца. Тако се ствара оригинална и објективна спознаја универзалне културе властитог идентитета. Сви међутим знају да таква спознаја још увек није реално функционална.

Ако се на реалном плуралном тржишту политичких концепата покаже да су одређена одступања од идеалне спознаје културе заједничког идентитета најмања, постаће легитимна, а као најфреквентнија спознаја већине, биће практички и реално верификована одлуком већине. Спознаја ни тада неће бити реална и функционална, али ће бити универзална основа легитимно функционалне реалности.

Верификовани (изабрани) изведени носиоци заједничке идеје, односно спознаје, могу се сматрати легитимним демократским доминантностима. Тада се може говорити о

демократском заступању легитимне политичке идеје највећег броја грађанских истоветности.

Функционална форма таквог демократског представљања због конвенције о истини, а не самој истини, временски је и садржински ипак ограничена. Ради се о ваљаној каузи налога за коришћење легитимитетом, а не о располагању са њим.

Форма легитимитета као идентификациона категорија друштвеног субјекта, и као основа политичких категорија, изворнија је и примарнија, стога и хијерархијски виша у спознаји друштвених субјеката од форме легалитета као правне категорије. Управо због тога сматрамо да, за разлику од реалности функционалног постојања формалног легалитета, реалност функционалног постојања формалног легитимитета не постоји. Радило би се о *contradictio in adiecto*. Постоји само идеална форма легитимитета. Реално међутим, не може нешто што је сама афирмативна суштина, афирмативо функционисати као форма. Формална функционалност нечега што ја сама суштина (легитимитет), реално не постоји у концепту Опште теорије каузе.

Форма легитимитета је политичка категорија којој трајну иманенцију чине неotuђиви суштински и функционално предодређени садржаји материје чија је форма легитимитет. Ти су садржаји категоријални и старији су и од државе и политике и права.

Форма легитимитета одражава чисти функционални идентитет своје материје. Материја чије функционалне садржаје уобличава форма легитимитета, јесте сложена материја друштвеног субјекта.

Због својих садржаја, и форма легитимитета је, у односу на форму легалитета, категоријална и апсолутна. Суштина легитимитета, његова материја, практички, стално, на сваком месту и по сваком предмету, делатно и функционално тежи својој апсолутности.

Форма легитимитета основна је и идеална мисао, категоријална је и апсолутна, а форма легалитета је њен изведени и нормирани дериват који своју основу оправдава у реалној афирмацији свог релационог односа са одређеним предметом.

Устав, закони, институције, процедуре и носиоци легитимног политичког друштва, одраз су праве воље највећег дела друштвених судионика. Форма, материја и процедура политичких и правних средства и њихови изведени носиоци, реални и суштински су одраз

праве воље суверених ималаца. На такав начин се и реално остварује легитимна функционалност форме и садржаја јединствене материје субјекта о одређеном предмету у питању.

Ако је одговор, дат путем демократске дужности обавезне двосмерне комуникације и аргументације, путем дејства института јавног мњења, потврдан (о констатацији претходног пасуса), то значи да је установљена веродостојна кауза нормe одређене узрочне последичности. Тако се на легитиман начин функционално обједињује форма (легитимитета) са садржајима (јединствена духовна материја субјекта) по узрочности одређеног реалног предмета у питању.

Ванвременска идеја слободе не остварује смисао сопствене егзистенције само у идеалној сфери мислености. Сопствени смисао она налази у реалности функционалне укупности сопствене егзистенције. У реалним манифестацијама идеалне свести то значи истовремену материјализацију идеје праксом и нематеријализацију праксе идејом.

Стога, ако не постоји ствар по себи, већ по спознаји, не постоји ни спознаја по себи. Спознаја постоји по субјекту. Истовремено, и субјект постоји по својој спознаји.

Из тумачења идеје легитимности заснованог на ненормативно заснованом концепту каузе, легитимност не може бити слабија од идеје правичне правде. Што више, спознаја материје легитимитета или легитимна материја спознаје, основ је правичности, а правичност је основ нормативног појма правде.

„Слабије” практичко деловање демократских представника, није легитимно по новом концепту каузе. Раније смо већ напоменули да постоји форма легитимитета, али не постоји формални легитимитет. Категоријалност одређених садржаја дата је у форми легитимитета, али легитимитет не може бити функционално представљен само својом формом. Он је, или функционалност властитих садржаја, или не постоји.

Претходни став омогућава да се прије хипотетичке сагласности о неправедном исходу одређене демократске процедуре, сама процедура прекине и прогласи нелегитимном. Прије него ли таква процедура резултира и одређеним и сасвим извесним

нелегитимним последицама. Ако би последице и наступиле, претходно би већ биле ништавне.⁷⁴

Од свог настанка, идеја човека стално тежи легитимној функционалности властите праксе. Идеја човека у интими сваке појединачне свести субјеката, разложна је и практички функционално материјализована апсолутним јединством материјалног и нематеријалног ентитета јединствене материје субјекта. Другачије, интегритет и идентитет идеје почивају на квантитету апсолутности функционалног јединства материјалних и нематеријалних ентитета јединствене материје, као њеном примарном квалитету, као основи легитимности функционалних начина властите праксе.

Функционалним произилажењем, правична правда се може и ретроактивно идентификовати са суштином легитимности, у погледу вредности основне материје, као рационално одређење оригиналне стварности, као својеврстан вид политичког и правног стандарда.

Ако је биће легитимитета функционално, и форма легитимне процедуре одређена је својом универзалном материјом, као што је и универзална (основна) материја одређена формама своје процедуре. У заједничком процесу међусобног произлажења стварају легитимно правило (супстанцију), које у зависности од конкретних околности, може бити, или претежно процедурална форма материје (супстанција процедуре материје), или претежна материја (супстанција основне материје процедуре).

Свака разложна тврдња о легитимитету, састоји се од садржаја основне материје субјекта и форми њене процедуре, функционално чинећи јединствену материју субјекта. Сваки садржај материје можемо посматрати као утврђено правило са правилом утврђења, као што и процедуру можемо посматрати као правило утврђења са утврђеним правилом. Основна материја има свој статички и свој динамички вид који чини њену функционалну супстанцију.

---

74 Упор. Džon Rols: *Teorija pravde*, CID Podgorica 1998 „ Пре сагласности о неправди, исходи легитимне процедуре су легитимни, какви год били.”

Ј.Ч.: „Пре сагласности о неправдним исходима, сама процедура је нелегитимна, као и сви исходи на њој засновани.”

Садржај материје, због једноставности израза, у даљем тексту једноставно ћемо звати материја, у односу на процедуру. Међутим, у самој дефиницији појма и појавности легитимитета, општи термин процедура, подупрећемо специјалним термином друштвене динамике, термином функција. Специјални термин функција, свакако ће нагласити рационалност и сврховитост одређеног вида друштвене активности и динамике, које општи термин процедура, не наглашава довољно, али својом јасношћу служи сврси примарног објашњења.

Легитимне идеје и дејства политичких судионика која афирмативно и радикално превазилазе нормативно утврђени рационални јавни став већине, а основано желе да буду његов авангардни део и подигну лестицу укупне људске умности и рационалности, имају дужност образлагања, расправљања и аргументованог убеђивања већине, управо због тога јер не постоји нормативно утемељена основа њихове визије поступања и деловања. Такви ставови и дејства, у свом превазилажењу и тежњи за нормативном експликацијом, морају доказати каузу односно универзални ослонац своје функционалности.

Отвореност система није последица несавршености поставке, јер се у овом начину не ради о аналитичким расуђивањима и демонстративном доказивању у доменама егзактне истине, него о дијалектичким расуђивањима у домену доступне и само вероватне истине, у једној широј концепцији разума и ума.

Све у свему, легитимност у логичком низу подразумева :

1. Функционални идентитет утврђеног правила материје и утврђеног правила процедуре (функције), у релевантном времену, простору и односу, од стране релевантних судионика, као супстанције о материји,

2. Функционални идентитет правила о утврђењу процедуре (функције) и правила о утврђењу материје, у релевантном времену, простору и односу, од стране релевантних судионика, као супстанције о процедури (функцији),

3. Функционални идентитет правила о утврђењу материје и утврђеног правила процедуре (функције), у релевантном времену, простору и односу, од стране релевантних судионика, као супстанције о процедури (функцији) материје, и материји процедуре (функције),

4. Функционални идентитет утврђеног правила материје и правила о утврђењу процедуре, у релевантном времену, простору и односу, од стране релевантних судионика, као супстанција о материји материје и процедури процедуре (функције), када се функционални идентитет утврђује каузом.

Ако се основом практичких дискурса утврди да постоји разложна подударност свих аспеката у односном реалном времену и простору, у погледу релевантних судионика, кауза је ваљана и узрокује престанак процеса квантитативног ширења квалитета или легитимизације, и сажима такав процес у нову супстанцију, нови квалитет.

„Јавно мњење садржава стога у себи вечне супстанцијалне принципе праведности, истински садржај и резултат читавог устава, законодавства и општег стања уопште, у облику здравог људског разума, као обичајносне основе која пролази кроз све у лику предрасуда, као што садржава и истинске потребе и исправне тенденције збиљности. ... Принцип модерног света захтева да се оно што свако треба да призна, њему показује као нешто оправдано.”⁷⁵

Кауза тако спаја на први поглед неспојиве противречности. Спаја подозрење и веру, градећи врлину као основу моралности, која је у корену правичности, као делатног појма најближег истини.

Престигнуто или претпостављено само-позивање на виши вредносни оквир, замена суштине за форму, знак је омаловажавања значаја утврђене процедуре демократског друштва: подударности правила о утврђењу материје и правила о утврђењу процедуре у релевантном времену и од стране релевантних судионика (супстанција о процедури), изван је компетенција изведених легалних представника. Суштински суд о легитимности могу дати само легитимни (изворни, оригинални и повлаштени) имаоци политичког монопола.

---

⁷⁵ Георг Вилхелм Фридрих Хегел, *Основне црте филозофије права*, Веселин Маслеша-Свјетлост, Сарајево (-), стр. 442-443 додатак параграфу 317, и стр. 451-453

Овлашћени носиоци и извршиоци политичког монопола, могу пружити само формалну тврдњу о постојању легитимне форме односа и функционално се правдати по тој основи.

5. Каузалитет и каузалност

У оквирима теме о каузалитету, у првом реду износимо наше мишљење о Аристотеловој аналитичкој разградњи појма каузе. Аристотел је појам каузе разградио на појмове *causa efficiens* као примарни покретачки узрок, *causa formalis* као облик или образац узрока, *causa materialis* оно од чега је узрок сачињен и *causa finalis*, односно узрок као коначна сврха.

Друштвену егзистенцију у ширем смислу посматрамо посебним видом природне егзистенције. Друштвени субјект је по својој основи и природни субјект. Иманентан му је и општи природни основ. Из њега, основом нужности узрочнопоследичних начина, достиже и општи природни разлог – одржање. Природни је основ својеврсност елементарне датости друштвеног субјекта. Код таквог поимања, посебност природне основе је да је она основом себе у својој најразвијенијој форми успела елиминисати нужност као доминантност узрочнопоследичних начина посебног природног одржања. Посебно природно одржање толико је посебне и специфичне функционалности у својој најразвијенијој форми субјекта, да га називамо друштвеним.

Елиминација нужности, претпоставља могућност избора. Могућност избора, у ствари је могућност слободног вршења избора. Посебност природних датости једног новог субјекта очитована је његовом свешћу и могућношћу спознаје њега самога и света који га окружује. Том основом такав субјект је стекао моћ да делатно интервенише, не више само у одржање, већ и у суштинске начине тога одржања који га разликују од остатка природе.

Свест о слободи избора поставља и питање критеријума избора између спознаја више могућих начина. С друге стране поставља и питање критеријума избора између више могућих циљева. Циљеви су зависни од начина, начини од циљева. Ствар је избора правих начина који ће узроковати достизање правих циљева као последица. Природна посебност као друштвеност субјекта ствара му осећај, сазнање и спознају да су то само

они начини и они исходи који имају ваљану каузу. А то су они начини и они исходи чија се појединачност у сваком конкретном и реалном случају може оправдати општим и заједничким континуитетом универзално функционалних и легитимних посебности, односно они начини и они исходи који чине реалност духовног и материјалног идентитета субјекта. У егзистенцији спознаје вишеструких алтернатива уобличавају се и категоријалне посебности универзалног људског духа као врхунски вредносни критеријуми слободног одабира начина егзистенције као основе једног новог закона једног новог друштвеног субјекта.

У друштвеном закону, за разлику од природног, циљ више није само циљ одржања. Реч је о укупностима егзистенције која се више не остварује по цену егзистенције, већ по вредносно предодређеним и одређеним начинима друштвене егзистенције субјекта. Вредности друштвене егзистенције се темеље на заједничким основама које темеље културну посебност врсте једног новог субјекта природе.

У најширим оквирима нужности једне прости природне алтернативе (или-или), појављује се датости једног новог природног субјекта које му омогућавају спознају, исказ и делатно остваривање властитих посебности у посебностима начина једне сложене друштвене алтернативе која између крајности или-или, успоставља владавину легитимног разлога.

Прави одговор, увек и у свим случајевима, заснован је на легитимности правог разлога. Прави разлог, односно каузу чини универзална објективност интимних духовних вредности које представљају идентитет друштвеног субјекта.

Како је нови субјект основом природних датости, индивидуално, слободно и креативно биће, његову друштвеност и чини универзална мера легитимних истости свих. Спознаја мере истости свих као основе начина свих реалних поступања, од квантитативно безличне индивидуе, ствара објективни квалитет индивидуалне личности. Субјективне варијације легитимно заснованих начина одраз су креативитета личности.

Нереална је стога претензија нормативноправног концепта каузе у погледу целовитог нормативног обухвата свих појединачних субјективних потреба једне креативне врсте. То је у ствари кочница и негација креативитета легитимне друштвене праксе,

односно негације бића сувереног субјекта те праксе, који су једино, основом универзитета својих легитимних основа, власни да стварају и легитимни универзитет посебности сопствене праксе. Сложеност и комплексност те праксе, сасвим извесно, не своди се на искључиво дејство имовинско правних критеријума, не спорећи њихову важност.

Посебност субјекта је у легитимним вредностима заједничке духовне праксе као универзалној основи, односно каузи свих својих друштвених релација. Кауза помаже сваком појединачном субјекту у легитимизацији његових друштвених односа, и израз је универзалне потребе свих субјеката за спознајом свог властитог идентитета. Субјективни идентитет се тако темељи на осећају, сазнању и спознаји категоријалних вредности заједничког и универзалног идентитета које су, у виду каузе, основ који обавезује, не више само као узрок, већ као разлог, у погледу начина, у свакој појединачној релацији субјекта.

Сматрамо да је Аристотел анализом каузалности као категорије, указао на четири посебности или акциденције, једне јединствене појавности, не дирајући суштину интегралног идентитета саме појаве као категорије. Практички, то значи да се у непосредној и реалној друштвености, у сваком њеном појединачном случају, елементарне вредности општости интегралне друштвене егзистенције, као коначне сврхе, не би могла рационално сагледати без елемената општих вредности као универзалне основе у легитимитету креативне посебности сваког појединачног случаја.

Једноставније, акциденцијалне специфичности каузе не указују на њено нејединствено биће, без обзира на противречне ентитете чије разрешење каузу чини каузом: финалним разрешењем елементарних противречности на начин који идентификује једног разумног и цивилизованог субјекта.

Коначно разрешење које јесте кауза одређеног предмета, у ненормативном је домену слободне људске одлуке. На универзалној основи, посебно креативно и спознајно разрешење појединца (уговорне стране или уговорних страна, односно јавног законодавца), чини каузу одређеног предмета која је основ слободног и креативног нормирања посебности одређеног предмета. Сама кауза је ненормативни појам који је основ свих нормативних начина.

Ако биће каузе чине противречности две опреке, разрешење је трећи елемент каузе, односно сама одлука. Одлука је по себи ненормативна и основ је или кауза посебног

случаја нормирања у питању (био то правни посао као закон за странке, или била то општост закона за све грађане).

Акцидентијалне специфичности каузе указују на њено јединствено и универзално биће које је јединствен основ објективне рационалности креативно неизмерног низ специфичних и субјективних потреба друштвених субјеката. Специфичност мноштва каузалних термина, указују на мноштво кауза и мноштво специфичних друштвених потреба које задовољава нека посебна и конкретна кауза која је, као и све остале, јединствено заснована.

Уосталом, и формално гледано, универзалност јединственог заснивања појма каузе, у свим је случајевима назначена и универзалношћу термина *causa*. Тај универзални термин прати ознака конкретне посебности одређеног предмета каузе, нпр. *efficiens, formalis, sui, materialis, finalis, proxima, remota, piae, impulsiva, iusta, donandi, lucrativa...*

Ипак, интегритет и целовитост приказа свеопште каузалне везе предмета и појава укупне и глобалне друштвене датости, општа теорија каузе изражава термином кауза, без икаквих префиксних или суфиксних додатака.

По основној идеји, легитимни универзализам општости и јесте заснован на индуковању легитимних вредности сопствених и изворних појединачности. Специјални и посебни термини каузе⁷⁶ представљају везу универзалног разлога са каузом узрочности нормираних начина у ненормативним исходима сваког појединачног случаја или предмета.

Објективно ваљани разлог основ је каузе као основе начина правног или ког другог начина нормирања неке друштвено предметне и само вероватне узрочности. То је одлика друштвеног закона.

Објективност егзактне узрокованости природних предмета и појава, одлика је природног закона извесног кретања и развоја.

Природни закон, као чињеница, као константа, делује на свест, и у свести људи. Под непосредним дејством природног закона на материју саму, мисли се на непосредно и

---

⁷⁶ Мислимо на целу масу термина појединачних видова и манифестација каузе, нпр. *causa proxima, causa remota, causa piae, causa efficiens, causa finalis, causa impulsiva, causa iusta, causa donandi, causa lucrativa, turpis causa, causa obligationis, causa prestationis ...*

константно дејство природног закона на сву постојећу материју природе. Тако, на послетку и на материјалну и нематеријалну (духовну) материју субјекта.

Одраз посебности материјалне стране субјекта је и специфичност његове нематеријалне стране, односно свести. Сама људска свест, по постању је таква каква јесте и има свој урођени и природно створени идентитет. Свест је по карактеристикама свог самог постања специфицирана својим идентификационим карактеристикама. Свест је као таква одређени део природе на чију неодређеност односно слободу, и даље делује природа, али не изван њеног урођеног идентитета.

Између узрока и последице у природном закону, као његов начин, егзистира нужни и егзактни смисао природе. Тај смисао изражава каузалитет природног закона.

Између узрока и последице у друштвеном закону, као његов начин, егзистира слобода разложног смисла човека. Тај смисао изражава каузалност, односно кауза друштвеног закона.

Код посебности друштвеног закона, посредством свести као најспецифичнијег и најразвијенијег облика материје, принцип узрочности, односно каузалности, увезује узрок са последицом на начин који изражава нематеријални спецификум и посебност свога материјалног носиоца. Таква закономерност, начин је друштвеног закона.

Кауза је израз, односно функција нематеријалног идентитета субјекта (носиоца) темељеног на оквирима општег природног каузалитета, у универзалним основама посебности друштвеног каузалитета. Реч је о функционалном континуитету у основама посебности друштвене егзистенције субјекта.

И ми смо кренули са позиција уговорног права и настојали разлучити и спознати шта је то кауза и шта је то због чега се стране обавезују закључујући уговор. У анализи, од узрока смо стигли до разлога. Дошли смо до спознаје да су основе узрочности обавезивања уговором или правним послом, разложне. Основе обавезивања у праву су исте као и код свих других врста и начина обавезивања. Све релације релевантних друштвених субјеката, на овај или онај начин, по својој универзалној основи (каузи), увек

су облигаторне. Облигаторност је најорганизованије институционализована и нормативована у праву.

Сви слободни (ненужни) начини обавезивања повлаче за собом (нужну) неизвесност начина и форми најразличитијих облигаторних релација, почевши од облигаторности субјекта према самом себи. Кауза је институт који те нужне неизвесности које прате слободу сваке одлуке појединачног субјекта сведе на легитимно прихватљиву меру човека.

Основ свих обавезивања је универзалан. Тиме се превладава неизвесност појединачног обавезивања по одређеном предмету.

Дијалектика је обавезивања у рационалној и легитимној спознаји слободе. У основи свега, моћ је људске спознаје. Моћ међутим, обавезује. Стога каузу у уговору гради иста и универзална идејна основа, као и код свих осталих врста обавезивања.

Друштвене релације субјекта, какве год врсте биле, облигаторне су на начин својствен свим субјектима. Оно по чему се свако појединачно обавезивање разликује, јесте индивидуална и креативна интерпретација и материјализација универзалне идејне основе.

Ради се о категоријалним вредностима људског духа које слободно уважавају, цене и поштују сви, јер су најнепосреднији и најлегитимнији израз смисла идентитета њиховог појединачног и заједничког друштвеног бића. Мислимо да се изнети концепт може применити и на објашњење термилошког опредељења законодавца, када у ЗОО РС, каузу објашњава основом (правне) обавезе.

На крају поглавља да и резимирамо са Аристотелом. По њему, каузалност је, између осталих, врхунска акциденција људског духа.

Ми сматрамо да је термин каузалитет, примеренији поимању природне (у ширем или општем смислу) узрочне последичности у свести људи. То би била она природна последичност која то јесте по себи, без икаквих интервенција људске свести на њене изворне токове (узроке, начине и последице).

Термин каузалност међутим, означавао би онај вид поимања природне узрочности (у ужем или посебном смислу) у свести људи, коју зовемо друштвена. Управо због тога

што таква каква јесте, јесте због интервенција разложне и озбиљно егзистенцијално одређене људске свести на изворност својих токова (узрока, начина и последица).

У таквом поимању, кауза јесте једна фина и културна људска функција заснована на принципу сталног и универзално основаног креативног требања правог разлога властитог идентитета. Тај разлог или кауза, слободно креира друштвене, човеку примерене и човеку интимне начине узрочних последиčnosti. За разлику од тога, каузалитет је једна функција природе која креира природи примерене нужне начине узрочне последиčnosti.

Очити несклад се јавља када бит, када интимни осећај, знање, односно спознају свих субјеката, упорно и опетовано настојимо изразити одређеном свеобухватном научном дефиницијом, а то нам никако не полази за руком. То не може да значи ништа друго, већ да владајуће дефиниције односних појмова јесу сазнајне и стручне, али нису легитимне. Нису легитимне јер запостављају интуитивни осећај као примарну спознају основе друштвеног субјекта. То истовремено значи и да су сазнајне, само у одређеној мери, да је њихова сазнајност ипак, само релативна. Као преовлађујуће сазнање, нису постигле склад са преовлађујућим осећајем који је у основи легитимитета њихове научне конститутивности. И сам друштвени субјект није ни само сазнајно, ни само осећајно, већ функционално - спознајно мислено биће које спознаје мислећи, а мисли, и осећајући, и сазнавајући. Ако друштвени субјект спознаје мислећи, а мисли, и осећајући и сазнавајући, његова спознаја бива легитимна.

Мишљење и осећај јесу само његови, али резултат субјективног мишљења егзистира у форми која није само његова. Та (идеална) форма или мисао по себи је објективна творевина. Како је увек и предметна, објективна форма спознаје одређеног друштвеног предмета потенцијал је који је стално предочен свима, а сви су дужни да се користе њиме.

Универзална моћ да се може слободно спознати објективитет властитог идентитета значи да се функционално спаја квантитет и квалитет у спознаји одређеног предмета. Ако је тако, а тако у правилу јесте, идеално мишљене врхунске акциденције људског духа, као објективност предмета, бивају универзалном и општом основом нормативне уређености или нормативног основа као општег обрасца реалних понашања свих субјеката у свим њиховим релацијама. Реалношћу друштвене функционализације, идеја универзалног основа или кауза, постиже и статус своје материјалне истинитости.

Иако наука увиђа и одређене закономерности друштвених појава које нису видљиве свима, то у исто време не значи да наука сме превиђати нешто што је очигледна и основна иманенција свих. Управо то није сваки пут видљиво науци.

Дијалектика спознаје друштвеног предмета је у томе, да меру сопствене извесности темељи и заснива на објективитету вере у сопствене основе. Као таква, осим сопствене научне егзактности, уживаће веру и осећај легитимитета и бити поистовећена са објективитетом материјалне истине.

Сматрамо легитимним само функционално јединство осећаја и сазнања, у термину спознаја.

Свака заједничка мисао друштвених субјеката, да би уживала у легитимности примарног и основног квалитета себе, као свог примарног својства, да би била слободна, нужна је и дужна оправдати се и квантитетом свог убеђења као потврдом властите функционалности.

То подразумева да истовремено, у легитимитету вероватности сваке појединачне спознаје или извесности самог сазнања, путем заједничких основа, партиципирају и вероватне спознаје и извесна сазнање свих осталих.

Истовремено, исто тако, и у легитимитету извесности сваког заједничког друштвеног сазнања и легитимитету вероватности сваке друштвене спознаје партиципира сазнање и спознаја свих (односно већине) појединачних друштвених субјеката.

Веродостојност одређене научне мисли стога, као највиши степен објективности материјалне истинитости стручног мишљења, у крајњем, истина је и по друштвеној конвенцији и по егзактној спознаји.

Први степен објективне истинитости, степен је извесности научног знања. Други степен објективне истинитости, степен је вероватности научног знања.

И један и други степен, путем општих основа, универзални су и међузасновани и назначавачу континуитет интегритета људских спознајних моћи.

И као интегрисане, моћи су само релативне. И као апсолутност једне функционалне форме, моћи теже спознаји сопствене релативности.

Као врста, човек јесте и идеално и нематеријално биће у једном виду своје егзистенције. Сасвим је стога легитимна његова тежња ка апсолутуму тога вида његове егзистенције.

Као врста, човек јесте и реално и материјално биће у једном виду своје егзистенције. Сасвим је стога легитимна његова тежња ка апсолутуму тога вида његове егзистенције.

Заједничке, опште и универзалне основе интегритета каузума људске егзистенције, легитимишу и посебности тога каузума. У њему, идеално није ограничено реалним условима своје практичке егзистенције, већ је његов интегрално функционални део. Управо у смислу универзалне основе, где је истовремено, и реални вид егзистенције опредељен универзалним основама свог идеалног вида егзистенције.

Свака научна дефиниција одређеног друштвеног предмета у одређеном времену, због своје научности, мора тежити исказу који би изналазио и представљао објективитет универзалних основа у спознаји тога предмета.

Тако заснована научна дефиниција, увек је етичка, стога и свим незнајућим највероватнија, јер одражава најбоље људске начине који су увек морални и ненормативни. Управо је објективна истинитост једне универзално прихватљиве моралне основе најлегитимнији основ саме нормативности.

6. Слобода

Речником опште теорије каузе рекли би да сваки ум вољно-емотивних и рационалних друштвених бића, нормално функционише једино у сталној спознаји разложности узрочно-последичних веза (разлогом претпостављене узрочности).

Разложност посредних или непосредних спрега са другим умовима, гради реалност легитимне друштвене праксе и друштвени ум, кроз истовремено самоодређење појединачног ума.

Појединачни ум јесте коегзистенцијално практичан. Спознаје образце одговарајућих начина за одређени облик тренутачног деловања, истовремено их, и нуди, и прихвата, увек настојећи да тај образац буде најбољи и да траје у времену, иако му то није основни циљ. Основни циљ појединачног практичког ума јесте да идеално поистовећивање са својом врсном основом, и практички оствари у реалности своје друштвене егзистенције. То

постиже квантификацијом квалитета сопственог делања заснованог на квалитативним основама свих. Стога слободно понашање већине, старије је од норме, њен је узор и њен је творац. Вредност и квалитет свих, бива нормом и обрасцем понашања за мањину, ради уређене заштите афирмација већине. Сва разумна бића, и већина и мањина, као блиску, спознају норму и слободно прихватају правило диспозиције. Мањинско или појединачно понашање описано у санкцији правног правила, одраз је свесности властите неафирмације, управо управо у односу на универзалну спознају већинске афирмације садржане и описане у основама правила диспозиције правне норме.

Питање које је кључно за грађанску теорију каузе, јесте питање слободе.⁷⁷ Код одређење слободе, Канту је на пример пресудан одговор на питање са чиме је људско поступање одређено и вођено. „Када се каже човек, онда се мора мислити на оно што је у њему као природно датом бићу, различито од осталих бића.”

У учењу грађанске теорије каузе, мишљена слобода је врхунска и универзална датост врсте, која се у погледу појединог субјекта очитује као најшира могућност избора начина мишљења одређених предмета, посебно када је предмет мишљења само мишљење. Из могућности избора заснива се и аутономија субјекта. Онај начин слободног избора мишљења који истовремено оправдава универзалну датост врсте и заснива начине појединачне аутономије као идентитет сваког субјекта, може бити само онај начин који је у оквирима те аутономије индивидуално заснован на спознајама и осећају универзалних вредности врсте.⁷⁸

Тада се слобода, од универзалне и опште датости за све појединце, легитимним деловањем и праксом разумног субјекта основом те датости, трансформише и произилази у „регулативни критеријум људског ума,”⁷⁹ легитимно се заснивајући и као заједничко, опште и универзално добро.

---

77 Др Вуко Павићевић, *Предговор Кантовој Критици практичког ума*, БИГЗ, Београд 1979, стр. 21: „Кантова концепција слободе садржи такођер врло позитивне елементе: Кант слободу врло јасно разграничава од произвољности и види је као подређивање закону, норми, али и закону који смо сами себи прописали.”

78 Упор., Kant, E., *Kritika praktičkog uma*, BIGZ Beograd 1979, str. 132: „Разлика између закона природе којој је подвргнута воља и природе која је подвргнута вољи почива на томе што код оне прва објекти морају да буду узроци представа које одређују вољу, а код ове друге воља треба да буде узрок објеката, тако да каузалитет тога узрока има свој одређујући **разлог**, једино у чистој моћи ума која се због тога може назвати чистим практичким умом.”

Оригинално дијалектичко и функционално произилажење датости у моћ, чини од човека аутономну личност која је сопствену датост слободе конституисала у добро слободе које тиме што је само себи критеријум, као истинито, као добро истине, универзално добро које омогућава неометано мишљење, кретање и деловање друштвеног субјекта у маси истоврсних, у оригиналном друштву истоврсних у коме аутономија сваког субјекта јесте услов аутономије свих, где је аутономија једне личности ограничена истом таквом аутономијом друге личности, где правични услови заједничке егзистенције свих, нису елемент ограничења индивидуалне слободе, већ услов њене афирмације.

Ако слобода, морално заснованог, мишљења, кретања или деловања, и буде ометана, она ће бити брањена и правдана аргументом слободе свих, као истином. Ометање само, користиће аргументе мањине, као привиде слободе и, истина ће се показати у вредностима личности човекове.

Ако морално мишљење, кретање или деловање, не буде ометано, или после ометања укаже на истину, истина ће указивати на срећу човекову.

Слобода друштвеног човека и идеји грађанске теорије каузе, јесте оно својство где је универзални смисао разлог каузалних радњи умног бића, по којем оно, у стању нужде, може деловати независно од туђих узрока који би га одређивали. У стању слободе међутим, могуће је слободно деловање и у корист „туђих” разлога као својих. Услов је спознаја легитимности универзалног разлога.

Слобода заиста није својство воље према природним законима. Слобода јесте својство воље на којем се заснивају и по основи чега се оправдавају и граде оригинални друштвени закони, у односу на појединачну и заједничку праксу, као начин и као потреба проистекла из такве праксе, као слободна воља схваћена као интимна дужности.

У каузалним теоријама многих аутора набрајају се општи услови настанка уговора, али се при томе понекад недовољно истиче да је питање сагласности воља у ствари питање слободе уговорног субјекта.

---

79 Кант, *Ibid*, стр. 70:., ... будући да смо показали да није противречно да се све радње тог бића сматрају за физички условљене уколико су појаве, а да се ипак њихов каузалитет, уколико је делатно биће разумско биће, истовремено сматра за физички неусловљен и да се тако појам слободе начини регулативним принципом ума.”

До уговорног усаглашавања никада не би дошло да се воља, слобода воље, односно слобода, разматра у својој апсолутној појавности. Стога ми истичемо да је питање слободе, у ствари питање слободне спознаје пословно способног, односно, хоће се рећи разумног уговорног субјекта.

С друге стране, у нормативним концептима се питање слободе, осим структурално формалне везе, недовољно суштински и недовољно функционално повезује са самом каузом. То не треба да чуди, јер једино кауза изазива дилеме о томе шта је она у ствари.

„Настанак уговора не условљава само воља, већ и правна зрелост те воље, према томе пословна способност и надаље, сам објект те сагласности, предмет уговора и најзад, сам циљ односно дејство уговора и облик у коме се изражава намера странака .”⁸⁰

Основом новог поимања каузе могли би рећи да настанак уговора не условљава само слобода, већ правна зрелост те слободе, која је правило разумног и пословно способног субјекта, сам објект те сагласности, дакле предмет уговора и најзад, намера пословно способног лица, (носиоца те слободе воље и субјекта правног посла) коју он има у уговору (циљ у уговору) и коју он има са уговором (циљ уговора). Намера разумног, пословно способног лица, одраз је његовог врсног идентитета и на њему слободно заснованог дела (акта) његове непосредне субјективности усмерене на креирање непосредних узрочности правног посла којом се субјект жели поистоветити са универзалним афирмацијама свог објективног ауторитета.

Разлика концепата се очитује управо у ширини поимања слободе (воље). Нормативни концепт се зауставља у (имовинскоправној) намери субјекта у уговору. Ми то сматрамо недовољним. Предмет грађанског права јесу имовински, имовински изразиви и односи који нису имовински. Због тога је превладао и назив грађанско, а не имовинско право. Не исцрпљује се слободна воља једног комплексног субјекта само у нормираним имовинскоправним ефектима у уговору. Слобода је недељива, шира, мултипредметна, комплексна као и њен субјект и, једноставно, не може „сва да стане у циљ једног уговора.” Напротив, имовинскоправни ефекти у уговору су само средство за постизање виших

---

80 Јожеф Салма, *Облигационо право*. Научна књига, Београд 1988, стр. 201

неимовинских (духовних) циљева које субјект постиже уговором као нормираним средством. Једно од другог је функционално неутуђиво.

Функционална неутуђивост се очитује тиме што је управо спознаја тих виших духовних (неимовинских) циљева била и универзални основ или разлог, односно кауза нормирања непосредне имовинскоправне узрочности уговора у питању.

„Указивали смо да је есенција, односно услов заснивања уговора одређен у уговорној вољи. Она је с једне стране психолошки, а с друге стране правни појам. Са психолошког гледишта, воља није ништа друго до мотивисана одлука. Са правног становишта, уговорна воља је само једним делом инкорпорисана у психолошком појму и од њега одступа у томе што се одлуци приписује, односно претпоставља посебан циљ: стварање имовинскоправног дејства.”⁸¹

Основом новог концепта рекли би да је есенција кауза, да је она услов заснивања уговора (формални и суштински) и да је слободно одређена слободом уговорне воље. Уговорна воља јесте и психолошки и правни појам. Са психолошког гледишта, воља није ништа друго до врхунским акциднцијама духа мотивисана одлука. Са правног становишта, и као посебна, субјективна и нужно креативна уговорна воља, не одступа од своје универзалне мотивације. Та основна мотивација, у својој универзалној основаности, није имовинске природе. Само јој се приписује, односно претпоставља посебан циљ: стварање имовинскоправног дејства.

У идентитету нормативних концепата је аргумент силе. Стога такви концепти у начелу и не морају своју облигаторност заснивати на убеђењу. Ипак, они то чине из сасвим практичних и прагматичких разлога. Тиме и они признају моћ слободног убеђења у легитимно нормирање одређених друштвених релација. Аргумент силе међутим, начелно допушта и нелегитимне односно произвољне и неуниверзално интересне начине правног нормирања.

У идентитету ненормативно заснованог концепта каузе, права и друштва уопште, универзални је и легитимни аргумент слободе (спознаје). У таквом концепту основ,

---

⁸¹ Салма, исто.

основна мера и аргумент обавезности свих врста друштвених норми је слобода (универзалне спознаје) разумног друштвеног субјекта. Стога је тај универзални основ и разлог посебних узрочности нормираних, нпр. у правном послу. У таквом стању ствари непосредно је утужив нормирани узрок, али је разлог утуживости у неразложној (безразложној) каузи. Дакле, кауза или разлог су ненормативна и по себи у правилу неутужива идеја која се из функционалне праксе реалности коју ствара, утужује преко свог слободно нормираног појединачног и узрочнопоследичног бића правног посла.

Када је универзални основ, аргумент слободе, он је и универзални основ обавезности (облигаторности), а не сама правна норма. Примарно обавезује разлог (кауза, смисао), путем посредујуће непосредности конкретне правне норме. И када егзистира непосредна утуживост нормираног узрока, до тужбе (захтева) не мора доћи ако за то говори нови стицај легитимних разлога садржаних у каузи актуелне друштвене односно правне релације, као изразу трајне слободе субјекта. О истом предмету нормираном одређеном правном нормом, не може се мењати правна норма у току њеног важења и њене примене на односни предмет. Право се мора поштовати (*pacta sunt servanda*) такво какво је. Оно о истом предмету и припадајућем му времену, простору и субјектима, тренутно не може бити другачије. Реч је о сложеној нормативној структури која је релативно трома и не може у тренутку да се мења и прилагођава сталној динамици друштвених потреба. Због тога се право и заснива на каузи која изражава шире друштвено хуманистичке принципе, принципе људског духа који су трајне опште и универзалне вредности и који стога могу увек одговорити слободним избором афирмативније каузе од оне која је била основ примењене правне норме. Промена је легитимна и легална јер се не коси са важећом правном нормом, нити њеном основом. Напротив, превазилази је у креативно афирмативнијим основама посебности конкретне узрочности. Разлози правне сигурности остају недирнути. Наиме нема оштећене стране, а обострана корист је категоријалне односно духовне врсте - слободном одлуком самог субјекта.⁸² Такав концепт опет прави јасну разлику између каузе имовинскоправних и каузе неимовинскоправних релација и несумњиву предност даје другој - слободном одлуком субјекта који је у сасвим евидентној

---

⁸² На пример, досуђена одштета се слободном вољом субјекта не мора наплатити, ако за то говори спознаја виших нематеријалних разлога, односно спознаја афирмативније каузе новонастале правне релације.

имовинској штети. Као разумно и рационално друштвено биће он ипак, својом слободном вољом одлучује основом склада свог врсног и свог појединачног идентитета.

Кауза остаје иста, мења се само посебност њене финалне и креативне афирмативности у основама појединачне нормативне узрочности неке друштвене или правне релације.

У ненормативно заснованом концепту каузе, испитивање каузе тако, испитивање је разлога узрокованости одређене правне последице. Ако одсуствује или престаје нормирани узрок, не мора обавезно престати и сама правна последица.

У нормативном концепту каузе „испитивање каузе је у ствари испитивање узрока дате правне последице, јер ако одсуствује или престаје правнорелевантни узрок, престаје и последица.”⁸³ Овакав концепт не може ништа учинити ако је правна релевантност изостајања нормираног узрока нелегитимна, а последица је легитимно очекивана. У новом концепту, разлог је универзални основ легитимног начина нормирања сваког узрока. Стога, ако је нормирани узрок нелегитимно престао (отпао), изравним дејством разлога неће отпасти и легитимна правна последица. Легитимност универзалне и слободне спознаје или спознаје слободе, обавезујућа је по себи, у правилу, посредством правне норме. Ако одређена норма нелегитимно отпадне, обавезност је изравно по каузи. Кауза напротив, као разлог, никада не може отпасти.

Нови концепт каузе настоји указати (сматрамо да убеђење већ постоји) да се слобода спознаје, односно спознаја слободе, не може нормирати. Разлог је једноставан, врхунске категорије људског духа су истовремено, и врх спознајне хијерархије, и универзални основ хијерархија свих норми. Изнад идентификационих категорија људског духа не постоји никакав вид виших вредности или виших категорија. На једну такву позицију не може претендовати ни право. Начелним недостатком чистих нормативних теорија сматрамо став да се све може нормирати ослањајући се на силом запрећени ауторитет права.

Разлози правне сигурности који би се могли поставити овако широко постављеном концепту сматрамо, нису опстојни. Уз све нормативне мере, и нормативни концепт права и

---

83 Упор., Антић, *Облигационо право*, стр. 282

каузе, ни тероретски не исказује своју довољност, а ни практички не пружа задовољавајућу меру правне сигурности.

Једном новом основом, прилика за правну сигурност се лоцира, не само у норму и саму норму, већ у стварну функционалност легитимне везе универзалног основа норме и саме норме, по узрочности одређеног предмета у питању и по основама те узрочности у идентитету, и одређене врсте, и одређеног субјекта. Тада се наспрам нормиране узрочности или наспрам нормирања узрочности одређеног предмета у питању, поставља и разложност одређеног субјекта у питању, која је с једне стране тако објективно основана да ту основаност сви прихватају као извесни ентитет, а с друге стране тако субјективно заснована да је та афирмација субјективне креативности свима блиска.

Другачије, правна сигурност се у новом концепту заснивања каузе не темељи само на дејствима правне норме, већ садејству са њеним универзалним основом као ослонцем тумачења, спровођења или нормирања сваке непосредне узрочности сваког индивидуалног субјекта. Дакле, правна сигурност улази у креативност спознајног домена ствараоца, проводиоца или тумача правне норме, уз сасвим ефектуиран објективни основ та креативне спознајности. То сматрамо максималном мером могуће функционалне легитимности.

Концепт слободе у Општој теорији каузе, основом начина заснивања каузе, утврђује и основ разликовања термина коришћење права и термина употреба права. Право се легитимно, основом ваљане каузе, користи. Оно је од користи субјекту који га користи. Напротив, употреба права без користи по субјекта који га употребљава, наглашава неваљалу каузу случаја или предмета у питању (нпр. случајеви злоупотребе права када се субјект употребљава своје право од кога он нема никакву корист и које употребљава искључиво на штету или терет других лица).

Концепт слободе спознаје или спознаје слободе у Општој теорији каузе, намеће дужност сваком субјекту да своју вољу у правном послу артикулише и презентује на начин како то врше сви други субјекти и који је стога доступан спознаји свих других субјеката. Евентуални несклад тзв. унутрашње и изјављене воље, у начелу не постоји у новом концепту каузе. Релевантно је оно што је на уобичајен начин изјавио разуман и озбиљан субјект у праву. Ако би се практички и јавио несклад тзв. унутрашње и изјављене воље, сви терети из тога произашли падају на лице које је аутор тога несклада. Универзални

основ свих норми пружа могућност легитимне правне интервенције у заштити свих трећих лица чији су интереси повређени свесно изазваним нескладом воље уговорног субјекта. Ко не слуша глас властитог разума ради основаности норми свог правног посла, уважаваће нормирани глас разума осталих.

Концепт слободе спознаје или спознаје слободе у Општој теорији каузе, како намеће дужност сваком субјекту да своју вољу у правном послу артикулише и презентује на начин како то врше сви други субјекти и који је стога доступан спознаји свих других субјеката, аналогно се односи и на самога законодавца при стварању законских норми.

7. Однос целине и дела

Грађанска теорија каузе у оквирима сопственог учења о реалности оригиналне и изворне стварности друштвеног субјекта, настоји приказати мисао да друштво постоји као целина, тоталитет или контекст, али постоји на основама развојно и искуствено стечених спознаја појединаца који тај контекст чине, у обостраном интересу, како тога појединца, тако и његове заједнице. Концепт функционалне међузависности сувереног субјекта у односу на своје оргинално друштва износимо у облику најлегитимније идеје. Спознаја легитимне идеје је блиска свима, универзална је и ненасилно се позиционира у основе свих реалних и практичких делања свих субјеката, по свим предметима, у свако време и на сваком простору.

У полазном смислу, разилазимо се нпр. од Хегелове егзистенцијалистичке мисли засноване на идеји да „све што постоји, постоји као моменат тоталитета и целине, и има своје оправдање у развоју целине.“

Сматрамо да је посебност појединачне и субјективне основе друштва легитимни елемент и ваљана основа објективно ваљане конституције друштва и, *vice versa*, да објективно ваљана и легитимна конституција друштва позитивно утиче на реализацију слободног развоја субјективних посебности грађана.

Концепт гарантује легитимно извођење оргиналног тоталитета суверености грађанина појединца на свим друштвеним разинама. То опет гарантује и одрживост у времену и подразумева сигурност концепта кога подржавају сви његови суверени грађани, управо основом универзалне спознаје својих идентификационих карактеристика. Грађански концепт сви подржавају га јер по својој основној идеји на најбољи начин уравнотежује и усклађује њихове појединачне и њихове заједничке интересе.

Објективна историја упира прстом на безброј неизворних и неодрживих друштвених грађевина које су такве, јер су њихови темељи смишљени, постављени и нормирани на основи која не може да се легитимише мишљу већине. Супротно, изворна власт може бити крхка и елегантна полука која, уз поуздану тачку ослоња, више се и не заснива на снази саме полуге, већ на елегантној суштини њене друштвене идеје.

Мисао о протекцији целине није у складу са основном идејом грађанске теорије каузе. Мислимо да заједничке и опште норме свих врста настају у, и са приватном традицијом нужних размена сваковрсних вредности и добара. Рационални и практички људски дух, темељем своје универзалне основаности, лоциран око појмова приватног власништва, тржишта и трговине, бива темељем начина изградње и материјалних претпоставки сопствене егзистенције. Истовремено са том праксом, и кроз њу дефинише, гради и развија и сам себе, све своје универзалне и нематеријалне вредности (духовне суштине) на којима заснива и културу егзистенције слободе суверених друштвених субјеката.

Хегел на пример, не признаје тзв. уговорне друштвене теорије, јер не признаје реалитет суверености субјективне воље појединца. Воља појединца ставља се у страну, посматра изоловано, у виду пуког индивидуалног, произвољног и субјективног интереса који се, колико – толико, насилно упристоји у збирној институцији државе, док год се појединачна свест не приведе себи.

Мислимо да је дошло време и да се појединачна свест привела себи, освестила се и постала свесна себе и своје улоге универзалног суверена. Истина је при томе, да индивидуа има објективност, истинитост и моралност само као члан заједнице (државе) и да тражи смисао своје делатности и слободе у испуњавању општих циљева.

На моменте, мисли нам се сусрећу се Хегеловом мисли. Он каже: „Стварност и умност су једно те исто. Све што је индивидуално и партикуларно, добија своју стварност, истинитост и есенцијалност као моменат једног идејног, духовног тоталитета и саме општости.”⁸⁴ Додали би дилему, одакле потиче идејни и духовни тоталитет? Да ли целина одређује свој основни елемент, или основни елемент одређује целину?

Кауза је онаква каквом је тумачимо, управо због тога јер представља разрешење противречних ентитета који је чине, да би као легитимна одлука била универзални основ разрешења следећих противречности, напоскон и разложни основ креирања основа и свих нормативних посебности неке непосредне узрочности. Као таква, кауза мора дати одговор на претходно постављено питање.

Пре коначног одговора треба размотрити и пример мишљења кој је супротно Хегеловом.

За Кјеркегора, стварно је само оно што је појединачно. „Категорија појединачности није једна категорија међу другима, већ карактеристична одредба стварности уопште; јер стварно постојеће је, већ према Аристотелу, само ово одређено нешто, појединачно, које постоји овде и сада. За појединачно је битно да као такво егзистира, а не да представља примерак нечег општег. Битна је егзистенција појединачног и у њој лежи оно што је стварно, а она се као индивидуална, временска и непоновљива не може свести на некакав општи принцип.”⁸⁵

Категорија појединачног недвојбено јесте карактеристична одредба стварности уопште. Стварност је опет, ништа друго до одређени реални исечак времена у коме егзистира одређена појединачност. Како појединачност није сама на свету, онда безброј појединачности тумара по свету бринући се, искључиво и самостално, само о својој изолованој егзистенцији, одбијајући икакву комуникацију или идентификацију са другим појединачностима. Јер, ма и минимална комуникација и врсна идентификација, зачетник је идеје општости у циљу нужности егзистенције те исте појединачности и те исте општости.

---

84 G.W.Fr.Hegel *Filozofija povijesti*, Загреб 1951, стр. 69 и даље

85 Karl Lwith, *Von Hegel zu Nietzsche*, Stuttgart 1958, стр. 165
Према: Павићевић, В., *Основи етике*, Београд 1974, стр. 352

Апстраховати појединачно из идеје општости, значи негирати икакву улогу појединачности, односно (с)мисленост код живих бића. Када се каже појединачно и егзистенција, увек је и опет присутан елемент општег. Самостална егзистенција појединачног, чак и без обзира на тако опредељену вољу (када она постоји), није могућа, а да се то, на овај или онај нужни начин не тиче других појединачних егзистенција. А то је већ елемент општости.

Киркегардова мисао нам је ипак ближа у односу на Хегелову идеју логичког извођења егзистенције света из апсолутне идеје. Сматрамо да је Киркегард у праву у оном делу када каже: „Егзистенција се не може нити извести, нити објаснити – она јесте. У логичком не може бити развоја и дешавања; стварност је, међутим увек у покрету, настајању, нестајању, догађању, скоковима, расипању. Како онда извести егзистенцију из идеје”⁸⁶

Самом бескрају активности објективне материје, иманентна је његова крајност, као његова противречност. Управо противречност⁸⁷ даје живот. Противречна кретања објективне материје стварају једном и њен субјективни ентитет. Противречно кретање нужности рађа ненужност (слободу). Нужност не престаје рађањем ненужности, као што и слобода не бива ослобођен нужности. Како је објективитет противречног кретања нужност изродио субјективност слободе, тако и субјективност противречних кретања слободе ствара појмљење њених нужности, стварајући објективитет као универзалну основу субјективности.

---

86 Павићевић, В., *Основи етике*, БИГЗ, Београд 1974, стр. 351-354

87 http://b.s.wikiquote.org/wiki/Georg_Wilhelm_Fridrich_Hegel, *Dijalektika i osnovni zakoni formalne logike*: „ ... једна од основних предрасуда данашње логике и обичног представљања састоји се у схваћању да противречност није толико битна и иманентна одредба као идентитет ... чак ако би било говора о рангу и ако би се обе ове одредбе фиксирале као одвојене, противречност би требало сматрати дубљом и битнијом. Идентитет је у сравању са противречношћу само одредба прости непосредности, мртвог бића, док је противречност корен сваког кретања и живота; само ако нешто има у себи саму противречност, креће се, има импулса и делатности.”

Др Владета Јеротић, *Предговор у књиге К.Г. Јунга Динамика несвесног*, Матица српска, Нови Сад 1996, стр. 13: „ Све врсте супротности, оне између природе и културе, нагона и духа, свесног и несвесног, представљају основу психичке енергије која саморегулаторно тежи уравнотежавању супротности (противречности-*прим.а.*). „Не постоји никаква равнотежа,” пише Јунг, „и никакав систем саморегулације без противречности. Психа представља управо један такав систем саморегулације.”

Незамислива активност нужних кретања материје једном је и нужно морала (после свих нужности), резултирати и нечим што више није нужност. Идеје слободе која у оквиру себе, како садржи афирмацију, исто тако садржи и сопствену негацију, односно противречност - нужност, из које је уосталом и потекла, и чија ће даља егзистенција у времену, као слободе, нужно бити повезана и разумом условљена спознаја објективитета саме нужности као услова легитимног функционалитета слободе.

Алтернатива претходном, не постоји. Сама чињеница да постојимо, доказ је претходног. То нас упућује и на начине како постојимо, као самом смислу постојања. Хипотетички, у супротном могло би бити речи о бесконачној активности или пуком трајању, као понављању које је само себи сврха и које би било безвременно и безпросторно. Безвременост пуког трајања, није трајање, већ је стање, а то би значи контрадикцију. Природа међутим, није контрадикторна. Да јесте не би постојала. Да не постоји, не би настале свест, спознаја и слобода. А настале су.

После свега наш, истовремено и полазни и финални одговор је, да не одређује вредност друштва вредност друштвеног субјекта, већ вредност друштвеног субјекта одређује вредност друштва.

§ 4. НЕНОРМАТИВНИ КОНЦЕПТ КАУЗЕ У ОСНОВАМА ТУМАЧЕЊА КЛАСИЧНИХ ИНСТИТУТА И ТЕРМИНА УГОВОРНОГ ПРАВА

1. Кауза и циљ уговора

У савременој правној теорији XIX и XX века кауза се тумачи на различите начине. Приступ и критеријум одређивања каузе некада је објективан, некада субјективан, али је најчешће мешовит.⁸⁸ При томе, мешања критеријума има у оквирима субјективних теорија,

---

⁸⁸ Упор, Оливер Антић, *Облигационо право*, Службени гласник, Београд 2008, стр.259

а објективне теорије саме себе дисквалификују изостанком и апсолутним непризнавањем субјективних елемената.

Заступници субјективних теорија⁸⁹ на пример, полазе од унутрашњих психолошких мотива који покрећу и узрокују правно релевантну вољу уговорних субјеката. Мотиви јесу субјективни елементи, али њихово мноштво аутори своде само на тзв. одлучујући мотив. Само одлучујући мотив доводи до закључења уговора. Он се сматра циљем уговора и представља каузу уговора. Циљем уговора сматра се само нормативно изражени циљ.

Дакле, одлучујући мотив (субјективни елемент), у виду нормативно признатог циља (објективни елемент) је кауза у субјективном поимању каузе. Каже се да је кауза „апсорбована пресудним мотивом.”⁹⁰

Заступници објективних теорија⁹¹ циљ уговора виде у нормирању само објективног, углавном економског ефекта који се постиже уговором и који сматрају каузом.

Искључиви објективитет економског ефекта уговора и непостојање икаквих субјективних елемената у нормативном основу уговора, доводи објективне теорије у проблем код објашњења каузе добротних уговора. Укратко, ако је објективност економског елемента сам гајо односно кауза уговора, онда је субјективност некономских елемента ирационални основ или ирационална кауза уговора (нпр. код уговора о поклону).

Заступници мешовите теорије каузе⁹² „сматрају да је за објашњење каузе потребна и субјективност вољног елемента, али и објективни елемент који се огледа у нормативном постојању економског еквивалента.”⁹³ Ипак, и мешовита теорија не успева се отргнути нормирању економског еквивалента као циљу и каузи уговора. Осим тога, не успева се успоставити убедљива веза између начелне конститутивности субјективног елемента у практички објективном поимању каузе уговора.

---

89 На пример, Windscheid, B., *Die Lehre des römischen Rechts von der Voraussetzung*, Düsseldorf 1850

90 Антић, *Ibid*

91 На пример, Schlossmann, S., *Zur Lehre von der Causa obligatorischer Verträge*, Breslau 1868, str. 37 и даље.

92 Medicus, D., *Allgemeiner Teil*, Heidelberg 2002, str. 211 и

Брох, Н., *Allgemeiner Teil des BGB*, Köln, Berlin, Bon, München 2001, str. 200/ наведено према, Антић, *Ibid*, стр. 265

93 Антић, *Ibid*, стр. 265-266

По нама, сва три вида поимања каузе ипак имају и нешто заједничко. Каузу сматрају нормативноправном категоријом. Циљем који се жели постићи правним послом, сматра се само циљ у праву. Истовремено, тај циљ је поистовећен са каузом уговора.

Противници каузе, антикаузалисти,⁹⁴ сматрају да све што се решава каузом, може да се реши предметом уговора. Циљ уговора у том случају јесте извршење преузетих престаџија. Зашто и основом чега се престаџије преузимају остаје недоречено. За нас је поготово недоречено, не основом чега се престаџије преузимају, већ којом се основом извршавају. Сматрамо да је у овом случају реч о чистоћи најужег нормативног поимања права, без покушаја да се у право уведе икаква форма која несумњиво није нормативна.

По нама, заступници класичне теорије каузе⁹⁵ су много ближи нашем ненормативном поимању каузе. Они тврде: „Облигација, дакле, не може постојати без разумне и вредносно примерене каузе. ... Класична теорија каузе је тражила каузу у самој облигацији, а као последица тога, кауза је морала бити и у уговору. Када је реч о синалагматичним уговорима, кауза је схваћена као објективни узрок обавезе. Ипак, то је време широко схваћене аутономије воље (приватне аутономије), те се поставило питање улоге воље у појму каузе.”⁹⁶

Сматрамо да ненормативни концепт каузе назначавала да субјективни разлози обавезивања не улазе у сферу правне релевантности само код добротних уговора, већ и код теретних. При томе није реч о шароликом спектру унутрашњих мотива, нити о широко и безгранично схваћеној аутономији воље. Реч је о универзалној, рационалној и егзистенцијално опредељеној слободи спознаје највиших заједничких вредности (које смо назвали врхунске акциденције људског духа) које представљају универзалне и објективизирани афирмације свих субјеката. Универзална спознаја универзалних вредности врсте, легитимна је основа идентитет и сваког појединачног субјекта. Реалност универзалне спознаје као нематеријална и идеална категорија, као идеални идентитет субјекта, по себи слободно обавезује сваког појединца у погледу материјалности свих

94 На пример, Planiol, *Traite elementaire de droit civil*, Pariz 1923, X ed., *Theorie generale des obligations. Les contracts*. Tom II, br. 1039

95 На пример, Capitant, H., *De la cause des obligation*, Pariz 1927, III ed., str. 43 и даље; Potier, R.J., *Traite des Obligations*, Pariz 1761

96 Према: Антић, *Ibid*, стр. 256

његових реалних поступања. На тај начин, када је спознаја властити идентитет и када је идентитет у властитој спознаји, легитимно је да ненормативна обавезност такве спознаја чини универзални основ или каузу као основ свих нормираних облигација.

Ненормативни концепт каузе у уговору разазнаје два циља. Један циљ је у уговору. То је нормативни циљ. Други, је циљ самог уговора. Он није нормиран. Налази се изван нормативне природе уговора, у смислу изнетом у претходном пасусу и даље.

Циљ у уговору и циљ уговора, нису исти. Када говоримо о циљу у уговору, говоримо о правној природи и циља и уговора. Када говоримо о циљу уговора, говоримо о природи друштвеног субјекта коју он остварује правом, односно непосредно уговором.

Циљ уговора је много шира категорија од циља у уговору. Циљ уговора, између осталих ванправних циљева, обухвата и циљ у уговору. Циљ уговора ненормативне је и неимовинске природа. Циљ у уговору напротив, нормативне је и имовинске природе. Прецизније, циљ у уговору сматра(о) се основом за нормирање имовинске природе уговора. Стога је често сматран каузом уговора.

Сматрамо да између циља уговора и циља у уговору постоји легитимност функционалног континуитета. Иако циљеви нису исти, природа њиховог основа је идентична. Природу заједничког основа чини објективност универзалне спознаје идентификационих вредности људскога духа. Функционалност легитимног континуитета њиховог заједничког и универзалног основа представља кауза, схваћена као ненормативна категорија.

Ненормативно поимање каузе изравна је последица спознаје слободе као универзалног основа свих врста нормативног обавезивања. Или, ненормативно поимање каузе израз је слободног и ненужног основа обавезивања нужностима норме. Начини обавезивања су правно нормирани, а не сама слобода. Слобода је у основи начина правног нормирања. Основ слободе није у праву. У крајњем, односно у почетном смислу, слобода је у основи права.

Сама спознаја је слобода и стога слобода обавезује по себи, а не право које само нормира начине слободног обавезивања и изриче санкције за нарушавање тих начина.

Под претпоставком ваљаности и легитимности самога објективног права, кроз непосредни правни циљ, односно циљ у уговору који је формално исказан у правном послу, суштински се могу постићи (и стране их постижу) и неимовински циљеви који нису изравна намера приватног права створеног правним послом, али се њиме постижу.

Неимовински и неизравни циљеви правног посла, циљеви су самога права и неизоставне су основе циља у правном послу. Ти неимовински циљеви последичности правнога посла истовремено су и разложни и универзални основ узрочне облигаторности правног посла. На сасвим извештан начин, универзална разложност објективног основа субјективних и неимовинских посебности, чини и имовински циљ узрочних последичности правног посла објективним.

Ако се „субјективност,“ односно субјективна креација уговорних страна објективизирана појединачним имовинским циљем у правном послу, не би могла оправдати објективношћу универзалне основе правног посла која је истовремено и циљ правног посла, правни посао не би имао ваљану каузу. Правни је посао тако само једно нормирано средство за постизање непосредних имовинских циљева у правном послу и, што је значајније, постизање неимовинских, духовних циљева који се постижу правом и због којих право као појава средства и егзистира.

Иако сви објекти грађанског (имовинског) права, као добра, имају изражену имовинску вредност, лична добра, односно психички и физички интегритет човека у основи је нематеријална, ненормативна и неимовинска категорија. Управо нематеријалност, ненормативност и неимовински карактер психичког и духовног идентитета друштвеног субјекта, ширином своје легитимности, универзална је категорија и основ (кауза) за нормативно поимање материјалне и имовинске вредности.

На тај начин, у пракси приватног располагања и размена свих облика добара, од материјалних до нематеријалних, спознаја слободе или слобода спознаје сувереног друштвеног субјекта у реалности његове праксе, постаје творац легитимних критеријума вредности свих врста добара. Коначно, спознаја-слобода постаје основ опште културе вредновања и располагања.

Спознаја-слобода или слобода спознаје, мера је вредности свих ствари. Ствари напротив, нису и не могу бити мера слободе. Ако слобода значи, и јесте живот, онда је живот упоредив само са животом. Живот се наставља животом, али живот се, као уникум, не може замењивати другим животом. Таквим поимањем живота као врхунске категорије и материјалне материје и нематеријалне, духовне материје, и по окончању материјалне егзистенције живота, живот наставља своју нематеријалну егзистенцију у духовности као својој основној категорији. Основна форма духовности као категорије је слобода.

У основи, помоћу нечега дубоко промишљеног и практички провереног, и одређених вредности које тако промишљено практички проверено штите, одређујемо се и у односу на нешто што није то, већ је на лествици сагласно утврђених вредности изнад тога:

- Једно јесте озбиљан услов егзистенције, има своју материјалну вредност, она се може изнаћи и адекватно нормирати. Тада говоримо о материјалном предмету као предмету правног посла и циљу у правном послу.
- Друго јесте начин саме егзистенције. Он нема материјалну вредност, али се она у правилу може изнаћи и нормирати. Тада говоримо о заједничким, нематеријалним и духовним предметима као предметима нормативности права, предмету правног посла и циљу у правном послу.
- Треће јесте основа начина саме егзистенције. Таквој заједничкој, универзалној духовној основи, никада се не може изнаћи никаква материјална адекватност. Представљена је циљевима самога права, односно циљевима правног посла и функционалним деловањем каузе.

Материја изворних компетенција духовности, и процедурално и функционално и исходовно, резултира срећом као највишим стањем духа код практици остварених дејстава његових акциденција. Ако је тако, онда имамо легитимну потребу да статус таквог крунског идеала људске егзистенције видимо недвосмислено назначеног, сходно своме статусу, у почетним разлозима крајњим консеквенцама нормативних законских општости.

Зашто се у крајњим одређењима законских општости објективног (и приватног) права, никада и ни у једном правном поретку, ни у једном правном акту,⁹⁷ као крајњи идеал носећих норми, не користе и не спомињу термини среће, мира, спокоја?

Веровати је, да се један од разлога за ексхумацију термина среће из позитивних норми права налази и у нормативним теоријама каузе као правног циља, када се „рачуна” само нормативно позиционирани циљ у праву. Или је можда циљ самога права само једна формална прокламација.

Термин среће и сродни му термини, свакако јесу идеали, али су и као такви сасвим реални мотиви самих разлога промишљања и поступања сваког легитимног правног и друштвеног субјекта, у сваком његовом поступку, у сваком времену и на сваком простору.

Који су разлози да ти термини нису одлике и легитимно институционализованих и нормативних структура друштвених субјеката? По нама, реч је о сасвим легитимним терминима које би, у смислу универзалне основе, требале садржавати и све позитивне правне норме јавног и приватног права.

Номотехничко увођење појма среће и сродних друштвено хуманистичких термина у објективне општости правних норми и правних аката, или у опште услове и основе уговорних односа, немерљиво би помогло практичкој функцији института каузе у одређивању спорности свих облика делатних понашања који би у правилу, када су у супротности са појмовима среће, мира и спокоја, били и противни каузи.

Управо наведени термини указују да нормативни циљеви имовинске природе у праву не могу бити једини и крајњи циљеви правно релевантних и комплексних воља учествујућих друштвених субјеката.

Примерено сопственој спознаји себе, и нашу савременост одликује размена добара али, не више важних за упитност саме егзистенције, већ важних за начин неупитне слободе егзистенције, која је увек и само, специфично људска. То су крајњи репери еволуције људске свести, најнужније, путем потреба и проширених механизма тржишта и развијеног појма вредности, рационално увезани са њеном материјалном традицијом. То уосталом и одговара и поткрепљује нашу тезу, да у оквирима првобитних и свих даљњих

---

⁹⁷ Осим у преамбулама појединих устава.

размена материјалних вредности, истовремено и упоредо стасава, развија се и оправдава, и идеја (спознаја) врхунске нематеријалне егзистенције изворног и оригиналног субјекта. То бива одраз његовог стварања и његовог произилажења у личност, кроз њему примерени смисао материјалних, материјализираних и нематеријалних размена.

Тржиште и трговина, као аутономна, слободна и егзистенцијална дејства изворних и оригиналних субјеката, у разменама ради задовољавања материјалних и духовних потреба, изграђују и користе критеријуме вредновања и размене материјалних претпоставки духовног живота материје:

- примерено и адекватно смислу тога духовног живота као слободе, као и,
- примерено и адекватно смислу материјалних претпоставки тога духовног живота, као нужности (спознаје материјалних услова реалне слободе).

Тада смисао духовног живота, односно слобода сама, егзистира и у адекватном одређењу својих нужних материјалних претпоставки, као што и нужност спознаје властитих материјалних услова примерено егзистира у адекватном смислу слободе духовног живота.

Када материјалног израза за вредност одређеног добра нема, добра која имају само нематеријалну и духовну вредност, по критеријумима и ставу који је изградило тржиште само, изван су тржишта као таквог,⁹⁸ али не и размена уопште.

Модерним схватањем појавности тржишта, ненормативни концепт каузе не мења принципе те и такве појавности. Он их само продубљује и хуманистички оплемењује. То чини из визуре достизања легитимног друштвеног статуса и спознаје изворних судионика.

Термин тржиште има и једну начелну предност: његов традиционални израз је укореењен у свести свих, тестиран на најразличитијим практичким злоупотребама термина и, после свега, неумитно назначавача да у процесима размене, и са једне и са друге стране егзистира и слобода (у мери сопствене спознаје или знања о њој) и нужност (у мери

---

⁹⁸ „Живимо у времену у коме је све на продају, у коме се тргује свим и свачим, па и истинском слободом и људским достојанством” – цитат из Божићне посланице Патријарха Српског Иринеја, 07.01.2013.

сопствене спознаје или знања о њој), да слобода јесте само прихватљиви израз спознаје датих нужности и, да нужности јесу само слободне спознаје граница сопствене слободе; да тако заснована свест јесте универзална, као сазнање да и са једне и са друге стране, јесу добра, каква год била, чије вредности се заједнички утврђују на један опште прихватљив начин. Стога, термин тржиште, ваљан је са становишта грађанске опште теорије каузе.

Напоследку, циљ у праву мора бити у функционалној и логичкој вези са циљем самога права. Нормативност правног циља у уговору тумачи се основом ненормативних циљева самога права. Ненормативни циљеви самога права опет, осликавају духовни идентитет суверених субјеката. Крајњи циљеви тада, јесу почетни мотиви разлога непосредних узрока и легитимног континуума универзалне основе правичности целокупног права.

Универзалне основе посебности нормативноправних општости налазе се изван права као појаве средства. Када циљ јесте у праву, онда је то суштина правне нормативности. Нормативна и имовинска суштина права омогућавају остваривање ненормативних и неимовинских циљева који се налазе изван права, управо стога што им је основа или кауза универзална.

2. Ненормативни концепт каузе, *differentia specifica*

2.1. Основи ненормативног тумачења каузе у праву

У основи овога рада, ми разматрамо каузу правних послова, посебно уговора. Под појмом правног посла посматрамо слободну и усаглашену изјаву воље субјеката у циљу промене у постојећем стању њихових субјективних грађанских права. Стање имања субјективних права објашњавамо одређеним овлашћењима која припадају сваком субјекту, која му признају и сви остали појединачни субјекти. Они као истоврсни, имају идентична овлашћења која појединачном субјекту признаје и друштво таквих истоврсних субјеката.

Стање имања субјективних овлашћења је у ствари, сам идентитет материје субјекта. Идентитет истовремено одређује начине функционалних активности материје оличене стањем спознаје имања одређених субјективних права (као слобода). Идентитет материје

субјекта као стања укупности материје која га чини, као и у осталој природи, тежи својој функционалној одрживости. Одрживост означава сталну тежњу ка стању када би сваки појединачни ималац признатих овлашћења, то овлашћење могао и практички реално употребити као захтев. То може чинити на начине који произилази из природе његовог идентитета као универзалне основе.

Из опште и универзалне основе (аутономоса, константе) настаје и непосредна кауза предмета из чије ваљаности као основа произилази и овлашћење које се може поставити као захтев, у односу на оне који то овлашћење, какво и сами имају, признају. Када признају, јер су сагласни са легитимним основама самога захтева, слободно се и обавезују да поспе по њему. Своју слободу и уверење о легитимним вредностима на којима почива универзални и непосредни основ каузе, субјекти и нормирају. На тај начин, осим афирмације вредности властитог идентитета, представљених непосредном каузом, те вредности се и штите (организиовано и институционализовано). Тако своје заједничке и легитимне вредности слободе, представљене каузом, управо уз помоћ каузе штите од могућих појединачних злоупотреба.

Укупна суштина сваког појединачног уговора, као правног посла између одређених правних субјеката, у једном свом делу обухвата објективизиране универзалне и категоријалне вредности људске духовности. Вредности су изражене као опште и универзалне основе у нормативним посебностима сваког правног посла или сваке правне норме. Те објективизиране универзалне и категоријалне вредности људскога духа, по нама су: мисаоност, слобода осећајност, вера, здравље, креативност, истина, правичност и срећа. По себи, то нису норме већ легитимне, универзалне и објективне основе нормативне посебности права и основе слободе његове универзалне облигаторности.

Сваком правном послу иманентна је општост и објективизираност његових нормативно изражених имовинских циљева. Циљеви се опет темеље на универзалним и објективним основама. Исто тако, сваком правном послу иманентна је и посебност индивидуалних, ваннормативних и неимовинских циљева. Они проистичу из субјективних посебности сваког субјекта. Као субјективне спознаје, у правилу озбиљних и рационалних субјеката примерене су и сагласне са општим и универзалним основама и њом се могу правдати, али апсолутно, потпуно и сваковремено, у погледу сваког субјекта,

не и поистоветити. Због тога је нужно засноване пожељне облике понашања нормирати и на тај начин заштитити универзалну афирмацију њихове основе.

Сматрамо да су циљеви који измичу нормативним моћима имовинскоправних уопштавања, нпр. циљ да се правним послом задовољи нека субјективна, у правилу нематеријална и духовна потреба, нпр. потреба за успехом, престижом, исказивањем способности, креативности, правичности, слободе или среће, ненормативни и, по себи, примарнији у односу на непосредну нормираност имовинског циља правног посла.

Имовински, дакле материјални циљ правног посла, могао би се у основи свести на ваљаност начина преноса својинских права располагања, коришћења или држања. Али и сами објекти правних послова често нису искључиво материјални (духовно лично добро) и немају изворну материјалну вредност. Тада се и циљ правног посла, који у својој основи није материјалан, само изражава, објективно најближим, једино могућим и универзалним имовинским мерилем својственим циљу у праву. Имовинским изразом се грађанско право и облигације служе у смислу универзалног средства и најобјективијег израза свих других врста вредности. То не значи да се све друге вредности поистовећују и своде на материјалну вредност. Ако и користи имовински израз, грађанско право се не поистовећује само са материјалним вредностима. Грађанско право се бави егзистенцијалном разменом и заштитом свих, имовински изразивих врста вредности, не само материјалних. У основи свега пак, вредности су које, нити су материјалне, нити се могу имовински изразити.

2.2. Посебности ненормативног концепта каузе

Одређење ненормативног бића каузе као универзалне основе функционалне суштине уговора, супротстављено је досадашњем нормативном одређењу каузе као непосредног правног циља у уговору. На тај начин ширимо поимање каузе. Можемо је сматрати вишим родним појмом у односу на каузу као непосредни циљ уговора. Предности оваквог одређења каузе требале би се показати утврђивањем специфичних разлика у виду последица које узрокују, једно тумачење појма каузе у односу на друго.

1) Прва специфична разлика:

Ненормативни концепт представља каузу као основни и универзални друштвени институт.

Нормативни концепт омогућава сагледавање каузе само као посебног, спорадичног и неконзистентног правног института.⁹⁹

Кауза је стога, универзална и легитимна општедруштвена функција. Она спаја идеју врхунских вредности људске духовности, као разлога, у основама узрока практичних и креативних начина материјализација људског духа. Тако се у финалном исходу остварују материјалне и нематеријалне потреба јединствене друштвене материје субјекта.

Као таква, кауза је реалност функционалне материјализације идеје слободе.

На крају, да ли постоји сумња друштвеног субјекта у властити врсни легитимитет. Не постоји. Оно што постоји, могућност је сумње у властити или појединачни идентитет, односно могућност спознаје противречности између објективности врсног и субјективности појединачног идентитета. Та противречност се у правилу нормално разрешава афирмативно. Једино универзални легитимитет нема каузу. Он је неспоран и представља универзалну спознају свих субјеката о себи самима у околностима реалног света. Кауза је тако реални функционални наставак идеје легитимитета.

2) Друга специфична разлика:

Кауза као универзална општедруштвена функција која објективизује субјективну суштину правног посла. Истовремено, она објективизује и позитивно право његовом легитимном и универзалном основом. Кауза се тако позиционира на место универзалне основе глобалне друштвене структуре и функције сувереног субјекта.

Последица претходне тврдње је да универзални (друштвени и правни) рацио тако, никада и ни у ком случају, није изван појма каузе, исто као што ни кауза никада није изван друштвеног и правног рациа. Напtotив, каузом се тај рацио институционално успоставља.

Реч је интерактивном и корелативном односу међусобног заснивања и произилажења у

⁹⁹ ... који уз то, није универзални институт у праву. Понекад и понегде (види увод), кауза уопште, ни формално, није правни институт - прим.а.

објективизацији истинитости јединствене материје друштвеног субјекта и посебности његове друштвене организације. Легитимношћу функционалног заснивања каузе, спречава се осцилирање појма каузе од приватног и субјективног ка јавном и објективном, и обрнуто.

То је управо био велики проблем у досадашњим конвенционалним виђењима каузе.

3) Трећа специфична разлика:

Каузи као универзалној спознаји легитимних функција као основа објективне ваљаности суштине и форме уговора, није иманентна искључивост формалних пропорција међусобних престајања (давања, чињења, нечињења, трпљења). Искључивост формалних пропорција у разменама преферира само размене сразмерних имовинских израза.

У свим случајевима двојбе око очигледне диспропорције вредности или различитих врста вредности у, неопходно је сагледавање објективне и легитимно засноване креативне каузе посебног случаја (посебног субјекта), а не формално претпостављене објективности субјективне воље.

4) Четврта специфична разлика:

Ненормативни концепт каузе као универзалне функција легитимних основа у објективној ваљаности суштине уговора, омогућава одговор и на крајње питање: да ли је и сам закон објективан, правичан и праведан?

Кроз изворног друштвеног носиоца, објективност као универзални основ његових субјективних и креативних посебности, легитимни је творац изворног и оригиналног закона. Закона чија ће се облигаторност темељити на дужној спознаји слободе на којој је заснован, односно чија ће се присила темељити на снази његове убедљивости, а не на убедљивости снаге физичке присиле којом би претио.

Ако каузу посматрамо у смислу основе правне основе, односно основе правног посла у питању, она нам разоткрива и указује на објективну суштину која узрокује, не само формалну ваљаност одређеног правног основа, већ и на начин њеног функционисања, било зато што су саме странке слободно поставиле основ правног основа, односно свог

правног посла, било зато што је и сам закон постављен на том истоветном основу правног основа. И у једном и у другом случају, истоветни и универзални основ као разлог који темељи узрочност правног основа, био он приватно израђен или јавно декларисан, мора изражавати легитимни идентитет свог сувереног носиоца. Тај идентитет, како смо већ рекли, није ненормативан, он је основ саме нормативности.

Формални легитимитет без практичке функционалности властите узрочности реалног времена и простора, апсурдан је. Формални легитимитет не би био идеја већ најпростија вештачка и мањинска форма празне идеологије. Идеологија би, негирајући легитимност функционалног континуума времена и простора, негирала не само афирмативност кретања времена и простора као основних координата људског идентитета, већ би негирала време и простор уопште, негирајући посредно и јединог сувереног субјекта објективне функционалности.

У глобалном правном простору неједнако достигнутих политичких и правних стандарда спознаје статуса човека и грађанина, у простој просторно компаративној анализи владајућих правних стандарда различитих држава, управо ће институт каузе указати који је стандард, заштићен законом, праведан, у смислу саме правичности, а који није.

Ненормативна моћ института каузе, да одговори на питање да ли је и сам закон праведан, говори о моћи која надилази само право и порекло института лоцира изван домена уговорног права, нормативности права уопште, нормативности уопште, и дотиче се питања објективне вредности спознаје слободе и слободе спознаје као ненормираног извора и основа саме нормативности. Дотиче се извора одакле све потиче. То је извор посебности људске културе у коју недвосмислено спада и само право. То је извор правичности који саму правду чини легитимном.

Ако је тако, институт каузе није само правни институт. Он је, по својој универзалној друштвености, универзални институт и у праву. Такав и треба бити. По себи је реч о универзалном институту који функционално изражава најинтимнију облигаторност категоријалних вредности људске духовности, као објективитет легитимних посебности

људске врсте у реалним нормативним доменима практичке укупности људске егзистенције.

Ако је тако, и кауза је специфична, категоријална и универзална друштвена функција акциденцијалних материјализација људскога духа. Она материје идеалних акциденција људскога духа представља иманентношћу друштвених им функција у условима евидентности њихове реалне егзистенције.

5) Пета специфична разлика:

Кауза је универзални и функционални институт легитимних, човековој посебности и култури примерених разлога који одређују и саме начине узрочно последичног произилажења, заснивања и последично узрочне провере успостављених друштвених вредности.

У свом бићу, обухвата легитимне и рационалне потребе, као разлоге примарне иницијације друштвене узрочности у домену најшире приватне одлуке (спознаје) по предметима интерсубјективних вредносних система политике, права, економије, културе и уметности.

Ако је кауза и ненормирани основ самог правног основа (титулуса), тај основ мора бити саздан од нечега ширег од права самога, од нечега што као категоријално и као универзално, по себи није нормативно. Универзитет појма каузе се не исцрпљује у имовинским доменима правног или противправног понашања.

Кауза је претпоставка правоснажности само правичне правности. Она је афирмативно природна основа ненасилности правних облигаторности, али и основа облигаторности и свих других облика понашања који нису ни правни, ни противправни, а јесу и желе бити облигаторни.

Шира људска и друштвена основа каузе, кроз непосредне и аутономне форме правних норми и чини суштинску снагу убеђења у легитимност објективне основа као саме суштине права, а не снага формалне присиле којом право прети. Ту ширу основу правног основа, чине укупни и изворни вредносни објективитет спецификаума људске врсте.

Ненормативни предложак института каузе темељи филозофију смисла науке нормативних дисциплина.

6) Шеста специфична разлика:

Ако је претходно веродостојно, онда је кауза универзални цивилизацијски институт смисла који не прави разлику између свог приватног и јавног карактера. Кауза назначавала односе сталног међусобног прожимања, произилажења и заснивања приватног и јавног. Кауза је институт унакрсне међусобне успоставе, произилажења, провере и оправдања разноврсних појавних опредељења егзистенцијалне праксе у свим доменима приватног и у свим доменима јавног (политике, права, економије, културе и уметности, али нпр. и емотивности, осећајности и креативности појединца). Таква појавна опредељења и манифестације, у свом међусобном и мултипликованом прожимању духовних материја посредством иманентних им реалних функција, дејством каузе, стичу опште сагласје о свом вредносном идентитету, или га пак не стичу.

7) Седма специфична разлика:

По нормативном концепту, из циља једног правног посла, простом формалном логиком можемо извести закључак о циљевима свих истоверних правних послова. Ако је свим истоверним правним пословима истоверстан нормирани циљ, истоверна им је и кауза, истоверстан им је и правни основ. Како су правни послови правни и њихова основа је правна, односно и основа њихове правности је правна. Осим што је правна и јединствена је. Јединствена правна основа путем унапред предочених јединствености општих правила за одређене врсте правних послова, води ка спознаји и формално им јединственог правног циља. Право бива самом себи основа, односно кауза, и своди се на упитно легитимну универзалност објективне правне форме (а не објективност универзалних духовних квалитета свих правних субјеката, као основе за поступање конкретног субјекта.) Тиме се ништи слобода субјекта која је његов сам идентитет.

Тако се затвара таутологични круг нормативистичких самодовољности. Он може, у мери каквој хоће, али и не мора уопште, узимати у обзир свог јединог легитимног и

сувереног субјекта. Када не мора то, и када не поседује механизам самоодбране од властите произвољности, онда не треба ни очекивати да може да одговори на питање, да ли је и само објективно право правично. Запрећеност силом наводи све на поштовање права. Ако је објективно право у ко-функционалној вези са приватним правним пословима, управо преко уређивања њиховог објективитета, сила се као доминантни *modus vivendi* преноси и у домен приватних правних послова. За одговор на постављену дилему потребне су комплексније претпоставке у виду ванправне и ваннормативне тачке ослонаца објективности каузе уговорног и свих других располагања.

Основна карактеристика формалног нормативног концепта, да је он у правилу легитимно функционалан само у неспорним, текућим и уобичајеним предметима своје практичке примене. Истовремено, исказује тешке облике нефункционалности у свим спорним, тешким и сложеним случајевима своје практичке примене. Спорни, двојбени и тешки случајеви практичке примене уопштене нормативне форме на посебности садржаја одређеног реалног случаја показују да индивидуалност афирмативних и посебно неафирмативних посебности уговорних субјеката недвосмислено измичу могућностима саме форме нормативног уопштавања. Реч је о случајевима када се општост законске универзализације уговорних субјеката, због реалности специфичне и индивидуалне посебности одређених субјеката, не може објаснити каузом формално нормираног циља у одређеном правном послу. Када се не може објаснити, не могу се ни разјаснити спорни и конфликтни случајеви, на начин како би то требало у реалностима времена и простора и интересу заштите савесне стране.

Кауза је основа функционалности саме суштине, а не само ваљане форме правног посла. Укупност правног посла функционално обухвата и легитимне субјективности странака, које су истовремено и легитимне посебности тога посла. Како ствари стоје, те посебности измичу нормативно појмљеној каузи која је одређена као иста за одређене врсте правних послова.¹⁰⁰

Кауза као универзална основа објективности субјективно исказане суштине правног посла, темељ је легитимности и основ ваљаности и свих субјективних варијација (мотива) у правном послу.

---

100 Упор., Антић, *Ibid*

Кауза и јесте универзална јер изражава универзитет објективне основе посебних субјективних креација (нпр. у правном послу) као суштину људских бића. Као таква је основ свих појавних, практичних и реалних посебности њихове друштвености.

За разлику од формалног циља у правном послу, као основе односно каузе правног посла, који не може одговорити богатству и двојбама све сложеније друштвене и правне праксе, код каузе као легитимне функционалне суштине правног посла, управо је супротно. Развојем све сложенијих и захтевнијих облика друштвене и правне праксе, све више се и практички оправдава идеја о објективној суштини универзалног друштвеног субјекта као универзалној основи његове друштвене креативности.

Једноставније, кауза је реалност засноване и креативне праксе идеје легитимитета.

Претходна тврдња оснажује и полазни концепт да се вероватност објективне истинитости идеалних творевина може објективизирати до степена своје материјалне истинитости и извесности, само путем реалних манифестација идеје као основе властите друштвене праксе.

Објективитет извесности врхунских акциденција људског духа, као објективна ознака духовних посебности у култури људске врсте, легитимна је идејна или идеална основа свих практичних начина поступања друштвених субјеката. Управо путем практичних начина поступања, вероватност идеалног објективитета, практички се реализује као извесна.

Крајњи и почетни циљ јесте творац целокупног права, али се налази изван права као појаве средства. Када крајњи циљ јесте у праву онда је то основ нормативне суштине права. Тако заснована нормативност права опет, омогућава остваривање крајњег циља права. Право управо егзистира између почетног и крајњег циља, практички и реално функционализирајући њихов идеални идентитет, на начин одређен тим идентитетом.

Ради провере, претходну основну тврдњу примењујемо на појединачно побројание врхунске акциденција људскога духа које смо представили:

Крајња и почетна мисао(ност) јесте творац права, али се налази изван права. Када крајња мисао(ност) јесте у самом праву, онда је то основ нормативности самога права. Тако заснована нормативност права опет, омогућава остваривање крајње мисаоности.

Право управо егзистира између почетне и крајње мисли, реално функционализирајући њихов идеални идентитет, на начин практички одређен тим идентитетом.

Крајња (и почетна) слобода јесте творац права, али се налази изван права. Када крајња слобода јесте у самом праву, онда је то основ нормативности самога права. Тако заснована нормативност права опет, омогућава остваривање крајње слободе.

Право управо егзистира између почетне и крајње идеје слободе, реално функционализирајући њихов идеални идентитет, на начин практички одређен тим идентитетом.

Крајња (и почетна) осећајност јесте творац права, али се налази изван права. Када крајња осећајност јесте у самом праву, онда је то основ нормативности самога права. Тако заснована нормативност права опет, омогућава остваривање крајње осећајности.

Право управо егзистира између почетне и крајње осећајности, реално функционализирајући њихов идеални идентитет, на начин практички одређен тим идентитетом.

Крајња (и почетна) вера јесте творац права, али се налази изван права. Када крајња вера јесте у самом праву, онда је то основ нормативности самога права. Тако заснована нормативност права опет, омогућава остваривање крајњег веровања.

Право управо егзистира између почетне и крајње вере, реално функционализирајући њихов идеални идентитет, на начин практички одређен тим идентитетом.

Крајња (и почетна) идеја или мисао здравља јесте творац права, али се налази изван права. Када идеја крајњег здравља јесте у самом праву, онда је то основ нормативности самога права. Тако заснована нормативност права опет, омогућава остваривање идеје крајњег здравља.

Право управо егзистира између почетне и крајње идеје здравља, реално функционализирајући њихов идеални идентитет, на начин практички одређен тим идентитетом.

Крајња (и почетна) креативност јесте творац права, али се налази изван права. Када крајња креативност јесте у самом праву, онда је то основ нормативности самога права. Тако заснована нормативност права опет, омогућава остваривање крајње креативности.

Право управо егзистира између почетне и крајње креативности, реално функционализирајући њихов идеални идентитет, на начин практички одређен тим идентитетом.

Крајња (и почетна) правичност јесте творац права, али се налази изван права. Када крајња правичност јесте у самом праву, онда је то основ нормативности самога права. Тако заснована нормативност права опет, омогућава остваривање крајње правичности.

Право управо егзистира између почетне и крајње правичности, реално функционализирајући њихов идеални идентитет, на начин практички одређен тим идентитетом.

Крајња (и почетна) слобода јесте творац права, али се налази изван права. Када слобода јесте у самом праву, онда је то основ нормативности самога права. Тако заснована нормативност права опет, омогућава остваривање крајње слободе.

Право управо егзистира између почетне и крајње слободе, реално функционализирајући њихов идеални идентитет, на начин практички одређен тим идентитетом.

Крајња (и почетна) истина јесте творац права, али се налази изван права. Када крајња истина јесте у самом праву, онда је то основ нормативности самога права. Тако заснована нормативност права опет, омогућава остваривање крајње истине.

Право управо егзистира између почетне и крајње истине, реално функционализирајући њихов идеални идентитет, на начин практички одређен тим идентитетом.

Крајња (и почетна) срећа јесте творац права, али се налази изван права. Када крајња срећа јесте у самом праву, онда је то основ нормативности самога права. Тако заснована нормативност права опет, омогућава остваривање крајње среће.

Право управо егзистира између почетне и крајње среће, реално функционализирајући њихов идеални идентитет, на начин практички одређен тим идентитетом.

Побројане врхунске акциденције (или идеје) људског духа, увек се функционално кумулирају о одређеном предмету, у мери и омеру зависном од природе свог предмета.

8) Осма специфична разлика:

Суштину приватног бића каузе и њено произилажење у јавну и објективну суштину или објективност јавне суштине, системски и најсвеобухватније изражава институција грађанског права. Грађанско право је најрационалнији, нормативно предочени и брањени, институционализовани систем функционалне афирмације неинституционализованог и неформалног, али универзалног система вредности друштвеног субјекта. Тако је систем правичности увек институционализован у основама уговорне правде.

Ново тумачење каузе, затварајући систем практичних и функционалних могућност одређења легитимности и самог закона, омогућава одговор и на крајње питање, да ли је и сам закон праведан.

Таква могућност једног института, до сада схваћаног као нормативноправног, надилази моћи самога права и, недвосмислено, порекло као основу института каузе лоцира изван домена уговорног права, нормативности права, нормативности уопште, и дотиче се питања спознаје објективног универзитета врхунских вредности једне посебне и јединствене материје.

Ако је тако, кауза није (само) правни институт. Она је, у основи, универзални друштвени институт, пореклом категоријална и функционална посебност универзалне људске духовности. Као универзални друштвени институт, институт је и у праву, у оном његовом виду који га представља као идеалну појаву, као скуп мисли, као норму. Како

право није само апсолутна аутономија идеалне појавности, кауза је тај универзални друштвени институт који идеални вид права егзистенцијално интегрише са његовим реалним видовима: субјектима, њиховом психом и њиховим друштвом, стално се прожимајући у њима, изражавајући тако и неформално функционалну практичку облигаторност категоријалних вредности људске духовности, као дужности спознаје,¹⁰¹ у основама облигаторности свих норми.

3. Кауза код уговора о поклону

I

Сматрамо да класична теорија каузе није могла доследно да објасни каузу код добротних уговора. Жан Дома каже: „Код поклона и других уговора код којих само једна страна даје или чини, а друга не даје и не чини ништа, уговор настаје прихватањем. ... Обавеза онога који даје има свој основ у неком разумном и оправданом мотиву, као учињена услуга или нека друга корист за поклонодавца или пак само задовољство да се чини добро.”¹⁰²

Прелиминарно о истом, основном ненормативног концепта каузе можемо рећи да код уговора о поклону, ако је реч о рационалним и селектованим друштвеним субјектима, и правилу нормалног (здравог разума), и друга страна увек нешто даје или нешто чини.¹⁰³

Код нормативног концепта, када је реч о синалагми теретних уговора, кауза је јавно предочена очигледношћу формално постављене објективне имовинске вредности противчинидбе у виду циља у уговору. Тада су и појединачни мотиви нормативно изражени и апсорбовани каузом уговора. С друге стране мотиви су претпостављени заједничким и општим објективитетом омера материјалних имовинских давања. Одатле и потиче општа и уобичајена неспорност око мотива у теретним правним пословима.

---

101 Павићевић, В., Предговор..., *Ibid*, стр. 21: „С васпитног гледишта, веома је значајно Кантово глорификовање осећања дужности, захтев да се врши дужност ма шта говориле наше наклоности.

102 Упор., Антић, *Ibid*, стр. 253

103 У специфичном смислу, и афирмативни статус даропримца представља „неко давање или чињење.”

Међутим, основном нормативног вида каузе, од целог низа субјективних мотива, нормира се (нормативно је релевантан) само претежни или одлучујући мотив. Он се сматра карактеристичним (унифициран, поопштен) за одређену врсту теретних правних послова, и исти је за све уговоре исте врсте. То је крајња моћ „приближавања” нормативно засноване каузе сложеној и креативној вољи сувереног правног и друштвеног субјекта.

Код добротних уговора „...будући је разлог обавезивања на терену субјективног, мотиви увек улазе у сферу правне релевантности.”¹⁰⁴

Код ненормативног концепта и специфичне и одложене синалагме добротних уговора, кауза предочава објективност универзалног основа у основама рационалног субјективног одмеравања врста и износа међусобних престација.

Специфичном синалагмом даровног уговора, будући поклонодавац самостално вреднује статус, радње или које друге вредности оличене у личности поклонопримца.

При том појединачном и самосталном чину вредновања, поклонодавац ипак није потпуно усамљен. Основну помоћ у објективизацији субјективног става поклонодавца, чини објективни основ његове непосредне спознаје и одлуке (разрешења) на њој засноване. Кауза у том тренутку, по том предмету и код тога појединачног субјекта, означава универзалну и свим субјектима доступну везу (спознају) са објективитетом врских акциденција афирмативног људског духа. Управо та основа у функционалној вези са непосредним поступањем поклонодавца, чини појединачни идентитет друштвеног субјекта као креативног припадника једне објективно засноване врсте.

Појам „чинидбе, статуса или које друге вредност поклонопримца,” шири је од уобичајеног поимања чинидбе. Обухватао би афирмативни статус поклонопримца (лица, установе или какве друге друштвене организације) када се његов статус може правдати последицама објективно прихватљивих афирмација тога статуса, чињења, трпљења или пропуштања.

---

104 Антић, *Ibid*

По основи претходних ставова ненормативног концепта каузе заснованог на универзалној и свима доступној спознаји нормалног и објективног рационалитета здравог разума и разложне субјективности мисленог друштвеног бића произлази да у случају каузе добротних послова, не постоји легитимност термина *animus donandi*. Термин у потребној мери не наглашава појам вредности, потенцирајући тиме искључивост емотивне стране личности поклонодаваца, запостављајући истовремено рационалну страну личности поклонодавца.

Правно селектовани друштвени субјект у правилу је рационалан. Његова самостална и слободна одлука да на себе преузме материјалну обавезу, уговарајући поклон, иако то ни по каквој врсти норми не мора чинити, није жртвовање већ његова, практичка, функционална и учинковита афирмација спознаје слободе. У питању је, како налаже логика новог концепта каузе, озбиљност, истовремено и рационалне и емотивне глорификације слободе.

Слобода је тада реално функционална и материјално остварена (материјализована). Састоји се у реалностима функционалног заснивања појединачне и субјективне спознаје са коренима своје објективне разумности - универзално доступном спознајом свих о себи самима, по предмету врхунских акциденција људског духа. Ваљаност објективног основа легитимисаће и субјективност, у том случају, легитимне креативне варијације поимања слободе. Реч је тада о спознаји која превазилази и надилази вредносне стандарде позитивно нормираних захтева и диспозиција друштвених и правних норми. У питању је излазак из домена нужности правом нормираних понашања и улазак у домен слободе као основе таквог нормирања. Због потребе задовољавања предочених законских форми и потреба извесности у променама стања субјективних права, промене се остварују управо кроз нормиране правне и друштвене стандарде којима је односна спознаја основа. На тај начин спознаја слободе или слободна спознаја је основ нормативности. Самом нормативношћу спознаја стиче и могућност своје нормиране и институционализоване заштите (утуживост). Такву организовану заштиту од мањски неафирмативних поступања, спознаја као ненормативна величина, реално није поседовала.

Суштински несклад између јавних стандарда и основа приватних диспозиција, код уговора о поклону, онемогућио би слободу приватног располагања. Постоји међутим, објективитет увида и општа сагласност да је реч о универзалности основа за јавно и

приватно располагање. Универзалност основа потиче од заједничког идентитета истоврсних и суверених субјеката и једне и друге врсте располагања. Када је тако, приватни стандарди субјективне диспозиције, и по нормама општих стандарда, њих саме, неће повређивати, већ их могу само надограђивати креативним афирмацијама. Стога, уз задовољавање општеприхваћених и легитимних основа, форми и критеријума општих, јавних и институционализованих стандарда у погледу појединачних и приватних располагања, не постоји ни један разлог за ограничавање субјективних слобода приватних даровних располагања.

Оно што у праву може постојати универзално, и код каузе теретних и код каузе добротних уговора, може бити само слобода озбиљне и рационално одређене воље, њена намера или *animus*, али само као *animus contrahendi*, као израз рационалне емотивности друштвених и правних субјеката.

Идеја „поклањања” у праву стога, није *animus donandi*, већ рационални *animus contrahendi*, разложног и осећајног лица. Подразумева синалагму размене: спознају примања нематеријалне врсте и спознају обавезе о узвраћању материјалне противвредности.

Воља поклонодавца за индивидуалном валоризацијом, иначе општих, али неинституционализованих и ненорматизованих вредносних релација, у појединачној „идеји поклањања,” односно у нашем концепту идеји размене, најсличнија је по својој природи (универзалној основи) такозваним натуралним облигацијама. Од истих се истовремено и значајно разликује.

Натуралност облигације у „идеји поклањања” увек претпоставља претходност и објективитет пружене, или пружања нематеријалних (духовних) сатисфакција поклонодавцу од стране поклонопримца, чак и без успостављања изравних личних релација. Лична релација се наглашава и непосредно реализује тек уговором о поклону.

У праву увек постоји рационалност која се очитује у својеврсној „теретности” располагања и код добротних уговора. Само су вредности накнаде (престације) и противнакнаде (контрапрестације), различитих појавних природа, али не и различитих природа уопште. Терети су условно схваћени и осликавају се као слободна и синалагматичка духовна потреба друштвеног субјекта, да стално нешто даје, јер и стално

нешто прима. Кауза испољава легитимни интегритет и објективне и субјективне основаности тога давања. Начин давања утемељен је универзалном основаношћу и саме каузе. Тај универзални и објективни основ и саме каузе назвали смо аутономос или константа. Објективни је основ субјективне и креативне одлуке о самом давању. Темелј је објективности одговора на питање зашто се даје, који субјект индивидуално разрешава креирајући своју сопствену, од свих прихваћену, каузу која је као институт, универзални основ афирмације нормативне посебности непосредне узрочности правног посла у питању.

Натуралне облигације нису утуживе. Иако нису утуживе и оне су облигаторне. Ако и не обавезују правном основом (титулусом), оне обавезују. Којом то основом натуралне облигације (када су већ облигације) обавезују? Шта је то што разликује натуралну облигацију од даровне облигације уговора о поклону?

Консеквентно, сматрамо да је основ, односно кауза, и натуралних и даровних облигација један јединствен и универзалан. Разлика се јавља само у толико што натуралне облигације не обавезују путем правне норме, већ изравно каузе. Даровне облигације (као и теретне) обавезују посредно путем правне норме као слободно изабраног средства своје заштите. Даровни посао је стога непосредно утужив због кршења диспозиције одређене правне норме којој је слободно формирана кауза, не само основ правне нормативности, већ основ правичности (афирмативности) правне нормативности.

У новом концепту каузе, не штити се правна норма, већ вредности због којих је управо правна норма слободно изабрана као средство њихове заштите. Суштински, слободно обавезује штићена вредност која се слободно нормира правилом диспозиције правне норме. Тврдња је значајна за случај натуралне облигације која је била правна облигација, када је норма постојала, али је отпала. Норма, код таквог настанка натуралних облигација, отпада због форме или процедуре, али не и због разлога (каузе). Разлог (кауза) наставља да егзистира, иако је норма евентуално отпала. Ако норма, или одређени узрок и отпадне, разлог или кауза не може отпасти и трајно обавезује, односно обавезује до испуњења, не обавезе, већ грађанске дужности. Дакле, ако евентуално не обавезује норма, обавезује разлог легитимитета, јер је он увек део каузе. Облигаторност се у том случају заснива изравно на каузи, није утужива, али обавезује. На тај начин потврђујемо нашу идеју о ненормативној заснованости каузе.

Код утуживања или тумачења правне норме или саме каузе, потребно је спознати објективну општост разлога у субјективној креацији каузе као универзалног основа нормативне посебности непосредне узрочности правног посла у питању.

Формална заштита код уговора о поклону, врши се посредовањем правила санкције правне норме. И са те стране, основ, односно кауза,¹⁰⁵ и правног правила о диспозицији, и правног правила о санкцији, идентични су. Природа основа је иста.

Ненормативна основаност каузе у доброчином уговору, нема никаквих специфичности у односу на каузу теретних уговора. Ненормативно заснована, кауза је универзални правни институт.

Разлика нормативног и ненормативног концепта каузе теоријски је веома суптилна, али су практичке, реалне и функционалне последице односно исходи, афирмативно радикални. Ненормативни основ протажира легитимни објективитет као универзални основ, између осталог, и нормативне посебности у континуитету функционалне материјализације посебног и афирмативно креативног људског идентитета.

Воља поклонодавца одраз је слободе емотивне рационалности или рационалне емоције. Увек је, као воља, повезана са слободом избора и одлуком донетом основном потребе за извесношћу правних последица у слободној нормираности манифестација своје слободне воље.

Како нематеријална противвредност на којој се темељи разлог поклањања, има само објективитет своје нематеријалне вредности, процена вредности материјалне

---

105 И анализа логичке структуре правне норме, са своје стране назначавача коњуктивну врсту везе између правила диспозиције и правила санкције правне норме. То по нашем мишљењу, подупире тезу о јединственој основи и једног и другог правила:

Јасминка Хасанбеговић, *Заблуде о правној норми. Логичка структура правне норме*, Досије, Београд 2002, стр. 276 „... фактичке и нормативне супротности правном правилу - прекршај правног правила и супротно правно правило - имају исту „логику” тј. исту логичку структуру; да се логичке и правне противречности не разликују по својој природи, или, што је исто, да оно што представља супротне правне норме или противречности у праву, јесте и логичка контрадикција.”

„Оно што је Келсен* интуитивно увиђао, а у чему га је Косио* поколебао, коначно се испоставило као тачно: Потпуна правна норма је коњукција правила о диспозицији и правила о санкцији.” (веза правила логичком копулом *и* - прим. ЈЧ)

*Hans Kelsen, *Reine Rechtslehre-Einleitung...* Leipzig und Wien, 1934, §§ 11b, 13, 14b, превод Danilo Basta, Београд 1988

*Carlos Cossio, *La Teoria egologica del Derecho u el Concepto juridico de Libertad*, Buenos Aires 1964, 3Ed, p 333, 661, наведено према Никола Висковић, *Pravo kao kultura*, Rijeka 1990, стр.78;

Carlos Cossio, *Norm, Rechts und Philosophie*, österreichische Zeitschrift für öffentliches Recht, 4-5/1947, SS, 337-381, 467-483

противнакнаде, односно објективизација материјалног противдавања, чисто је субјективна и креативна процена поклонодавца. Термин чисто, означава постојање објективног основа саме каузе (аутономоса, константе) у креативној слободи бестеретног располагања. При томе, аутономосом или константом означавамо чисти објективитет универзалних духовних вредности, а када кажемо разлог, назначавачемо везу тога објективитета са одређеним субјектом, по одређеном предмету.

Ипак, постоје одређене специфичности традиције каузе теретног и традиције каузе бестеретног располагања субјективним имовинским правима.

Док се кауза теретних правних послова темељи на задовољавању легитимних, претежито и примарно, материјалних и материјално изразивих имовинских потреба субјектата, кауза добротних правних послова специфицира се легитимитетом претежито и примарно, нематеријалних односно духовних потреба субјектата. Као таква, кауза добротних уговора, у односу на каузу теретних уговора, представља виши ред диспонирања субјективним имовинским правима, на истим универзалним основама на којима се врше и сва теретна располагања.

Непосредна последица овога одређења је да субјекти неимовинских користи које су примили или још примају, и које су у основи уговора о поклону, свесно и рационално материјализују и материјално вреднују те вредности на један начин који би код обострано материјалних имовинских размена, на први поглед могао одавати нерационалност.

Код бестеретних располагања, сасвим разложно се глорификују нематеријалне духовне вредности и субјективна креативност темељена на објективном основу саме каузе (аутономоса). Код теретних располагања напротив, глорификује се изравно објективни основ каузе (аутономос). При томе, глорификација или једног или другог „основа” по одређеном предмету, питање је легитимне мере и не искључује суштинску функционалну зависност једног основа од оног другог.

Легитимна основа таквог начина је да су духовне вредности, и објективно посматрано, материјално немерљиве вредности. Стога је сасвим легитимна процена и самога субјекта у погледу апсолутног износа материјалних вредности које он својом слободном вољом опредељује да узврати на пружену му нематеријалну корист путем уговора о поклону. Како је вредност нематеријалног добра и објективно непроцењива,

објективно темељена процена озбиљног и разумног субјекта је легитимна и има ваљану каузу.

Када је због потреба размене неког духовног (истовремено и истокритеријски личног, заједничког, општег и универзалног) добра потребно одредити његову вредност, њу слободно креира субјект основом учинковите спознаје објективног и универзалног основа своје субјективно креиране каузе посебне узрочности даровног уговора. То идеалну спознају врсног идентитет поклонодавца и идеалност његове спознаје изражене у посебностима изреке каузе која је основ нормативности даровног правног посла, функционално чини реалним и материјално истинитим идентитетом. Духовност је вредност по себи као свом примарном критеријуму. Практички, духовност је нарочита вредност по реалној материјализацији сопствених афирмација.

Ненормативни концепт даје вредност нормама и самој нормативистици и номотехници грађанског права. Он нуди задовољавајуће материје, функционалне процедуре и механизме да се у складу са потребама размена и материјалних и нематеријалних вредности, основом универзалног, јединственог и легитимног основа изнађу адекватне материјалне надокнаде и за одређене нематеријалне вредности, да се, у интересу и нужности размена, изнађе цена, нечему што цену нема по себи, већ је основа одређења саме цене.

Сматрамо упутним на овоме месту, исто тако назначити изузетност важности материјалних претпоставки за слободну и неометану духовну егзистенцију човека.

Помодно и трендовски, безкритеријско и некритичко величање и апсолутизација људске духовности, идући у крајност, превиђа чињеницу да слобода егзистенције људскога духа, ако није само идеја, ако та идеја тежи пракси реалног, ако тежи пракси реалне материјализација идеје, подразумева и сасвим извесне и озбиљне материјалне претпоставке за укупност једне сложене и комплексне егзистенције друштвеног субјекта.

Савремена и комплексна друштва модерног света, у сваком су погледу веома захтевна у односу на грађанина као своју појединачну, оригиналну и изворну, субјективну основу властите објективности. Исти тај грађанин таквог друштва, исто тако, веома је захтеван према друштву у коме живи. Толико захтеван да свој захтев све више упућује глобалном, него појединачном друштву (својој држави). С друге стране, и захтеве према

њему све више упућује управо глобално друштво, а не његова национална или каква друга држава. Да би могао одговорити сложеним и комплексним захтевима глобалног друштва, појединац очекује и постојање сложених и комплексних материјалних претпоставки своје глобалне егзистенције. Основа тих претпоставки темељи се на уважавању грађанина као универзалног, оригиналног и сувереног субјекта глобалног друштва. Ако је тако, један субјект захтева и примерене материјалне односно имовинске услове сопственог глобализма. У савременом поимању поретка ствари, термин основних материјалних услова, подразумева такав материјални стандард који, и на глобалном, и на локалном нивоу, не би теретио духовност човекове егзистенције, већ представљао једну нормалну, уобичајену и универзалну рутину и праксу. Општи социјални стандард основних материјалних услова, достојан човека, претпоставка је и материјализације и опредељења универзитета његове пуне духовности.¹⁰⁶

Кауза добродошног уговора јесте ненормативни основ за нормирање једне природне облигације која већ обавезује по себи. Слободном вољом својих учесника једна, у основи натурална (природна) облигација бива правном облигацијом. Шта у том случају обавезује поклонодавца? Обавезује га спознаја природно обавезујућег интимног и универзалног основа. Ради заштите основа и своје непосредне креативности и формалних правних и друштвених захтева, могућност утуживе заштите и изрицање санкције се стиче основном нормативне обраде природне облигације слободном вољом уговорних страна.

Правно нормирање природне и слободне спознаје сопствене дужности представља најизравнију и најслободнију везу права са објективном основном субјективних манифестација сувереног друштвеног субјекта. То је функционална манифестација права са његовом најлегитимнијом основном. Тачније, са основном његове саме легитимности. Основ је толико јединствен, универзалан и објективан да и свака субјективна

¹⁰⁶ Пример: У зоолошком парку у једној нордијској земљи, где животиње обитавају полуслободне и уредно, редовно и довољно се хране, два најбоља „пријатеља” су један црни медвед и једна вучица. По целе дане проводе заједно у игри и шетњи и, заједно се хране без икаквих трзавица. У природи, у неизвесним материјалним околностима, реч је о предаторима и крвним непријатељима. Константност и сигурност материјалних претпоставки, у заробљеништву које има све најприближније одлике слободе, развила је иначе и у правилу непостојеће социјалне особине и толерантност код ових нижих врста, управо на рачун потиснутих елементарних природних нагона. Код човека као више врсте, трајни недостатак основних материјалних претпоставки изазива управо супротно, и поништава социјалне и духовне вредности и достигнућа човека. Материјално сиромаштво, у правилу, негација је човека као мисленог и духовног бића и представља понижење и негацију његове личности, али и понижење, немоћ и негацију друштва и заједнице којој то лице припада.

манифестација извршена основном свима доступне спознаје објективног легитимитета, бива објективно прихватљивом због, и афирмативног основа и афирмативне субјективне креације у основи посебне нормативне узрочности одређеног правног посла. Најдубља афирмативност људске рационалности као изворни људски објективитет, као квалитет који нема потребе за својом икаквом квантификацијом, а ипак се квантификује. Квантификација подразумева квалитет, квалитет квантификацију. То је објективност друштвеног идентитета спознаје као слободе друштвеног субјекта.

Даје се или поклања, некое ко је то давање, прије самога чина давања, по неформалним, али објективно легитимним критеријумима вредности, претходно већ заслужио или још увек заслужује. Стога је и термин поклон одржив.

Поклон увек треба да је, без обзира на субјективне критеријуме вредности, и на неки објективно одговарајући начин, заслужен. Никада међутим није извесно (у питању је слобода!) ко ће, када ће, и да ли ће уопште ту објективно ваљану ваннормативну заслугу појединачно нормативно валоризовати путем правног посла. У основи, уопштене и објективизирани вредности заслуживања, и нису биле усмерене на одређено лице, већ на своју и општу добробит, али без намере или очекивања изравне материјалне противпрестације.

С друге стране, *animus donandi* је објективно ирационални термин. Он идејом поклањања заклања суштинску размену рационалних субјеката, како је то представљено.

Осим претходног, не би се могао учинити поклон објективно нефирмативним друштвеним субјектима (милитантним групама, асоцијалним организацијама, терористима исл.). То би била контрадикција саме ненормативне поставке каузе. С друге стране, одређени субјект не би могао поклонити своју имовину, запоставивши своје приватне и друштвене (нормиране) имовинске обавезе, уздржавања, пореза исл.

Основом изнетих аргумената, а поводом мисли Жана Доме, датог на почетку овога дела, можемо рећи следеће. Тај који прима и прихвати да нешто прими, претходно је и сам нешто дао. Дао је нешто неимовинско, духовно и опште прихватљиво. То што је дао,

дао је на један опште прихватљиви начин. То што је дао, дао је посредно свима, стога и појединачном субјекту који му због тога нешто материјално слободно даје, узвраћа односно поклања путем правног посла. Претходно објективизирана вредност основа неимовинског давања будућег поклонопримца, по објективитету заједничких и универзалних основа за критеријуме свих, па и критеријум односног субјекта који му слободно и необавезано поклања нешто имовинско, чини каузу уговора о поклону.

Субјективност и ваннормативна заснованост мотива поклањања изискују, и јавно оправдање легитимитета своје субјективности. То се врши легитимацијом објективних основа свога субјективитета, као и јавним оправдањем ваннормативне заснованости свог нормираног правног посла, задовољавањем свих формалних законских услова за једно даровно располагање. Универзално, кауза даровног уговора, као и кауза теретних уговора, садржи елементе субјективних одређености и елементе објективних им претпостављености.

Кауза се код добротних уговора конституише у свести и вољи поклонодавца као последица односно разложна узрочност (узрок са разлогом) већ учињене или још трајуће неформалне, уопштене и практички објективне престације будућег поклонопримца.

Хронолошки посматрано, легитимни садржај каузе уговора о поклону, као њена неформална, односно ненормирана и законом незахтевана, већ законом пресумирана суштина, као њено фактичко биће, у моменту закључења уговора, већ је остварена. Кулминира формалношћу чина самога закључења уговора. Слободном одлуком поклонодавца, представља легитимну и ненормативну основу нормативности правног посла, односно каузу његових узрочно последичних норми у односу на поклонопримца.

Код случајева који би се могли третирали као супротни суштини каузе даровног уговора, а који временски наступају након извршења даровног посла (случајеви обавезног издржавања поклонодавца или случајеви незахвалности поклонопримца), изостаје разложност логичке везе чији изостанак прекида и временски континуум и сваку узрочно последичну релевантност са већ оствареном каузом. С друге стране, ти случајеви и онако представљају нову каузу бића неког прекршајног или кривичног дела, или пак спадају у

домен неафирмативне каузалности чисте некултуре, и не могу се довести у логичку везу са већ оствареном каузом даровног уговора.

Кауза уговора о поклону, по свом извршењу више не постоји, стога не обавезује нити може накнадно отпасти. Она се већ остварила и реализовала материјално извршеном и формално доказаном чинидбом.

Принцип дејства каузе је универзалан и доследан и код посебног случаја уговора о поклону који заснива трајну или одложену облигацију. Кауза обавезује док год није остварена. Случају је посебан само утолико што се кауза се остварује одређени временски период или тек кроз одређени временски период. Ако би се у том периоду у ком кауза није остварена показала незахвалност поклонопримца (која и не мора бити тешка), какав намеран деликт или кривично дело, и то не само у погледу поклонодавца, поклонодавац као суверени конституент каузе таквог уговора, на коју је као такву, сагласност прихватањем дао и поклонопримац, задржава своје право да је самостално и суспендује и ускрати даље престације поклонопримцу због његовог скривљеног непоштовања каузе као основе поклонодавчеве обавезе, која и њега, поклонопримца, као уговорне странке, још увек правно обавезује, до потпуног остварења каузе и потпуног извршења уговора.

Како се свака објективно рационална воља угледа на свима доступну спознају (функционално јединство сазнања и осећаја) врхунских акциденција људске духовности, општа теорија каузе, под општим појмом института, подразумева и оне облигације које настају без воље субјекта, задесним случајем штете на пример. Тада се облигација темељи на неспорном објективитету врсног идентитета као ауторитету који по себи и по спознаји штетника, обавезује личност штетника. Таквом објективитету непосредно ослоњеном на врхунске акциденције људске духовности, на коју учествујућа, односно задесна воља, као свесна, рационална, савесна и поштена, као нормална и као већинска, сама пристаје по убеђењу, а не због запрећене присиле права.

У време када је изречен, најдискутабилнији став о каузи заузео је Ото Бер.¹⁰⁷ Он сматра¹⁰⁸ „да каузу чине њен објективни и њен субјективни вид: објективни се састоји у разлогу због кога се уговор закључује, а то је реални правни циљ. ...субјективни циљ произлази из воље уговарача која је управљена на неки психолошки разлог. Правни основ је објективне природе и нужен је у односима размене, јер је једно обећање према другом у повратној спрези. То значи да одвојена обећања немају самосталност и нису у могућности да изазову правну последицу. Узајамност, синалагма, значи каузалност односа, односно зависност правног основа од односа размене. Како је основно начело облигационог права слободно кретање воље, она мора имати способност да напусти везу која постоји између обећања и правног основа. То значи да се просто обећање може самостално издићи на степен уговора.”

Берову мисао, такву каква је, веома је тешко протумачити.

У цитираном делу,¹⁰⁹ наводи се да је БEROVA мисао, у основи дала „велики подстрек антикаузалистичком гледању у немачкој правној теорији.” За нас, ова констатација није одржива у времену.

Бер је био велики, доследни и далековиди правни мислилац. Његова мисао, тада када је изречена, за време у коме је изречена, и није могла значити ништа више, но оно што је и констатовано. С друге стране, ми Берову мисао спомињемо данас, у једном сасвим другом времену, када садржај термина које је користио Бер, њихов реални контекст и њихов реални субјект, нису више онаквима какви су били у Берово време. БEROVA је величина у томе што се његова далековида мисао универзализирала самим временом. Изгледа да је Бер антиципирао неко будуће време и неке будуће субјекте у односу на време у коме је деловао.

Неспознате границе дејстава одређене релације, неспознаје су слободе и основ су њене негације. Спознаја је слобода: колико човек спознаје, толико је слободан.

---

107 Baehr, O., *Die Anerkennung als Verpflichtungsgrund. Civilistische Abhandlung*, Cassel 1855

108 Према Антић, О., *Облигационо право*, Службени гласник, Београд 2008, стр. 262

109 Антић, *Ibid*, стр. 262-263

Чак и онда, када не сазнаје потпуност одређеног домена своје егзистенције, и на непотпуном сазнању заснива своје реалне активности, опет, код највећег броја субјеката, спознаја осећаја за легитимност властитог идентитета је то што га у правилу опредељују за универзално прихватљив начин вршења активности непознатог домена. Тај начин није само моралан. Он је у функционалном смислу и нешто много шире, он твори саму моралност у основама друштвених и правних односа.

Осим тога, као нормално друштвено биће, субјект има отворене могућности да стекне недостајућа сазнања и спознаје. Осећај и сазнање¹¹⁰ тако, функционално су компатибилни и међусобно коригујући елементи у свести који опредељују и вољу разумног субјекта у интересу реалног рационалитета најбољих заједничких начина (морала). Тако субјект и надаље бива друштвени, а не изопштени субјект основом свог ирационалног и неморалног понашања.

По томе, појам апсолутне слободе, слободе која би негирала све релације, реално и не постоји, односно у правилу не постоји. Ипак, апсолутно појмљена слобода је врло реално прикачена једном реалном и рационалном друштвеном субјекту. Тај субјект је од памћених времена увек живео у најразличитијим врстама друштвених и правних релација. Од свих тих релација, примарна је она са самим собом која подразумева спознају о самом себи. Третирати традицију релација човекове воље појмом апсолутности, у основи је негирање његових темељних посебности.

Чињеница је да реално постоје просте неувидне, нагоном а не културом определене воље. Оне саме себе, и само себе, сматрају апсолутнима. Њихова егзистенција, у односу на појам нормалног, креће се у доменима мањинског и екстремног. У основи, састоје се у доминацији примитивне и асоцијалне негацији свих културних тековина осталих субјеката, појава, односа или релација. У највећем делу, саме себе лишавају озбиљнијег утицаја спознаје друштвеног наслеђа. Различити степен негације друштвених субјеката, односа, појава и релација, указује да се ради о асоцијалној, али свесној и вољној намери једне, у основи социјално валидне и свесне појединачне друштвене воље. Реч је о

---

110 Карл Густав Јунг, *Динамика несвесног*, Матица српска, Нови Сад, 1996, стр. 77.: „Код субјективне процене без даљшега помажу осећај и сазнање, пошто се ради о функцији која се развијала још од незапамћених времена и која се издиференцирала до најфинијих граница.”

карактеристикама воља које су претежни део свога делатног времена и својих делатних предмета, у инциденцији са другим вољама, појавама, односима или релацијама.

У правилу такве воље, изричито су субјективне и необзирне у односу на највећи део друштвених релација које су на било који начин у противсловљу са субјективизмом њиховог елементарног поимања друштвене узрочности. У исто време, просте и нагонске воље благонаклоне су у односу на све нелегитимне и нелегалне друштвене узрокованости. Оно што одаје свест о субјективно рационалној произвољности просте воље, чињеница је да оправдавају друштвени систем узрочности и друштвени систем вредности, само у оним случајевима када је он својим манифестацијама користан по њих.

Стога, у правилу, о потпуном увиду у непредвидљивост њихове појединачне друштвене манифестације може се говорити, тек након увида у укупност мотива њихових делатних манифестација. Ти мотиви су одређени изостанком афирмативног разлога. Иако се о њима може просуђивати и темељем драстичности појединачне и тренутне манифестације, објективни суд извесности везан је за увиде у њихово претходно делатно време по укупности предмета као увида у све домене њихових друштвених и приватних релација у којима у правилу изостаје афирмативност разлога, тиме и ваљане каузе као суштинске селекције валидне форме и функције друштвеног субјекта.

Од претходних, одвајама оне неразложне и просте воље које су предодређене самом немогућношћу сазнања ни елементарних, а поготово разложних узрочности. Такве воље су дисконтинуалне и фрагментарне, опредељене међусобно неповезаним елементарним субјективним спознајама, и због тога начело предвидљиве у својој рудиментарности. Ни такве воље нису правило и последица су објективних, биолошки и друштвено заснованих степена саме немогућности сазнавања, проблема у расуђивању насталих објективним дефицитом основа за само расуђивање. Као таквима, у односу на појам нормалног, реч је о карактеристикама воља које су реално изузетно ретке, и у претежном или укупном делу времена и предмета нису самостално достатне за друштвено прихватљиви вид властите егзистенције. Као такве, ослоњене су на заједничку и институционализирану вољу културне и нормативне друштвене подршке која надокнађује њихове дефиците.

Чињеница је и реално постојање сложених, комплексних и увидних воља које основом врхунских духовних, интелектуалних и осећајних критичких афирмација свих осталих субјеката, појава, односа или релација (и друштвене и природне врсте!) теже сопственом и заједничком апсолутуму. Овакву тежњу воље за спознајом легитимних основа апсолутне и универзалне слободе, третирану врхунским терминима социјалне и друштвене, уопште културне традиције, описујемо збирним појмовима уметности и науке, као авангардно афирмативне воље. У односу на појам нормалног, крећу се у доменима посебног, изузетног и узоритог, и као таквог, још увек мањинског.

Чињеница је да се реалне афирмације воље заснивају на појму нормалног и већинског. Квантитативношћу се квалитет објективизира. Квалитет воље исказује релевантност самога себе, као субјективност, у односу на објективност квантитета властите материје, односно врсте, што је најлегитимнији репрезент посебности јединствене материје субјекта.

То нам је и једини познати објективитет нечега (воље) што иначе познајемо као субјективно. Увидне воље и јесу слободне и на слободи већине темеље моћ своје спознајности. На спознаји опет заснивају своју практичку моћ суђења. Као слободне, свесне су ограничења властите реалности и спремне су се критички угледати на властиту авангарду, исто као што су основом моћи суђења спремне одбацити своје прости првобитности.

Снага воље као финална резултанта посебности осећајног и спознајног израза човека, као његова моћ, одражава се и на укупност и квалитет његове егзистенције. Како је воља апстрактно обавезујућа, исто тако је и реално обавезујућа. Сложену основу узрочно последичне везе између знањске и осећајне егзистенције која опредељује вољу, као домен идеје, и њен рационални ослонац на врхунске акциденције људске духовности, и домена воље као нормалне реалне праксе и материјализације нематеријалног вида материје, назначава управо кауза.

Бер очигледно не третира вољу друштвеног субјекта као „апсолутно апсолутну,” већ „релативно апсолутну,” па му такво схватање оставља и сасвим легитимну могућност

да апсолутност њене универзалне појавности и заснива на основама њене релације са реалним субјектом реалног друштва.

Према нашем данашњем виђењу Берове мисли, он је визионар основа модерног виђења каузе. Његова визија заснована је на спознаји слободне воље као легитимне аутономности, а не слободе воље као апсолутно аутономне. То је, сматрамо, један од основа модерног и универзалног, не само правног поимања каузе.

Претенциозност нормативне теорије каузе, својим незаснивањем на легитимној субјективности воље и креативности друштвеног и правног субјекта, истовремено и истопросторно, исти занемарује и игнорише. То оспорава и легитимитет објективних циљева законских општости. С друге стране, неимање легитимног ослоња, нормативне теорије каузе, права и државе заклањају или збирним поимањем друштвеног субјекта или ослањањем на сложене друштвене и правне институте тога субјекта. Већ смо изнели став да је за нас квантитет легитиман (легитимна мера квалитета) само у односу на меру појединачног квалитета.

Ненормативна варијанта заснивања права цени моћи, богатство и креативну слободу субјекта. Рационализује хумани, оргинални и креативни објективитет друштвене поставке и дозвољава шири спектар субјективних циљева, него ли су то могућности нормативноправног уопштавања. У ствари, на неки сасвим легитиман начин, богатство и креативна слобода субјективних циљева, основа су функционалног трајања објективитета правних уопштавања, управо због њихове легитимности, односно легитимне и интимне блискости са универзалним основама функционалних структура друштвеног субјекта.

Ако је тако, основа и објективних и субјективних циљева у праву, иста је и налази се у универзалним легитимацијама друштвеног субјекта. Налази се у основама посебности друштвених субјеката које у крајностима нормалних начина пројектују сву креативну слободу афирмативних субјективних циљева.

Основа као разлог нормираног узрока, начини и циљеви као последица, као идеја, никада нису материјални. Они су неимовинске форме која се функционално материјализирају у основама практичких имовинских материјализација. Друштвени субјект легитимише своју универзалност функционално универзализирајући властити легитимитет, функционалном објективизацијом идентитета својих духовних посебности.

Тада се објективност разлога нормираног узрока, начина и исхода друштвеног предмета практички оправдава легитимитетом субјективне креативности коју нећемо моћи разумети без успоставе релације са рационалном спознајом слободе, по питању спознаје и њеног утицаја на вољу, у виду разрешења или каузе, онако како то у овом раду назначавамо.

Ако претендујемо да је кауза универзални институт легитимне и легалне функционалности уговорног права, претходни концепт требао би да се без тешкоћа примени и код важећег¹¹¹ решења уговора о поклону.

На примеру позитивног решења уговора о поклону и „старог” поимања каузе, могуће је постићи убедљиво образложење новог ненормативног поимања института каузе.

У првом реду, у оквирима новог поимања института каузе, формално логички посматрано, класичне правне обавезе на страни поклонопримца, и нема, и не би је смело ни бити. Поклонопримац у уговору о поклону је поверилац, а не дужник. Стога, из ове специфичне врсте правног посла, у правилу, ужива само користи. Евентуалне обавезе поклонопримца из уговора о поклону, могу потицати само из процеса међусобног усаглашавања воља поклонодавца и поклонопримца.

Супротно томе, само позитивно решење објективног права о уговору о поклону, поклонопримцу намеће сасвим озбиљне, неизвесне, дуготрајне или чак трајне обавезе (као де је реч о дужнику), односно облигације (нпр. код осиромашења поклонодавца), иако му те и такве обавезе, у моменту закључења уговора о поклону, не намеће првопозвана, рационална и одговорна воља самог поклонодавца меродавна за каузу даровног уговора, основом начела приватне аутономије и основом испуњених свих формалних претпоставки.

---

¹¹¹ У Републици Србији материја уговора о поклону регулисана је правилима „пријератног права,” односно Српског грађанског законика из 1844. године. СГЗ је тада, по захвату материје и времену доношења био, ако не рачунамо својеврсне кодификације обичајног грађанског права појединих кантона Швајцарске, односно ако не урачунавамо такву кодификацију у Молдавији, четврти по реду грађански законика у Европи. Писао га је Јован Хацић, познат и под псеудонимом Милош Светић, рођен у Сомбору 1799., упокојио се у Новом Саду 1869. године. Уз сасвим извесне прилагодбе у домену породичних и наследних односа, и извесних скраћивања (са 1502 на 950 §), СГЗ се у основи угледао на Аустријски грађански законик (АГЗ) из 1811. године (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, ABGB). На тај начин, и позитивно решење уговора о поклону из СГЗ, у основи јесте решење АГЗ.

У другом реду, ако би због специфичности уговора о поклону, и могли разумети социјалну оријентисаност законодавца у погледу одређених „дужничких” обавеза поклонопримца, никако не би могли правдати легитимност његове легалне оријентације.

Законодавац претпоставља озбиљност своје воље, озбиљној вољи субјекта даровног правног посла. Игнорише је, запоставља и потцењује суверенитет и аутономију њене легитимности, која је и претпоставка легитимитета законодавчеве легалне суверености. Вођен својим општим социјалним побудама, легални захтев законодавца, у сваком појединачном случају, управо је антисоцијалан. Као антисоцијалан, није подобан за легитимност форми легалних општости.

У моменту закључења чистог уговора о поклону, по обостраној вољи странака, не постоје никакве обавезе или ограничења на страни поклонопримца. Ако би таква ограничења или обавезе и постојали, морала би бити резултат усаглашавања слободних уговорних воља. Специфичност и посебност каузе уговора о поклону испољава се на начин, да вољом поклонодавца, на страни поклонопримца као повериоца, не постоји никаква форма обавезаности у односу на њега као поклонодавца, осим ако као таква, није и посебно уговорена у даровном правном послу.

Слободна воља поклонодавца, саму себе, слободно и разложно, односно природно или натурално, опредељује теретима начелно подређене дужничке улоге. Самостално и аутономно, самој себи формално надређује, начелно повлаштену улогу повериоца. Основом вредносног суда који опредељује и вољу поклонодавца, о личности, статусу или активностима поклонопримца, начелна подређеност дужника у теретним уговорима, у специфичним посебностима даровног уговора, мења се и издиже у дужникову (поклонодавчеву) афирмативно оријентисану надређеност над повериоцем (поклонопримцем). Формално захтевани прихват такве самоодређујуће воље поклонодавца, од стране поклонопримца, крајње је рационалан и заснива се на принципу легитимне корисности основе легалног решења (оно што добијам сада, ја сам и заслужио).

Основ је управо у формално и нормативно непретпостављеној и незахтеваној функционалности легитимне и слободне воље поклонодавца да се својевољно определи и подвргне дужничким теретима, у односу на повлаштени положај повериоца који само

формално треба да искаже вољу о пристанку на користи које јој се нуде због неких претходних, или још увек постојећих афирмација. Неформалну вољу, формално право условљава испуњавањем низа формалних претпоставки, али није власно да оспори њену основу, односно каузу.

Када поклонодавац, без икаквог захтева објективног права или одређеног друштвеног субјекта, у даровном правном послу, слободно и самоиницијативно опредељује своју вољу дужничком улогом, нормално је очекивати да ће ту улогу, без икакве присилне интервенције објективног права, слободно и извршити.

Издавајући присилу из идентитета права, ненормативни концепт каузе се на специфичан начин потврђује и захтевом законодавца да свака правна обавеза мора имати свој (неправни) основ, односно каузу.

Обавезност (облигаторност) у нормативном концепту каузе заснована је на самој правној норми.

Нови концепт каузе поставља универзални основ облигаторности и за уговоре теретног и за уговоре даровног правног режима. Обавезност извршења престација и једне и друге врсте уговора је заснована изравно на спознаји афирмација легитимних основа слободне воље учествујућих субјекта о одређеном предмету, и у правилу се практички афирмативно остварује том најширом основом, као да уговора уопште и нема. У том случају и сама утуживост је беспредметна. У виду изузетка, практичко обезбеђење извршења уговорних престација, као сама утуживост, се врши слободно изабраним непосредним правним основом, односно дејствима правила о диспозицији или дејствима правила о санкцији правне норме уговора у питању.

Дужност које ће због легитимне објективности своје универзалне основе, тек постати правна норма даровног посла, и своју ће обавезност темељити на универзално доступној спознаји основа природно обавезујуће (натуралне) облигације, у виду дужности, али ће практички, саму утуживост темељити на норми.

Произлази да је даровно располагање, најинтимнији и најлегитимнији облик размене различитих врста добара. Представља специфичну дужност своје врсте, упоредиву само са спознајом своје универзалне основаности.

У хипотетичкој будућности врсте, када производња материјалних добара буде далеко надмашила потребе за њима, која би се вредност успоставила као врхунска вредност таквог друштва? Којом основном би се тада вршила, и онда нужна, размена добара?

И тада ће темељна вредност сваког друштвеног субјекта бити највећа вредност која темељи и само друштво. Корени далеке будућности, увек су у садашњости, темељеној на спознајама прошлости. Управо у садашњости, зачеци су далеке будућности – по ком принципу се данас врши размена људских органа за трансплантацију? Највреднију материју размењујемо без икакве накнаде, оправдавајући тиме највреднију нематеријалну вредност наше врсте, легитимизирајући тиме и нашу идеју хумане и креативне афирмативности јединствене материје субјекта.

Ако су у претходном времену, пре закључења уговора о поклону, ван захтева и заповеди норми објективног права, и постојале неке „обавезе” поклонопримца, то по себи нису ни могле бити обавезе поклонопримца у односу на поклонодавца. У том пријеуговорном времену, однос поклонопримца и поклонодавца, у релевантности правног смисла, и не постоји. Право само валоризује постојећу афирмативну суштину ствари у виду каузе као формалне претпоставке ваљаности правног посла.

Ако су у пријеуговорном времену и постојале неке неафирмације (неиспуњене обавезе једног субјекта у односу на другог), то сигурно не би определило ускраћеног субјекта, да тог другог субјекта који га је на неки начин ускратио, дарује путем уговора о поклону.

Управо супротно. Када је неки општи афирмативни статус, квалитет или дејство неког субјекта, од стране будућег поклонодавца, појединачно вреднован као добро или дар његовој афирмативно субјективној духовности, будући поклонодавац спознаје легитимну потребу односно дужност да имовински и материјално узврати на „дар.” Спознаје каузу. Спознају (идеју) је могуће реализовати само кроз легалне правне форме уговора о поклону. У легитимности потребе (спознаје дужности) да се „дар” узврати, крије се ненормативни основ правног посла са којим је сагласно и само јавно право које, ако је легитимно, и не може другачије поступити, јер се и оно само заснива на истим таквим вредностима.

По старом концепту каузе, јавно право очигледно има свој сопствени нормативни основ у оквирима себе самога. Такво право не мора имати никакав изванправни основ као потврду свог објективног легитимитета. Дакле, остављена је могућност да право може бити и произвољно (производ мањине).

Кауза као нормативно појмљен основ слободних приватноправних располагања оличује безувидну заснованост правне норме на могуће произвољној основи саме себе.

Када опште и универзалне основе самога друштва нема у праву, када она изостаје, право, односно форме правних норми и правних процедура, не могу се легитимисати сопственом суштином у односу на све субјекте на које се протеже формална важност права. Због тога ће нелегитимно право, у односу на већину друштвених субјеката и по већини друштвених предмета, да легитимише своју формалну обавезност основном аргумента силе, уместо основном силе функционалног легитимитета као основаног и основног аргумената.

С друге стране, оно што није блиско и интимно, што обавезује снагом присиле, јесу форме уопштених правних апстракција. Осим што и саме могу бити нелегитимне, и када су легитимне, као форме, под њима се различитим нелегитимним тумачењима, могу подвести најразличитији, па чак и потпуно различити садржаји. У сложеност законских форми, сасвим је могуће уградити формалне привиде легитимитета. Ти формални привиди легитимности, само „купују” одређено време своје ваљаности. Општа, заједничка и појединачна пракса таквих привида, неумитно ствара спознајне и осећајне увиде већине да нешто није у реду са идејном основном њихове друштвене праксе. Начини те праксе доводе до исхода који нису у довољној мери ни општи, ни заједнички, већ претежито појединачно или групно одређени и засновани на аргументу насиља. Спознајна и сазнајна моћ свих субјеката, непогрешиво детектује изостанак легитимних основа властите друштвене праксе, као невластите, јер недостатак универзалних основа узрокује и нелегитимне и неуниверзалне начине и исходе такве праксе.

Моћ спознаје и моћ сазнања, као одлика свих, практички се остварују легитимном моћи суђења сваког појединца и *vice versa*, моћ суђења сваког појединца заснива се на моћи универзалне одлике свих.

Објективна одлика свих остварује се легитимном праксом појединачних манифестација субјективног идентитета. Субјективни идентитет истовремено гради објективну одлику свих.

Ако је нешто, правом неусловљено, слободно и афирмативно, извршено изван и преко (могуће и против) нормативног домена права, онда то нешто (уговор о поклону), сигурно није претендовало искључиво и једино на имовински циљ у праву, већ на право као средство за остваривање виших неимовинских циљева који се само правом могу остварити и представљају у ствари, истовремено, и циљеве самога права и његове универзалне основе.

На тој чињеници као основи, на спознаји објективних афирмација универзалних духовних акциденција, поклонодавац, као ваннормативни и слободновољни дужник темељи легитимну легалност своје непосредне каузе и своју слободу преузимања материјалних терета каузалним обавезивањем у даровном уговору.

Поклонопримац, као поверилац, на истим тим основама, не поставља никакав захтев у погледу дужника. Он пристаје на дужничково слободно диспонирање самим основама сопствених субјективних права, разуме их (спознаје), јер су као универзалне и њему блиске и интимне, а такво је диспонирање осим тога и на његову, непосредно имовинску, а посредно и духовну корист. Укупно гледано, реч је о општој добробити и поштовању начела слободе као основе приватне аутономије.

Извршење обавезе, у смислу класичне нормативне запрећености силом, у односу на дужника (поклонодавца), није иманентно бићу уговора о поклону.

У исправном, егзистенцијално озбиљном и рационалном схваћању слободе крије се и спознаја легитимитета реалних терета те исте слободе. Исправно схваћање слободе друштвеног субјекта увек је у релацији са другим субјектима и увек је у односу са реалношћу њихове практичке материјалне егзистенције. Стога, у правилу нормалног, никада није апсолутно. Апсолутно поимање слободе одређеног субјекта, негирајући статусе осталих друштвених субјеката, самонегира и нормални (већински) статус друштвеног субјекта у питању. Негирање објективитета основних врских посебности које

су универзалне основе свих, па и субјекта у питању, субјект истовремено и истопредметно аутонегира спознају афирмативности, негирајући и свој властити идентитет.

Постојеће тумачење каузе уговора о поклону каже да се „код добротних располагања преносилац само привидно одриче противпотраживања. Потраживање постоји, али је неуочљиво, јер је латентно. Поклонодавац се одриче еквивалентности противпрестације, али поклонопримца обавезује правна норма на одређено понашање (нпр. благодарност или пак издржавање осиромашеног поклонодавца- прим. ЈЧ), а то је сама суштина сваке облигације. Поклонопримац је дужник (!?), а његов дуг није безначајан већ самом чињеницом што спада у трајне облигације, он је дужник до краја живота: поклонопримац мора бити благодаран.”¹¹²

Са тим ставом се не би могли сложити. Врло је уочљиво да преовлађујући, нормативно предодређени став савремене правне теорије, не даје доследан, универзалан и убедљив одговор на питање шта је кауза код уговора о поклону?

Позитивно решење каузе чистог облика уговора о поклону, аутократски нарушава приватну аутономију у њеној самој основи, у домену слободе воље односно слободе располагања. Обавезе странака из уговора, у првом реду поклонопримца, не одређује аутономија њихове слободне воље, већ непосредно и пресудно, објективна правна норма.

У односу на исказану вољу поклонодавца као јединог дужника, објективна правна норма самостално и аутономно надовезује одређене императивне учинке у односу на примца, иако то није воља поклонодавца, нити би се тој вољи одлука законодавца могла легитимно и легално приписати.

Обавезе¹¹³ примца као повериоца, ни на који начин нису у иманенцији са исказом слободне воље поклонодавца,¹¹⁴ а поготово поклонопримца, нити би се са њиховом вољом могле и смеле повезивати, на такав начин, у оквирима начела приватне аутономије.

---

112 Антић, *Ibid*, стр. 284

113 У првом реду се мисли на обавезу благодарности и уздржавања осиромашеног поклонодавца.

114 ... мада то могу бити, али само непосредно исказане од стране поклонодавца и под условом да на њих, као такве, пристане поклонопримац.

На тај начи, суштински конститутивном партиципацијом са приватним исказом воља уговорних субјеката, објективно право, фактички и правно, а легитимно нелегално, постаје специфична трећа уговорна страна.

Таква „објективност” правне норме о уговору о поклону, могла би опстати само као слободна и вољна диспозиција. Примењивала би се само ако је странке као такву, изричито уговоре.

Узвишеном разлогу и свечаном тренутку поклањања и закључења уговора о поклону нису иманентне негативне конотације тога правног посла. Како оне и нису у природи каузе даровног правног посла, странке их у правилу и не спомињу. По позитивном решењу напротив, стране као да баш то редовно чине.

Код оваког стања ствари поставља се веома озбиљно питање, како би реаговао закон када би у тренутку закључења уговора о поклону странке изричитом изјавом воље искључиле правна дејства (императивних) норми објективног закона које се примењују на уговор о поклону. Тада, и у таквом решењу би се показала „права правна (нормативна) природа слободе приватне аутономије!”

Другачије гледано, објективно право, непосредно и пресудно одређујући и намећући обавезу једној страни, одређује и предмет и каузу уговора.

Надаље, такав и толики степен насилне интервенције објективног права у сферу слободе приватноправног, позиционира каузу у домен јавног права, прелазећи преко њеног приватноправног порекла, занемарујући и игноришући га.

II

Због својих специфичности, као двостраног али једностранообавезног уговора, престација поклонодавца, као дужника, очитује се као својеврсна имовинска контрапрестација упућена поклонопримцу, као повериоцу, за фактичку преуговорну неимовинску престацију коју је примио или још увек прима од њега.

Фактичка преуговорна престација, иако нема непосредан, формалан и израван објективноправни карактер, на значи да таквог карактера нема уопште. Такав карактер

добија претходном и објективном, јавном и суштинском спознајном валоризацијом афирмативности својих универзалних основа, својих начина и својих исхода.

По концепту ненормативног поимања каузе, спознаја објективно и јавно афирмисаних врхунских акциденција, и када су неформалне појавности (мада то у правилу нису), чине објективни основ субјективне одлуке (каузе) поклонодавца о вредновању преуговорних неимовинских „престација” поклонопримца.

Напоследку, јавни и објективни карактер преуговорне престације, као добра, потврђује и њен сам субјект (поклонопримац), или носилац статуса, својим пристанком на каузу, као изразом смисла нормативне објективизације даровног правног посла.

Поклонодавац, као рационално и осећајно биће свесно појма и односа спознатих материјалних и нематеријалних вредности, никада се не одриче противпотраживања за материјалну вредност коју даје, односно „поклања.” У основи, субјект није дарежљив. Он је духовно и креативно биће, али и рационално биће. Такав идентитет он слободно практикује на своје субјективне и креативне начине и изражава каузом чија основа није у колизији са објективитетом духовних акциденција врсте којој припада. Напротив.

Своју „дарежљивост” поклонодавац испољава својом слободном одлуком да идеју пружених му духовних благодети, реално материјализује имовинскоправном противчинидбом.

Термин дарежљивост у нормативном концепту каузе, назначавачу разлику између слободе појединачног субјективног вредновања поклонодавца, с једне стране, и нормативног захтева у погледу вредновања предмета уговора о поклону.

У ненормативном концепту каузе, између појединачног и субјективног вредновања и јавног нормативног захтева у погледу вредновања, нема разлике. Постоји само релативни идентитет којему је основ (кауза) идентичан.

Због, на објективним вредностима, у времену засниване субјективне процене, и вере у такву процену, нормативно-правни смисао који пружа кауза као његов ненормативни основ, престаје да постоји извршењем уговора о поклону.

Оно што наставља да постоји и даље, је оно што је постојало и прије. То је оно ненормативно, што је и определило поклонодавца да поступи како је слободно одлучио и

ту слободу нормативно засновао. То је онај легитимитет врхунских акциденција људскога духа чији је кауза функционални израз. На тај начин, идеја врхунских акциденција потврђује свој објективитет на најфункционалнији могући начин, материјализацијом своје идеје. На тај начин једна идеја постаје сама материјална истина.

Ако би се нешто накнадно и десило после остварења каузе уговора о поклону између (сад већ бивших) поклонодавца и поклонопримца, мимо правила нормалног, као изузетак, то би ионако био предмет који покривају каузе правних норми грађанског или кривичног права, или норме цивилизованог и културног опхођења. То нема никакве изравне и правно релевантне везе са угашеном каузом уговора о поклону.

Иако преуговорна и непосредно ваннормативна духовна „престација” поклонопримца није учињена у правној форми, нпр. путем правног посла, она је учињена или се још увек чини на такав начин којем правна форма и не треба. Реч је непосредном исказу или акту саме афирмативне суштине људског духа. Такав исказ или акт није у колизији ни са једном правном нормом већ, како је речено, њен је сам основ, основ њене правичности и узор начина њене нормативизације.

Мислимо да се у претходној тврдњи крије и оргинарно порекло законодавних одређења о консензуалности и неформалној конституцији уговора.

Такве чињенице, ни објективно право не може пренебрегнути, игнорисати или чак забранити. Признати пак, ако жели бити изворно и легитимно право, може и мора, јер је реч о друштвено признатим и легитимно објективним вредностима људског духа. На такве вредности се, као такве и довољне, позива поклонодавац. Те вредности су по његовом вредносном суду довољне да за њега представљају легитимни основ легалне облигације коју он путем правног посла и остварује. Ту чињеницу и тај појединачни случај, нормативно ће објективизирати и само право, јер је легитимно објективно. Реч је о изворном пореклу права, о његовим најбољим субјективним појединачностима основом којих су настале његове објективне општости, и *vice versa*. На тако објективну суштину у основи субјективне каузе даровног уговора,¹¹⁵ свој формално потребни пристанак који

---

115 На свим местима подразумевамо само чисти облик уговора о поклону.

сравњује неспорни легитимитет суштине предметне форме, даје и поклонопримац, објективизирајући је. Извршењем уговора, та суштина се и материјализује.

Беспоговорно уважавамо чињеницу осећајности (емотивности) изворног субјекта за све неизвесне и само вероватне домене његове егзистенције. Такав је уосталом и домен права, где се крајње тачке субјективних и објективизираних друштвених релација и корелација, као и њихове функције, у одређеном времену сматрају сасвим извеснима, иако то нису управо због осећаја достојног само веровања, а не и знања, да то јесу. Људску егзистенцију не чине чисти, засебни и атомизирани домени људске животности, већ цикличко надовезивање и произилажење једних из других и заснивање једних на другима, у општој идеји континуума људског прогреса. Тада и тако се релативизује и сама извесност и извесном чине и саме релативности и када се за такве односе може користити термин корелација, иако корелација у свом примарном одређењу претпоставља, као свој предмет, апсолутност или егзактност обостраних веза између појава и ствари. И термин апсолутност, у крајњем, само је релативан, у односу на моћи људске спознаје.

Последице ненормативног концепта каузе могли би груписано представити:

- Да се уз постојеће законске изворе облигација, додаје још један нови извор : корист, односно узроковање користи основом одлуке окориштеног лица.
- Уговор о поклону није непосредно заснован на било каквом облику дарезљивости. Он је последица сасвим евидентне чињенице рационалности једног осећајног бића у складу са највишим стандардима духовних вредности, категоризираним својом заједничком праксом друштвеног саживота са себи истоврснима. Човек „поклања” на себи својствен начин, да би потврдио свој сопствени идентитет друштвеног бића.

Код уговора о поклону, поклонодавац даје имовинско и материјално, јер је добио нематеријално и духовно.

- Да се општост и универзитет идеје поклањања, основом општости и универзитета ненормативно засноване теорије о каузи, у основи адекватно нормативно материјализују, не само у посебностима уговора о поклону, већ и свих бестеретних располагања, као и у посебностима субјективног тестаментарног наслеђивања и, на сасвим извешан начин, и

материјализма објективног законског реда наслеђивања, као последица уважавања и праћења једне легитимне идеје од стране објективног законодавца, као његова кауза.

4. Основ (кауза) и правни основ (титулус)

4.1. Титулус и норма

Титулус је правни основ деривативног стицања права. У новом концепту каузе тумачимо га као правну чињеницу на којој се, као нормираном узроку, заснива легална узрочна последичност преноса права са једног титулара на другог. Тада је титулус сам правни посао.

У односу на нормативне дефиниције¹¹⁶ разлика је приметна. Титулус је узрок који темељи легалну узрочност преноса права, а разлог зашто се право преноси, односно легитимитет саме легалности, утемељен је каузом.

Нови концепт каузе каже да кауза није иста за сваки титулус.¹¹⁷ Само је општи основ или универзална заснованост сваке каузе (аутономос или константа каузе), иста за све титулусе, за све субјекта и за све предмете, док разрешење односно интегрално биће јединствене каузе и њена посебност настаје, с једне стране универзалном основом (аутономосом), са друге стране предметом (непосредном узрочношћу нпр. одређеног правног посла), и представља слободну и индивидуалну креацију слободне воље сваке понаособне уговорне стране у разложној основи нормирања узрочне последичности правног посла у питању.

Титулус међутим, код деривативног стицања права, може бити изравно и сам закон (случајеви законског издржавања или накнаде штете), иако закон у начелу вежемо за оргинарни начин стицања права. И у том случају, кауза није иста за сваки закон. Само је општи основ (аутономос или константа) или универзална заснованост сваке каузе, исти за

---

¹¹⁶ Упор.: Антић, Оливер, *Облигационо право*. Службени гласник, Београд 2008, стр. 270: „Правни основ стицања, дакле титулус, није ништа друго до правна чињеница која објашњава разлог преноса једног права с једног титулара на другог. Тај се разлог, по правилу јавља, на основи приватне аутономије странака у виду правног посла.”

¹¹⁷ *Ibid*

сваку каузу, сваког закона, сваког му предмета и сваког законодавца. Разрешење односно интегрално биће јединствене каузе сваког закона и њена посебност, настаје с једне стране универзалном основом (аутономосом), са друге стране предметом (непосредним узрочностима нпр. одређене законске материје), и представља слободну и индивидуалну креацију слободне и легитимне воље сваког законодавца у разложној основаности нормирања узрочне последичности предметне законске материје.

Титулус надаље, може бити и нужно наслеђивање када је реч о облигационој природи права на нужни део. И у том случају, кауза није иста за сваки случај наслеђивања. Само је општи основ (аутономос или константа) или универзална заснованост сваке каузе, исти за сваку каузу, сваког облика наслеђивања нужног дела као предмета, сваког завештаоца, сваког наследника и сваког законодавца. Разрешење односно интегрално биће јединствене каузе сваког нужног наслеђивања и њена посебност, настаје с једне стране универзалном основом (аутономосом), а са друге стране предметом (непосредним узрочностима нпр. одређеног нужног, односно уопште законског наслеђивања, као и тестаментарног наслеђивања), и представља слободну и индивидуалну креацију слободне и легитимне воље сваког завештаоца која се због природе ствари усклађује са слободном и легитимном вољом законодавца¹¹⁸ у разложној основаности закона који нормира узрочну последичност предметног наслеђивања.

Најважнија последица новог концепта каузе је у прихватању универзалних основа наследноправних правила о нужном делу, и када је у питању његова стварна и када је у питању његова облигациона природа, односно у погледу успостављања легитимних правила законског реда наслеђивања уопште.

Универзални основ каузе (константа или аутономос), омогућава истовремено постојање и међузависно функционисање оба принципа нужног наслеђивања. Тада је међутим сасвим очигледно да у правном послу *mortis causae*, слобода последње воље завештаоца није и не може бити схваћена у свом апсолутном смислу, и да се она функционално упарује са, исто тако третираном вољом законодавца израженом у закону. У

---

118 Антић, Оливер, *Наследно право*, Службени гласник, Београд 2008. стр. 175: „Слобода завештања као индивидуалистички принцип мора имати своју колективистичку противтежу.”

случају сукоба, предност има квантифициранији квалитет воље односно спознаје законодавца изражен у посебностима ваљане каузе закона о наслеђивању.

Легитимност универзалног основа каузе (аутономоса), односно легитимност каузе као универзалног друштвеног и правног института очитује се у својеврсном „подударању” посебног односно креативног ентитета јединственог бића каузе, између ваљане каузе опоручне воље завештаоца и ваљане каузе самога закона, нпр. у начелно јединственом третирању (и завештаоца и законодавца) узрока разбаштићења нужних наследника, односно недостојности наследника за наслеђивање.¹¹⁹

Титулус, као појам имовинског права, представља нужност узрочности по предмету непосредног преноса имовинског права као свог циља.

4.2. Кауза и однос слободне воље и приватне аутономије

Нови концепт каузе у имовинском праву оцртава његову грађанску димензију. Тиме нужно, и друштвено хуманистичку и слободарску димензију. Кауза у грађанском праву, у односу на нужну узрочност нормативног титулуса, представља разложну слободу као универзални основ нормирања свих узрочних нужности, као одлику и супрематију друштвеног закона.

У нормативно заснованим концептима каже се на пример да „ни у нашем, нити у упоредном праву не представља се некаква апсолутна слобода. Ограничења су општа, путем установе јавног поретка и посебна, право на нужни део (У Евроконтиненталном праву) и право на издржавање (У Англо-америчком праву).”¹²⁰

Дејство новог концепта каузе је универзално, стога и шире постављено, како у питању слободе завештања (тестирања), тако и у питању уговорних слобода. Ако се верује у рационалну спознају као слободу, односно слободу рационалне спознаје, односно рационалну слободу спознаје, ако се верује и има поверења у идентитет друштвеног и

---

119 Упор.: Антић, О., *Наследно право*, стр. 165-170

120 Антић, *Ibid*, стр. 40

правног субјекта, ограничења су универзална и темеље се на основама које заснивају сам јавни поредак.

Титулус, ако је и био споран као посебни правни појам, релативно једноставно се и убедљиво објашњавао из нормативне догме права о нужном поштовању правне прописаности.

Титулус чини нормирани објективитет узрочности приватног права (правних послова) или јавног права (закона). Тај и такав објективитет, по нормативном бићу права, и из њега, никада није суштински довођен у питање. Догматика права налаже да се право мора поштовати такво какво јесте. Прерогативи контроле уставности појединог закона у начелу су парцијалног, а не фундаменталног карактера. Ваљаност самога права стога, ни у једном праву и ни по којем предмету, никада није довођена у питање нити је била спорна. Напротив, било је спорно оно што је могло да постави питање ваљаности и самога права, односно легитимитета његове објективности. Била је спорна кауза. Институт који се у објективном нормативитету права никако није дао прецизно и убедљиво формулисати.

Изгледа баш због тога што је нормативни и самодовољни објективитет права успостављен на формалном идентитету друштвеног и правног субјекта, без мере нужне слободе у универзалним основама институционализације и суштинске нормативне функционализације идентитета друштвеног и правног субјекта. Тако је право конституисано о субјекту, и субјект третиран као објект.

Нужна мера субјективног идентитета у праву, омогућава да право буде успостављено као право свог сувереног субјекта. За такав концепт права потребна је суштинска вера и имање стварног поверења у изворне основе свих друштвених и правних субјеката, наспрам формалних прокламација о слободној вољи и ирационалног страха од реално непостојеће апсолутне слободе воље разумног друштвеног и правног субјекта. Такав концепт права настоји изразити управо Општа теорија каузе. С друге стране, ако би се претходном концепту, свесне самога концепта, супротстављале неформалне и непринципијелне коалиције нелегитимних и неуниверзалних друштвених интереса, спречавајући његов продор у позитивитет самога права, наука и теорија права требају независно испунити своју воспостављену мисију.

Заклоњено мишљу о апсолутној и непоузданој слободи воље и судовима вредности, рационалном правном субјекту се поставља низ нелегитимних нормативних баријера и

ограничења. Те баријере и ограничења, с друге стране, условљавају безгранично усложњавање самога права. Право постаје све сложеније и теже за своје исправно тумачење и примену. Често, и исправно тумачење права није довољно ни правном стручњаку да спозна нејасну суштину односно основ одређених законских норми. Тада се ослања на тумачење, или неке више хијерархије или самога творца. Тумачење творца, противно устаљеном мишљењу, практички, ничим није везано. На крају крајева, без обзира на формални механизам заштите уставности и законитости, без одређене, сигурне и свима знане тачке ослоња (каузе, онако како је поимамо), практички, тумачење може бити и сасвим произвољно. Може бити суптилна наредба темељена на врхунској хијерархији и аргументу силе који је прати.

На тај начин право излази из своје сопствене надлежности и постаје оруђе политике, практички бивајући све више отуђено од, само формално, суверених друштвених субјеката. Као отуђено и неразумно усложњено у корист упитних интереса, стиче све претпоставке да се може, у мери у којој хоће, окренути и против формално суверених субјеката.

Један од кључних момената за превласт нелегитимних тенденција у праву, јесте олако пристајање правне јавности на замену термина слободна воља термином приватна аутономија. Пажљивим, системским и глобалним наступом, формално стручна промоција новог термина од стране хијерархијских ауторитета, усредсредила се и на аргументе који нису стручно валоризовани. С друге стране, системски организован и заокружен наступ и пласман новог термина је унапред, веома суптилно и дозирано, искључио рационалност и могућу стручну основаност сваког евентуалног покушаја одбране термина слободна воља. Покушај изношења другачијег мишљења у оквирима једне дисциплине, нпр. права, унапред је проглашаван назадним, превазиђеним, немодерним и нетрендовским, са становишта неке друге или других дисциплина, нпр. филозофије права или психологије, или неких међународно постигнутих стандарда, конвенција, споразума исл., онемогућавајући тако већину аутора у њиховој искреној стручној намери. Старија генерација живућих правника која се на неки екстензивни начин бави струком, није ни чула за промену термина. Симптоматично је и да се у стручној литератури о преласку са термина на термин говори, с једне стране на један повлађујући, сведен и површан начин, с

друге стране значај преласка се маргинализује, иако је реч о суштинским помацима са далекосежним методолошким и крајњим практичким последицама. Ако је реч о суштински легитимном и афирмативном помаку, зашто је он тако сведено назначен?

Практички, у питању је сужавање подручја легитимне заснованости укупног права. Сужавање се врши у односу на објективност универзалне спознаје врхунских акциденција људског духа или самог људског идентитета, као истовремено најинтимније и најуниверзалније вредности слободно мисленог разумног субјекта. Сужавање се врши у име сложених и поприлично необјективних конструкција нпр. јавног поретка, императивне норме, правила морала (?), добрих обичаја, ренесансе формализма, посебних правила тумачења, промењених околности које утичу на уговор, нужни део или право издржавања, забране злоупотребе права, забране пленидбе одређених делова имовине исл.,¹²¹ иако се сви набројани и ненабројани термини „нове правне традиције” могу без проблема извести из слободне воље као универзалне основе, како то покушава представити овај рад и како то интимно осећа највећи број, и правника и обичних грађана.

Има наравно и другачијих мишљења. „Приватна аутономија која своје порекло изводи из теорије аутономије воље, у сваком случају је одбрана индивидуалистичког, а тиме и егоистичког принципа у праву, пре свега потврда постојања субјективних грађанских права, али и гаранција положаја и улоге воље појединца у заснивању, промени и престанку субјективних грађанских права. Како су и у природи и у друштву иманентни закони дијалектике условљени свеприсутним супротностима, противтежама, противречностима, тако и приватна аутономија мора имати своју противтежу, а то су савесност и поштење. Начело савесности и поштења супротставља се начелу аутономије воље у смислу неопходности борбе супротности, а тиме и равнотеже између егоистичког у праву и етичког и социјалног, односно заједничког, друштвеног, колективног.”¹²²

Став недвосмислено назначава да је приватна аутономија нешто уже и нешто, на неки начин (?) изведено из појма слободне воље. За разлику од претходног става, Општа теорија каузе не поистоверђује индивидуалистичко са егоистичким. Напротив. Разлика потиче од

---

121 Упор.: Антић, *Облигационо право*, стр. 39

122 Антић, *Ibid*

афирмативног или неафирмативног третирања правног субјекта. Основом неафирмативног третмана субјекта, изведеном појму приватне аутономије ставља се у противтежу друго основно начело савесности и поштења. Зар то нису вредности истог порекла? О каквој противтежи је реч? Сумњамо да би могло бити речи само о нормативно устројеној противтежи која, не имајући свој легитимни и свима знани ослонац, може у пракси представљати произвољност чисте нормативне конструкције.

У деривацијама два основна начела се види да је реч о чистим нормативним и функционално безсубјективним (без-личним) начелима која у име форме правне сигурности служе потчињавању права правом, заборављајући да је право средство и да, осим свог унутрашњег реда, није самостално у одабиру циљева којима ће служити. Или, можда је све и устројено промишљено, првенствено у име остваривања интереса мањинских, неформалних и непринципијелних, друштвено, економски и политички утицајних коалиција.

Та начела у ствари представљају само један уски и упитно нормативно изведени објективитет из легитимно комплексније, објективне спознаје (не начела) универзалне веродостојности идентификационих вредности људског духа (из које пак произилазе сва начела, а из њих најразличитије норме).

Како било, уместо једне универзалне основе, имамо два супротстављена општа начела. „Начело савесности и поштења супротставља се начелу аутономије воље у смислу неопходности борбе супротности, а тиме и равнотеже између егоистичког у праву и етичког и социјалног, односно заједничког, друштвеног, колективног.”¹²³

Ако егоистичко превладава у праву, у име кога су онда принципи и начела? Ако је тако, онда посебно треба да нас плаши „етичко и социјално, односно заједничко, друштвено и колективно.”

Даље се каже „У конкретном правном систему ова два основна начела (приватне аутономије и савесности и поштења - прим. а.) могу бити разрађена на више или мање начела, али у основи увек на сличне начине.”¹²⁴

Потпуно се слажемо. Међутим, променом термина, управо је та основа избрисана.

---

123 Антић, исто

124 Антић, *Ibid*, стр. 36

Према томе кауза је изравни функционални израз вредности које темеље легитимност нормативног бића права. То су исте оне вредности које право штити и на које се ослањају начини на које се врши правна заштита тих вредности. Та добра која су на сасвим извештан начин, изван непосредности нормативног домена права, сама су чисте вредности, односно добра, примарно обавезујућа по себи, непосредно обавезујућа по својој нормативној заштити.

Добра нематеријалних и неимовинских вредности, као општа и универзална, као изравно облигаторна по себи, вероватно јесу и основе посебности нормативне облигаторности самога права, и основе његове легитимности у функционалној заштити тих вредности у повредама нормиране непосредне узрочности правног посла у питању.

Мислимо дакле, да је институт каузе једна универзална и свима блиска и доступна идеја, мисао или спознаја, да је тиме и њена објективност легитимна, и да се са основа узрочности правних послова простире и у основама узрочности укупног права, и у основама узрочности свих друштвених начина људске егзистенције уопште.

Слободном вољом нормирана универзална мисао, као институт, као универзална основа, практички легитимише и објективизира разложну узрочност правних послова, укупног права и свих ванправних домена.

Предмет опште и универзалне спознаје на којој се темељи ненормативни концепт каузе, чини тек неколико изворних, категоријалних и, по себи ненормативних вредности.

По нама, објективне, легитимне и универзалне, врхунске акциденције афирмативног људског духа су мисаоност, слобода, осећајност, вера, здравље, креативност, правичност, истина и срећа. Оне представљају универзитет објективних друштвених вредности. Због своје неутуђивости од заједничког (врсног) идентитета, исти, путем своје универзалне спознајности, и чине.

Спознаја духовних категорија врсте или спознаја заједничког идентитета свих друштвених субјеката, чини универзални основ објективитета сваке каузе (аутономос, константа). На тој објективној основи успоставља се посебност креативног идентитета конкретног друштвеног и правног субјекта изражена каузом, односно основом ваљаног нормирања непосредне узрочности, нпр. одређеног правног посла.

Заједничка мисао као идеална категорија, када за свој примарни предмет има саму себе, од саме себе ствара реалну категорију. Тиме се заједничка мисао као идеална категорија реално и функционално материјализује, стварајући своју реалност узрочне последичности. Мисао преноси на предмет (у овом случају, саму себе), не само објективност као ознаку своје идеалне појавности, већи и објективност своје рационалне суштине. С друге стране идеална појавност мисли преузима од себе као предмета (као и од свих других предмета) ознаке реалности (времена и простора).

На реално функционални начин, идеална се мисао релативизује, а реалност предмета настоји идеализовати његовом објективизацијом. Међутим, и то није довољно. Потребно је начелни и идеални објективитет функционалне релације између идеалне мисли и реалног јој предмета, као идеалног предлошка или универзалне основе, и практички учинити реалном објективношћу. То је могуће само ако се универзална доступност идеалног предлошка и реално појављује као универзални и објективни основ у каузи ваљане, легитимне и легалне узрочности свих појединачних, субјективних и креативних начина реалних (материјалних) поступања друштвених субјеката.

Функционалним дејством каузе категоријалне и идентификационе вредности људског духа практички се „приоритетизирају” у свом дејству у односу на нормативну реалност свог непосредног предмета (уговора на пример). Тада кауза на питање шта је нормирани предмет, одговара зашто је предмет нормиран тако како је нормиран (а не некако другачије). Одговор је, предмет је с разлогом нормиран тако како је нормиран, баш због тога што је кауза у основи креативне правичности његове непосредне узрочности.

Таквом основном спознатим и извршеним поступањем реално је и функционално материјализован духовни идентитет друштвеног субјекта. Тако заснован идентитет основ је легитимних начина хумане социјалне егзистенције суверених друштвених субјеката.

Из идеалности заједничког врсног идентитета истовремено се конституише реалност појединачног и *vice versa*, конституција појединачног идентитета основном примарних природних датости и праксом хумане и креативне социјалне егзистенције, развија реалност заједничког врсног идентитета до граница његове материјалне истинитости.

Смисао смо схватили као, ништа друго до једне категоријалне идеје, која би се претворила у сопствену негацију ако не би постојао неки веродостојан институт, нека веродостојна функција, која би општост и универзалност идеје духовних акциденција, као основе, интегрисала у основе материјалних манифестација тих акциденција, у условима њихове реалне егзистенције у свакој делатној појединачности. Такав институт и такву функцију, под термином кауза, спознали смо у њеном ненормативном заснивању.

Ако је *titulus* правни основ стицања (права), опште је прихваћена дефиниција да је реч о правнонормативној чињеници која објашњава начин преноса субјективних имовинских права са једног титулара на другог.

Ако општа теорија грађанског одн. имовинског права, повезује *titulus* са преносом субјективних имовинских и имовински изразивих права, онда је кауза ненормативни основ самог правног основа стицања. Кауза је као универзални друштвено-хуманистички основ *titulusa*, друштвена посебност, односно сама правичност правом нормиране узрочности .

Кауза, у свом ненормативном поимању, не само код уговора о поклону, не омогућава само пренос имовинских и имовински изразивих права са једног титулара на другог, већ омогућава универзална дејства, развој и уважавање неимовинских духовних вредности које чине сам људски идентитет.

У том смислу, кауза је изворна функција легитимних вредности врсте материјализована сваким појединачним поступањем правног и друштвеног субјекта.

Ако је тако, кауза је темељни друштвени и универзални правни институт.

Кауза је функција темељних друштвених вредности јединствене материје субјекта на којима се заснива легитимитет самога права. Универзални је основ правног основа за пренос субјективних имовинских, имовински изразивих и неимовинских права. Једини је основ преноса нечега што више није ни субјективно, ни имовинско, ни имовински изразиво и на крају крајева, није ни право, већ је реч о преносу јединственог начина кретања духовне материје субјекта у простору и времену, која од универзалних категорија простора и времена чини посебност реалног времена и простора сувереног субјекта.

Код нормативних општости права, сасвим је извесно, да код свих њих (правна) нормативност неће бити у стању представити сву легитимну суштину друштвених

субјекта у свим њиховим релацијама. Потребно је нешто више, неки универзални основ изван саме нормативне форме.

Код ненормативног концепта сасвим је извесно да правна нормативност којој је у основи ненормативна и хуманистичка заснована кауза, може представити већину легитимних потреба и захтева друштвеног субјекта.

Разлика два концепта је у томе да је основ неправности сасвим различит. Код нормативног концепта правне основе, основ неправности је лоциран у наредбу диспозиције правне норме која је запређена силом. Код ненормативног концепта правне основе, основ неправности је лоциран у слободну спознају субјекта коју он слободно и нормира. Разлика је суштинска.

До неке мере су у праву поједини аутори¹²⁵ када тврде да модус указује или открива титулус, а титулус указује или открива и саму каузу. Тврди се да је кауза иста за исту врсту титулуса, односно исту врсту правно посла.

Кауза је у ствари само формално иста код исте врсте уговора и то, само ако је реч о каузи као чистом нормативном појму. Ако је пак реч о таквом поимању каузе, неминовна је правна формализација каузе која без јасно израженог легитимитета универзалног основа, може бити и произвољна. То већ, како се показало, није добропостојећа чињеница коју би могли везати за њен хуманистички легитимитет на коме би се требала заснивати укупност објективног права.

Сматрамо, да је поимање каузе као чисто нормативноправног појма, преуско и недовољно за суштинско и универзално објашњење института каузе као јединог оперативног и функционалног института који изражава универзалну и општу суштину укупности људске егзистенције, чији је право, иако значајан, само један део.

Када би нормативно поимљена кауза и успела у потпуности да изрази суштину укупности људске егзистенције, која се материјално реализује појединачним правним односима субјеката, постало би сама та суштина. Тада би право, изгубивши свој нормативни вид и престало бити правом. Шта је то што би у том случају преостало као обавезујући основ? То управо и тврдимо ненормативним концептом каузе. У том смислу,

---

125 У том смислу, Антић, О., *Облигационо право*, Службени гласник, Београд 2008, стр. 271

право као средство, у ствари само непосредно штити вредности које изворно јесу настале са правом, али су изван права самога.

Сматрали смо такођер, да правни посао због своје појединачне важности за непосредно учествујуће субјекте, има и неспорну важност и за тзв, трећа лица и институције укупне друштвене заједнице, као специфично „четврто лице.” Због изузетне важности појединачног правног посла и правног домена уопште по друштвене укупности, евидентна је егзистенција формалне, институционализоване и легалне везе и утицаја права на ненормативни (изванправни) део друштвеност. Евидентна је и логичка веза и утицај ненормативног и неправног дела друштвеност на сопствену нормативност, али је та веза и утицај неформални, ненормирани и неинституционализовани, иако су легитимни.

Изван непосредности и изравне нормативности циља у праву, односно циља у правном послу, егзистира и низ других, посредних и неизравних циљева самога права (и правног посла). И као ваннормативни, циљева права су облигаторни. Како не би остали само ваннормативно и ваннормативно облигаторни, сматрамо да су део бића каузе у питању.

И сама позитивна правна норма ЗОО - а упућује на ненормативни домен као своју основу, не дајући при томе дефиницију шта је то кауза. Позитивна норма закона, негативно одређује основ, наводећи каква он не би смео бити.

Закон о облигационим односима Републике Србије, каже:

Чл. 51:

ст. 1: Свака уговорна обавеза мора имати допуштени основ;

ст. 2: Основ је недопуштен ако је противан принудним прописима, јавном поретку или добрим обичајима.

Чл. 52:

Ако основ не постоји или је недопуштен, уговор је ништав.

По интенцији и формулацији става 1. члана 51, по нама, законодавац РС определио се само за најшире, негативно упућење на основ уговорних обавеза, наводећи какав основ не би смео бити, не наводећи и не одређујући позитивно шта је у ствари основ.

Ми сматрамо да основ чине оне категоријалне вредности јединствене друштвене материје субјекта које представљају идентитет друштвеног субјекта и којима се и он и људска врста уопште, могу легитимисати. Назвали смо их акциденције људскога духа.

Слободном реинтерпретацијом суштине исказане у чл. 51, ЗОО РС, представљамо ненормативни концепт каузе.

Дакле, ст. 1. би гласио:

Слободна воља опредељена правним обавезивањем дужна је имати универзално прихватљив хуманистички основ, односно каузу свог нормираног титулуса.

Ст. 2. ЗОО би гласио:

Титулус је недопуштен, ако није суштински функционално заснован на друштвено хуманистичким афирмативностима легитимне каузе.

Титулус је недопуштен ако је узрочност регулисана правним нормама које га чине у супротности са афирмацијама мисаоности, слободе, осећајности, вере, здравља, креативности, правичности, истине и среће уговорног субјеката.

Када би било тако, свако будуће слободно обавезивање које субјект жели нормирати и нормативно заштитити формом правног посла, али то још увек није учинио, мора имати универзални хуманистички основ своје нормативне посебности изражене каузом случаја у питању.

Тај универзални хуманистички основ је основ легитимне посебности нормативне институционализације правних послова, али и свих облигаторних института (јавног поретка и добрих обичаја). То значи да универзални основ самог нормирања, сам по себи, није никаква норма, а да је универзални основ идентитета општег и појединачног основа, терет спознаје, расуђивања и на крају крајева, воље учествујућих субјеката.

То је сасвим ваљана, легитимна и општа идејна основа објективитета субјективних посебности и посебне креативности сваке уговорне обавезе.

Функционални компатибилитет сагласно заснованих воља у јединственом бићу посебне каузе правног посла, објективизира правни посао. Правне норме правног посла постају и нормативно ваљани извор облигација за стране које су ту облигацију слободном вољом и створиле.

С друге стране, питање је, шта ако и само право није онакво каквим би требало бити, и каквим га очекујемо. Начелно, универзални и општи смисао посебности човека, који је увек динамичан и креативан, једноставно надилази могућности једне уопштено институционализоване и релативно статичне нормативне дисциплине, какво је право. Стога, ако право жели бити највернији могући одраз властитог субјекта, и оно само треба да се темељи на универзалним духовним основама посебности свог сувереног субјекта. Само тако ће моћи пратити и легитимни динамизам воља изражем креативном каузом посебног случаја.

Тада ће и сво богатство индивидуалних посебности друштвених субјеката моћи да се легитимише универзалношћу основа својих индивидуалних посебности представљених каузом.

Тада ће и право, сво богатство нормативних посебности својих општости моћи легитимисати објективитетом универзалних основа индивидуалних посебности својих друштвених субјеката.

Какво год право било, у недопустивој мери је бивало категоријом одређеног времена, спорећи основе универзализма свих посебности свога изворног субјекта, као његове моћи. Право је бивало одразом мањинских несавршенства тога истог субјекта, као његове немоћи. Узимајући основе хуманистичког универзализма идентитета и моћи изворних субјеката, за своје сопствене основе, и право ће стећи легитимне моћи сопствених субјеката да превлада своју одређеност тренутним временом.

Колико год објективно право се трудило бити објективно легитимним, суд о њему, изван је права као дисциплине. У том смислу, дохватамо се и теорије о дисциплинама и мета-дисциплинама.¹²⁶ У том смислу, вредносни суд о праву, као дисциплини, даје нека друга научна дисциплина, као мета-дисциплина, о којој опет, свој суд даје нека следећа научна дисциплина којој је предмет претходна дисциплина, као мета-мета дисциплина, и тако унедоглед, као један отворен и недоречен систем.

Оправдано мислимо, да идеја објективитета смисла на којој темељимо и основе овога рада, легитимно затвара претходни систем. У основи, једна дисциплина, као идеја и као мисао о одређеном предмету, не може дати објективни научни суд о себи самој. Тиме ће се бавити нека друга научна дисциплина којој ће предмет бити претходна или односна дисциплина, као мета-дисциплина. И мета-дисциплина не може дати објективни научни суд о себи самој, јер је њен предмет изучавања нешто друго, а не она сама. О њој ће суд дати, следећа мета-мета дисциплина.

Не можемо са сигурношћу знати колико ће бити мета дисциплина или њихових нивоа, као идеја о посебностима свога предмета у сваком појединачном случају, али оно што са сигурношћу можемо тврдити јесте да идеја доступне спознаје легитимног објективитета смисла, и кауза као функција материјализације те идеје смисла, беспоговорно, на одређеној разини, сасвим извесно, затварају систем мета дисциплина.

Све остале или следујуће мета разине биле би бесмислене због губитка каузе. Изгубила би се функционална и смислена веза између идеје, предмета и реалних услова легитимне егзистенције.

Универзалну друштвену основу нормативноправних и имовинских облигаторности које служе преносу права својине, облигаторности свих других нормативноправних општости, као и свих ваннормативних, а облигаторних релација које не служе преносу права својине, чине, врхунске и супстанцијалне вредности људског духа које, као и сва остала природна добра универзалних вредности, јесу добра на којима нема права својине!

---

¹²⁶ Владимир Водинелић, *Грађанско право - уводне теме*, Номос Београд 1991, стр. 157-160
Gustav Radbruch, *Einführung in die Rechtswissenschaft*, Leipzig 1913, str. 139

Тиме што таква културна добра нису ничија, она су свачија. Основ њиховог имања није власнички и нужно имовински, који ствара разлику међу истим друштвеним субјектима, већ спознајни који својом универзалношћу различите субјекте чини истима. Свако је дужан бити и има прилику да буде имаоц или носилац, а не власник тих вредности. Те вредности су по себи чисти (неимовински) идентитет. Кроз основе имовинског права и његово легитимно функционисање, теже квантитативној потврди материјалне истинитости идентитета са самим собом, као свом универзалном квалитету.

Можда је код претходног концепта најкарактеристичније тумачење права својине, од стране самога права. Наиме, право својине, и по праву саме, једино је телесно право. И сама догматика теорије објективног права, увидела је да се одређена идеја, због своје апсолутне универзалности, може поистоветити са универзалношћу сопствене материјализације. Право својине тако, као једна идеја, истинита је као што је истинита представа материјалне ствари на коју се односи. Како је право својине, у крајњем, ипак само једна нормативна идеја, када се њена логика, као таква, оправдано може сматрати материјалном, убеђени смо да се и спознаје и сазнања логике ненормативности категоријалних идеје посебности људског духа, могу сматрати универзалном материјом свих нормативних основа својих практичких манифестација.

Облигаторно може бити само нешто што својом вредношћу слободно обавезује рационални људски ум, нешто на чему се темељи сама нормативност, била она институционализована или не. То су категоријалне духовне вредности које универзално и слободно обавезују субјекта, и у односу на самога себе, чак и без обзира на вољност његовог личног појединачног става. Идентитет објективно обавезује, без обзира на лични став појединца. Облигаторност сеже од односа према институцијама, разним организацијама, заједницама, другим субјектима, другом субјекту,¹²⁷ све до (или од) одговорности делатног субјекта према самом себи.¹²⁸

---

127 Облигаторност у односу на другог појединачног субјекта, у случајевима норми лепога понашања, налаже да једно лице поздрави свога комшију, иако је сама санкција, можда само преки поглед комшије. Не јављамо се своје комшији због страха од преког погледа, већ изворне и облигаторне потребе да му се јавимо као блиском и познатом бићу.

128 Нпр. одговорност субјекта за сопствено здравље.

Категоријалне духовне вредности слободно обавезују субјективни људски ум облигаторношћу по себи, објективизирајући његову субјективну форму. Као универзалне основе друштвених субјеката, основе су и начина њихове друштвености, коју они слободно и креативно нормирају у појединачној узрочности правног посла (или закона), па су основе и нормативних и практичких начина облигаторности самога права, преплићу се са њом, али и изражавају смисао интегралне егзистенције човека која, по доменима и по својој комплексној појединачности, није и не може бити само и искључиво правна.

Свест и спознајност субјекта, обавезује по себи (као предмету). Не креће се само у доменима институционализоване нормативности. Тај смисао интегралне егзистенције у самој је конституцији човека која је слободом начина сопствене друштвености створила, поред неинституционализованих норми, и институционализоване норме права и институцију самога права и легитимисала га управо ради заштите своје већинске афирмације у њему, као његове ненормативне основе, ради себе и ради човека као највише вредности.

Кауза је, према томе како је ми схватамо, практичка и универзална друштвена функција универзалних основа посебности једне друштвене врсте. Тиме је кауза универзална основа за легитимну нормативизацију свих друштвених односа. Тако се могу разумети и норме које се по нормативном концепту каузе никада не би сматрале нормама.¹²⁹

Пример за ненормативно засновану каузу као основ облигаторности везујемо и за такве облике делатног понашања који су нови у људској пракси, али не и у људској идеји као основи те праксе. То су случајеви који превазилазе нормативно биће познатих норми, какве год оне врсте биле, и најафирмативнији су израз непосредности смисла саме људске суштине чију материјалну манифестацију, као начин функционалног везивања са категоријалном идејом, представљамо каузом. Такве корелативности каузе, као функције материјализације одређене идеје, повратно оправдавају и категоријални статус врхунских акциденција људске духовности и мислености, као сам идентитет смисла човека.

---

129 Непосредан пример каузе ненормативне (природне) облигаторности као одговорности према самом себи, према врсти којој припадамо: На дан, 17. јула 2013. године, сва дневна штампа у Србији, објавила је вест како је један младић, власник агенције за утеривање дугова, када је видео коме и у каквој социјалној и животној ситуацији, треба да утерује заостали дуг, преузео је тај дуг на себе.

Доследност одређења овога рада намеће и један нови извор облигација: неимовинску корист, коју би одређено лице имало од статуса и дејстава неког другог лица, организације или институције, као добровољну, слободну и природну облигацију регулисану законом.

Ако *titulus* дефинишемо као правни основ, као одређени сврховити правни посао или закон, као средства којима се остварује и одређени циљ у праву, можемо стећи и повратно сазнање о каквом се циљу ради. То можемо сазнати посредно и начелно, баш из врсте правног посла или закона, као средства које служи за његово постизање. Како је, и у случају правног посла, и у случају закона, реч о правним инструментима, различитих нивоа општости, карактеристичних за одређено време, циљеви којима се они служе у том времену, исто су тако правни (нормативно предвиђени правом), и крећу се само у домену могућности предвиђања и уопштавања једне, у основи, нормативне дисциплине.

Правна форма једне нормативне структуре не указује да могућа укупност циљева реалне егзистенције, увек превазилази могућности нормативног уопштавања, па тиме самостално није у могућности адекватно, потпуно и трајно, легитимно и легално представити садржаје нових друштвених односа као и укупност циљева везаних за непосредне и актуелне конкретности и креативности појединог случаја и субјекта у питању.

Како и право само, по тумачењу властите догматике, основом универзалне карактеристике своје основне честице, правне норме, јесте и дисциплина идеалног и дисциплина реалног. Идеја као природна датост и могућности, ствара своју сопствену реалност и сасвим логички осећа се дућном и спознаје дужност да поштује ту своју реалност, сва богатства и ограничења своје реалне праксе у условима своје материјалне егзистенције.

Тако би се укупност друштвене егзистенције, за разлику од природне, остваривала као посебност слободе, односно тако би се из мноштва пракси појединачних идеја етаблирале оне есенцијалне идеје које ће бити основе и узорци за мноштво појединачних пракси, како би се основом једне универзалне идеје и практички остварили као једна универзална пракса, колико год је то могуће и блиско моћима човека, као његова посебност.

Сматрамо да такву мултикорелативну и мултидоменалну функцију врши управо кауза. Према свему, исход правног посла, остваривање одређеног циља у праву, није сам по себи крајњи и финални домет и опсег правног посла. Циљ у праву није ни основна, ни једина потреба основом које правни посао настаје.

Крајњи и финални домет правног посла садржан је у његовој функцији која, колико год била приватног карактера и колико год била правна, увек је неспорно друштвена и темељена је на основама најширих заједничких, општих и универзалних вредности, њихов је услов и њихова последица. Можда је то и најочигледније управо код добротних правних послова и уговора о поклону. Поготово је то очигледно, како смо већ претходно споменули, код добротних дела донирања,¹³⁰ који у основи, нису ни правни, нити су уопште икакав вид послова, али су ипак крајње облигаторни (у смислу како то заступа укупност овога рада). Они су по нама, опште друштвене и чисте грађанске дужности које обавезују по себи односно, већ по универзалној спознају аутономоса или константе.

Правом нормиран природни осећај и спознаја обавезности, основом новог виђења каузе, правом је нормирана, по себи обавезујућа грађанска дужност. Разлог томе је стицање уређене заштите фундаменталних духовних вредности врсте у специфичностима нормативне реалности сваког појединачног случаја.

У наслеђу неразумевања појма каузе, и код њеног конвенционалног тумачења, лежи, и не увек тако јасно разликовање и мешање појмова „основ” и „правни основ.”¹³¹

Како је смисао афирмативних посебности човека само једна универзална, општа и врхунска идеја својствена човеку, не може се сваки пут и у сваком случају, унапред знати како ће се објективност општих основа манифестовати у субјективним креацијама појединачне каузе случаја. Не знамо ни какве ће све активности такав субјект предузимати и у какве ће све релације улазити у току свог живота. Субјективна и креативна мисао и воља, и поред објективитета универзалних и врских основа које афирмишу његову мисленост, не мора у сваком случају бити афирмативна. У правилу нормалног, односно правилу највећег броја случајева, она то јесте.

---

130 ... органа за трансплантацију.

131 Види: Антић, О., *Облигационо право*, Службени гласник, Београд 2008, стр. 270, фусн. 796

Спознаје духовних афирмација заједничке традиције, као квалитет, указују управо на то да се због природе друштвеног субјекта, основ заједничке егзистенције темељи искључиво на основама квантитативне флукуације квалитета.

Они субјекти који су се правним послом представили већини својом мањинском и неафирмативном манифестацијом воље, назначавају сами да су изван афирмативног домена слободе и већинске вере у њу. Стога се, већ каузом, и у нормама властитог правног посла сами декларишу као недостојни афирмација те исте слободе. У оквирима нормативног и нормираног начина егзистенције, као нормалног начина, због нормативне заштите афирмације слободе, њима се одговара правилом изузећа адекватне афирмације слободе које ће се применити на њих као на мањину, у односу на правило о адекватној афирмацији слободе које се односи на већину. Спознаја која им се саопштава, и њима самима као узрочницима, је била доступна и они су је били свесни. Када унапред предочене основе афирмације слободе на којима се темељи општа и изворне дужност у праву, није довољна у неком појединачном случају, легитимни су унапред нормативно предочени начини изузетне примене присиле у том појединачном случају.

Кауза дакле, јесте једно средство за практичко испољавање смисла у свим, па и правним активностима и релацијама човека. Кауза је та функција која протажирањем тога смисла у основама свих појединачних активности човека, сваку такву активност квалификује достојношћу да се назове друштвеном и људском.

Ствар је само доследности теорије права, на који начин ће легитимност овакве идеје и практички имплементира у сопствену нормативност материја и процедура, ако жели бити једно легитимно функционално средство, и ако жели бити науком.

Ширина домена људске егзистенције међутим, није само у стицању и заштити права, већ и у спознаји, изградњи, стицању, очувању и афирмацији таквих вредности које у основи, нити су правне, нити су имовинске, нити се дају имовински изразити, нити су уперене на икакав материјални објект. Спознаја тих вредности је универзални основ свих основа (аутономос).

У претходном смислу, изразио се и Артур Шопенхауер у делу Свет као воља и представа: „Најевидентнија истина је, да све постојеће што се сазнаје, сав свет, јесте само објект у односу на субјект, јесте само одраз и представа. Све што постоји, обележено је на тај начин и оно постоји, само за субјект; свет је представа.”

При томе, остали материјални свет, односно укупност природе или природни закон и нужност његове узрочне последичности, константни су оквир у коме егзистира смисао односно разлог узрочне последичности сваке каузе друштвеног закона, у домену извесних друштвених знања и у домену неизвесних друштвених спознаја и сазнања.

Рационалитет функционалних дејстава каузе друштвеног закона, огледа се у томе што науке о друштву уважавају, али и разложно обрађују и усложњавају ауторитативна дејстава каузе природног закона, као константе у дејствима друштвеног закона, најпосле у домену извесних друштвених знања,¹³² као знања наука о природи. Друштвене спознаје и знања наука о природи, ауторитативна су, али не и апсолутна константа, основ и оквир каузе друштвеног закона, и у домену посредних и веровања достојних, разложних друштвених спознаја и сазнања.

Појам посредности вероватних друштвених спознаја и сазнања заснивамо на примарном темељењу научне вере на самим изворима основа објективитета друштвене каузе. Почетни извори и примарне основе објективитета друштвене каузе јесу спознаје објективних дејстава природног каузалитета. Спознаје, као субјективно виђење објективног, нису у сваком појединачном случају и саме објективне, мада то у правилу, у складу са преовлађујућим моћима друштвених субјеката, у правилу, јесу. Ако у изузетку, то нису, дисквалификују промишљања и дејства одређеног друштвеног субјекта од дејстава и промишљања већине друштвених субјеката, али не дисквалификују одређеног субјекта као друштвеног.

---

132 Дејства каузе природног закона у друштвеном закону, у домену извесних знања, очитују се поштовањем и уважавањем природних закономерности у природним наукама. Нпр. принцип каузалности у природи, да су сва природна бића, изложене различитим врстама природних утицаја (ветра, сеизмичких дејстава, ватре исл.), и да су као део те природе, на себи примерен начин, прилагођена таквој врсти изворних утицаја. То у исто време значи, да и друштвени закон у домену извесних знања, мора о томе водити рачуна, у смислу да и све „конструкције” друштвених закона о природним константама, (нпр. високе зграде изложене различитим врстама природних утицаја.), морају одговарати таквим чињеницама, ако желе имати ваљану каузу као услов сопствене егзистенције. Нпр. високе зграде се праве као флексибиле, а не круте грађевине, и под ударима ветра повијају се, да се неби срушиле, у основи, на исти начин како је и стабло прилагођено да одоли налетима ветра.

Посебност друштвеног закона, и у домену извесних и у домену неизвесних знања, одговара човеку као посебној и супериорној, али још увек природној врсти. Посебност је заснована на узору начела специјализације природних врста у оквирима дејстава општости природног закона. Начело специјализације природних врста,¹³³ засновано је, као први начин, на нужностима природних задатости, у циљу усавршавања и афирмације саме природе, док је у друштвеној егзистенцији човека засновано, као други начин, на слободи природних датости, у циљу усавршавања и афирмације човека, као појединца, као врсте, као друштва и, на крају крајева, саме природе, на начин њеног супериорног, културног и цивилизованог дела.

Последице изнетих основа за одређење каузе, конотирају се и на одређење осталих, каузи сродних института и појмова уговорног права.

5. Кауза и предмет уговора

У оквирима ненормативног концепта каузе, могуће је уочити суштинску, функционалну и логичку разлику између предмета уговора и каузе.

Предмет уговора открива и констатује шта се дешава у уговору, односно у уговорним нормама. Предмет открива шта се уговором нормира (које радње) и како се уговором нормира. Открива да се код, иначе слободно обавезујућих, радњи давања, чињења, нечињења или трпљења, слободном вољом уговорних страна, већ постојећа спознаја о њиховој обавезности, нормира за посебан случај узрочности одређеног правног посла. Нормирана врста престација, начин њиховог вршења и њихова обавезност је нормативни циљ и он се, као такав, налази у уговору. Истовремено, тај циљ је и предмет уговора (о њему је уговор). Нормативни циљ је у уговору и састоји се у запрећеном остваривању нормираног предмета уговора. Другачије, циљ у уговору је запрећено

---

133 Пример: Врабац слети у траву јер је уочио скакавца. На неколико покушаја врапца да га се дочепа, скакавац одговара бржим скоком и сакривањем у трави. Међутим, у једном тренутку скакавац се одлучује на најдужи могући скок, и ту чини егзистенцијалну грешку. У том „лету”, ушао је у забран и специјализацију врапца и није имао никакве шансе...

остваривање предмета уговора. Оно што је нормирано мора се испунити. Норма је основ испуњења свог предмета, без постављања питања зашто.

Предмет открива шта и како се уговором нормира, али не открива зашто. На то питање одговор даје кауза. При томе, питање зашто је вишеструко и састоји се из питања: Зашто се уопште нормира? Зашто се нормира то што се нормира? Зашто се то што се нормира, нормира на такав начин како је нормирано?

На сва суштинска питања, одговор даје кауза. Она одговара на питање зашто се, и иначе (слободно, без обзира на правну нормативност) обавезујуће радње давања, чињења, нечињења или трпљења, слободном вољом уговорних страна нормирају и тиме, поред природног или натуралног основа облигаторности стичу и културу уређеног правног основа облигаторности. Поред правног основа облигаторности, уговорне стране стичу и културу уређених правних последица. Одговор на питање зашто је уговорним странама потребна и култура правних последица, је толико очигледан и саморазумљив да га и не треба посебно назначавати.

Уговором настаје правна облигација (обавеза) основом које уговорне стране постижу и нормативну заштиту одлука своје слободне воље. Те одлуке су егзистенцијалне природе и, да би субјекти темељем њих и задовољили своје специфичне субјективне потребе, дужни су специфичне одлуке своје слободне воље слободно и остваривати, тако како се њихова слободна воља нормативно изразила у одређењу посебних начина узрочности код престација давања, чињењења, нечињења или трпљења. Воља уговорних страна, њихова спознаја, стога инсистира и на посебном, односно нормативном виду заштите тих престација ради заштите слободе своје воље и слободе своје спознаје, односно слободе уопште, као своје примарне егзистенцијалне потребе.

Наспрам предмета и иманентног му уговорног циља (циља у уговору), код каузе је реч о циљу уговора (као циљу самога права), односно циљу који се постиже уговором.

Циљ уговора може се постићи само ако је остварен циљ у уговору.

Циљ уговора је ненормативан и нематеријалан (духовни) и постиже се нормираношћу и извршењем имовинскоправног циља у уговору.

Циљ у уговору представља нормативно средство за постизање непосредних имовинскоправних учинака, али само у легитимним оквирима виших неимовинских циљева истих уговорних страна који се достижу постизањем циља самог уговора, односно права уопште.

Кауза садржи јединствени ненормативни основ, и циља у уговору, и циља уговора.

Код циља у уговору кауза представља универзални разлог који је као константа или аутономос, у основама креативних начина нормирања посебности непосредне предметне узрочности, односно предмета одређеног правног посла.

Код циља уговора или циља права, кауза је разлог постојања права или правног посла.

Кауза, с једне стране, обухвата објективни разлог због којег правно нормирање уопште постоји. Тај разлог је заштита афирмативних и идентификационих вредности људског духа и његове слободе.

С друге стране, кауза представља функционалност објективног разлога као практичког основа субјективне креативности сваке каузе у делу посебности њене креативне спознајности. Тако заснована кауза је непосредни основ титулуса, односно изравни и креативни основ начина посебног правног нормирања непосредне узрочности конкретног правног посла којим субјект остварује своје највише духовне циљеве. Они су пак, по представљеној основи, неимовински.

Свака је кауза једна сложена спознаја која се састоји од легитимне међузависности објективног разлога и на њему функционално утемељене легитимне креативности одређеног субјекта по одређеном предмету који се том основом слободно нормира, у циљу постизања крајњих афирмација и сатисфакција људског духа, а не непосредних имовинских учинака одређеног правног посла.

Уговор је најважнији и најчешћи извор и стваралац облигације. Облигација је стога предмет уговора. Створена се облигација састоји од престација: давања, чињења, нечињења или трпљења. Редукованим произилажењем, оно што се ствара уговором и о чему је уговор, јесте његов предмет. Предмет уговора нормира већ постојећу природну

облигаторност престација, а кауза их штити дајући одговор на питање зашто су престације нормиране и заштићене.

Кауза одговара на питање зашто, иначе слободно обавезујуће, радње давања, чињења, нечињења или трпљења постају и правно облигаторне.

Предмет уговора ствара евидентна и публикована права и обавезе страна сачињена сходно врсти правног посла. Предмет правног посла су формално исказане међусобне престације страна. Правна форма појединачног правног посла, довољна је у оним системима који не уважавају институт каузе, за формалноправну ваљаност конституције правног посла.

Разлог односно кауза слободног обавезивања правом предодређује и начине испуњавања обавеза и начине стицања права. О самим разлозима односно о креативном ентитету каузе приватног посла као основе обавезивања, предмет не може да каже ништа.

Осим претходног, предмет уговора често се лаички поистовећује са објектом уговора (ствари, радњом, личним добром, производом људског ума).

Са нормативних позиција каузе као (непосредног) циља у правном послу, заиста је тешко направити разлику између предмета уговора и каузе уговора. Код схватања каузе као непосредног циља правног посла, кауза јесте само правно нормирани циљ уговора. Као таква, кауза јесте искључиво правни појам који не представља ништа више и ништа мање од правне запрећености и правне обавезности поступања и извршења престација као једине и непосредне теме и предмета уговора.

По томе, кауза јесте назнака да оно на што су се стране сагласиле и основом тога пристале да чине уз задовољавање формалноправних претпоставки, чине додуше због својих потреба, али како се не узимају у обзир разлози страна за баш таквим потребама, не зна се ни какви су. Када се не зна какви су, могу бити свакакви. Исти је случај и код каузе јавног права нпр., обавезно је оно што је нормирано, али како се не знају разлози баш таквог нормирања, нпр. закона, и он се извршава због своје запрећености силом. У таквом концепту права и каузе, уговорна страна, нарочито слабија, може бити препуштена насиљу друге и јаче уговорне стране, а заштиту не може потражити од јавног или објективног права, јер је и оно засновано на истим принципима који могу омогућавати

насиље у приватним правним пословима. Стога и такво право не мора бити објективно, бар не легитимно објективно, иако по форми јесте јавно.

Разлози страна у правном послу или разлози законодавца у закону, нису изражен ентитет у каузи, нису део њеног идентитета, не узимају се у обзир и нису обавезујући. Узима се и обзир правна норма и она обавезује. Правна норма је једини основ обавезивања и обавезности.

Предмет исказује обавезу или наредбу да се престације уговора морају извршити због запрећене силе у праву, иако је већ у моменту закључења уговора било формално потребно и било фактички јасно да је реч о сагласности слободних и озбиљних воља. Већ тада, у том тренутку, и у нормативном се концепту уважава и тражи слободна, озбиљна и промишљена свест о обавезности нормираних чињења, односно тражи се да разуман субјект поступа по убеђењу, а не по сили. Слобода воље и свести међутим, не иду руку под руку са претњом силом као пресудном карактеристиком идентитета права у нормативно заснованој каузи.

Разлози правне несигурности који би се могли спочитати новом концепту каузе, супериорнији су код чисто нормативног концепта. У њему су они трајне и начелне природе, а у нашем концепту њихова природа је евентуално појединачна. Разлог томе је опет начелне природе. Афирмативна креативност спознаје појединачног субјекта (уговорне стране, тумача или судије), на којој инсистирамо и која је у ствари основ новог концепта каузе, никада не може бити начелно и трајно неафирмативна, поготово не код свих правних и друштвених субјеката којих се то тиче.

С позиција учења каузе као функционисања ненормативне основе суштине уговора, предмет уговора даје одговор само на формално питање: на шта су се стране обавезале, и остаје тамо где му је и место: у равни непосредно исказане форме каузалитета и нормативно обрађеног циља у уговору.

С друге стране предмет у конкретним условима и конкретном времену, ништа не говори који су то разлози који узрокују правно обавезивање уговорних субјеката. На то појединачно и индивидуално питање одговор даје кауза, као општи, објективни и универзални основ сваког појединачног нормативног обавезивања.

Предмет уговора само формално представља правни посао. Универзални је институт у уговору, али није самостална и dostatна категорија за функционални и суштински идентитет правног посла.

Крајњи домет института предмета уговора је недостатан за утврђивање легитимитета, односно ваљаности суштине односно смисла (зашто) и основа нормираних престација. Предмет, као самостојна форма отуђен је од појединачне и заједничке материје и делатне суштине правног посла и није довољан за утврђивање смисла обавезивања конкретним правним послом. Довољан је за утврђивање формалног смисла и утврђивање формалног индентитета преузете обавезе.

Кауза утврђује истинитост формалне представе правног посла његовим предметом. Крунско (празно) место и функцију повезивања формалног са суштинским идентитетом, као утврђивање појединачног смисла општим и општег смисла у појединачном промишљањем и поступању, у домену конкретног правног посла, чини управо кауза, као општи услов легитимне ваљаности свих, па и правних поступања човека.

Исправност каузе назначавачу суштинску исправност и форме правног посла и одговара на питање зашто и колико су се стране „добровољно” обавезале на престације које чине предмет правног посла. Кауза одговара на питање да ли је и стварни основ формалног правног основа легитиман, односно да ли је сам правни основ легитиман да би могао бити легалним предметом правног посла.

Практички, у највећем броју случајева, право као научна и искуствена дисциплина, као поредак и као систем, разумном, рационалном и разложном поставком сопствене супстанције, успева унапред предочити такве формалне претпоставке и услове приватне легислативе, чије адекватно формално задовољавање, најчешће не стављају у сумњу суштинске намере учесника.

С друге стране, богатство, сложеност, међузависност и супротстављеност друштвених и правних појавности и интереса, увелико премашује моћи формално правног уопштавања. Форме права, по себи, или нису у стању уопште, или на време, или

адекватно изразити универзални смисао као вредност сваког појавног облика јединствене друштвене материје субјекта.

На овом месту нећемо спомињати појаве када право и само по себи, као средство, није легитимна творевина слободних и суверених субјеката и када у својој укупности или претежном делу делу себе, није засновано на универзалним вредностима општег људског смисла, као ни случајеве када се право легитимише као оригинална творевина, а суштински, функционално исказује свој прикривени формални идентитет.

Тада је кауза, као општа и универзална категорија смисла живота јединствене материје друштвеног субјекта, непремостиви институт непосредног остваривања тога смисла у укупној животности сваког субјекта, па тако и у домену приватноправних послова и у домену конституције јавног и објективног права.

Ненормативни концепт схвата каузу као основу укупног функционалног смисла суштине правног посла у праву, али и улогу и значај правног посла изван домена права, нпр. у домену друштвене функције правних послова, с једне стране и с друге стране значај правног посла по саму личност учествујућих страна.

Тако схваћена кауза има много шире конотације и показује функционалну интегралност формалног и садржајног идентитета правног посла, као верни одраз потреба друштвеног и правног субјекта. Кауза на тај начин показује и интегритет правног и друштвеног поретка и њихову суштинску функционалну ваљаност и правичну праведност.

Концентрацијом врхунских идентификационих вредности друштвених субјеката у ширини свог ненормативног бића, кауза у формалном циљу у уговору и предмету уговора, интегрише формално препознатљиве, односно одлучујуће (нормативно препознате) мотиве правног посла који су заслужни за њену објективну и формалну ваљаност као ненормативне основе правног посла.¹³⁴

У суштинском циљу уговора међутим, кауза обухвата све субјективне и непресудне мотиве који су у одређеној мери заслужни за креативну афирмативност саме каузе.

---

¹³⁴ У нормативном концепту каузе то би били термини: одлучујући мотив, пресудни мотив, разуман мотив, правичан мотив

Ненормативна кауза основом свог једноставнијег тумачења омогућава и једноставније тумачење свих уговорних одредби или свих законских норми. И дубоко субјективни мотиви се у сваком појединачном случају исказане потребе за накнадним тумачењем каузе правног посла или каузе закона, дају изнаћи, спознати, реконструисати и оправдати (или неоправдати) управо спознајом њихове универзалне основе односно каузе.

Кауза у ствари изражава идентитет одређеног субјекта, односно посебни субјективни идентитет одређене уговорне странке. Кауза стога обухвата све мотиве одређеног субјекта, за баш такву каузу одређеног предмета какву је субјект исказао.

Мотиви утичу на формирање става и доношење одлуке односног субјекта и у погледу објективне основаности саме каузе, и у погледу на тој основи формиране креативности одређеног субјекта по одређеном предмету, што субјект исказује каузом као разложном основом посебне нормативне узрочности одређеног правног посла, или што законодавац исказује каузом као разложном основом посебне нормативне узрочности одређеног закона.

И објективни основ и субјективну креацију каузе прати и одговарајућа врста мотива. У својој укупности они утичу на објективно исказано опредељење слободне воље одређеног субјекта у каузи одређеног предмета. Како разложно (објективно) темељена субјективност одређене каузе јесте разрешење разумног субјекта и његов коначни став као основ правног нормирања, мотиви су тренутку склапања правног посла (или проглашења закона), практички апсорбовани каузом и нису формалноправно релевантни за тај чин. Општа теорија каузе признајући релевантност свих субјективних мотива (и теретних и добротних послова, и закона) и њихов значај за формирање, у крајњем, субјективне каузе,¹³⁵ то чини из принципијелних разлога који практички долазе до изражаја, не у формирању каузе када се субјект дужан представити својим коначним разрешењем (каузом), већ у евентуално потребитом процесу тумачења тога разрешења, односно реконструкције настанка тога разрешења или каузе.

Свима (па и субјектима у питању, тумачима или судији) је доступна спознаја објективног разлога или аутономоса саме каузе.

---

¹³⁵ Без обзира на своју објективну заснованост, кауза и као разумска, у крајњем, јесте субјективна творевина.

Ако објективни разлог у односном конкретном случају постоји, постоји и објективна ваљаност још несубјективизираних каузе. Стога су и мотиви који су определили објективну разложност поступајуће воље, тзв. пресудни мотиви, објективно су афирмативне и разложне врсте и природе, формално се не доказују јер су апсорбовани афирмацијом и формално захтеваног и суштински нужног разлога. Претпоставља се да су и сви пресудни мотиви афирмативни. Који су то мотиви и да ли су афирмативни, зависиће од специфичних околности непосредног случаја и утврђивања даљњих субјективних карактеристика објективно и формално, ваљано засноване каузе.

Пресудни мотиви, заједно са дубљим субјективним мотивима, део су укупног мотивационог комплекса који твори субјективну посебност каузе (као, у крајњем индивидуалне творевине).

Дубоко субјективни мотиви из креативног домена конкретне каузе, тумачени са непосредним околностима конкретног случаја, дају специфични афирмативни и креативни печат већ ваљаној каузи одређеног предмета и вежу је за афирмацију одређеног, а не било ког субјекта. Стога, и не утичу на ваљаност каузе. По том захтеву се не морају ни утврђивати. Напротив, они утичу на степен или меру афирмативности ваљане каузе, и са тога становишта се могу утврђивати.

Ако је спознато да разлог изостаје, па изостаје и ваљаност каузе, у фокус тада долазе само објективно ирационално субјективни мотиви који се изналазе у околностима случаја у питању и који се у крајњем случају и не би морали тумачити (доказивати) због отпадања каузе, јер не граде изреку пресуде, али су од значаја за њено образложење.

Нормативни концепт се не може позвати на претходне разлоге. Њему мотиви не граде каузу, јер је она искључиво објективна и формална, нормативна величина. Стога мотиви и не могу помоћи код тумачења каузе. И када се нормира пресудан мотив, објективност његове формалне истости код свих правних послова исте врсте, не помаже реконструкцији каузе јер је не веже за одређеног и стварног, већ нормативно претпостављеног творца.

Приказани начин третирања мотива значајан за практичка функционална дејства каузе. С друге стране јасно одваја нормативни и формални од ненормативног и суштинског контекста каузе. У нормативном контексту каузе, улазак мотива у каузу уговора, у погледу субјекта, сведен је на нормирану меру која не мора одговарати мери стварног уговорног субјекта; поједностављен је и не осликава укупност неке стварне личности, већ нормиране безличности.

Нормативни контекст је и објективно недоследан: улазак мотива у биће односно каузу уговора учињен је једном зависним од врсте уговора, а други пут је исти за све уговоре исте врсте.

По ненормативном концепту, кауза управо изнетим третманом мотива представља ултимативни захтев сваког појединачног грађанина као личности, у сваком појединачном уговорном случају, за правично функционалним правом које ће га поштовати као таквога и штитити његову, иако уговорну и нормирану, слободу.

6. Кауза и синалагма

У овом делу можемо и на другачији начин одредити разлику између предмета уговора и каузе:

Предмет уговора, израз је свести учесника о синалагми непосредне каузалности или узрочној, разумској и рационалној узајамности правног посла. Предмет је нормативна форма и чисти правни појам стриктне и егзактне облигације. Такве су и престације које су обавезне због уговора који их је створио, који представља закон за странке који, као и сваки закон, прети силом свом непоштовању.

Предмет уговора је дакле универзална и рационална свест само о форми непосредне синалагме која се исказује циљем у уговору, без конотација суштинских функционалних разложности синалагме одређеног правног посла.

Кауза уговора, израз је свима доступне спознаје универзалног и општег смисла који је стога и универзални основ и разлог, како функционалног постојања непосредне синалагме узрочности исказане циљем у уговору, тако и истовремено постојања још једне

синалагме, синалагме разложно субјективне легитимности саме узрочне форме правног посла.

Када кауза, синалагму појединачне узрочнопоследичне форме правног посла, оличене предметом и циљем у правном послу, атрибуира креативном субјективношћу универзалног разлога, настаје легитимна синалагма узрочности (између универзалног и општег разлога и појединачног узрока правног посла) односно, настаје разложно садржајна функционалност непосредне узрочности правног посла.

Кауза је израз духа јединствене материје друштвеног и правног субјекта који заснива и формалноправну нормативност уговора. У основи исту овакву констатацију смо изrekli, у некој другачијој форми, на више места у овоме раду. На овом месту, она назначавала временски след ствари. Спознаја каузе (неправног основа правног посла) прва је спознаја и основни елемент будућег правног посла. У реалностима озбиљне и функционално одређене мисли (осећаја и сазнања) уговорног субјекта, мишљење каузе је примарно. Оно је суштина. Након тога, мисли се предмет правног посла. То је форма. Њом ће се исказати „облик” спознате суштине.

У праву, начело узајамности или међусобна условљеност престација, назива се синалагма. У ненормативном концепту синалагма је појам веома близак појму разумске и логичке рационалности. Најуже је и неутуђиво везана за каузу. Синалагму сматрамо универзалном формом која одражава рационалан садржај као суштину друштвеног субјекта. Синалагма је тако неизоставни део функционалног идентитета друштвених и правних субјекта.

Предмет правног посла исказујући шта је нормирано, назначавала постојање синалагме, а кауза правног посла утврђује синалагму и каже зашто су престације у синалагми, односно узајамној вези.

Основна или примарна синалагма је форма узајамности различитих ентитета (духовног и материјалног) јединствене материје друштвеног субјекта. Кауза је легитиман начин јединственог функционисања различитих синалагматичких садржаја јединствене материје.

Синалагма (узајамност) је у ствари рационална форма општег природног и посебног друштвеног принципа егзистенције.

Оно што чини посебном синалагму друштвене егзистенције јединствене материје субјекта, јесте њена кауза, јесте јединствени начин функционисања садржаја јединствене материје, као њен посебан функционални идентитет.

Различити садржаји (идеални и реални; материјални и нематеријални) јединствено функционалне материје друштвеног субјекта, уопште и могу функционисати управо због своје различитости која је управо и дата у формама које су узајамне, на начин синалагме и узајамности њихових садржаја. Форме су узајамне на начин узајамног функционисања њихових садржаја.

Узајамно, синалагматичко функционисање садржаја датих у различитим формама се темељи на универзалном разлогу непосредног узрока, што и практички исказује кауза.

Стога је посебност синалагматичке форме, како јединствене друштвене материје субјекта, тако и свих његових релација.

По нама не постоје несиналагматични правни послови или уговори. Постојање несиналагматичних друштвених или правних релације указивало би на изостанак или непостојање каузе тих релација. Непостојање каузе тих релација, указивало би на бесмисао тих релација.

Форма садржаја који чине самога субјекта је синалагматичка. Кауза је врхунски принцип функционисања садржајне суштине те синалагме.

Синалагма је форма узајамности између материјалног и нематеријалног, односно идеалног света јединствене материје субјекта. Прва синалагма (обостраности, узајамност), примарна је форма функционалне јединствености материје субјекта. Прва синалагма, каузалном јединственошћу узајамне функције различитих садржаја јединствене материје, заснива основе синалагматичности и свих осталих друштвених релација субјекта које су тако, на начине каузалне узајамности, у основама легитимности практичке друштвености функција прве синалагме.

Не само да увек постоји одређени *ratio* који условљава престацију једног субјекта у односу на другог, већ и сама синалагматичности форме јединствене материје је по себи рационална. Практички, све што делатни субјект слободно чини у једном друштву, чини

основом неког вида своје урођене или стечене зависности коју разрешава спознајом као универзалним разлогом људске слободе.

И када у неком правном послу постоји само једна одлучујућа страна, синалагма са каузом представља „другу уговорну страну.”¹³⁶

Легитимна је она одлука субјекта, када он у промишљању начина и делатном исходу сопственог промишљања, постигне истовремени склад сазнања са осећајном сфером сопствене свести. Синалагма је управо тај универзални осећај и знање, односно спознаја тог склада са којим се, као својим идентитетом, друштвени субјект легитимише.

Такав став грађанска теорија каузе заснива на самој природи човекове свести која увек, у складу са датостима својих природних предиспозитивности и спознаје афирмација друштвене традиције, тежи сопственој афирмацији и доказивању сопственог идентитета међу истоврснима, потврђујући и идентитет саме врсте. Ако је тако, афирмативно се доказати међу другима, могуће је само уз помоћ употребе афирмација других, као универзалног основа властитих афирмативних креација.

У основи става о природи човекове свести, природно је стање потребе за стварањем реда из постојећег хаоса многоструких релација, које као својеврсно субсвесно стање свести, као несвесно у свесном, на неки исконски начин утиче и на саму конфигурацију људске свести, као дела те исте природе.

Код доброчиног уговора, синалагма је, као универзална форма рационалне функционалности или функционалне рационалности, увек присутна. Њен изостанак, значио би и изостанак постојања и саме форме рационалног поступања, па ни кауза не би

---

¹³⁶ У неким радовима о каузи, каже се, да се синалагмом, не може објаснити кауза доброчиног уговора. Други пак аутори, нпр.:

Дудаш, А., *Кауза облигационих уговора*, Нови Сад 2011, докторска дисертација, стр. 26, тврде да „синалагматичност посредно долази до изражаја у доброчином уговору, јер се његова кауза објашњава одсуством синалагматичности. Намера за добротворством је заправо поклонодавчева воља да својој обавези не противтежи обавеза поклонопримца, тј. воља да се искључи синалагматичност.”

Сматрамо да синалагма код рационалних друштвених бића не може бити искључена. Био би то својеврсни парадокс и формалне дерационализације рационалног друштвеног бића као субјекта у праву. Синалагма као универзална релација друштвеног и правног субјекта, неизоставни је елемент каузе и теретних и добротворних правних послова. Што више, синалагма је форма која заснива функционалну садржајност каузе. Ако нема синалагме, нема ни каузе као формалне претпоставке и основе правног посла. Ако има синалагме, кауза ће јој утврдити садржаје. (ЈЧ)

имала свој непосредни предмет. Таква запазивост синалагме није одлика нормативне теорије каузи.

С обзиром на став о синалагми, Општа теорија каузе сматра да термин дарежљивост, дефинитивно није правни термин. За сваки облик поклањања, постоји један сасвим синалагматички основ или рационална узајамност каузално облигаторне природе. Тај смисао није прецизно изражен неправним термином дарежљивости. Ипак термин дарежљивост, је легитимни израз осећајности субјекта и када знамо и његову традиционалну и његову научну заснованост, треба га задржати у праву које, ако је легитимно, може и треба изражавати и осећајни домен својих субјеката.

7. Кауза и *animus contrahendi*

Воља да се промене у субјективним правима изврше правним послом (уговором), назива се *animus*¹³⁷ *contrahendi*.

Animus contrahendi, прво је опредељења озбиљне воље о нужности процеса објективизације своје властите субјективности, путем функционалне форме уговора.

Animus contrahendi посебна је синалагматичка форма која претпоставља свест о правној форми као нормираном начину односно нормирању и заштити иначе слободних начина за постизање жељених исхода.

На тај је начин, по ненормативном концепту каузе, изражена посебна синалагматичности слободног или натурално обавезујућег *animus*-а (духа)¹³⁸ и нормативно обавезујућег *contrahendi*-ја (уговора).

---

137 / **animus**, i.m., преводи се најчешће као дух или душа (човека!), зависно од контекста, али у смислу ум или осећај (у нашем случају воља, мада у литератури као намера), јер постоји и *spiritus*, што значи дах или дух (божији! Као дух не-човека, дух над-човека, али не и дух нечовека). Стога, и Дух Свети јесте *Spiritus Sanctus*, а не *Animus Sanctus*.

138 *Ibid*

Синалагматичко опредељење слободно обавезујуће воље (animus) на нормативну форму правног посла (contrahendi), опредељење је воље засновано на самоспознаји свог властитог значаја по себе саму, спознаји значаја других воља и легитимне потребе о заштити те субјективне значајности, ако се воља интерсубјективном функцијом (правног посла) и провером покаже озбиљном и вредном властите објективизације.

Озбиљно опредељење слободне и аутономне воље, њена намера заснивања уговорног посла са неком другом вољом, засновано је на спознаји о идентитету односно спознаји објективног и универзалног основа властите субјективности (објективног основа своје субјективне мислености), који, када је универзалан, идентифицира и другу учествујућу вољу и представља основ нормативне правности односно каузу самог правног посла. Кауза је тако објективни и разуман, универзални основ свих интерсубјективних интеракција различитих воља у правном послу.

Без (само)спознаје нема каузе, без каузе нема даље спознаје. Кауза је самоспознаја, односно само спознаја, односно кауза је једино спознаја. И то она која се односи на категоријалне и идентификационе вредности врсте које су и објективне и легитимне основе посебности сваког креативног субјективног поступања. Једна, и то веома важна посебност је и сам уговор.

Индивидуална субјективност појединачне свести (воље), објективизираном основном спознаје суштине (каузе), сопствене синалагме (форме узајамности), и сагласношћу о предмету, ствара правни посао.

То је сасвим довољно да се под таквом субјективном и почетно објективизираном синалагмом воље, оправдано може подразумевати свест која је, као рационална, нормална и већинска. Ако је таква, онда и подразумева легитимност већинског начина, као легалног, за задовољавање својих легитимних потреба које су и мотивисале свест човека и определиле његову вољу таквим видом поступања

8. Кауза и начело еквиваленције

Начело еквиваленције почива на суду о вредносној сразмери уговорних престација. У основи начела еквиваленције, могућност је спознаје вредности добара које учествују у разменама, без обзира каква та добра била и какве врсте била. Размене су нужне и егзистенцијалне.

Учествујући субјект је са разлогом друштвено биће - сам није у могућности задовољити све своје потребе на задовољавајући начин. У крајњој линији, самостално их није способен ни спознати.

Стога је и спознаја тога разлога (*ratio*) у основама свих његових поступања.

Да није друштвено биће, човек би неизоставно био биће чија би егзистенција била далеко испод његових могућности. Природно опредељење друштвености у свести човека, наметнуло му је, у нужностима размене материјалних добара, и нужност спознаје њихових вредности. Истовремено, човек исказује и своју осећајну, емотивну и духовну страну, која и те како утиче на вредности материјалних добара у размени. Праксом размене материјалних добара, развија свест о њиховој, али и о нематеријалним вредностима која прате ту размену и учествују у њој. Код такве и тако формиране свести, развија се и урођена свест о слободној и рационалној синалагми размена.

Сваки учествујући субјект спознаје да узајамност (*синалагма*), баш због егзистенцијалне нужности своје форме, обавезује само основом своје рационално функционалне суштине (*каузе*).

На изравни и непосредни начин, субјект спознајом властитих потреба и потреба других субјеката, спознаје и форму рудиментарне синалагме: потребе за потребу.

Закономерност понуде као потребе и потражње као потребе, коригују нереалност субјективне спознаје вредности одређеног субјекта, али и спознаје других субјеката, градећи универзална и објективна мерила, односно спознаје вредности. Заједничка и универзална идеја вредности, коначно се и материјализује извршавањем престација правног посла. Заједничка и универзална идеја вредности постаје материјално истинита, постаје сама материјална истина. Спознаја материјалне истинитости врхунских и категоријалних акциденција људског духа постаје универзална мера односно кауза свих правних послова. Постајући основ објективности свих субјективних креација, кауза постаје и универзални основ нормативности самога права. Тако засновани нормативни

начини права, средство су реалне и непосредне заштите универзалних вредности у посебностима сваког појединачног, конкретног и креативног случаја.

Можемо закључити да објективно постоји само једна једина и јединствена основа за каузе свих посебних случајева. Можемо је и надаље звати аутономос, због своје саморегулационе обавезности односно облигаторности која је константна, па је можемо звати и (духовна) константа.

Како се друштвеност човека развијала, традиција друштвености све више је ценила и нематеријалне, субјективне вредности материјалних добара у размени, да би у одређеном тренутку свести и одређена материјална добра за која се нису могла изнаћи адекватна материјална добра као противвредности, добра која су имала толику материјалну вредност да се она није могла материјални изразити - прогласили нематеријалним добрима. Коначно, у одређеном тренутку развоја сопствене и друштвене свести и погодним условима сопственог друштвеног контекстуалитета, субјекти су спознали и самосталне духовне вредности и начине њихових размена, управо у односу на начине материјалних размена и свест изграђену у њима и на основама њих.

Како је озбиљна људска свест трајно оријентисана у трајању у времену, поимање вредности добара учествујућих у разменама, није у својим укупностима и временски коинцидирана у времену настанка непосредне друштвене релације размене. Вредносни суд о одређеном добру учествујућем у размени, процес је дуге временске консолидације у свести делатног субјекта, који само кулминира у одређеном временском тренутку, када и настаје непосредни однос, или правни посао, размене исте врсте добара различитих вредности и различите врсте добара истих вредности.

Таква чињеница, у добром свом делу, измиче постојећим учењима каузе, као што измиче и позитивној теорији правних уопштавања, па и самим позитивним нормама објективног права, јер немају објашњење (осим формалног) за легитимност правног основа. А оно је на дохват руке, у идентитету сувереног субјекта свих размена и реалним афирмацијама његове духовне традиције.

За постојеће стање, постоји и сасвим веродостојно оправдање. Афирмативна приватна традиција личности изворних учествујућих субјекта, никада није била и

изворно институционализована као јавна, у домену друштвених наука, за разлику од природних. Увек је, мање или више, јавно била насилно заклоњено привидима или отвореним негацијама себе саме, па никада и није била слободна, у правом смислу речи.

Разумни и озбиљни уговорни субјекти у правним пословима слободно располажу сопственом имовином. У том располагању нису сами. Прво, имају начин да спознају објективну афирмативност заједничког духовног идентитета. Та спознаја је темељ објективности њихове субјективне одлуке. Осим тога имају слободан увид у практичке размене таквих добара на тржишту каква и они размењују. Имају слободан увид на дејство закона понуде и потражње, као што имају увид и у посебне субјективне елементе који могу утицати на вредност добра у размени (нпр. *praetium affectionis*). Имају, осим тога и слободан увид у квалитет и квантитет добара у размени. Када као разумни и селектовани друштвени и правни субјекти имају и слободну вољу и могућност њене слободне манифестације, мишљења смо да уговорне стране не могу слободно прекорачити границе кретања слободне воље у погледу одређивања висине вредности уговорних престација. У складу са тиме, на нееквиваленцију би се могли позвати само у случајевима изостанка слободе своје одлуке. Тада би се институти ништавости, прекомерног оштећења или промењених околности примењивали због неваљале каузе. Јавни законодавац би предмет еквивалентности престација требао сагледавати са становишта озбиљне и егзистенцијално опредељена слободне воље.

Став има упориште и у упоредном праву. „Према схватању немачке теорије, еквивалентност је субјективни појам, с обзиром на то да свакој уговорној страни треба омогућити да сама утврди да ли је вредност њене престације одговара вредности престације друге уговорне стране.”¹³⁹

9. Кауза и тумачење

---

¹³⁹ Prema, Salma Jožef, *Obligaciono pravo*, Naučna knjiga, Beograd 1988, str. 118, u odnosu na, Karl Larenz, *Lehrbuch des Schuldrechts*, tom I, Beck, München 1979, str. 168

Правни пореци који признају каузу и у којима је она формални услов за настанак пуноважног уговора, не захтевају да кауза буде изричито наведена. Њено постојање се увек може доказивати, без обзира да ли је кауза наведена или није, је ли очигледна или не.

Прихватање другачијег решења значило би стављање под знак питања концепцију апстрактних правних послова.¹⁴⁰ Тумачење каузе треба да пружи одговоре, да ли кауза уопште постоји, да ли је допуштена, да ли упућује на теретна или добročина располагања. „Били тога свесни или не, они који тумаче уговор, а то су у крајњој инстанци увек судија, не могу заобићи каузу. Напротив.”¹⁴¹

Код ненормативног концепта опште теорија каузе, доказивање постојања каузе у одређеном уговору значајно је олакшано и поједностављено. Спознаја објективног основа који темељи разумност субјективне идеје у креацији одређеног правног посла, двострано је корисна.

С једне стране, спознаја је универзално доступна уобичајеним спознајним моћима свих субјеката.

С друге стране, као општи и полазни објективитет утиче на појединачну разумност и легитимност субјективних манифестација воље изражених у конкретном правном послу.

На тај начин кауза је својом очигледношћу присутна код свих теретних и добročиних правних послова. Истим поводом, олакшава се и доказивање узрочности реалне стране апстрактних правних послова.

Код таквог стања ствари, ненормативно појмљена кауза приступачна је уобичајеној спознаји већине обичних субјеката. Када је кауза приступачна обичној спознаји већине, крајњој инстанци, посебној спознаји судије, задатак се знатно поједностављује и олакшава.

10. Да ли је кауза чињенично или правно питање?

---

¹⁴⁰ Упор. Антић, О. *Ibid*, стр. 279

¹⁴¹ Антић, *Ibid*

Разматрање каузе конкретног уговора у ненормативном концепту каузе подразумева следећи поступак.

- Прво, испитивање реалног чињеничног стања и стања узајамних престација уговорних страна.

То је чињенично питање.

Када се утврди реално стање чињеница, суд ће уважити следећу процедуру:

- Друго, утврдити постојање и ваљаност каузе правног посла. Ради утврђивања каузе уговора у питању, прво је потребно утврдити универзалну и објективну заснованост саме каузе. У овом стадијуму утврђује се постојање објективног основа саме каузе у питању, односно универзалног и афирмативног разлога¹⁴² свих нормирања (постојање тзв. аутономоса или универзалне константе каузе).

У складу са изреченим ставом опште теорије „да се процедура због евидентне нелегитимности може окончати и прије свога краја,” већ у овој фази се поступак тумачења може прекинути јер је остварио своју сврху и утврдио непостојања основа легитимне ваљаности каузе. Том основом се може донети и одлука о ништавости правног посла.

Одлука би се образложила неафирмативно (када у правном послу слободном вољом страна није изражена активна афирмација каузе): елементарна неразложност онемогућава конституисање ваљане каузе правног посла у питању те се он сматра ништавим. Даље одржавање акаузално заснованог и неразложног (тима и нелегитимног) правног посла узроковало би и нелегално нарушавање врхунских акциденција људског духа, по предметној узрочности одређеног правног посла. Даљим одржавањем правног посла легално би се омогућила непосредна нормативна (уговорна) узрочност која би практички, у појединачном случају нарушавала мисаоност, слободу, осећајност, веру, здравље, креативност, правичност, истину и срећу уговорног субјекта.

Утужива је само одређена правна норма, али је њена утуживост, као и она сама, заснована на повреди њеног универзалног основа односно каузе. Кауза је нормални разлог утуживости, а норма је непосредни узрок утуживости. Позивање

---

142 Разлог је свима доступна универзална спознаја идентификационих категорија људског духа. Назвали смо их врхунске акциденције.

на одређену норму је позивање на непосредни узрок утуживости. У овом стадијуму, кауза је изравно утужива. Може се изравно позивати на каузу као разлог утуживости. Узрок утуживости непосредно је у самом изостанку разлога правног посла

- Треће, утврдити како гласе норме правног посла.
- Четврто, ако други корак није резултирао ништавошћу правног посла, поред аутономоса, утврђује се и заснивање мере афирмативне посебности већ ваљане каузе, и да ли се та афирмативност каузе као основа, може довести у везу са правном основом и афирмацијом њених нормативних посебности у узрочној последичности уговора у питању. Ако се не може установити вредносна, логичка и функционална веза каузе и правног основа, правни основ је ништав.

Субјективно креирање разложне посебности у узрочностима одређеног правног посла не може излазити изван њиховог заснивања на објективној универзалности легитимне основе сваке каузе, односно аутономоса. Аутономос универзално заснива каузу тога посла и тога субјекта, као што у свако време и на сваком простору заснива објективно ваљану постојаност каузе свих субјеката, свих правних послова по свим њиховим предметима. То су истовремено и елементарне основе и крајње границе субјективног и практичког ума (у виду објективног захтева за легитимношћу субјективне спознаје у питању) које појединачни креативни ум чине разумски заснованим, спознајом свог врсног идентитета као објективне категорије.

- Пето, ако је кауза уговора у функционалном јединству свог универзалног (објективног и посебног (субјективног и креативног) дела идентификована као ваљана, суд, или који други тумач права, ће одлучити у којој мери афирмативности утврђено чињенично стање одговара афирмативној мери саме каузе. Мера се утврђује у односу веродостојности стања чињеница са стањем норми у нормативном предлошку односно уговору.

То је правно питање. За разлику од нормативног поимања правног питања, ненормативни концепт разматрања правних питања сматра стваралачком и креативном дужношћу.

Слободна (појединачна и субјективна) воља исказана у каузи правног посла, као разумна, рационална и озбиљно егзистенцијално условљена, поседује спознају свог врсног духовног идентитета као универзалног основа и разлога објективности¹⁴³ свог субјективног идентитета.

Ненормативни концепт каузе исказује предност у односу на ненормативни јер истовремено утврђује јединствену и универзалну основу и циља у праву (циља у правном послу) и циља права (циља правног посла). Тачније, из објективности универзалне основе (спознаје категоријалних вредности људског духа), изравно следи циљ самога права (свеједно, приватног или јавног). Објективност¹⁴⁴ те универзалне спознаје истовремено је и императивни основ и императивни разлог и императивни услов слободног располагања у уговору.

11. Кауза и пракса

Постојећи пропис заснован на нормативном поимању каузе каже да је кауза недопуштена ако је противна принудним прописима, јавном поретку и добрим обичајима.

---

143 Др Стеван Влајковић, Предговор у књизи Динамика несвесног, К.Г. Јунга, Матица српска, Нови Сад 1996, стр.47:., Јунг полази од тога да су се културно историјски облици манифестација људског духа (његов објективитет-*прим.а.*), за разлику од савремених, пренашали кроз векове и миленије, искључиво усменим предањем. На тај начин, сталним понављањем, са њих је отпало све лично и субјективно и остало само оно што је општељудско, што је било од општег интереса, што је одражавало општа стремљења, надања и потребе ... тако да је у њима остало само оно што је суштинско, што одражава људску психу у њеним основним, структурним елементима.”

144 Влајковић, С., *Ibid*, стр. 43:., Чињеница је да је у психологији субјект истовремено и објект истраживања, да психа посматра и истражује саму себе, јединствена је и ставља психологију као науку у јединствен положај. Она се ... непрекидно суочава са проблемом објективности, упорно настојећи да у свом домену нађе оно објективно упориште помоћу кога би успела да себе издигне из стално присутне субјективности. ... Пут ка решењу које нам Јунг предлаже је исто толико оригиналан колико и изненађујући: он нам указује на објективно несвесно, на сферу несвесних психичких збивања, која су као и сама природа ослобођена субјективности овог или оног Ја и према којој човек стоји у истом односу као и према спољашњој стварности. Ово „објективно психичко” је утолико објективно уколико је опште људско и независно од појединачне свести и утолико стварно уколико, као и спољна природа, делује и ствара.”

Ненормативни концепт опште теорије каузе каже да је кауза недопуштена ако је противна објективности универзалне и свима доступне спознаје категоријалних и идентификационих вредности људскога духа.

Нови концепт каузе проширује домен слободе. Он слободу веже за ненормативност категоријалних духовних вредности људског и спознајног духа, у односу на нормативне, много уже и могуће легитимно произвољне појмове принудних прописа, јавног поретка или добрих обичаја (које успоставља нормативни концепт каузе).

Спознаја категоријалних вредности људског духа чини универзални ентитет каузе који је у легитимно функционалној вези са слободно израженим посебним ентитетом каузе који изражава креативну узрочност одређеног правног посла. Први ентитет је објективна константа (аутономос), други је, основом те константе, слободно изражена субјективна креација појединачног правног посла. Обостраност међусобне функционалне везе изражена ја каузом уговора.

§ 5. КОНОТАЦИЈЕ НЕНОРМАТИВНОГ КОНЦЕПТА КАУЗЕ

1. Кауза и правичност

Основе Аристотеловог учења правде разликују општу и посебну правду. Општа правда је потпуна врлина и састоји се у поштовању моралног закона као општег добра. Посебна правда је део опште, и односи се на одређене конкретности и дели се на дистрибутивну и комутативну правду.

Дистрибутивна правда подразумева поделу свих добара између припадника једне државне заједнице, и од тих добара један човек може имати исто колико и други, али може имати и мање или више, сразмерно својим заслугама.

Комутативна правда се тиче се права у приватном односу. Њена суштина је у аритметичкој сразмери. Свака од двеју страна у међусобном односу добија подједнако.

Начела дистрибутивне правде карактеришу домен јавног права, а начела комутативне правде, карактеришу домен приватног права. При томе, основни проблем праведне животне практичности политичког система и правног поретка јесте: како утврдити шта колико вреди и шта коме припада?

Када комутативну правду схватимо у грађанскоправном смислу, основом новог поимања каузе можемо доћи до одговора на питање шта колико вреди и шта коме припада.

Грађанска теорија каузе у ствари описује концепт правичности који произлази из универзалних основа оргиналне аутономије њених изворних и слободних субјеката. Концепт слободног и сувереног друштвеног субјекта у основи је концепта правичности, а такав концепт правичности у основи је нормирања који твори правичну правду. Правична правда у основи је правичног друштва. Основ правичног друштва је тако духовни идентитет његовог сувереног субјекта. У егзистенцији правичног друштва, спознаја његових универзалних основа, спознаја је и његових универзалних циљева. Тако заснована спознаја опредељује и практичке начине друштвеног и правног функционисања.

Образац правичне друштвене правде последица је јединствене основе комутативне и дистрибутивне правде. Основ је универзалан и представља духовни идентитет сувереног субјекта, практички лоциран око појмова приватног власништва, облигација и тржишта, творећи слободу спознаје као цивилизовану и хуману културу изворног друштвеног субјекта.

Важење начела приватне аутономије (бив. аутономије воље), у основи, није повезано са нахођењем законодавца. „Упућеност људи једних на друге, несагледива је са становишта јавног законодавца, а потребе људи толико су различите и задовољавају се на толико различитих начина и у толико разноврсних односа да законодавац, све и када би хтео, не би могао боље од самих учесника да уреди њихове приватне односе”¹⁴⁵ или то не би могао уопште учинити.¹⁴⁶

Тако гледано, сасвим вероватним се указује да се, и порекло легитимних потреба појединца и начин задовољавања тих потреба, као и порекло правног става сваког јавног законодавца, полази из једне јединствене и универзалне основе. Универзални начин

---

¹⁴⁵ Станковић-Водинелић, *op.cit.* стр. 252

¹⁴⁶ Додао Ј.Ч.

спознаје универзалног основа легитимизира најшире видове засноване и афирмативне креативности свих правних субјеката.

Таквим поимањем основа, негира се теза нормативних теорија о априорности воље јавног законодавца. Чак и да јесте тачна мисао о априорној вољи законодавца, сама мисао је недоследна. И приватни правни послови имају свог приватног „законодавца.” Да ли се, и како се, воља таквог законодавца сматра априорном у нормативним правним концептима?

Претходна идеја показује и начелни пут остваривања приватне аутономије. Приватана аутономија, по нама слободна воља појединачног правног субјекта, стално и у сваком случају тежи да се и практички оствари као јавно право, односно по нама као објективно институционализирана воља свих субјеката. Тако је јавно право, већ иницијално и непосредно засновано на већем делу права који је својим пореклом приватно. Прошавши тест јавног оправдања, и сама постају корпус јавног права, без обзира на своју примарну и непосредну предодређеност за регулацију приватних односа.

На себи својствен начин, грађанска теорија правде користи и Хегелов концепт лукавства ума, који је у основи његовог метафизичког становишта о светској историји, на начин што се „лукавство ума на слободном тржишту огледа у томе да посебни интереси појединаца воде ка умним законима тржишта, те да тако и најнетолерантнији појединци из својих секташких циљева, неумитно служе даљој еманципацији човечанства.”

Није ли то коначна сврха јавног права „класичног” државног порекла, у регулацији непосредних односа између друштвених и правних субјеката.

У ваљаној традицији и историчности масе приватноправних располагања и размена, налазе се и сви потребни елементи, вредности, термини, начела и карактеристике универзалног основа подобног за јавно преузимање. Основе су оформљене и тестиране у праксама међусобних односа, и путем каузе могу представити и најлегитимнију друштвену правду.

Грађанскоуговорна концепција у својој историчности, ствара универзалну, свима разумљиву и уверљиву идеју правичности, вредности, разложности и реципроцитета, али

и идеје приватног и јавног у свом дијалектичко – органском смислу и јединству, те се уз помоћ ње могу спознати, објаснити и оправдати и сами принципи правичне правде, ако то већ нису по себи.

У основи свих размена (трампи, трговине), у ствари је идеја правичности. Та идеја свих који су учествовали у разменама је старија и од државе, и од права, и од саме правде. Али, идеја свих о правичности није имала уређен и учинковит систем своје заштите. Иако је заштита идеје правичности била, исто тако, потреба свих, сам систем заштите нису могли стварати сви. Када је осмишљен систем заштита, показало се да је он одраз идеје само неких. Временом, систем заштите правичности у разменама добара, као уређени нормирани систем, експонирао је сам себе, своју уређену, хијерархизовану и институционализирану структуру, све више заклањајући вредност које су и основ његовог постојања и његова врхунска хијерархија. Термин правичности, као и врхунски афирмативне духовних акциденција правних субјеката, изопштени су термини из основног и институционализованог средства своје заштите.

Иако сам појам институције прати двојност његовог поимања, нпр. у материјалном или нематеријалном смислу, оно по мишљењу и идеји грађанске теорије каузе, у било ком поимању, оправдава термин управо због есенцијалности прихваћеног вредносног суда произашлог из „места” сучељавања одређене материје (идеје, мисли, норме, структуре) и одређене процедуре или функције (понашања, деловања, чињења, провођења) или пак сучељавања одређених материјалних вредности са одређеним нематеријалним вредностима.

Прихваћени и објективизирани вредносни суд, као егзистенцијални, као есенција, није произвољан и јесте институција. Јесте нешто најбоље што се зна, што се трајно, опетованим дискурсима доказује као такво, и као такво јесте основа вере свих у такав суд која га квалификује у одређеном времену за трајање времена, у одређеном предмету и универзалном простору.

Управо због тога, у друштвеном систему вредности, урођени осећај као вредносно опредељење сматрамо за извесну чињеницу крајње озбиљне вероватности, јер она то по

одлуци свих и по сопственој функционалности форме и садржаја јесте, иако сви знају да она то у суштини, као вредносни суд, није. Институт или институција, само је највећи степен заснованог веровања, дотеран до могућих граница вероватности сопственог предмета, да га сматрамо извесним, да га можемо сматрати истинитим и да може, јер мора, да служи као сама извесна и истинита чињеница, само ако се стално успева оправдати практичком функционалношћу дејстава и процедура које морају бити у складу са основама вере у њихову материју и форму.

Ако је тако, термин институција није својствен за продукте засноване на аналитичком закључивању и извесностима природног поретка ствари. Кауза је једина институција која повезује начело извесност природног поретка са начелом вероватности друштвеног поретка.

У политичким и друштвеним системима, судионик може задржати сопствену аутономију само када се не идентификује са једном од друштвених супротности, већ када одржи „баланс” између тих крајњих супротности (универзално егзистенцијално правило мере). То је могуће само онда када је судионик свестан и увидан, и у једну и у другу супротност. Увиде отежавају, како опште политичке и социјалне присутности, тако и посебности умне неприсутности, као индивидуални терети расуђивања.

Објект грађанског опредељења за правичност правде, истовремено, свакодобно и сваковрсно је и њен субјект и аутор. И то не било какав субјект, већ изворни, оригинални и активни субјект. Као такав, он је традиционално, исторички и критички делатан. То значи да на развојној скали сопствености, он као практички ум, спознаје комплексе свих антагонистичких домена политичких система, у њиховом развојном виду, из простог разлога, јер се у свима њима јављао, и још увек се јавља, као објект.

Управо практичка спознаја најудаљенијих тачака свих друштвених антагонизама, грађанском уму служи као крајњи репер спознатог и тачка реалног мотивационог ослоња аутономне изградње основа новог односно изворног система вредности.

Материја, методологија и процедура изградње новог система вредности друштва правичне правде, дају за право њиховом творцу да се поистовети са својом творевином као

сопственом идејом. Ако би и тада, такву творевину могли назвати једностраном истином, као изворна, савесна и стручна, она је бар легитимна једнострана истина већине. Тада, такво поистовећивање, неће бити катастрофа, како је то иначе Јунг замислио.

2. Идеја толеранције

Појам толеранције нема јединствено и универзално тумачење.¹⁴⁷ Нови концепт каузе заснива и специфично тумачење идеје толеранције.¹⁴⁸

Грађани као друштвени субјекти, истовремено су припадници више ужих или ширих, сталних, сталнијих или само повремених, односно привремених социјалних група, намерне или случајне, локалне или глобалне структуре или природе. Основ припадања

147Према, Џон Лок, *Две расправе о влади, одн. Писмо о толеранцији*, Утопија, Београд 2002. **Толеранција** се одређује као способност препознавања и уважавања уверења и деловања других, која на било који начин одступају од очекиваног стандарда. Толеранција је друштвени, културни и религијски појам који се односи на колективну и индивидуалну праксу неугрожавања оних који верују, понашају се или делују, супротно од онога што колектив или појединац одобрава. Толеранција обухвата могућност да се примени санкција и свесно одлуку да се то не учини.

Према дефиницији UNESCO, **Толеранција** је поштовање, прихватање и уважавање богатства различитости у нашим културама, наша форма изражавања и начин да будемо људи. Толеранција је хармонија у различитости. То није само морална дужност, то је такође политички и законит захтев. Доследно поштовање људских права, бити толерантан, не значи толерисање социјалних неправди или одбацивање или слабљење туђих уверења. То значи бити слободан и чврсто се држати својих уверења, и прихватити да се и други држе својих. То значи прихватање чињенице да људска бића, природно различита, у својим наступима, ситуацијама, говору, понашању у вредностима, имају право да живе у миру и да буду какви јесу. То значи да се нечије виђење не намеће другима. Различито не значи лошије, већ другачије. Видети различитост, значи видети позитивно.

Према приручнику *Откључај толеранцију*. GIZ-а, немачке канцеларије за техничку сарадњу (бив. GTZ) и Министарства за људска и мањинска права Србије и Црне Горе, Београд 2005, аутори Станислава Видовић, Милена Галић и Марија Радовановић. **Толеранција** значи поштовање, уважавање и прихватање разлика, схватање квалитета интеракција ових разлика, поштовања различитих културних вредности и поштовање основа сваког људског бића. У значењу ове речи, крије се идеја прихватања свих разлика, било да су засноване на различитим етничким, верским, расним и језичким групама, различитим сексуалним преференцијама, економском статусу или слично. Укратко, прихватање различитости којима не угрожавамо друге и препознавање нетолерантног понашања као што је расизам, фашизам, сексизам и сл.

Према овом Приручнику, основе толеранције су поштовање права на идентитет, на коришћење и очување језика, традиције, обичаја и културе. Нетолеранција је нетрпељивост и недостатак поштовања за туђе навике и веровања. Осликава се у томе што неко није вољан допустити другима деловање на другачији начин или имати другачије мишљење. То може значити да су други искључени или одбачени због њихове вере, сексуалности, одеће или фризура.

Према чл.1.4., *Декларације UN*, **Толеранција** значи да је појединац слободан да има сопствено убеђење и да поштује и уважава исто право другима

148 Према речнику Вујаклија, **Толеранција** је попустљивост, трпељивост према туђим схватањима, мада се човек са њима не слаже.

одређеној групи је задесни (случајни), нужни и вољни (основом слободног избора и одлуке). Социјални идентитет друштвених субјеката, одређен је мешавином личних избора и одлука, случаја и природних датости субјеката у условима дејстава друштвеног и природног контекстуалитета.

Егзистенција друштвеном субјекту намеће потребу сталног доношења најразличитијих одлука од ужег или ширег интереса за његов друштвени статус, са изравним последицама по њега самога.

С једне стране гледано, одлуке појединца имају изравне последице по његов лични идентитет. Његове одлуке међутим, посредно се конотирају и на идентитет различитих, ужих или ширих, формалних или неформалних група којима он може истовремено припадати. Посредно, одлуке појединца имају последице и по глобални идентитет саме врсте (у смислу најшире друштвене групе) којој субјект припада.

С друге стране, идентитет различитих, ужих или ширих, формалних или неформалних друштвених група којима субјект истовремено припада, врши сталан, формалан или неформалан, утицај на одлуке припадајућег им субјекта. Напослетку, и глобални идентитет најшире друштвене групе чини то исто, врши сталан, формалан или неформалан, утицај на одлуке и тиме и идентитет припадајућег му субјекта.

С треће стране, сваки друштвени субјект има нормалну (у смислу већинску) потребу за припадношћу одређеној групи и у одређеној се мери поистовећује са објективизираном структуром њене културне свести.

Тако формирање идентитета појединачног и слободног друштвеног субјекта, легитимитет његове свести заснива на слободној спознаји афирмација свих друштвених група којима субјект припада по било којој основи, и којима верује, јер је и он основни елемент који је градио легитимни објективитет њиховог идентитета. При томе је субјект свестан да објективни идентитет друштвених група и њихова друштвена институционализацијанија, нису изграђени искључиво по његовој субјективној замисли, али су њој најближи, због истоветне и универзално афирмативне основе која трпи локалне, субјективне и појединачне варијације, компромисе и толеранције, док год оне не негирају саму основу јер је само таква основа ослонац афирмативног напретка који, и када у сваком случају и одређеном времену није видљив, са извесношћу се може замислити.

Субјект спознаје и закључује да после одбацавања свих субјективнизама, ирационализама и локализама, афирмације свих друштвених група у ствари повезује један јединствени и универзално афирмативни основ.

Ненормално (мањински, појединачно), субјективна свест се неафирмативно конотира на услове објективитета својих друштвених заједница. То чини нефункционално, основом искључивости својих субјективних основа. Негирајући објективитет објективне основе, негира и већину њених практичних функционалних манифестација. Искључивост свести засноване само на субјективном поимању аутономних основа, као последица објективних терета у расуђивању, временом долази и у практичку коинциденцију са самом собом, тако да није способна да толерише другачију свест. Доследност тако засноване свести, практички негира све остале свести, лица, институције, друштвене групе и заједнице.

Конкретни делатни субјекти у конкретној друштвеној релацији, свој вредносни суд о другом субјекту или предмету одређене релације, сходно недовољном социјалном искуству, могу заснивати на уопштеним обрасцима, предубеђењима и преоцбама сопствене свести.

Порекло таквог начина мишљења, чак и када је оно непосредно егзистенцијално опредељено, налази се у предиспозицијама природне свести немислених нагонских и инстинктивних бића. Предиспозицијама које су тим бићима, као урођени обрасци дејстава, сасвим довољни за домен природног закона. Ти обрасци „брзога мишљења,” као наслеђа, прате и човекову промишљену и осећајну друштвену свест у којој је брзини мишљења, која најчешће више није основни егзистенцијални услов, претпостављена њеној суштинској и свеобухватној ваљаности.

Уопштени начин мишљења о конкретном, као брза обрада информационог инпута у свести субјекта, очитује се као својеврсна претходна категоризација у коју смештамо људе, групе, чак целе популације, појаве, релације и слично. Овакав систем аутоматизације процеса мишљења испољава се у виду предрасуда и стереотипа.

„Предрасуде¹⁴⁹ су релативно трајни субјективни или чак групни ставови по одређеном предмету, који нису засновани на чињеницама и логичким аргументима, па самим тиме имају и веома јак емотивни моменат, што као инертну последицу има и велику отпорност ка променама.”

Рекли би да су предрасуде (предубеђења) отпорне и према свему што се не уклапа у њихове унапред створене обрасце мишљења. Предрасудама субјекти у стварности премоштавају подручја свог недовољног знања или самога незнања о предмету у питању. Предрасуде воде ка дискриминацији истоврсних. Дискриминација је само корак до насиља над истоврснима (неосећајност-незнање-дискриминација-насиље).

Одакле почиње и где завршава идеја толеранције? Који је домен и предмет њене примене? Шта је уопште толеранција?

Појам заједништва, дакако, не може бити заснован искључиво на појму толеранције. Идеја толеранције међутим, сасвим сигурно је најбољи основ за то. Исто тако, безгранична толеранција, у једном одмереном друштву грађанске демократије, као појам супротан основном цивилизованом питању мере, представљао би недопустиви нечињење умних. Где ум не царује, плодна је основа за чињење безумних. Толеранција свакако није једини и није пресудни инструмент одржања и квалитета друштвеног саживота. Друштвеност се не може заснивати искључиво на идеји толеранције.

При томе, неизвесност је у чињеници, да тежећи за сазнањем нечега што не знамо, што не знамо шта је и какво је, основом тога што не знамо, одређујемо и средства за која не знамо да ли су права, да би уз помоћ њих спознали нешто што не знамо.

Статус спознаја наука о природи и наука о друштву је значајан за идеју толеранције: с којих позиција толеришемо нешто различито; да ли је то што ми знамо, апсолутно тачно и истинито?

---

149 И код предрасуда запажамо когнитивну компоненту (оно што мислимо, одн. судови о нечему), емотивну компоненту (оно што осећамо, повезано са мишљењем) и конотивну компоненту (оно што чинимо, основано на претходне две компоненте). Према већ наведеном Приручнику GIZ, фусн. 191, ст.3, Немачке канцеларије за техничку сарадњу, (biv. GTZ) и Министарства за људска и мањинска права Србије и Црне Горе.

„Несумњиви успеси у контроли природе,¹⁵⁰ навели су човека да размишља детерминистички. Тада детерминизам поимамо као одређеност, једнозначност или својство у које не сумњамо.

Међутим, први слом детерминизма је доживио када се установило да за немерљиво мале разлике у почетним условима, добијамо немерљиву величину различитости исхода.¹⁵¹ Констатација је изузетно важна за општу теорију каузе. Сваки помак у објашњењу каузе који доприноси истинитијем разјашњењу њенога бића, на крају, у практичкој примени и тумачењу института може се исказати немерљиво правичнијим и легитимнијим.

Теорија хаоса нам каже, да се једноставни системи могу понашати веома комплексно, а Теорија комплексности каже да се у комплексним системима може појавити сасвим једноставно понашање.¹⁵² Едвард Нортон Лоренц, уважени је амерички математичар. Његова Теорија хаоса је у ствари његов математички модел у области природних наука. Када ствари, на описан начин, тако стоје у природним наукама, то у сваком случају релативизује појам извесности, тако карактеристичан за област природних наука.

Када је тако у наукама о природи, каква је ситуација у областима и предметима наука о друштву? Сматрамо да се легитимним може сматрати мишљење да укупност људске егзистенције, у основи, одликује неизвесност, само је она у мањем обиму изражена у предметима наука о природи, док је правило у наукама о друштву. Тиме је условљен и степен релативизације истинитости знања наука о природи и наука о друштву науке, чиме се опет условљава функционална интеграција, међузаснивање и надоградња једних и других знања.

---

150 Извор основа: Wikipedia/ Теорија хаоса

151 У Теорији хаоса, оваква екстремна осетљивост на почетне услове, позната је под живописним називом „лептиров учинак.“ Теорија каже да, ако лептир замахне крилима у Пекингу, може изазвати ураган на Флориди. Онако како би ова теорија требала бити схваћена, јесте да махање крилима може променити след догађаја који би се збио да лептир није махао крилима, када би могли рећи и да изостанак замаха лептирових крила спречава ураган на Флориди. Када би успели уврстити све могуће утицаје на почетне услове, ипак би се показало да и даље не би могли у потпуности и тачно предвидети будућа збивања.

Други слом детерминизан је доживио приказом реалног броја на рачунару, односно добијањем два различита исхода за два различита приказа реалног броја.

Претходна својства појављују се само у хаотичким системима. После 1989. године, теорија хаоса прешла је велики пут. Хаос није теорија, већ концепт, и то такав да се може одвојити од остатка динамике. Математичке технике су унапредовале, и данас имамо строг доказ да модел Едварда Нортон Лоренца, дефинитивно одражава хаос. Теорија хаоса, добила је придружницу у виду Теорије комплексности.

152 Извор основа: Wikipedia/ Теорија хаоса, Едвард Нортон Лоренц

Међутим, ни друштвене науке, ни по једном свом предмету, нити су беспомоћне, нити су произвољне. Оне су кроз почетна, рудиментарна и често мало вероватна знања, у многим својим предметима, путем афирмативних искустава традиције заједничке људске егзистенције, у многим подручјима и сегментима достигле сасвим респектабилан степен објективне истинитости. Ако су га и достигле, у многим друштвеним предметима, тај степен истинитости није и јавно институционализован, нити нормативан. Таква истина дакле, иако постојећа, често не служи на корист свим грађанима, као што се и сви грађани не служе таквом истином. Иако сва „истинита” знања о друштву и нису увек и свагде у јавним институцијама или јавним нормама, као што нису увек ни у непосредној свести свих, она као универзалне и афирмативне менталне институције, као авангардне идеје, живе осном традиције свог ауторитета. Не чекајући пасивно повољне моменте своје потпуне практичке материјализације у реалним условима сопствене егзистенције, истинита знања о друштву постепеном активацијом својих изворних и оригиналних убедљивости, неумитно заузимају поља и институционализованих друштвених истина, тежећи потпуној и универзалној прекомпозицији укупности друштвеног простора у складу са оригиналним вредностима и структуром личности сувереног друштвеног субјекта.

Идеја толеранције, у начелу престаје, на оном месту где почињу нормативна дејства исте идеје, идеје човека, нормиране легитимним правним нормама.

У појединим релацијама, ригидност граница између толеранције и дејстава права, у друштвеној се пракси, до одређене мере, толерише. Ако би се и таква мера превршила, дејство правних норми је неминовно, на исти начин на који, где престаје дејство диспозиције правне норми, наступа дејство њених санкција.

У нормативном систему права уважава се чињеница објективних дејстава непосредног друштвеног и природног контекстуалитета на узроке, начине и исходе процесуираних деликтних дејстава одређених субјеката. Уважавање непосредних индивидуалних моћи одређеног субјекта од важности је за распоне непосредног санкционисања његових непожељних дејстава, све до могућности његовог потпуног ослобађања од одговорности. Потпуно ослобађање од нормиране одговорности међутим, у свом крајњем поимању, није ништа друго до уважавање слободне спознаје изворно

ненормативног основа каузе и њеног потпуног дејства у идеји толеранције, нпр. код душевно болесних лица која су починила одређени деликт. У том случају легитимно засновано право оних који могу спознавати слободу, па је и имају, због тога што то могу (разлог), толеришу оно лице које уопште не може спознавати врхунске одреднице људског духа као сопствену слободу, па слободе и нема. Како је спознаја слободе или слободна спознаја објективни основ на коме разумна лица дају свој субјективни и креативни идентитет каузи својих поступања, лице којему је објективно ускраћена датост такве основе легитимитета, нескривљено, неће имати ваљан (легитимни) основ објективности (аутономос) својих, тада искључиво субјективнонагонских поступања. Како други, све то што то лице нема, имају, они знају да је изостанак објективног основа поступања односно лица објективан и да се стога то лице којему је преостао само материјални идентитет врсте, због свог субјективнонагонског понашања, какво год оно било, толерише и не може се сматрати ни кривим ни одговорним. Такво своје знање разумна лица у правилу, слободно и нормирају. Ако у изузетим случајевима то знање није нормирано као такво, свеједно, као вредност културе, обавезује сва разумна лица, ако већ не обавезује нормативна посебност њихове правне културе.

Друштво као целина јесте такво какво јесте. А јесте културан, цивилизован и хуман скуп који се легитимише различитошћу својих, у основи, истоврсних јединки.

Толерантност као идеја, универзална је мисао о уважавању и саме материјалне форме врсне припадности сваког понаособног субјекта који се у правилу идентификује као духовни идентитет, као личност. Уважавање је у виду нултог вредносног опредељења по самој материјалној форми друштвеног субјекта. Нема ниже објективне вредности појединачног субјекта од материјалне форме његове врсне припадности. Све изнад тога, све (нематеријалне) духовне вредности субјекта, подлежу вредновању. Вредновање се врши основном каузе, како то представља овај рад. До нормативно одређене мере, одређене духовне неафирмације се толеришу, преко те мере духовне неафирмације подлежу домену правних норми.

У том смислу, код сваког човека, без обзира на чињенице што се одређене друштвено релевантне манифестације његове воље у одређеним доменама егзистенције, у одређеном времену и простору, по објективним критеријумима вредновања, сматрају

неафирмативним, постоји сасвим вероватни афирмативни вредносни потенцијал тога субјекта у другим доменима, временима и просторима његове друштвене егзистенције.

Не постоји разуман субјект који би по укупностима свих својих манифестација воље, у свим доменима своје егзистенције, у целокупном времену своје егзистенције, дакле апсолутно, био само, кроз и свагде неафирмативан.

Такођер, не постоји субјект који би по свим својим манифестацијама воље у свим доменима своје егзистенције и у целокупном времену своје егзистенције, дакле апсолутно, био само, кроз и свагде афирмативан.

Између крајњих и екстремних репера, егзистира најчешћи начин егзистенције. Ни такав начин егзистенције није линеаран и једносмеран. Има своје осцилације, уздицања и падове у укупном времену егзистенције, основном природних датости и друштвених стечености субјекта, у сплету непосредних и посредних дејстава друштвеног контекстуалитета у одређеном времену и у одређеној намерној или ненамерној друштвеној релацији субјекта.

Управо такав, најчешћи начин друштвене егзистенције субјекта, легитимни је критеријум објективног захтева за толеранцијом. Разлог, или идеја толеранције заснован је тако на већинском или нормалном идентитету друштвеног и правног субјекта.

Толеранција као практичка функција, управљена је на непосредни начин поступања одређеног субјекта, док год, и где год поступање тога субјекта не стекне обележја неког и нормативно инкриминисаног дела. Тада ће се у односу на објективно инкриминисано деловање субјекта применити и адекватан нормативни корпус норми о санкцијама.

Ипак, егзистирају и веома ретки начини друштвене егзистенције када су практички испољене само, једино или претежно инкриминације разумног субјекта, које у потпуности заклањају икакав вредносни вид духовних афирмација односно субјекта. Толеранција се и у том случају заснива на најнижем објективно прихваћеном критеријуму материјалне врсне припадности.¹⁵³

Толеранција као јавни или приватни културни став, у основи јесте одрицање од једног дела сопствене слободе, како се не би довела у питање слобода другога. Толеранцији у основи, у првом опредељењу, није изражавање вредносне опредељености

---

153 Универзални основ за непримењивање нпр. смртне казне.

по објекту толеранције, он је већ унапред објективизиран потребом да се толерише, већ представља вредносну заснованост самога субјекта који толерише.

Објект толеранције може бити одређена негативна и мањинска карактеристика личности, али и ствари или појаве. Стицај више позитивних од негативних вредности у толерисаном субјекту, објекту, радњи или појави укупности личности, ствари или појава, основ је саме толеранције.

Вредносна одређеност норми настаје само основом општеприхваћених критеријума вредновања. Општеприхваћени критеријуми, с обзиром да је реч о разумним субјектима, увек су и легитимни. Међу тим критеријумима међутим, никада није нека општеприхваћена неафирмативност¹⁵⁴ која се толерише, иако је легитимна.

Код толеранције се управо ради о томе, о чињеничном и објективно презентованом изостанку само неких од општеприхваћених вредности у укупностима одређене личности, скупине појава или ствари која се толерише. Тада се одређена објективно неадекватна појавност не вреднује као обично, јер не задовољава општеприхваћене критеријуме вредновања, већ се цивилизованим ставом само толерише вредносно неутралним приступом, те се компензује преосталим афирмативним карактеристикама носиоца, појаве или ствари, као објеката толеранције.

Рационалност спознаје је основ толеранције или, спознаја је рационални основ толеранције Рационалност, односно рационални основ за толерантно одлучивања и закључивања, афирмација је управо оних вредности којима се људска врста легитимише и које заснивају функцију каузе, у односу на објективни изостанак одређених афирмација толерисаног субјекта.

Потпуни изостанак ваљане каузе за толерантно одлучивање и закључивање објашњив је и методом апсурда. Дисквалификовао би, на пример у погледу јавног ума, све субјекте са одређеним психичким и физичким ускраћеностима. У погледу ствари, не би се употребљавала ни једна ствар која има икакав знани недостатак.¹⁵⁵ У погледу друштвених

---

154 Нпр. случај ЛГБТ популације.

155 Нпр. војска не би употребљавала најпроходније теренско возило, јер има превелику потрошњу горива; не би употребљавали мобилне телефоне, јер је запазив њихов утицај на мозак корисника; не би употребљавали кухињске ножеве, јер се на њих може посећи, *etc. etc.*

појава, не би се заснивале никакве намерне релације којима се унапред и извесно, не би знале све њихове могуће манифестације.¹⁵⁶ У погледу дејства природних појава, не би се бавили никаквим делатностима у друштву за које унапред не би знали тачан и извештај утицај природних околности на њих.¹⁵⁷

Идеја толеранције и јесте идеја нулте позиционираниости вредносног суда, односно легитимна и културна конвенција о негацији негативног вредносног суда по одређеном субјекту или предмету толеранције, с обзиром на преостале претежне и афирмативне вредности укупне појавности личности, ствари или појаве чији се одређени сегмент толерише у односу на легитимне и већинске критеријуме вредности.

Идеја толеранције, врхунска је тековина и неизбрисиви цивилизацијски и културни став, али захтева исправну перцепцију граница те већинске тековине.

„Толеранција значи да имаш дужност да уважаваш обичаје мањине, иако си већина, да имаш дужност да религији којој не припадаш, признајеш све оно у шта и сам верујеш, да имаш дужност да и у пораженом видиш људско биће, равно теби као победнику.”¹⁵⁸

3. Грађанска достојност

Тема овога рада, у ствари представља разраду концепта грађанске достојности који би могао послужити као легитимни предлажак властите нормативизације.

У овом одељку назначавамо специфичне последице, односно исходе основне идеје.

Склапање правног посла баш са одређеним субјектом, заснива се на пресудном уверењу субјекта да ће се обавезе преузете тим правним послом извршити, прије свега

---

156 Нпр. не би учествовали у изборима, јер унапред не би знали који ће бити њихов исход; не би учествовали на конкурсима за радна места где учествује више кандидата, јер не би знали унапред да ли ћемо успети, не би учествовали у саобраћају, јер нам нико унапред не би гарантовао да нам се ништа неће десити, *etc. etc.*

157 Нпр. не би се бавили пољопривредом уопште, јер не знамо када ће падати киша, колико ће сунце сијати исл.

158 www.Posavski.vremeplov.com/mislionica/tolerancija, извор: „Мали речник носталгије, стр.298-230, Миле Стојић

основом сазнања и спознаје егзистенцијалне убедљивости легитимних потреба једног разумног и селектованог субјекта.

Уговорне стране сасвим оправдано очекују да ће се преузете обавезе из правног посла, пре свега, извршити на један културан, ненасиљан и слободно изабран начин, на исти начин слободе који је егзистирао у свести страна и прије приступања закључењу уговора и који је уговор определио таквим какав јесте. Такав начин је уобичајен и нормалан, и одговара духу слободе субјеката и критичкој спознаји њихове афирмативне традиције.

Јавноправна гаранција присилног извршења обавеза из правног посла у ненормативном концепту каузе, секундарног је и супсидијарног карактера. Без обзира на своју озбиљност, институционализованост и претходну предоченост, присилност права, нити је примарна, нити је пресудна за склапање правног посла.

Мањински начин захтева пажњу већине као носиоца афирмативне традиције слободе. Већина је дужна према себи, да своје вредности нормативно представи на начин који би обухватио и сопствену супротност као могућу мањинску изнимку, и да се од те изнимке заштити. При томе би се, сасвим легитимно и сасвим адекватно, изнимна спознаја негације слободе, сасвим легитимно ставила (нормирала) у опреци са већинском спознајом афирмације слободе. Тада би се слобода и нормативно афирмисала и као неслобода и присила за мањински део друштвеног бића и то у правилу санкције правне норме.

На тај начин, у оквирима нормативне природе јавног начина сопствене већинске егзистенције, изнимна негација слободе још би више назначавала и потенцира објективност већинске афирмације. Мањина која насилно негира слободу већине, сама се представља већини као неафирмативна. Мањина је претпостављено свесна неафирмативности своје намерне негације слободе, као што је свесна легитимности и легалности већинске реакције. Због тога се и са стране већине не би могао поставити аргумент нелегитимне употребе присиле, нити би се тај аргумент могао јавно правдати.

Иако је идеја нормативизације, опште и нужне природе, она као спознајно ограничење слободе, кроз саму противречност слободе, каузалним разрешењем исту велича, величајући мисленост друштвеног субјекта. Негација слободе, за разлику од слободе, с једне стране, као немоћ субјекта, егзистира у свести само одређеног и мањинског броја субјеката, само одређено време, на само одређеном простору, само у

неким друштвеним релацијама. У неким другим временима и друштвеним релацијама тих истих субјеката, слобода се читује као слобода.

С друге стране, ваљана перцепција слободе уобичајена је карактеристика претежних релација у претежном времену највећег броја друштвених субјеката.

С треће стране, код ваљане перцепције идеје слободе у свести субјекта, негација слободе, одраз је свесне и намерне нерационалности воље селектованих субјеката, као њихова субјективна и друштвена немоћ.

Опредељење за нормативни начин задовољавања имовинских и имовински изразивих потреба, кроз одређене видове правних послова, засновано је стога, на рационалној спознаји слободног, спознајног и нормалног људског начина. То је друштвени начин културне егзистенције селектованих субјеката. То је њихова рационална спознаја слободне воље за поступањем на начин како то поступа афирмативна већина. Такав појединачни начин је признат и уважен од стране осталих.

Идеја присиле, изван је основа легитимног бића законске норме, али није изван легитимних посебности самог правила о санкцији законске норме, утемељеног на легитимној основи. Законска норма у ненормативном концепту, у правилу обавезује снагом основа своје универзалне убедљивости, по највећи број субјеката на које се односи, али обавезује и легитимном снагом заједничке и већински јој поверене легалне присиле у односу на најмањи број друштвених субјеката.

Озбиљност слободне и егзистенцијално одређене уговорне воље (спознаје), преча је од јавноправне гаранције засноване на сили. Рационалност учествујућих субјеката, њихова озбиљност код заснивања релација, од пресудне важности за њихову егзистенцију, темељи се и заснива, првенствено на њиховој вери у универзалне вредности врсте, као основи, уверењу и осећају да ће се основна идеја слободе нематеријалних вредности, слободно и ненасилно материјализирати у конкретном имовинскоправном послу којег заснивају.

Нико не склапа правни посао због обавеза које из њега проистичу, већ због слободе која се правним послом реално остварује и функционално материјализује. Исто тако нико слободно не склапа правни посао због присилности јавних гаранција. При томе, слобода је

од свих призната афирмација, а сила је напротив, од свих призната неафирмација. Чињење је због разлога, а он је у остварењу сопствене слободe, односно остварењу сопствене афирмације (на начин и с обзиром на спознају или увид универзалних афирмација). Слобода се темељи на спознаји и вери у афирмативни циљ права. Непосредно се остварује афирмативним циљем у праву, којем је, истовремено и функционално, и универзални основ, и основ његове појединачне универзалности.

Очигледно је да институт каузе као јединствени појам, прати стална и трајна подвојеност противречних појавности које се у њој сучељавају, нпр. повезаност идеалног и реалног, ненормативног и нормативног, фактичког и правног, материјалног и нематеријалног, или двојност њеног приватног и јавног карактера. Све те различите и противречне појавности међутим, повезује суштинско разрешење које указује на њихов јединствени и увекприсутни корен, који га афирмише у свим појединачностима и који називамо кауза. Разрешење је указ (спознаја) аргумената јединствене основе и чинећи идентитет¹⁵⁹ субјекта. Разрешење од каузе чини универзално функционални институт категоријалних вредности у укупностима и трајању примерено одрживог интегрума људске егзистенције.

Солуција, када субјект није уверен да ће се евентуално уговорене престације моћи остварити основном афирмативних вредности љуског духа, односно доброј вољи заснованој на доброј вери, доводи до примене тзв. прве санкције. Прва санкција, приватног је и ненормативног карактера. Следи због изостанка уобичајених афирмација другог потенцијалног субјекта правног посла, који се тиме сам указао недостојним за склапање правног посла. Санкција се састоји у слободном одустанку од закључења правног посла, односно у одустанку од закључења правног посла са одређеним субјектом.

Слобода као универзални основ, како јесте први основ афирмације (у правилу диспозиције правне нормe), исто тако јесте и први основ легитимне деафирмације (у правилу о санкцији правне нормe).

¹⁵⁹ http://b.s.wikiquote.org/wiki/Georg_Wilhelm_Friedrich_Hegel, *Dijalektika i osnovni zakoni formalne logike*: „... једна од основних предрасуда данашње логике и обичног представљања састоји се у схваћању да противречност није толико битна и иманентна одредба као идентитет ... чак ако би било говора о рангу и ако би се обе ове одредбе фиксирале као одвојене, противречност би требало сматрати дубљом и битнијом. Идентитет је у сравању са противречношћу само одредба прости непосредности, мртвог бића, док је противречност корен сваког кретања и живота; само ако нешто има у себи саму противречност, креће се, има импулса и делатности.”

На указано, с друге стране, ултимативно упућују и институционализоване нормe позитивног права о обавезности примене одређених стандарда пажње и стандарда знања,¹⁶⁰ у домену правних послова.

Идеја ненормативног основа концепта каузе у општој теорији јесте, да оно што је облигаторно по слову закона, облигаторно је по себи (и да закона нема), управо зато што је облигаторно по афирмативном идентитету самога субјекта. Облигаторност по субјекту, облигаторност је по универзалној спознаји идентификационих карактеристикама његовог афирмативног духа. Те карактеристике, назване врхунске акциденције, осликавају и материјализују слободу односно моћ спознаје универзалних афирмација сваког субјекта.

Универзална спознаја, прво саме себе као предмета, у виду мисаоности резултира спознајом слободе, што је увек основ креативности. Креативност увек значи осећајност. Све скупа осликава веру у спознају духа и веру у здравље тела и духа, што чини истинитост духа и срећу јединствене материје друштвеног субјекта.

У том смислу, мисаоност, слобода, креативност, осећајност, вера, здравље, истина и срећа, јесу афирмације. Јесу универзалне афирмације људског духа.

Спознаја универзалне и афирмативне заснованости властитог културног идентитета као основе легитимних креација нормираних узрочности, универзална је, прво грађанска дужност, потом дужност и свих правних субјекта. Ако је слобода у спознаји, ако је спознаја слобода, онда је дужност слободе једна капитална афирмација која обавезује по себи.

Управо зато облигаторност по субјекту, односно облигаторност по универзалности људске спознаје, представља суштинску и функционалну облигаторност и јесте изворна легитимација нормативне облигације.

Непосредна облигаторност правне нормe узрокована је легитимном делегацијом универзалне, слободне и озбиљне људске воље и њена је константа за афирмативну нормативност сваког посебног случаја. Функционалну везу разложно објективне константе и субјективне креације основа за посебност нормативне узрочности одређеног правног посла, одређеног субјекта, зовемо кауза. Универзална спознаја објективне константе афирмативних идентификационих вредности људског духа, универзални је и

---

¹⁶⁰ Незнање о праву, не оправдава! Непажња и неозбиљност, терет је субјекта!

трајни основ сваке каузе, односно легитимни основ воље у нормативним креацијама афирмативних узрочности сваке правне норме приватног или јавног права.

У основи, нешто што је неафирмативно, нешто што је мисао о превари, претњи, заблуди или присили, не може бити идеја. Термин идеја, традицијом је предодређен само за оно афирмативно.

Правни посао и уговор, не могу настати на темељима неслободне воље учествујућег субјекта. Сама негација слободе воље, као неафирмација, већ по себи указује да није и не може бити речи о уговору као реалној еманицији афирмативне воље.

Неслободна воља је само аутономно аутономна. Афирмативна је само за себе саму. Тиме таква воља, као адруштвена, не поседује друштвену легитимацију. Као негација афирмативне основаности саме нормалности човекове друштвености, осим што је недруштвена, она је по себи и агресивна и насилна. Она не негира сам основ слободе друге уговорне воље (и своје), и не негира њену практичку афирмацију. Управо супротно, неслободна воља је свесна основа и афирмативности друге уговорне воље, и баш се основом такве адруштвене и неафирмативне спознаје уобличава у намери насилне и зле употребе афирмативности друге уговорне воље, у искључиву неафирмацију своје егоистичке користи (нпр. случај преваре у уговору).

Појединачна аутономија спознаје такве „слободе” у форми правног посла, нелегитимност је неафирмативне аутономије духа. Својим свесним избором неслободе, негира слободу, а жели се кроз слободу јавних начина приватног располагања, нелегитимно и нелегално материјално остварити. Неафирмативни духовни и спознајни основ не може се остварити као основ нормирања легалне узрочности правног посла.

Уопште, институт каузе омогућава доследну и правовремену реакцију правног система, увођењем одређених „нових” или у ствари давно заборављених правних института из иначе афирмативног дела традиције и наслеђа наше, и уопште људске, духовности. Односно наслеђа познатих института који немају сопствену афирмацију у свим областима у којима би то било потребно, уз нормативно уређивање и осталих претпоставки за њихову примену.

У грађанском друштву у коме је (ненормативна) идеја правичности универзални основ (нормативне) праведности, то би био нпр. институт грађанске достојности¹⁶¹ за обављање одређених делатности или уживање одређених права. Основни вид грађанске достојности, могућност је самога закона да одреди случајеве грађанске недостојности. Нови концепт каузе међутим, пружа и шире могућности. Иако ни нови концепт не омогућава апсолутну нормативизацију свих духовних афирмација, као ни апсолутно одређење свих неафирмација духа, ширином своје легитимне основе, за разлику од строго нормативног концепта, пружа могућност вредновања и ненормираних неафирмација одређеног лица које су од значаја за његов грађански статус и право уопште.

На пример, ако у конкуренцији за одређени грађански статус (избор на неку јавну функцију) или за уживање одређеног права (нпр. права на закључење уговора, право на наслеђивање) имамо два лица од којих за једно постоје верификоване чињенице његових неафирмативних делања за које је односни субјект уредно изнео предвиђене законске последице, реч је о чињеницама које то лице дистанцирају од појма пристојног грађанина и предност дају другом лицу. Дистанца се у нормативном концепту утврђује изравном правном основом, а у новом концепту каузе и ненормативном основом самога права, односно универзалном основом каузе, њеном константом или аутономосом. Оно што потврђује наш концепт каузе, чињеница је да се управо тако и дешава у реалној свакодневици друштвених субјеката, и када то није нормирано, а што је још важније, и када је евентуално нормирана управо супротна обавеза. На пример, да претходна осуђиваност и издржана или плаћена казна, по слову закона не утиче на грађански статус односног појединца. Евентуално постојање такве норме није легитимно. Оно би било у супротности са здравим разумом који изражава кауза, и који одређене неафирмације друштвених и правних субјеката толерише (штитећи основни грађански статус), али не и афирмише (штитећи основе грађанског статуса, које су увек афирмације). То потврђује и нашу тезу о дужности спознаје врхунских и идентификационих вредности људског духа

---

161 Антић, Облигационо право, стр. 72-76 „Институт недостојност је била законска установа у старом српском праву. Тако у Крмчији (Законоправилу) Св. Саве има више одредаба о недостојности.” Аутор наводи на пример, Прохирон, гл. 30, грана 33; глава1, грана 33. - недостојност је рефгулисана у погледу наслеђивања. - прим. а.

- Законоправило или Крмчија, представља превод са грчког, византијског Номоканона, који је Св. Сава учинио 1219. године за потребе свога брата, краља Стефана Првовенчаног. - прим. а.

Недостојност је у погледу наслеђивања и институт Српског грађанског законика из 1844. године. У упоредном праву недостојност је у погледу наслеђивања регулисана у свим правима.

као универзалне и сталне (трајне) основе у креирању субјективних афирмација непосредних узрочности свих друштвених релација.

Да ли је претходно решење идеално? Свакако да није. То у крајњој линији и не може бити. Али је идеалније од привида легитимитета одређених правних форми и накнадне, у суштини, закаснеле реакције, са могућим тешким последицама по све (на пример великим бројем жртава у случају тероризма, али и губитком угледа државе, сигурности грађана исл.).

У конкретном случају, у крајњем, могућа „жртва” јесте само упитни грађански статус појединца. Одговорност се објективно налази у границама могућности људске спознаје и као таква, свакако јесте и на укупном друштву, али одговорност је и на потенцијално угроженом субјекту.

Субјект је дужан да се уздржава од релација, односа и поступака који би га, иако изван непосредног нормативног захвата, али не и од захвата ненормативног основа права, објективно дистанцирали од појма грађанске достојности, управо ненормативним, али нормативно признатим дејствима каузе.

Једно неозбиљно и непромишљено поступање појединца, када јесте изван нормативног домена права, није и изван ненормативне основе тога права, и не може стога претендовати на своју безусловну облигаторност у праву.

То је највише што грађанска теорија каузе може понудити. Појам одговорног друштва темељи се, и незамислив је без трајно одговорног појединца.

Нови концепт Опште теорије каузе заснива се на њеним универзалним дејствима. У сасвим специфичном смислу реч је о концепту правила грађанске достојности заснованом на легитимитету слободне спознаје универзалних афирмација људског духа на којима је заснована субјективна креативност духа одређеног субјекта изражена каузом.

У садашњој нормативној пракси институт достојности се веже, односно нормиран је, само у погледу законских одредби о наслеђивању. „Закон као основ наслеђивања може се поделити на, законско наслеђивање у ужем смислу, и нужно наслеђивање. За прво је карактеристична диспозитивност норми, за друго пак императивност. У извесном смислу,

законско наслеђивање замењује одсуство оставиочеве воље, претпостављајући његову намеру, а нужно наслеђивање иде директно против његове воље.”¹⁶²

Мислимо да легитимно заснован закон са ваљаном каузом може у наследноправној материји да иде против слободне воље оставиоца у погледу нужног наслеђивања, или да претпоставља слободну вољу оставиоца у погледу недостојности на наслеђивање. Са нових позиција разматрања каузе, није нам међутим јасан разлог изостајања такве слободе правне регулативе легитимног закона у погледу питања опште грађанске недостојности. По том питању нови концепт каузе је недвосмислен. Легитимни закон може ићи против воље недостојног појединца. Воља закона заснована је у том случају на универзалним афирмацијама и изражена ваљаном каузом као основом ваљаности законског основа и свих његових норми афирмативног нормирања предметне узрочности.

Ако би претходна конструкција грађанске недостојности некога и асоцирала на могућности злоупотребе јавних овлашћења или ограничавања субјективних грађанских права и слобода, сасвим је у праву, са становишта данашње негативне селекције и улоге морала и необавезног схватања слобода и права грађана у јавном животу.

Ако би, с друге стране, претходна конструкција грађанске достојности некога и асоцирала на афирмацију само радикалне грађанске афирмативности, сасвим је у праву.

Дејство и интегрална функција каузе у претпостављеном друштву грађанске правичности, како је представља овај рад, у моралном погледу, строго је рестриктивна. Морал, схваћен као најбољи људски начин, општи је основ посебног и општег друштвеног статуса сваког појединца. Нажалост, морал је у погледу своје санкционисаности практички неучинковит и не одговара потребама модерног друштва. Због тога је разумна и легитимна идеја ненормативног концепта каузе, који у ствари, у основ свога бића ставља оно што сви грађани, без обзира на своје субјективне посебности, доживљавају као објективне моралне вредности.

С друга стране, тема грађанске достојности односно недостојности, нужно се тиче питања грађанске одговорности. Ненормативно заснован и универзални основ нормативности сваке појединачне каузе исказује сталну и иманентну противречност самога бића института каузе. Тензија противречности општег и посебног, објективног и

---

¹⁶² Антић, *Облигационо право*, стр. 76

субјективног, каузи и даје њену „животну” моћ јер представља спознају претходног разрешења као универзалног основа ваљаности и свих следећих одлука. Тако конципирана и спозната кауза може да одражава слободу правног и друштвеног субјекта односно одражава сталну озбиљност и промишљеност слободне и креативне воље субјекта.

Слободна воља је представљена на универзалности свима доступне спознаје властитог врсног идентитета као објективној константи сваке дилеме и одлуке појединачне и субјективне креације.

Нужна слобода свих субјеката, универзални је и објективни основ слободе одређеног субјекта у нормама његовог појединачног правног посла.

И шире, у нужностима укупне реалне или друштвене егзистенције идеје слободе појединачног друштвеног субјекта. Нужност слободе универзална је, стална и озбиљна (озбиљно промишљена) основа коју је субјект дужан функционализовати и материјализовати у свим видовима властитог промишљања и понашања, и када су промишљања и понашања нормирана његовом вољом и када је у питању интерсубјективни однос више воља. Тако гледано, имамо одговорног правног и друштвеног субјекта који се слободно, својом вољом, увек и у свим приликама, понаша „пажљиво” јер му то као дужност налаже његово властито уверење (спознаја, односно осећај и сазнање) као његова грађанска култура заснована на основи увида у афирмативност свог врсног идентитета са којим се жели стално, трајно и у свим приликама функционално поистовећивати.

Код претходног концепта, и најмањи степен непажње субјекта који би узроковао угрожавање психофизичког или имовинског интегритета неког другог субјекта, био би, као питање изворне личне дужности спознавања, предмет самоспознаје кривице и осећаја одговорности самога штетника. То је већ и сасвим другачији основ санкционисања.

Стандард понашања правног и друштвеног субјекта, по ненормативно заснованом нормативном концепту каузе, много је виши и шире заснован у односу на чисти нормативни концепт каузе.

Стандард указује субјекту (универзално је спознат) на сталну дужност спознаје као универзалне претпоставке и основе личне афирмација субјекта,¹⁶³ афирмације других

---

163 „Звездано небо нада мном и морални закон у мени” - Емануел Кант.

субјеката и афирмације врсте. Такав ред ствари означава слободу као универзалну категорију чија је обавезност, и по себи и по субјекту (јер то функционално постаје исто).

Ред ствари заснован је на универзалној спознаји квалитативне и квантитативно потврђене, јединствене скале афирмација, почевши од нулте тачке вредности која се толерише и скали неафирмација које се санкционишу. У исто време, слободном вољом субјеката, цела скала је правно нормирана ради уређене и системске заштите афирмација, односно саме слободе.

„Аутономос” се нормално читује као константна основа сваке каузе односно норми приватног или јавног права. Као основ нормативности норми, нормама није супротстављен, већ претпостављен.

Али, „аутономос” своју категоријалну аутономност и саморегулативност читује и универзалношћу своје неформалне и ненормиране, односно спознајне и слободне облигаторности заштићене правом, јер је свака спознаја слободе афирмација, и од свих је штићена вредност.

Као универзално афирмативни основ нормативности аутономос као константа сваке каузе обавезује и претпостављен је и логички води ка одговорном и афирмативном понашању свих субјеката и када је кауза у својој финалној субјективној дефиницији њихових понашања, односно себе као објективне творевине, нормативно, односно правно ваљана, али по својој ненормативној посебности, која је увек креативна, није у датом случају, у потребној мери афирмативна (на пример узроковала је неки вид штете).

Терминолошки, таква штета без кривице субјекта се по нормативном концепту каузе третира основном објективна одговорности, али је објашњење објективне одговорности неубедљиво. И по нашем концепту реч је о објективној одговорности одређеног субјекта, због ненамераване (задесне) кривице субјекта засноване на ненормираној мери недовољне афирмације каузе у вршењу своје грађанске и правне дужности. Ту своју објективну одговорност спознаје и сам субјект, иако њен основ није нормиран, односно и када њен основ не би био нормиран.

Ненормативна заснованост нормативног концепта каузе императивно налаже дужност сваком субјекту, по сваком предмету и у свако време, максимално афирмативно понашање као стандард, и када такав стандард не би био непосредно нормиран.

Стандард ужива пуну правну заштиту баш због тога што самостално штити и афирмацију каузе, њених универзалних основа и константе њене афирмативности, када је кауза ваљана у свом објективном делу, али у својој финалној субјективној дефиницији није довољно афирмативна. Кауза тако указује да моћ нормирања не може за сваки случај пратити креативну моћ слободне и афирмативне људске спознаје. Како тако настали „вишак” или „мањак,” који нису могли бити нормирани, не би остали необавезујући (необлигаторни), њих покрива кауза у свом ненормативном поимању.

Универзална и објективна константа сваке каузе (аутономос) надилази и ваљаност своје субјективне дефиниције у случају јавне неафирмације каузе одређеног случаја у питању. Субјективна дефиниција спознаје објективног основа (аутономоса) по свом одређеном предмету, уподобљује каузу, у крајњем као објективну појавност, као специфично разрешење опреке односно противречности субјективног и објективног.

Претходним концептом објашњавамо и основе објективне одговорности.

С треће стране, кауза као суштина правног посла обухвата и легитимитет свих унутрашњих мотива. Нелегитимни мотиви се могу крити иза публикације сасвим ваљане форме правне норме.

Свака суштина субјективног неминовни је израз потреба субјекта које дефинишу најразличитије мотиве. Мотиви улазе у опредељење слободне воље (јер је слободна) и када по себи нису опредељујући у погледу исхода који се желе постићи циљем правног посла и циљем самога права, као и када нису формални услов ваљаности правног посла. Третирање свих мотива помаже дефинисању каузе одређеног правног посла код тумачења његове каузе јер, како је већ речено, кауза се формира прије „формалног” закључења правног посла. Мотиви помажу суду, или ком другом тумачу, не у одређивању идентитета субјекта у питању, већ у одређивању личности тога субјекта са изравним конотацијама на идентитет и саме каузе. Кауза правног посла у новом концепту, није одређена својим предметом, већ управо личношћу свог субјекта. Прецизније, објективно заснованим личним ставом субјекта о одређеној узрочности као свом предмету. Уосталом, тако бива и у предуговорним активностима будућих (?) уговорних субјеката и могућности тзв. „прве санкције.” Прва се (и ненормативна) санкција састоји у одустанку од закључења уговора због неафирмативних карактеристика личности друге уговорне стране, нарушеног

пословног угледа због неког вида недостојних радњи исл. То је поготово изражено у предуговорним преговарачким активностима привредних субјеката.

Кауза настаје тако што субјект спознаје објективне духовне категорије и тој спознаји (и основном те спознаје) даје свој лични и креативни печат (јединствену карактеристику идентитета своје личности) у разложном мишљењу, односно идеји о непосредној узрочности одређеног предмета (правног посла на пример). Та креативна идеја о афирмацији у узрочностима одређеног предмета, субјекту служи као основ и за посебност нормативног основа и свих норми на њему темељених.

Код тумачења каузе, третирање свих мотива оцртава управо личност уговорног субјекта. Тиме упућује на лакшу реконструкцију реалне каузе случаја у питању, како у њеној објективној заснованости тако и у њеном крајњем, субјективном дефинисању себе као објективне творевине.¹⁶⁴ Разјашњење што већег броја личних мотива уговорног субјекта у чињеничном стању одређеног случаја, омогућава сагледавање афирмативности посебног креативног ентитета каузе, олакшавајући и тумачење диспозиција у нормама правног посла. Што је више мотива предочено, спознато или утврђено, а који су претходили конституцији каузе појединачног правног посла, без обзира што их све и не би могли третирати као одлучујуће, помажу утврђивању личности субјекта у питању. Појединачни идентитет личности не сме бити у (нормативно третираној) супротности са врским идентификационим вредностима које чине објективни основ појединачне каузе у питању.

Слободна људска воља разумног лица, увек је креативна, али је та креативност само у правилу афирмативно креативна. Изузетно, она може бити и неафирмативно креативна, до саме деструкције. У мањинском и изузетном случају, изостаје објективна заснованост и афирмација каузе на самим разлозима, стога ни субјективна дефиниција каузе нема афирмацију, није легитимна, нити је легална, иако може бити креативна.

Када субјект креацију своје слободне воље не заснује на спознаји универзалних вредности људског духа (аутономосу), финална субјективна дефиниција каузе не може бити ваљана, као ни мотиви који неминовно прате тако засновану субјективну дефиницију

164

каузе, у смислу целовите неваљалости каузе. Тада такву субјективну дефиницију каузе прате и сасвим другачији мотиви, за које и ако их не знамо који су, знамо да су не афирмативни.

Сасвим је другачија ситуација када субјект креацију своје слободне воље заснује на спознаји универзалних вредности људског духа (аутономосу). Тада такву субјективну дефиницију каузе прате и сасвим другачији мотиви, за које и ако их не знамо који су, знамо да су афирмативни.

У ничему нормативног, то је већ нешто, већ неки основ који у склопу субјективног фактора непосредне узрочности правног посла, може довести и до утврђења тих мотива.

Ако ненормативно биће каузе може у случајевима свога тумачења, помоћи сопствену реконструкцију основом реконструкције непресудних мотива и реконструисати „своје” непресудне мотиве основом себе, онда ће сигурно бити и ефикасна у случајевима пресудних и непосредно присутнијих мотива, а нарочито у погледу објективитета самих разлога.

Проблем тешкоћа у доказивању мотива који недоследно намеће нормативни концепт каузе, није одраз саме тешкоће доказивања мотива, већ више доказ недоследности нормативног концепта. На који начин је могуће доказивати или утврђивати мотиве код добротних уговора, а да тај начин никако није могуће применити код теретних послова?

Начелност опредељења за универзалним третирањем важности мотива код свих врста уговора, помаже и самом утврђивању мотива. Мотиви у новом концепту улазе у креативну сферу код заснивања свих врста уговора, али и код његовог тумачења.

Ненормативни концепт права још је некако признавао тумачење за креативну и стваралачку сферу тумача, али о креативности и стваралаштву творца, у процесу самог заснивања уговора или закона, што није ни мало логично, нормативни концепт нема ни речи.

У ненормативном концепту каузе мотиви у свим случајевима правних послова улазе у посебни ентитет каузе и бивају, у правилу у складу са аутономосом или, изузетно, бивају са њим у опреци. Спознајна воља разумног поседује све претпоставке за ваљано легитимно опредељење.

Кауза као суштинска претпоставка правног посла, много је шира од само формалног услова ваљаности правног посла и временски му је предходећа категорија. И пре него ли дође до чина формалног склапања уговора, намеравани правни посао због суштинске неваљалости своје идеје (изостале или неваљале каузе) неби ни могао бити пуноважно склопљен.

Мотиви дакле доследно, и код теретних и код добротних уговора улазе у само биће каузе и формирају каузу и прије формалног настанка правног посла случаја у питању, дистанцирајући неафирмативна дејства нерационалног, неозбиљног и самовољног субјекта од афирмативних деловања рационалних субјеката, када они први поступају својевољно као неразумни (а то нису), у промишљеном, али нелегитимном и стога нелегалном начину сопствене егзистенције. Бивају тада на терет себи, и на терет свих осталих.

Ако суштина, какву представља овај рад, није одлика намераваног или закљученог правног посла, а формално је исказана, онда су у питању неки од видова намере обостраног прикривања каузе (путативна, фиктивна или симулована кауза).

4. Кауза и проблем правне одговорности

На овом месту указујемо на дејство и утицај новог концепта каузе на стари правни проблем, проблем правне одговорности.¹⁶⁵

Многи правни писци покушавали су решити проблем правне одговорности и, притом, стварно показали завидно правничко знање. Када би један поставио своје засновано виђење проблема, други би на то одговорио, исто тако заснованим, али другачијим виђењем проблема. Резултат је, да до данас не постоји једно универзално прихватљиво решење одређених кључних проблема у праву. И сами правни системи појединих држава имају решења која нису једна другима компатибилна.

Чини нам се, да је већина аутора заведена сопственим правничким образовањем које, што је квалитетније, то је доследније и верније себи и склоније веровању у сопствени апсолутум. Већина правних писаца је достигла сасвим извесни апсолутум правничких

---

¹⁶⁵ Караникић, М., *Нормативно у поимању узрочности као услова грађанскоправне одговорности*, Правни живот, бр. 10, Београд 2005, стр. 985- 1015.

знања, да више и не увиђа да су све даље и даље правне комбинације и нормативни концепти, постали једна веома удаљена и однарођена апастракција и велика и оштроумна шпекулација која намеће потребу преиспитивања властите основаности. По свему, те основе више и не могу бити само правне. Тачније, то више и није само чисти нормативни домен права. Право у том смислу не сме бити шпекулативно. Право међутим, што је помало необично ако се право посматра из чисто нормативних позиција, мора бити креативно. Управо ту, до сада неспомињану страну права, назначава ненормативна заснованост нормативног концепта каузе.

Тамо где престаје логика правних норми, почиње логика филозофије права. Где се и она губи почиње филозофија самога човека која, каква год била, мора да се образложи и оправда његовим (човековим) смислом, као сама филозофија смисла.

Са таквих полазних позиција, Општа теорија каузе својим ненормативно заснованим нормативним концептом настоји бити и општа теорија правичности.

Већ на почетку, по интенцији досадашњих ставова опште теорије каузе, јасно је да сам основ нормативне одговорности није у праву и није нормативан, али је ипак нормиран. Сама одговорност је нормативно третирана због заштите своје ненормативне основе.

Питање јесте, како једна нормативна дисциплина какво је право, нормира своју сопствену основу која по себи, није нормативна?

Ненормативни основ нормативне одговорности улази у право, по узрочности одређеног предмета који се нормира, као темељ људске културе уопште, на коме се заснива и основ посебне културе нормирања непосредне узрочности, која је различита од на пример, узрочности у природи.

Основ нормативности, нормиран у праву, јесте сам универзални људски разлог или смисао који јесте универзални културни основ на коме се темељи слобода посебне нормативне културе правног основа непосредно нормиране узрочности.

Код спознаје апсолутне слободе, реч је о спознаји (само) форме, а не и суштине слободе. Истовремено и сама таква спознаја је само формална. Таквом стању ствари сасвим је иманентна широка и незаснована произвољност која у појединачном смислу и неби била толико погубна, колико то јесте, ничим ометано нормирање такве произвољности која онда, такава каква јесте, све обавезује, у првом реду, снагом присиле себе као норме. Таквој нормативности насиље и присила су сам идентитет.

Аргументу силе и насиља, као чистој произвољности, није иманентна никаква филозофија. Како је свака филозофија, на овај или онај начин окренута човеку, филозофија силе и насиља, филозофија је нечовека. Нечовек опет, нема своју филозофију, већ најпростију, безобзирну и интересну шпекулацију. Сила се очитује само као аргумент и средство којим се један свестан ум свесно, и егоистички интересно, претвара у безумље. Безумљу је својствено насилно супротстављање једног ума афирмативној традицији свих остали умова.

Уму (умљу) свих, својствено је супротстављање неафирмацијама појединачног и искључиво аутономног ума. Заједничка основа и позиција са које се врши заједничко супротстављање, објективна је и називамо је спознајом врхунских духовних акциденција која датост ума чини разумом. У неком слободнијем тумачењу представља објективне вредности које смо назвали константном основом ваљаности свих кауза или аутономосом свих ваљаних кауза.

Мисао „...да је утицај правног појма узрочности на филозофски појам, далеко већи, него утицај који се евентуално одвија у супротном смеру,” сасвим је супротан идеји опште теорије каузе.

Филозофски концепт грађанске теорија каузе принципијелно упућује на то ко је одговоран. Порекло одговорности, као и порекло афирмације је увек индивидуално.

Најпрво, сам се субјект осећа одговорним и када има ваљану каузу свога поступања, која у својој финалној субјективној дефиницији није довољно афирмативна. Сви други субјекти затим, сагласни су да је субјект сам, и прије осталих, и прије норми, и био дужан да се осећа одговорним, јер је од њега створена кауза најнепосредније везана за свој предмет. Тек потом, сви, такву своју идеју и нормирају.

Концепт разложне узрочности опште теорије каузе сасвим је другачије постављен у односу на нормативни концепт чисте узрочности.

Основну поставку разложног концепта узрочности заснивамо на универзалној спознаји легитимне и разложно афирмативне слободе, истовремено уговорног, правног и друштвеног субјекта. Тада је и слобода категорија суштине која и материјално и функционално обавезују по себи.

На овом месту упутно је рећи да се наш концепт легитимне разложности слободе, суштински разликује од концепта Џона Ролса исказног у делу Теорији правде.¹⁶⁶ Тамо се каже да „пре сагласности о неправди, исходи легитимне процедуре су легитимни, какви год били.” На то се надовезује мисао „да идеја легитимитета допушта одређени степен неправде.”

Ми мислимо, за концепт јавног легитимитета, да прије хипотетичке сагласности о неправедном исходу, саму процедуру је могуће прекинути и прогласити је нелегитимном. Идеја легитимитета, како за јавни, тако и за приватни домен егзистенције, у начелу, не допушта никакав степен неправичности, док је одређена мера нормативне неправедности у самом идентитету нормативне поставке каузе.

Код сваког нормалног и селектованог друштвеног субјекта, основом његове спознаје разложности слободе, ток и трајање сваке процедуре осмишљени су у односу на полазне основе и циљ који се као исход жели постићи процедуром. Полазни основ (идеју каузе), управо каузално заснована процедура спаја са жељеним циљем (реалном материјализацијом идеје каузе, односно практички оствареном каузом). Полазни основ, процедуру и финални исход, јединствени су каузум који спаја и функционално заснива јединствена кауза.

Према томе, процедура која би у одређеном тренутку свога трајања, начином свога трајања се „одвојила” од свога основа (каузе), може се прекинути и прије свог окончања. Код евидентно каузално засноване процедуре, њен даљи ток указује да се сасвим очигледно „одвојила” од свог основа, те као незаснована и произвољна више није у могућности да легално остварује функцију свог легитимног основа, прекидају се и прије свог окончања.

Ценећи спознају у смислу универзалне врлине, у опреци са појединачном спознајом, нови концепт каузе своју функционалну моћ исказује тако да и не започиње, односно предупреди настанак процедуре, или прекине њено трајање и прије њеног предвиђеног окончања, ако се спозна да намеравана или трајућа процедура нема ваљану каузу.

---

166 Džon Rols, Teorija pravde, CID Podgorica 1998

Оно где грађанска теорија каузе тежи доследности, јесте идеја да се субјект по основи спознаје објективне афирмативности свог врсног идентитета, сам сматра кривим и стога одговорним, када његова нормирана воља у правном послу или ком другом правном односу јесте ваљано засноване на аутономосу и константи каузе као универзалном разлогу афирмативног објективитета његовог врсног идентитета, али лична дефиниција каузе није довољно афирмативна у креацији посебне узрочности (правног посла) или ког другог друштвеног односа. Разлог томе је што се у таквом реду ствари није изразила сва могућа субјективна афирмација личног идентитета која је могла бити изражена темељем спознаје универзалног основа или универзалног идентитета (аутономоса), а управо то је, по новом концепту каузе, стална дужност лица у питању, стога је то евидентна штета настала по универзални идентитет, а то субјект, прије свих и прије конституције или деловања самих норми, сам спознаје.

У том изузетном случају, уз постојање ваљаног објективног разлога (аутономоса), субјективно, дакле ипак у односу на објективно, скривљено је умањена могућа афирмација заједничког духовног идентитета. Кауза је ваљана и у свом објективном делу (константи или аутономосу) и у својој субјективној дефиницији, али у субјективној дефиницији кауза није била у довољној мери захтевна по своју афирмативност, по спознаји самога субјекта, па и посебност нормиране узрочности није била афирмативна у мери у којој је то могла.

И други су субјекти сагласни су са таквим ставом лица у питању, јер је то и њихов став, и слободно га нормирају као таквог.

Основа ненормативног концепта истиче и одлику самога концепта у његовој могућности да самостално назначи својеврсни легитимни упут у разликовање мере и интензитета афирмативности самога квалитета понашања субјекта у оквиру правила диспозиције правне норме, као и његову могућност да самостално назначи својеврсни легитимни упут у разликовање мере и интензитета неафирмативности самога понашања субјекта у оквиру правила о санкцији правне норме.

Другачије о истом принципу, могућност је новог концепта каузе да самостално назначи својеврсни легитимни упут у разликовање мере и интензитета афирмативности самога квалитета основа нормирања непосредне узрочности у оквиру успостављеног правила диспозиције правне норме, као и могућност концепта да самостално назначи

својеврсни легитимни упут у разликовање мере и интензитета неафирмативности самога основа нормирања непосредне узрочности у оквиру правила о санкцији правне норме.

Тако се у противречном бићу каузе замећује и санкција у оквиру диспозиције правне норме, као што се замећују и афирмације у правилу санкције, када се одређено понашање не санкционише већ толерише.

Разложна и слободна воља у мањинском броју случајева, по свом слободном и намераваном опредељењу бива и неафирмативном. И као таква, свесна је и темељи се на универзалној доступности и сасвим довољним спознајама и сазнањима афирмативности објективних основа заједничког духовног идентитета, али је конкретна одлука у делатном опредељењу воље ненормална у квантитативном смислу и ирационална у квалитативном смислу.

Неразложност нерационалне воље, као и разложност рационалне воље, темеље се на универзалној и свима доступној спознаји исте афирмативне основе и одраз су слободног опредељења, озбиљног и промишљеног субјекта.

Ненормативни концепт каузе правну одговорност смешта у дужност спознаје (сазнања и осећаја) као елементарни људски домен. Начини делатног поступања изравна су последица нормалног већинског или ненормалног (мањинског) начина промишљања истородног и јединственог основа.

У чисто нормативном концепту, проблем правне одговорности код ваљане каузе решава се чисто последичном конвенцијом о објективној одговорности. Ненормативни концепт нормативности у оквирима своје афирмативне противречности, претходно изналази сам субјективни разлог у објективној одговорности.

Још од римских правника субјективна одговорности може бити заснована на најнижем степену непажње. *In lege aquilia et levissima culpa venit.*¹⁶⁷

Наш концепт, као виши стандард у односу на чисто нормативни, ту могућност доследно преноси на укупни дијапазон или скалу тзв. „пажљивог понашања.”

Стога, иако пажљиво понашање у правилу има ваљану каузу, ваљана кауза се не исцрпљује само пажљивим понашањем. Осим пажљивости, рестриктивно тумачено,

---

167 Ulpianus, 42 ad sab., *Digestae* 9.2.44

захтева се и универзална мера разложне афирмативности непосредне каузалне релације исказане правним послом. По новом концепту каузе, и одређено пажљиво понашање може, због недовољне афирмације универзалног разлога у посебном креативном ентитету каузе, имати, због недовољно ваљане каузе - неваљану каузу. За разлику од конвенционалности нормативног концепта, основ објективне одговорности је везан за универзални основ.

С друге стране, основе концепта подразумевају и изједначавање крајње непажње (у нашој терминологији - недовољне афирмације) са намером. *Culpa lata dolo aequiparatur*.

Слобода мишљења спада у неповредиву зону права личности. Мисао је идеална, објективна, самостална и свима доступна творевина. Док год је таква, док год је у зони авременог, апросторног и неличног објективитета, ужива апсолутну заштиту своје слободе.

Онога тренутка међутим, када творац мисли, уз помоћ те мисли као наменског средства, успостави узрочно последичну везу са реалним субјектом, простором и временом или реалношћу каквог другог предмета, својом вољом и намером, сам је подвргао идеални објективитет властите мисли, заједничкој реалности властите субјективности и свим последицама које тако формирана реалност као реалност носи са собом.

Та се својевољна субјективност мисли (која је иначе објективна безвременска категорија), као сасвим реална намера, истог тренутка ставља у реалност узрочне последичности конкретне друштвене и праву подложне релације, уз реалност свих последице које тако настају.

Право је личности у друштву грађанске правичне правде, да се толерише селектована личност, у погледу својих идеје и мисли, док год идеална публикација, каква је мисао, интенцијом и намером свога творца не постане саставни део реалне узрочности.

У реалностима узрочне последичности мисао, сада одређеног субјекта има и сасвим одређене последице и њена неафирмација може бити у озбиљној супротности са универзалним вредностима саме егзистенције, односно може представљати озбиљну и непосредну претњу основама на којима почива слобода других субјеката.

Оно што није нормативно дефинисано на легитимни начин, па није ни ефектуирано и назначено, и што се не подразумева, јесте да постоји мисао и „мисао.” Мишљење, односно мисао о кривичном делу у реалностима узрочне последичности постаје озбиљно мишљење кривичног дела. Тако позиционирана мисао интенцијом свога творца, сигурно не спада у домен објективне слободе мисли која је установљена ради афирмације људских слобода. Као таква иако јесте мисао, није, како је то нормално, мисао о кривичном делу, већ мишљење одређеног кривичног дела и сигурно се не може поистоветити са афирмативном мишљу о кривичном делу, мишљу неке песме, политичког говора, критике или слично.

У супротним поставкама, долазимо у ситуацију да најозбиљнији нормативни систем, какво је право, немоћно чека да види да ли ће се већ евидентно постојећа озбиљност и намера нарушавање објективног основа каузе у питању (константе или аутономоса) и реално остварити у виду угрожавања неког субјекта, имовине или које друге вредности. Право се тако може уздати или ослонити само на случај (да до непосредног угрожавања вредности неће доћи). С друге стране, ослањајући се само на случајност,¹⁶⁸ право само себе чини недоследним. Санкционише и кажњава само оно лице за које је само случај хтео да неафирмативност његове радња изазове и штетну последицу, а друго

---

168 У цитираном делу (Караникић) каже се „Нема једнаког третмана за све непажљиве возаче – право сасвим различито третира оне чија је непажљива вожња резултирала штетом, од оних чија је непажња остала без последица, иако је ово одсуство последица, често пука случајност. Дете је погледало улево и одскочило уназад пре ударца. Дете се саплело и пало на ивичњак, пре него ли је закорачило на коловоз. Све су то околности на које возач није имао утицаја, нити је могао имати. Па ипак, од тих околности зависи заинтересованост правног поретка за чињеницом да је возач у једном тренутку возио непажљиво.”

Ослањајући се на концепт грађанске теорије каузе, можемо рећи да, у таквој ситуацији, возач нема нити мора имати утицаја на сплет случајних околности, јер је то изван његових моћи и, *управо због тога*, он свакоремено мора имати утицај на оно на чему може имати утицај и што је у његовој моћи. То су његова свест и његова воља, његов ум као разум, када ће он *стално возити пажљиво* и по објективним претпостављеностима његове пажње, свесности и савесности, нпр. оном брзином које је предвиђена на одређеној деоници, исправним аутомобилом, са упаљеним светлима, без утицаја разних опијата, без заокупљености неким радњама које нису сама вожња, и сл. Тада ће га спознаја *исправног људског начина*, и код сваког задесног случаја, макар и са тешким материјалним последицама, ескулпирати од сваког облика одговорности и кривице. Случај савесног возача (грађанина уопште), *правило је* за концепт узрочности грађанске теорије каузе. Тада ће, свест савесног возача, оптерећивати људска и емотивна страна задесног случаја (јер је савестан и осећајан), али не и правна, само као несрећност задесног случаја који је ето баш њега погодио и који се по вишем природном поретку ствари није могао избећи, али чија се друштвена неизвесност може сасвим спремно дочекати континуитетом исправног понашања. Фактичност штетних последица задесног случаја, погађају лице коме су се десиле, а то у овом случају није савестан возач. То право само треба нормативно да констатује.

лице у истој ситуацији, за истоветну неафирмативност за коју је само случај хтео да његово понашање не изазове штетну последицу, оставља на миру.

По нашем мишљењу, случај не сме играти никакву улогу у контингенту исправног промишљања и на њему заснованог норме за деловање одређеног нормалног, селектованог и озбиљног субјекта. О случају не могу зависити начелна дејства најважнијег нормативног система друштва, какво је право.

Сматрамо да је ову „нашу” идеју, најбоље изразио француски писац и филозоф Монтањ, још у XVI веку.¹⁶⁹ Рекао је: Будући да не могу управљати догађајима, ја управљам собом. Очигледно је да су неке легитимне идеје на сасвим волшебан начин избегле да уђу у нормативно биће правних норми.

По ненормативној заснованости нормативног концепта грађанске теорије каузе, праведно је да, у претходно споменутом случају, и један и други субјект буду криви по основној одговорности за материјално кршење врхунских нематеријалних вредности. С тим да се неафирмативна радња квалификује и штетним материјалним последицама.

Кауза као функција људског смисла, правовремено уочава и санкционише и нелегитимне и неафирмативне људске начине, као последице нелегитимних потреба и свесне намере апсолутог тумачења слободе. Смисао легитимне људске егзистенције, није у егзистенцији по сваку цену, већ управо у достојности начина те егзистенције. Достојни начини егзистенције немају цену, они су „основ свих цена” примерен вредностима човека као мисленом, осећајном и цивилизованом бићу. Они доследно и функционално одражавају посебност личности у општем и објективном људском идентитету. Стога се начини, у складу и са природном хронологијом узрочне последичности, сасвим оправдано појављују као разлози примарне последице, као сам исход, пре исхода самог.

Практично, у погледу грађанске одговорности у друштву правичне грађанске правде, разумева се дејство тзв. паметних закона. Имовинска санкција за грађанскоправни деликт или прекршај, наплаћивала би се починиоцу у складу са његовим укупним имовним стањем, односно износом годишњих прихода по свим основама (нпр. казна за саобраћајни

---

169 Michel de Montaigne (1533-1592), *Eseji*

прекршај за радника уобичајених прихода, у утврђеном износу, а за лица са вишеструко већим приходима и толико вишеструко увећаном казном).

С друге стране, тачно утврђивање годишњих прихода, по све друштвене субјекте, основ је озбиљне и уређене социјалне државе. Паметни закони, протажирајући јавни концепт правичне праведности, омогућавајући повољне јавне услове за све, распоређују и све јавне терете, па и скривљене обавезе, праведно, према економској моћи субјеката. У заштити интереса и сигурности већине и интереса изворне заједнице, не би се одрицали сасвим извесног степена материјалне ригорозе у односу на грађанске деликте или прекршаје који су сопственом очигледношћу у најдиректнијој супротности са важећим правилом и премашују га, или крше, у износу који омаловажава правно правило (нпр. у домену саобраћајних прекршаја, лицу које за дупло прекорачи прописану и означену брзину, тзв. изругивање држави или ругање свима, уз адекватну казну у претходном смислу, одузимало би се и средство чињења, без обзира на материјалну вредност тога средства¹⁷⁰).

III ДЕО

§ 6. ЗАКЉУЧАК

Постоји само један јединствен, објективан и константан основ (аутономос) свих кауза у питању. Реч је о универзалној константи која је легитимни основ легалности свих правних и друштвених норми исказаних њиховом ваљаном каузом. Тако заснована кауза је, осим што је основ правног нормирања, и основ свих врста формално ненормираних, а ипак обавезујућих поступања свих друштвених субјеката.

Аутономос је израз универзалне спознаје објективног и заједничког људског идентитета. Да постоји самостално, да је он оно што означавамо каузом, негирао би креативну субјективност правног и друштвеног субјекта, на коју и сам аутономос

---

170 Елементе таквог система већ познају и примењују неке од нордијских земаља.

недвосмислено указује. Стога се у сваком случају кауза коначно формира личном дефиницијом идеје односне предметне узрочности, са позиција спознаје аутономоса. Тако формирана идеја је кауза и функционално служи као ненормативни основ нормативног основа правних посебности у нормирању непосредне узрочности правног посла у питању.

Кауза назначава да је и формално ненормирани домен људске егзистенције или домен слободе или слободне егзистенције, и те како обавезујући. Ипак, та облигаторност слободе није формално институционализована. Управо нови концепт каузе настоји ту слободу заштитити на начин њене легитимне нормативизације. Стога је сасвим легитимно да универзални основ обавезности буде и универзални основ нормативне конкретизације ради заштите категоријалних вредности друштвеног субјекта које темеље јединствено биће каузе.

Објективност каузе „почиње” разрешењем примарне противречности између спознаје универзалног и објективног основа заједничког идентитета и спознаје појединачног субјективног идентитета по одређеној узрочности као предмету.

Након разрешења те дилеме и доношења одлуке уговорног субјекта, следи саглашавање са другом уговорном вољом, као вид нужне и даље објективизације слободних и озбиљних воља уговорних страна. У ширем смислу, следи усаглашавањем воље легитимног законодавца са вољом властитих грађана.

Код непосредног и конкретног случаја узрочности, кауза представља међусобну и функционалну интеракцију опречности универзалне објективне основе и посебности субјективне основе, о предмету у питању.

Вредности субјективног елемента обogaћују објективну спознају, учвршћујући њену објективност и њен легитимитет. Објективни елемент унапређује субјективни израз општим вредностима као афирмацијом легитимних услова његовог постојања. То је управо сам интегрални смисао појавности.

Интелектуално разрешење опреке изналажењем истости, формира основ за начин разрешења и начин нормирања предметне узрочности. Називамо га каузом.

При свему, објективни део, основ саме каузе, увек је исти, али по сваком субјекту, увек изнова, захтева своју перцепцију као основ легитимне објективности непосредне

субјективне креације узрочности неког новог предмета, био учесник субјект као законодавац, или био учесник законодавац као субјект.

Кауза тако, није проста или сложена каузалност као узрок последице. Кауза друштвеног закона обележава сам разлог узрока, објективизирајући и све мотиве функционалном објективношћу њихових и узрочности и последичности.

На изразима идеје каузе право и заснива властити легитимитет. Егзистенцијална идеја размене добара, као рационални одраз егзистенцијалних потреба мисленог бића, прва је цивилизована идеја вредносних начина егзистенције и прва је мисао која има цивилизовани смисао. Кауза је тако, појам старији и од права и од државе. Спознаја каузе омогућава да се размена добара први пут не заснива на поништавању неке друге егзистенције. Први је цивилизацијски искорак и одмак од силе нужности и нужности силе као јединих начина егзистенције. Настанак аргумента мере слободне и ненасилне афирмације је облик основа на којима ће се, миленијумима касније, као дух друштвеног субјекта, заснивати и дух његовог друштва и дух његовог права.

Као универзалну категорија, каузу не чини само нормативност права. Кауза је дужност спознаје претходних и општих, културних и друштвено хуманистичких основа као универзалног услова ваљаности правног основа непосредно нормиране каузалности исказане правним послом. Кауза је текућа идеја која прожимајући право кроз све његове норме, форме, институте и процедуре, чини конституцију правне позитивности легитимно ваљаном и стога ненасилно и слободно облигаторном.

Изградња материјалних претпоставки као нужности сопствене егзистенције, вршена у корелацији и с помоћи духовних атрибута и датости човека, развила је, обликовала и унапредила те датости као претпоставке афирмације слободе у начинима сопствене егзистенције, као што су, *vice versa*, и духовне, нематеријалне датости сасвим сигурно утицале и утичу на идентитет, начин и функцију сопствених материјалних условљености, које јесу, и требале би увек бити, специфично људске.

Кауза изражава практички и функционални идентитет међусобног произилажења, прожимања и заснивања свих врхунских акциденција универзалне људске духовности по одређеном предмету и по одређеном субјекту. На тај начин, у једној равни смисла људске духовности, поравнавају се и идентификује све њене врхунске акциденције у поставци

зависној од непосредних функционалних потреба одређеног предмета и одређеног субјекта, односно одређених субјеката и њихових заједница, односа или појава, у одређеном времену и универзалном простору, осмишљавајући и саму ванвременост људске егзистенције у њеном врхунском духовном стању среће, мира и спокоја.

Тако мишљена кауза, потврда је тезе с почетка рада, да, за потребе домена права, кауза јесте врхунски и универзални израз конституције ненасилне и слободне основе правне облигаторности. Кауза као основа функције, као први појам, јесте и први појам у праву. Функционално обухвата све потребне акциденције духовности и мислености изворног и оргиналног субјекта у свим посебним и нормираним случајевима његових легитимних потреба.

Иако уговорно право и уговорна правда, као приватна правност и легислатива, нису целокупно право, као најстарија спознаја и идеја нужности у слободи размене и утврђивања вредности сваковрсних добара, најпримарнији су основ нормативно уређеног заједничког живота. Стога су спознаје вредности настале традицијом размена старије и од норми уставног права. Старије су и од саме државе. Оне су вредности које темеље нормативност јавног и приватног домена права. Универзалне су и осликавају сувереност универзалног субјекта и јавног и приватног домена права.

Функционалну афирмацију материјалног у нематеријалном и нематеријалног у материјалном, као универзалну идеју мере човеку примереног начина (метода), у сваком појединачном и практичком случају, представља институт каузе.

Обичним језиком, свака радња озбиљног човека, промишљена је да се уради с таквим разлогом, да би узрок, начини њеног вршења и њени исходи, могли представљати задовољство, мир, спокој и срећу, за самог субјекта и за све друге људе.

Мисао је грађанске опште теорије каузе да природно и реално, свака разумна појединачност у реалностима сопствене егзистенције, тежи основама вредности заједништва. Исто тако се и свако разумно и цивилизовано заједништво заснива на уважавању сопствених појединачности. И у једном и у другом случају, заједнички основ је универзално промишљање константних основа властитог поступања или, смисла самога

поступања садржаног у начину мишљења својственог једној мисленој и цивилизованој врсти.

Као одраз слободе егзистенције, људски дух се не задовољава спознајом самога себе као поседом пуке мислености. Он активно тражи и гради мисао о квалитету квантитета сопствене мислености; он тражи и гради основе сопствене мислености као властити смисао. Те основе увек су јединствене и универзалне и увек је реч о јединственом квалитету који је универзалан и врсно квантификован. Јединственост квантитета о квалитету и јединствени квалитет квантитета, ознака су посебности духовног идентитета врсте.

Ако се ваљане акциденције људског духа прожимају у међусобном произилажењу у личности појединца о одређеном предмету, каква год одлука појединца бивала исходом, прихватљива ће бити и свима осталима који могу имати вере у њу као такву, јер се кроз креативност појединачног случаја манифестује субјективни смисао који је по објективном разлогу близак свима.

Тржиште и трговина, као аутономна, слободна и егзистенцијална дејства субјеката у разменама ради задовољавања материјалних и духовних потреба, изграђују и користе критеријуме вредновања и размене материјалних претпоставки духовног живота материје:

- примерено и адекватно смислу тога духовног живота као слободе, као и,
- примерено и адекватно смислу материјалних претпоставки тога духовног живота, као нужности (спознаје материјалних услова реалне слободе).

Тада смисао духовног живота, односно слобода сама, егзистира и у адекватном одређењу својих нужних материјалних претпоставки, као што и нужност спознаје властитих материјалних услова примерено егзистира у адекватном смислу слободе духовног живота.

Када материјалног израза за вредност одређеног добра нема, добра која имају само нематеријалну и духовну вредност, по критеријумима и ставу који је изградило тржиште, изван су тржишта као таквог,¹⁷¹ али не и размена уопште.

---

¹⁷¹ „Живимо у времену у коме је све на продају, у коме се тргује свим и свачим, па и истинском слободом и људским достојанством” – цитат из Божићне посланице Патријарха Српског Иринеја, 07.01.2013.

Субјекти учествују у разменама само са оним добрима са којима располажу и у вези са добрима за која имају легитимну потребу. О добрима којима тако учествују у разменама сви субјекти имају потребу и сталну тежњу да спознају њихове вредности, као што имају потребу и сталну тежњу да спознају добро у себи на основу спознаје добра своје врсте којој припадају.

Такав смисао изворних ималаца, сопственом универзалношћу превазилази све фрагментарности простора, консолидује проток времена и условљава потребе, начине и исходе. Кауза као његов израз конституише (или не конституише) превазилажење простора, консолидацију времена, потреба, начина и исхода на начин практички примерен легитимитету јединствене друштвене материје субјекта.

У реалностима непосредне егзистенције, изукрштане су и испреpletене области и домени људске спознаје. Свако место укрштања извесне, вероватне и осећајне људске спознаје, јесте основа на коју се једна врста спознаје ослања на другу врсту спознаје, прожимајући се у циљу објективизације обостране истинитости као претпоставке заједничког људског смисла. Кауза, на том кључном месту укрштања, повезује вероватна са извесним знањима у осећајној и спознајној природи човека. И једна и друга знања осећајног субјекта, коригују се и конституишу идејом заједничког им смисла, стварајући од субјекта личност.

Кауза је једно јединствено биће настало спознајним разрешењем противречности које је чине. Такво спознајно разрешење је легитимни основ нормативне обавезности свих друштвених и правних норми.

Моћ каузе је у разрешењу противречности које чине њено биће. Истинитост бића каузе је у објективном и универзалном балансу опречности које је чине. Спознајом успостављени баланс опрека чини појам легитимитета. Материјална истинитост каузе је у реалностима њеног практичког функционисања.

Све у свему, ненормативно заснивање и нормативног бића каузе за своју последицу има следеће карактеристике:

1. Кауза је примарно представљена универзалном спознајом сваке разумне индивидуе (субјекта) о истовременој противречности (опреци) различитих елемената свог сложеног бића (идеално у односу на реално; ненормативно у односу на нормативно; неформално у односу на формално; форму у односу на суштину; опште у односу на посебно; универзално у односу на индивидуално; индивидуално у односу на друго индивидуално; вероватно у односу на извесно ...).

2. Примарној спознаји противречности супротстављена је, као генерална опрека, спознаја универзалног основа за разрешење свих тих противречности. У питању је спознаја једног јединственог, објективног и константног основа (аутономоса) за појединачно разрешење противречности сваке посебне каузе одређеног предмета у питању. Аутономос или константа представља дужност универзалне спознаје или универзалну дужност спознаје сваког друштвеног субјекта у погледу идентификационих карактеристика људског духа (врхунских акциденција духа) као свог основног или примарног предмета. Ова спознаја представља општи и универзални ентитет сваке каузе.

3. Други, посебни ентитет каузе чини начин субјективног, креативног и индивидуалног разрешења противречности у каузи одређеног предмета до кога је одређени субјект дошао промишљањем и спознајом универзалне основе и њеном функционалном применом на конкретни предмет у питању. Ова спознаја представља посебни и креативни идентитет сада већ јединствено појмљеног бића каузе.

4. Јединственост слободног бића каузе формира се основом спознаје нужности функционалног јединства њеног општег и посебног ентитета.

5. Посебност тако формираног јединственог бића каузе очитује се слободном одлуком и слободном вољом уговорних субјеката да заједничка спознаја разрешења противречности одређеног предмета, јесте основ правног (основа) нормирања тога предмета, односно основ или кауза њихове међусобне реалације изражене нормативним бићем одређеног правног посла у питању.

Мислимо да с позиција грађанске теорије каузе можемо одговорити и на основно питање које је постављено код разматрања каузе: Зашто се стране одричу сопствене слободе да би се добровољно подвргле принудном режиму уговора?

Одговор, после свега, могао би бити врло једноставан – јер је то легитимна афирмација промишљено рационалног начина функционисања слободног друштвеног субјекта. Стране се дакле, не одричу сопствене слободе улазећи у обавезни режим уговора. Напротив, стране обавезним режимом уговорног односа материјализују спознају своје слободе као највиши ред њене истинитости.

На самом крају, потребно је, уз сва презентираних видове јединствене каузе, изнаћи и елегантну дефиницију такве каузе како смо је представили целином рада.

Кауза је практичка спознаја афирмативне идеје објективног људског идентитета која у основама субјективног разрешења предметне противречности јесте образац за било који вид нормативног преузимања које субјектов духовни ентитет и практички остварује у достојанству његове личности.

Тада, достојанство личности правног и друштвеног субјекта значи да је неутуђива идеја човека и практички остварена. Практичко остварење идеје врхунских духовних акциденција, материјализација је идеје и њен највиши ред истинитости који сваком понаособном субјекту омогућава спокој, мир и срећу. Као суверено друштвено и природно биће, човек ће најинтимније и универзалне вредности које га идентификују, природно пренети и у основе властите друштвености, најпосле и у основе властите нормативне праксе.

Изравна практичка и реална последица дефиниције каузе по право, да сваки творац норми, био то јавни законодавац или приватна уговорна страна, је дужан да други ентитет своје нормативне релације третира као појединачну личност. С друге стране, намеће се и потреба и дужност да творац у креативној конституцији норми или тумач у креативном тумачењу норми, сасвим легитимно користе, у нормативном концепту каузе изопштене,

термине односно појмове врхунских духовних акциденција (мисаоност, слобода, осећајност, вера, здравље, креативност, правичност, истина, срећа¹⁷²).

На крају крајева, сматрамо да смо основом своје личне вере, на академски примерен начин, прешли меру пресудне веродостојности потребне за објективност спознаје једне нове и легитимне теорије каузе. Потреба за правном теоријом која би изражавала достојанство личности првог лица једнине у свим институтима и институцијама првог лица множине, ноторни је, како *communis opinio*, тако и *communis opinio doctorum*.

„Сви знамо да је нова идеологија права и ниови, заправо цивилизацијски корак у развоју савременог друштва учињен доношењем Универзалне декларације о људским правима из 1948. године, која садржи познату формулацију да се сва људска бића рађају слободна и једнака у достојанству и правима. Она подваја достојанство и право, допуштајући интерпретацију, разлику између њих, која се наслања на следећој тези, достојанство је урођена вредност човека, а правни статус произилази из те вредности. И класично схватање *iusnaturalizma* о људском достојанству као извору људских права, полази од апсолутних идеја о људској слободи, разуму и моралној аутономији.

Човек је једино биће обдарено тим способностима, стављеним под контролу људског разума. Та антрополошка одлика људске личности изражава природну једнакост људи која се стиче самим рађањем. На таквој представи о човеку су утемељени данас сви међународни документи о људским правима. И наравно устави свих савремених држава.

Али ту већ постоји једна значајна разлика. Ако узмемо Немачки устав који је директно аплицирао ову формулу и који каже: људско достојанство је неприкосновено; сви органи државне власти имају обавезу да их поштују и штите. Ради тога, немачки народ

---

172 На пример, у нормама (одредбама) уговора о продаји може да стоји да је односна куповина закључена у вери и осећају купца да ће му купљена ствар омогућити већу слободу, позитивно утицати на његово здравље и тиме га учинити срећним. У том случају продавац у ствари демонстрира своју каузу (аутономос и на њему заснован лични став), са којом је сагласан и продавац „ да, ми и продајемо односне ствари да би ви били задовољни, слободни и срећни.” „Тиме што сам убедио купца да баш од мене купи ту ствар учврстио сам веру у себе и своју креативност, добро се осећам и срећан сам.” Тиме продавац демонстрира своју каузу. Компатибилитет универзалне (разложне) заснованости субјективних ставова (мотива) обе уговорне стране, чини објективитет каузе уговора у питању, легитимним и легалним. С друге стране, овако демонстрирана кауза омогућава једноставније тумачење и разрешење питања одговорности за неиспуњавање уговорних обавеза, односно оспоравање уговора у случају када продата ствар због својих својстава није испунила очекивања уговорне стране (нпр. купљени се аутомобил стално кварио, а то сигурно није купца учинило слободним и срећним, нити је позитивно утицало на његово здравље).

признаје људском бићу неповредива и неотуђива права као основ сваке хумане заједнице мира и правде у свету.

У нашим условима редак је изузетак Устав Србије који посебно истиче неприкосновеност људског достојанства, али не предвиђа посебну дужност органа власти да га поштују и заштићују, нити да људска права произлазе из људског достојанства. Док други устави, као што је Устав Црне Горе и Устав Македоније, јамче достојанство и сигурност човека, али се оно односи не на релацију достојанства и људских права, већ на поштовање достојанства у смислу неповредивости психичког и физичког интегритета човека, његове приватности и личних права.

Ако напустимо подручје овог нормативног, за сада, илузионизма и пређемо на реално стање наших друштава, па у њему покушамо да нађемо одраз те идеализоване слике о човеку и његовом достојанству, са великом горчином, бар ми правници, морамо да констатујемо да је она готово непрепознатљива.

Другим речима, реално стање је далеко од захтева за изградњом друштва на темељима људске слободе и достојанства. Где видимо правне институције, односе и људе који живе у достојанству као највишој вредности друштва? Нема их.

... У целом зачараном кругу изгубљена је адреса на коју појединац може да закуца и са пуним легитимитетом затражи повратак погаженог достојанства. Тражили смо друштво засновано на истини и људском достојанству, а добили смо само правну државу.

Свест о негативним последицама превладава утилитаристички и прагматички концепт права који запоставља апсолутне идеје и вредности права и његових циљева, замаскираних често иза великих формулација, чак и интереса демократског друштва, доводи данас до нове потраге за изгубљеним достојанством.

Расправа о правним постулатима уважавања људског достојанства усмерена је на тражење одговора на следеће питање: да ли је људско достојанство препознатљив самостални објекат правне заштите? Да ли та заштита треба да обухвати, и на који начин, достојанство конкретног појединца? Која правна средства стоје на располагању појединцу у заштити његовог достојанства као извору слободе и права која нису изричито заштићена и прокламована правом, као што је на пример, захтев за виши, људски квалитет живота.

Дебата о овим питањима није до данас избацила неки јасан правнофилозофски концепт помена људског достојанства, али је важно да врши све снажнији притисак на

ревизију крајње позитивистичке и утилитаристичке оријентације права и да се појављује као све гласнија опозиција решења која нису у складу са захтевом за поштовањем јединствене природе човека и његове личности.”¹⁷³

Сматрамо да управо нови концепт каузе јесте легитиман основ на коме би се могли изнаћи одговори на постављена питања и дилеме претходног цитата.

Литература:

1. Алечковић, Мила, записи о предавању на Академији за дипломатију и безбедност:
www.Diplomatija.com/rs/532/news/prof-dr-Mila-Alečković
2. Антић, Оливер, *Кауза*, Правни живот, Београд 10/2005
3. Антић, Оливер, *Облигационо право*, Службени гласник, Београд 2008
4. Антић, Оливер, *Наследно право*, Службени гласник, Београд 2008
5. Антић, Оливер, *Правна природа уговорних облигација*, Копаоник 2006
6. Arrow, Kenneth, *Social Choice and Individual Values*, New York 1963, John Wiley & Sons
7. Baehr, Отто, *Die Anerkennung als Verpflichtungsgrund, Civilistische Abhandlung*, Cassel 1855/1980
8. Belančić, Milorad, *Nulta tačka ideologije*, IC SSO Srbije, Beograd 1989
9. Bix, Brian, *A Dictionary of Legal Theory*, Oxford University Press 2004
10. Brox, H., *Allgemeiner Teil des BGB*, Köln, Berlin, Bon, München 2001
11. Влајковић, Стеван, *Предговор у књизи Динамика несвесног*, К.Г. Јунга, Матица српска, Нови Сад 1996
12. Visković, Nikola, *Država i pravo*, Virotehnika CDO, Zagreb 1995 стр 116 и даље;
13. Visković, Nikola, *Теорија државе и права*, Virotehnika CDO, Zagreb 2001, str. 117
14. Водинелић, Владимир, *Грађанско право – уводне теме*, Номос, Београд 1991
15. Watson, Alan, *Legal Transplants: An Approach to Comparative Law*, University Press of Virginia, Charlottesville, USA
16. Weinrib, Ernest, *The Idea of Private Law*, Oxford University Press, 2012
17. Windscheid, B., *Die Lehre des römischen Rechts von der Voraussetzung*, Düsseldorf 1850
18. Гамс, Андрија, *Увод у грађанско право*, Номос, Београд 1970
19. Doja, Albert, *Claude Levi-Strauss: The apotheosis of heroic anthropology*, Anthropology Today, 2010
20. Дубљевић, Вељко, *Политичка филозофија Џона Ролса у контексту критике Јургена Хабермаса*, докторска дисертација, Београд 2011 –
[www.Uni/tuebingen.academia.edu/VeljkoDubljevic/papers/395591/The Political Philosophy of John Rawls in the Context of Criticism by Jürgen Habermas](http://www.Uni/tuebingen.academia.edu/VeljkoDubljevic/papers/395591/The%20Political%20Philosophy%20of%20John%20Rawls%20in%20the%20Context%20of%20Criticism%20by%20J%C3%BCrgen%20Habermas)
21. Dudaš, Atila, *Kauza obligacionih ugovora*, doktorska disertacija, Pravni fakultet u Novom Sadu, 2011
22. Dudaš, Atila, *Shvatanja o kauzi ugovora u domaćoj civilistici po usvajanju Zakona o oblogacionom odnosima*,

---

173 Др Владо Камбовски, Председник Академије наука и уметности Македоније, извод из поздравног говора на отварању 26. по реду међународног скупа *Копаоничка школа природног права*, 2013. године.

Zbornik radova Pravnog fakulteta ,Novi Sad, vol.46, br.1

23. Eko, Umberto, *Fašizam: deset teza, članak od 08.12.2013. dnevne novine Blic*, www.blic.rs
24. Cane, Peter, *Responsibility in Law and Morality*, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon 2002.
25. Cassirer, Ernst, *Оглед о човјеку*, Напријед, Загреб 1978
26. Cossio, Carlos, *La Teoria egologica del Derecho u el Concepto juridico de Libertad*, Buenos Aires 1964, 3Ed, p 333, 661
27. Cossio, Carlos, *Norm, Rechts und Philosophie*, österreichische Zeitschrift für öffentliches Recht, 4-5/1947, SS, 337-381, 467-483
28. Цигој, Стојан, *Улога и значај каузе у уговорном праву*, Правни живот 1988, Београд
29. Чувардић, Л. Јосип, *Кауза код добротних уговора*, магистарски рад, Правни факултет Универзитета у Београду, 2011
30. Habermas, Jürgen, *Moral Consciousness and Communicative Action*, Polity Press 2007
31. Habermas, Jürgen, *Between Facts and Norms*, Polity Press, Paperlock second reprint, Cambridge 2004
32. Хабермас, Јирген, *Измирење путем јевне употребе ума: примедбе на политички либерализам Џона Ролса*, Нова српска политичка мисао, бр. 2-3/1998
33. Habermas, Jürgen, *Remarks on Legitimation through Human Rights, The Postnational Constellation*, Political Essays, Polity Press in association with Blackwell Publishers Ltd. Cambridge-Oxford
34. Хасанбеговић, Јасминка, *Перелманова правна логика као нова реторика*, Београд 1986
35. Хасанбеговић, Јасминка, *Заблуде о правној норми, Логичка структура правне норме*, Досије, Београд 2002,
36. Henke, Wilhelm, *Recht und Staat*, Tübingen - Stuttgart, 1988
37. Хегел, Георг Вилхелм Фридрих, *Основне црте филозофије права*, Веселин Маслеша-Свјетлост, Сарајево 1989)
38. Hegel, G.W.Fridrih, *Filozofija povijesti*, Zagreb 1951
39. Heywood, Andrew, *Political Ideas and Concepts*, An Introduction, The Macmillan Press Ltd. London 1994
40. Horowitz, J. Morton, *Law and logic*, Springer Verlag, New York 1972
41. Hume, David, *Traite de la nature humaine*, trad. A. Leroj, Paris, Aubier 1946
42. Јеремић, Милош, *Филозофија*, уџбеник за гимназије и средње струч. школе, ИК Клетт, Београд 2014.
43. Јеринг, Рудолф, *Циљ у праву*, Подгорица 1998
44. Јеротић, Владета, *Предговор у књизи К.Г. Јунга Динамика несвесног*, Матица српска, Нови Сад 1996
45. Јовановић, Миодраг, *Колективна права у мултикултуралном друштву*, Београд, 2002
46. Јунг, Карл Густав, *Динамика несвесног*, Матица Српска, Нови Сад, 1996
47. Jung, Karl Gustav, *Gesammelte Werke*, Walter Verlag AG, Olten, 1971
48. Камерер, Ева, *Учење о науци и питање јединства ума*, Филозофски факултет у Новом саду epub.digitalnabiblioteka.tk/index.php/arhe/article/viewFile/409/424
49. Kant, Emanuel, *Kritika praktičkog uma*, BIGZ, Beograd 1979
50. Караникић, Марија, *Нормативно у поимању узрочности као основа грађанскоправне одговорности*, Правни живот, II, Београд 2005
51. Kelsen, Hans, *Reine Rechtslehre-Einleitung...* Leipzig und Wien, 1934,
52. Kielmanseg, Peter Graf, *Volkssouveränität*, Ernst Klett Verlag, Stuttgart 1977
53. Ковачевић, Милош, *Узрочно семантичко поље*, Свјетлост, Сарајево 1988
54. Кумлица, Will., *Multicultural Citizenship: a Liberal Theory of Minority Rights*, Oxsford, 1995
55. Lando, Clive, Prumm, Zimmermann, *Principles of European contract law*, Kluwer Law International, Hague 2003, Part III
56. Levi Strauss, Claude, *Anthropologie structurale*, Vol.I, 1958; *Anthropologie structurale*, Vol-II, 1973
57. Лок, Џон, *Оглед о људском разуму*, Култура, Београд 1962
58. Лок, Џон, *Две расправе о влади, одн. Писмо о толеранцији*, Утопија, Београд 2002
59. Lorenc, Edward Norton, *The essence of Chaos*, University of Washington Press, Seattle 1993
60. Лукић, Радомир, *Теорија државе и права*, Научна књига, Београд 1953
61. Лукић Радомир, *Методологија права*, Научна књига, Београд 1983
62. Лукић-Кошутић, *Увод у право*, Центар за публикације Правног факултета у Београду, Београд 2005
63. Lwith, Karl, *Von Hegel zu Nietzsche*, Stuttgart 1958
64. Montaigne, Michel, (1533-1592), *Eseji*
65. Марковић, Михаило, *Ум и ethos: последице њиховог раздвајања и неопходност њиховог*

- Јединства*, www.komunikacija.org.rs/komunikacija/casopisi/fid/XXI/d03/html-ser-lat
66. Medicus, D., *Allgemeiner Teil*, Heidelberg 2002
  67. Nash, Kate, *Contemporary Political Sociology*, Massachusetts - Oxford, 2000;
  68. Nikšić Saša, *Kauza obaveze i srodni instituti u poredbenom pravu*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu 56 (4), 2005, стр.1072-1078
  69. Ниче, Фридрих, *О будућности наших образовних установа*, у зборнику: Идеја универзитета (приредио Бранко Деспот), Глобус Загреб 1991
  70. Ниче, Фридрих, *Esse homo*, Дерета, Београд 2001
  71. Павићевић, Вуко, *Предговор Кантовој Критици практичког ума*, БИГЗ, Београд 1979
  72. Павићевић, Вуко, *Основи етике*, БИГЗ Београд, 1974
  73. Павићевић, Ђорђе, *Јавни ум као политички идеал: Схватање Цона Ролса*, Филозофија и друштво, 2/2007, ФПН, Београд
  74. Peeters, Marguerite, *La mondialisation de la revolution culturelle occidentale*, 2007.
  75. Peters, Christopher, *Morality, Democracy and Law*, Oxford University Press USA, 2011
  76. Петражицкий, Лав, *Теорија права и государства в связи с теорией правственности*, I-II, С. Петербург, 1907
  77. Петровић, Гајо, *Логика*, Школска књига, Загреб 1972; i 25. izdanje, Element, Zagreb 2001
  78. Печујлић-Милић, *Методологија друштвених наука*, Београд 2003
  79. Planiol, Marcel, *Traite elementaire de droit civil*, Pichon, Pariz 1900 /1923, X ed., и *Theorie generale des obligations. Les contracts*. Том II, br. 1039
  80. Пољак Ина, www.psihoverzum.com/kako-je-sve-počelo/ jul 2015.
  81. Posavec, Zvonko, *Republikanizam i liberalizam kao temelji Moderne*, Politička misao br.4, Zagreb 2012
  82. Радишић, Јаков, *Облигационо право*, Номос, Београд 2004
  83. Rawls, John, *The Law of Peoples*, Harvard University Press, London 2001
  84. Rawls, John, *Lectures on the History of Moral Philosophy*, Harvard University Press, Second Printing, London 2003
  85. Rols, Džon, *Теорија правде*, CID Podgorica 1998
  86. Ролс, Цон, *Одговор Хабермасу*, Нова српска политичка мисао, бр. 2-3/1998
  87. Sagan, Karl, *Milijarde i milijarde*, www.svetlogike.files.wordpress.com/2014/02/carl-sagan-koliko-sunaca-toliko-svetova, prevod Ruđer Јену
  88. Салма, Јожеф, *О каузи облигационих уговора*, Правни живот 4/1985, Београд
  89. Салма, Јожеф, *О концепту поклона*, Право, теорија и пракса 11-12/1995, Нови Сад
  90. Салма, Јожеф, *Облигационо право*, Научна књига, Београд 1988
  91. Sacco, R.-Nova, G. *Il Contratto*, том I и II, Utet, Torino 2004
  92. Smith, Stephen, *Contract Theory*, Oxford University Press 2004
  93. Станковић-Водинелић: *Увод у грађанско право*, Београд 1995
  94. Stern, Geoffrey, *The structure of International Society*, London and Washington 1999
  95. Schlossmann, S., *Zur Lehre von der Causa obligatorischer Verträge*, Breslau 1868
  96. Тадић, Љубомир: *Филозофија права*, Напријед, Загреб 1983
  97. Тадић, Љубомир, *Наука о политици*, Завод за уџбенике, Београд, 1988 (2007)
  98. Узелац, Милан: *Практичка феноменологија*, Вршац 2011
  99. Ulpianus 42 ad sab., *Digestae 9.2. 44*